PJESME LUKE BOTIĆA

IZDALA

MATICA HRVATSKA

ZAGREB.

Luka Botić

LUKA BOTIĆ.

PJESME

POBRATIMSTVO. BIEDNA MARA.
PETAR BAČIĆ.

S UVODOM

MIH. PAVLINOVIĆA I FR. MARKOVIĆA.

SA SLIKOM PJESNIKOVOM.

ZAGREB 1885.

NAKLADA „MATICE HRVATSKE".

TISAK KARLA ALBRECHTA.

STARODAVNOJ PRVOSTOLNICI

SVIH HRVATA

SPLJETU-GRADU

OVO VILINSKO UZDARJE

NJEGOVA RODOLJUBNOGA SINA

POSVEĆUJE

MATICA HRVATSKA.

O ŽIVOTU I PJESMAH

LUKE BOTIĆA.

I.

Na saboru hrvatskom godine 1861. u ponositoj kiti velikaša, častnika i dostojanstvenika, izmedju stotine zastupnika naroda, digao se ovisok i suhonjav mlad čovjek. Tugaljivo lice i svjetlucaste crne oči kažu mu bolno tielo i smućeno srce. Pri razpravi o budućem državopravnom položaju Hrvatske uze i on rieč, da svoju po dužnosti izreče, te iz dubine pjesničke mu duše izadje ovaj tugaljivi vapaj o našem narodu: ». . . razkomadan je kô nikakav narod na svietu, kroz tri vjerozakona, dvie države, četiri protivne političke uprave, tri strana jezika, dvoja slova, tri do četiri imena i stotinu ubitačnih predsuda.« I pokučen nabrajao on težke i grdne rane, s kojih nam narod boluje, kako mu je u ovih nastalih odnošajih trezvenim i opreznim biti, da ga strast i mržnja nezanesu, pak uzvišenim glasom završi: »Mi jaram i robstvo silom nametnuto nam možemo trpiti i glodati, ali sami skučiti glavu pod jaram i cjelivati verige . . . bile pozlaćene i nakićene, kakogod mu drago, nit hoćemo, nit možemo!«

Sabor je pomnjivo pratio ove bolne uzdisaje i iskrene želje »Biedne Mare«, kako tad prijatelji i poštovatelji nazivahu tugaljivog pjesnika one splitske sirotice, Luku Bo-

tića. Bogata Djakovština, koja Luku ljubila kô dušu, bila je njega jednoglasno odabrala svojim zastupnikom na sabor hrvatski, a uzanj i tad vjerne mu drugove: vlastelinskog odvjetnika Mirka Hrvata i profesora bogoslovja dr. Frana Šagovca.

Ono su bile zadnje rieči Luke Botića na saboru hrvatskom! Rodjen godine 1830. u Splitu na Dobrom u varoškoj vidjenoj obitelji, koja je spala na siromaštvo rad otčeve slabosti, Luka se iz djetinstva pokazao milo diete. Uboga majka, koja je trudnim posluživanjem hranila svoju djecu, opremila maloga Luku na učionu, pa toga golića u jatu svojih vrstnika zamjerilo ljubezno oko otca sirotà, kanonika Petra Mangjera.

Kad maleško odrastao i početne nauke pošteno opremio, Mangjer okastio, da ga proturi u djake. Nego odkud pukomu sirotanu haljinâ i knjigâ, da pristane uz drugove? Iz početka ga krišom prometalo u sjemenište, da bude vrataru pomoćnik; pa kad ga opazilo u prvih redovih latinske slovnice, skucalo mu podercina, da se i on umieša u družinu.

Svitala je god. 1848. I prije nego se uvukao u sjemenište, Luka se bio saznao s djacì, kojih je većina danas na glasu u Dalmaciji, pa s njimi pri sjaju stare i nove knjige, pri novijih vanrednih dogadjajih, uhvatio se u kolo novih misli na preporod svoga naroda. Tad se u zidinah splitskog sjemeništa pisale: »Djačke novine«, tad se pri šetnji po splitskom polju, pri kupanju u moru po Bačvicah, pod Sustipanom, razpravljalo o uzorih grčkih, latinskih i talijanskih; sastavljale se i krasnoslovile pjesme, govori, pripoviedke. Nada sve zajednički se gojila plemenitost i ljubav, zametali se temelji čovječtvu pojedinaca. Prijatelj prijatelju pismeno i ustmeno odkrivao

mane, izpravljao pogrješke. Do potrebe porotnici sudili i mirili. Dakako tim životom prepunim nauke, mačte i ljubavi, tim družtvom, u kojem se začimao bolji dio naraštaja, koji se danas u Dalmaciji iztiče, preplitalo se sjemeništnih urota, bunâ, stranaka, pa bilo i osudjenika, bilo i mučenika, bilo i gdjekojih izdajica.

U toj vrevi, u kojoj su naravno bili najdrzovitiji, jači kesom i desnicom, Luka najubožniji i najskromniji nije se iztícao. Ipak iskren i ljubezan, vjeran i dokučit, nije nikad od družine uzmicao. I s toga, kakvih ti je gorkih priekora jadan višekrat progutao! Razsrdjeni predpostavljenici nanj bi se prvoga izkaljivali.

Kad došlo do razkršća: ili u crkvu na redove, ili u sviet na slobodu, u zadarskoj bogosloviji dobar dio nas odlučilo u sviet: »U Srbiju, u zemlju slobodnu!« Srbija je prosta od njemačke i od turske tlake, Srbija je čuvena ustankom Karagjorgja i Miloša; Srbiju nam objavile: srbske pjesme, srbski rječnik, srbske pripoviedke, kovčežić, što nam iz Beča naniela angjelska duša nezaboravnoga don Ivana Brčića. Po don Ivi u Srbiju nas opremao glavom Vuk Stefanović-Karadžić svomu prijatelju, možnomu pri financijah, Jovanu Gavriloviću. Bio jedini Vukov uvjet: da ti mladi ljudi ne idu u Srbiju po zlato, nego po slobodu narodnju!

Mi iskreno mišljasmo: blago nam, kad jednom izletimo iz slobodne Srbije, učitelji, književnici, vojvode, trgovci, da oslobadjamo narod. Ali slobodi naroda potrgana i potlačena hoće se slobodnih pojedinaca, hoće se vanrednih žrtava! S toga našoj osobnoj slobodi hoće se neženitbe. I na tom zavjetu mi djaci ostadosmo. Primicalo se redjenje, te prispievalo i vrieme na put.

Kad se stadosmo opet brojiti: njeki skončali, njeki obolili; njekim se ne dalo pregorjeti svećenstva, a njeki se pokajali zavjeta neženitbe. Luka se pregorio: on ne htio ni za živu glavu, da nadalje ostane u Dalmaciji. Zamolio, da drugovi počekaju, dok on izuvidi, kako je tamo, i kako će se namjestiti. Kad ga preobukosmo na bosansku, on pod jesen iz Metkovića umakao preko medje. Za strahovlade Bachove, nakon Omer-paše, izići iz Austrije i prokrasti se bez pasoša u Srbiju kroz Bosnu, nije to bila šala. Što je Luka Botić malog novca, bez preporuke, bez znanja turskih običaja, pretrpio u mrtvu jesen protucivanjem kroz Bosnu i Hercegovinu, kroz gnjusne turske hanove, to moje pero ne može da opiše. Mislio je, da će jednom on to sam opisati. I govorilo se, da je ostalo kod njekog mu prijatelja u Slavoniji osnove za odulju pripoviedku. Ali je to sad sve zakopano.

Botiću bilo po Bosni goleme pogibeli, golema straha i ljute patnje; ali bilo njegovu zatravljenu srcu i vanredna uživanja. Na osob sarajevsko teferićenje i ašikovanje zanosilo ga, kako mi je kasnije pisao, u Kataloniju i u Andaluziju arapskih vremena. Pjesme, šargije, šehrska gigokanja začarala obožavatelja narodnih umotvorina.

Medju tim, od kad se razstadosmo u Neretvi, za dugo o njem ne bilo glasa. O jednom nakon godine dana, sred crne zime, stigne nam iz Zagreba u Zadar pismo, u kojem nas Luka kumi bratstvom i Bogom, da ostanemo, gdje smo, a njemu da pošaljemo koji komad rublja i kakvu knjigu, da ne gine od nenauke i od leda.

U Biogradu našao svuda zatvoreno. Sam ga Matija Ban za njeko vrieme primio u svoju kuću; pa ga pod

imenom sirote Bošnjaka odpremio u Zagreb. Tu ga namjestilo u Gajevu tiskarnu, da razstavlja i pere slova: »Narodnih Novina«. Kubureć i snatreć od leda i nespavanja, jedva prevalio tu crnu zimu. Sreća ga njekako namjerila na djaka Ignjatija Brlića, te ga ovaj opremio svomu bratu Andriji, da ga on proturi pod krilo biskupu Strossmayeru. Kad je štošta razabrao, biskup primio mladoga Dalmatinca u vlastelinske činovnike.

Pri oskudici daljih viesti o Botićevu živovanju u Slavoniji, počujmo ga, kako svoju dušu i svoje glavnije sgode i nesgode sâm odkriva svojim najmilijim prijateljem, za koje on nije nikad imao tajne. Mnoga njegova pisma meni vatra progutala, kad sam za Lapennova pašovanja bio dugo u pogibeli dosadnih pretraga. Neka se narod za sad zadovolji ovimi odlomci, koje je sačuvao zajednički nam prijatelj don Nikola Vežić, da bolje upozna, kakav čovjek i kakav rodoljub bijaše nezaboravni Luka Botić.

Djakovo, 5. svibnja 1854.

Mila moja braćo![1]

Jutros sam se sastao s Jukićem, koji će u ovoj okolici ostati kano župni pomoćnik, i primio sam od njega vaše željene pozdrave. Kad mi je o vama govorio, činilo mi se, kano da sam tielom kod vas. Znadem, da Mijo drži „Neven“, da se Vežić i Perišić uvrstio u „Maticu Ilirsku“, da se bavite sakupljanjem narodnih pjesama, sakupljanjem rieči, kojih nema u Vukovu rječniku, pa koliko mi je to drago znati kroz usta jednog čovjeka, s kojim ste se vi prije razgovarali o meni, kano što ja sada o vama! Koliko mi je drago, što Jukić od malo domorodaca, što je našao u zapuštenoj Dalmaciji,

[1] Piše svoj tadanjoj braći.

o vama mi je govorio; — on hoće, da u svom „Bosanskom prijatelju“, koga misli na skoro tiskati nastavno u III. svezku, hoće da spomene, koliko je Dalmacija spala, duboko spala; kako ondje, gdje je prije u svako doba tako krasnieh umova našieh umstvovalo i srdaca pjevalo, sada riedko da se duša narodna nadje, kano što su riedki hrastovi po njeniem golim planinama. Hoćemo li mi s vremenom izbrisati taj priekor iz povjestnice dalmatinske? Mijo i braćo, mi smo sebi i Bogu odavno i mnogo obećavali; vrieme ide, trebalo bi početi izpunjavati obećanja. Znam, koliko smo mi još slabašni. da postignemo djelima one uzore ljepote i istine, koje u našiem njedrima njegujemo, ali se istine sve ne dadu, braćo, na jedan put izustiti, a kamo li dokazati, a kamo li udjelotvoriti! Nego dok dodjemo do rječitosti. cienim, da nam treba učiti se govoriti i misliti govoreći; cienim, da bi dobro bilo, da se malo po malo počnemo upoznavati sa zemljom, na kojoj radimo, sa bolestnikom, koga hoćemo da liečimo. sa djevojkom, kojom ćemo našu sreću i život vjenčati; — treba, da vam napokon rečem, da se počnemo javljati obćinstvu, da omanjim stvarma predgovor učinimo ovome velikašu (narodu), kome hoćemo da govorimo. Sastavio sam jedno djelce: „Pobratimstvo“, o kojem sam još kod kuće mislio, kad još nisam uvažavao, kano što sada, uzroke, s kojih svako pjevanje mora se osnivati na istini povjestničkoj. Djelce je dakle izmišljeno, i to mu je najveća mana; odtud sve njegove mane dolaze. Nego bilo što će biti, njekoje misli će ipak pobuditi; način je pjevanja nov, predmet još nenačet. a meni s toga ugodan, što moje i srca mojih prijatelja opisuje. Nesavršenosti bi me odlučile, da ga ne izdajem, dokle ga ne popravim, što je moguće; ali bi mu vrieme s vremenom prošlo. kano što ćete vidjeti, kad ga čitali budete. Izići će u „Nevenu“, ako ga zbog duljine budu hotjeli primiti u formi pjevanja. Nesreća moja, što se s vama ne mogu potanko prije savjetovati o svakom i najmanjem mome koraku! Zaboravio sam misao ratovanja i nadam se, da ću odsele sve to bliže k mojoj svrhi stupati. Počeo sam nabavljati po štogod knjiga, izmedju kojih nema mi boljeg uzora u istini i ljepoti i kreposti od našeg Tomasea. Ono postojano jedinstvo, koje tako očitom svezom veže njegov život i pitanja mladosti i starosti, to jedinstvo čisto me uznaša nada se sama. Oh da mi je samo vremena više za učiti njega i druge njegove sudrugove! Nego bonum est nos sic esse! Svaki dan to dublje dosižem duh ovog

jadnog našeg naroda, ovako nemilo potlačenog i pogaženog, koga pokrovitelji ubijaju gore od neprijateljà.

Pišite mi što prije. Što će reći, da mi nikad ništa o Čelaru ne pišete? Perišić kaže mi, da ste ga izgubili; nu ja to ne dokučujem. Valjda nije ni on umro? Što je sada od Glavičića? Tko je u Sućurcu parok? Jukić ga hvali kao domoljubca. Molim Te, Mijo, nek ovaj moj list dodje i Vežiću u ruke; jer, kunem vam se, vremenom strašno oskudievam za moći i njemu i drugim obaška pisati. . . . .

. . . .

. . . .

Kažite mi, koga ste opet u vašem krugu stekli? Zdrav da mi bude! Ja sam vam s mojim poznanstvima pametniji nego što sam prije bio; nego ipak po koje i sada sastavljam, ali su na žalost jako riedka, a i u toj rjedkoći malo tko da nije najmanje neznabožac. Slavonija i Hrvatska glede vjerozakonskog stanja sada je ono, što je Francezka bila (sve razmjerivši) jedno dvaest godina prije velikog prevrata. Krasnog napredka! Bog, dobri Bog, on će sva zla naša na dobro okrenuti.

U toj nadi pozdravlja i prvašnje svoje i sadašnje vaše nove prijatelje vaš brat

Luka.

Djakovo, dne 31. prosinca 1854.

Ljubezni brate Niko!

. . . .

. . . .

. . . .

Najviše vam sada za taj pasoš ovako naglo pišem, jer sam u strahu. Ja sam baš juče dobio kod ovoga biskupa služba arhivara i aktuara; imam stan, hranu i do 250 for. plaće. Sada bi mi baš dobro bilo, da se soldatije ne bojim Mene ovaj biskup ljubi, a i prijateljà ovdje dosta imadem. — Zar nieste proštili u „Nevenu“ od ove jeseni moju pripoviedku „Dilber Hasan“? Za „Pobratimstvo“ sam dobio ovu novu službu i svakojakih pohvala od svukuda iz Hrvatske, iz

Beča itd. . . .[1] Sada ću početi pisati jednu knjigu, u kojoj ću o Dalmaciji dosta se spominjati. Pozdravite mi Brčića. Ja bi drage volje došao tamo gdjegod za profesora, kad bi me tamo sigurno hotjeli primiti. Od onoga, što mi Ti, Niko, pišeš, bit će, kad se „Pobratimstvo" preštampa. U „Neven" težko da ću skoro pisati, jer Praus, urednik, ne pazi mnogo, i mnoge se pogrješke uvuku kod štampe, kano što bijaše kod sviju mojih stvari do sada štampanih. Nemojte, braćo, misliti, da što sada pišem, da je naporom kakvim velikim napisano; morao sam se i ja poslije toliko vremena pojaviti: sreća, što je to sretno izpalo!

Sada me čuj Ti, Niko!

Život kapucina to je život kontemplativni, a mi trebamo danas u vinogradu Gospodinovom ljudi radinih, jer je vinograd ubataljen; sada treba raditi i misliti, raditi i govoriti, raditi i raditi. O tome bi Ti imao mnogo više pisati, da mi se s ovim listom ne hiti, ali naskoro, kad mi na ovo pismo, što se soldatije tiče, odgovorite, opet ću Ti o tome malo prostranije pisati. Za to ni Miji sada ne odpisujem na zadnji list; već mi vi i njega i Perišića i Baškovića i Ivasovića i sve znance i mile moje pozdravite.

Još jedno, pa za sada dosta, jer sviet na me čeka u sobi ovoj. Mi danas imamo se mnogome nadati, a mnogoga se i bojati. Najpametnije je pako šutiti, jer su vremena smiešna jako. Da vam je samo preporučen jezik, učite ga i njegujte ga i drugima ga zemljacima preporučujte. O da mi je samo dva dana s vama biti, tada bi vam se odkrila: abscondita tenebrarum!

Vaš brat

Luka.

---

[1] Izmedju ostalih, po dobroti g. Ivana Filipovića, došlo mi rukû pismo, što mu ga pisao u Zagreb na 10. lipnja 1854. čestiti Andrija Brlić iz Broda, u kojem kaže: »Drago mi je za Luku Botića, što je dopanuo zaslužene slave. Budući sam osobno i ja zanj interesovan, kao za mog bivšeg klienta, za to se radujem, što sam čestitu čovjeku dobra učinio, za koje toli krasnu nagradu nahodim.« Godine pako 1855. u Beču, gdje sam imao sreću, da prvi put vidim biskupa Strossmayera, reče mi ovaj: »Luka će, ako Bog da, biti na čast našoj Dalmaciji!«

XI

Djakovo, 4. lipnja 1855.

Ljubezni brate Niko!

Primio sam još četvrtoga ovoga mjeseca Tvoje ljubezno i ujedno cvileće pismo, gdje me toliko opominješ, što kroz toliko vremena od sebe glasa ne dajem, pa opet eto prodje dosta danà, dok se skanih odgovoriti na isto Tvoje pismo. Nije se u meni, Niko, bratinsko srce skamenilo, niti je kada moja pamet lutala po ma kakviem predmetima dobra ili zla, a da se sjećao niesam dubokiem ganućem postojbine moje, braće moje od uzhita mladjanog i od postanka moga čovječjeg, uzhićenieh snova našieh domorodnieh i božjoj promisli podčinjenieh; da se sjećao niesam roditelja i roda mojega, da se sjećao niesam puta, kojiem sam od prve mladosti udario, i kojiem sam do u ove krajeve dospio. A moje ljubavi prama Tebi, Niko, ma ja gdje bio, ma bio u kakvoj sreći ili nesreći, slavi ili zaboravnosti, nestat će težko i onda, kad vrabac bude se u groblju mojiem pepelom igrao i razbacivao ga, kano što neće mi se nikada iz srca izbrisati ljubav prama ostaloj tamošnjoj braći, jer je s tom ljubavi i s tiem bratstvom veoma moja duša još od prvog kretanja moje mladosti na svietu skopčana, jer će uviek meni u životu mojemu titrati se pred očima uzhićeni oni časovi, kad smo se braća u dobriem namjerama slagali i hrabrili, podupirali i njegovali, kad smo se ljubili, da uzljubimo, kano što valja, zakon naš, narod i braću našu. Ali za što dakle da kroz toliko dugo vremena riedko kada Tebi i ostaloj braći našoj pišem, za što da se pismeno sada ne razlievaju srca naša, kano što su se ustmeno razlievala, kad smo na blizu bili? Tome pitanju sam vam u više prigodà, kad jednom, kad drugom pišući, već po štogod odgovorio, nu kroz ovu posljednju godinu dana uzrok je bio osobiti i mnoge su misli neugodne i ugodne po mojoj pameti prohujale, bez da ih sam razmrsiti mogu, a vama ih priobćiti, bilo mi je težko, jer su misli takove bile, da premda po sebi dosljedne i uputne, uz iste je bivalo u srcu mojemu njeki strah, da ćete ih, braćo, skuditi, da ćete me možda za oslabljenog brata i druga smatrati i možda da ćete me prezirati. Nikada mi iz glave išla nije ona veče, kad sam se s Mihom šetao u Zadarskom sjemeništu po Siberiji, te kad smo se dogovarali, kako bi shodno bilo, da njekoliko izmedju nas se razsije po domovini, da svestrano uzmogne biti naše duševno djelovanje na narod naš. Tada iza dugog hodanja po tome

dormitoriumu sjednemo ja i Miho na moju postelju, te nastavljajući naše razgovore i snove naše, jedan drugome se zareknemo, da u svietu kad budemo odriešenih rukû, da budemo slobodniji pri radu našemu, ni po što se ženiti nećemo. To naše medjusobno odricanje meni je ostalo uviek u glavi, kano zavjet jedan, kano svetinja jedna, kano što su mi sve misli naše i namjere naše i ljubav naša bratimska ostala uviek svetinja jedna, i četiri godine odalečenja mojega od vas tu svetinju ni u malo izgladiti kadre niesu bile, niti će život moj čitav kadar biti. Nu u dugom boravljenju medju ljudima, u promatranju svakdanjem istieh, kod svakojakieh primjera dobra i zla, kod promišljanja božje providnosti i njenog upravljanja oviem svietom, proučati sam počimao one božje rieči: relinquet homo patrem suum et matrem suam et adhaerebit uxori suae! — Što je mene na to pako naročito dovelo, da promišljam o toj božjoj zapoviedi, i kako sam od toga promišljanja, koje je dugo, dugo trajalo, došao napokon na to, da sam se 16. travnja o. g. oženio sa Pavkom Broš, sadašnjom mojom drugaricom sreće i nesreće, zla i dobra, mislì i čuvstvâ prama Bogu, rodu, narodu i braći, listovi hartije u sebi zadržati ne bi mogli, a kad bi kod vas bio, istom bi vam ustmeno nješto naspominjati mogao, a kazati sve misli i sva čustva i sav život moj kroz ove više nego četiri godine, to ne bi mogao, do kad bi se pretvorio u duh, te duhovima se priobćio, jer bi vam ja morao upravo kazati sve to, da vidite, koliko i kako se duša moja kolebala, prije nego sam taj korak učinio. Tada bi Miho vidio, koliko sam se borio s promišljanjem našeg obećanja na mojoj postelji, i tada bi vi svi, samo tada uvidjeli, koliko sam se bojao, da me vi s toga koraka mojega nećete možda osuditi i pohuliti. Da nije u meni toga straha bilo, da sam vaše prijateljstvo manje cienio, nego što sam uviek cienio i cienit ću, to bi ja vama tu moju nakanu, odmah ili bar prije ženitbe moje odkrio bio, i za savjet vas upitao; a tako sam se kano diete poufao u budućnost, i od dana do dana sam to očitovanje odgadjao, dok mi Ti, eto Niko, ne znam nikada, odkud doznavši, ne pisa, da si čuo, da se ženim. Što sam se ja pako dotle bojao o tome vam štogod spominjati, to me oslobodi bar stranom taj Tvoj list straha, jer mi u istom zbog tog moga koraka ništa ne prebacuješ niti primjećavaš; nu s druge strane ne znajuć, da li kano Ti i ostala braća misle, ostao je u meni kano uzrok, s kojega sam ogužavao do danas pisati vam. Ali napokon promislih, stvar učinjena konca nema, a mi ostajemo braća te braća, pa nije u redu već

jedan put, da im ne pišem o mojem stanju, ma me oni kako sudili i prosudjivali, a Bog odrješuje često čovjeka od zavjeta njemu prikazanog, kamo li ne bi mene odriešio čovjek, i još k tome brat moj! Ja neću da navodim ovdje, je li pametno tada bilo vezati se jedan drugomu, da se ženiti nikada nećemo, i bi li shodno za moj život bilo, da sam se te obreke držao, jer ako nije pametno sasviem bilo, znam, da je bilo stranom bar za ondašnja naša doba i okolnosti naše plemenito, a o shodnosti divaniti, što je kasno, to je neuputno. Da se napokon povratim vrcem u vaše krilo, i da vam dostavim stečevinu sestre jedne, ako i kasno, javljam vam, da sam se oženio ima tomu 38 dana. Tude vam za utjehu vašu spomenuti takodjer moram, da u sadašnju moju ženu strastveno zaljubljenje nije bilo, jer prije ženitbe, ako sam s njome razgovarao, to je bilo 4—5 puta u razniem okolnostima i skoro uviek slučajno. Nije osobite ljepote i roda; ali je čedna, pobožna, krotka, vriedna, čustvena i rodoljubiva. Ona vas ljubi, jer se često o vama razgovaramo i rada bi vas poznala i uviek me nagovara, da vam pišem. Sada molim vas, braćo, redom jednog po jednog, da gledate pristati ma kako sa mojiem roditeljima, te im taj glas, koji će im oduzeti pretjeranu malo nadu, da ću se posvetiti svešteničkom stanju, priobćiti; tako da ne ostanu gorko tronuti; volim, da im glas iz vašieh usta dodje, nego iz Bog zna kako poganieh. — A što je za Boga Mihiniem očima, te mora čak u inostranstvu da im lieka traži? Ja se uviek nadam, da za nje nije velike pogibelji, ili bar da nije tolike, koliko sam u prvi mah promislio pročitavši, Niko, Tvoje pismo. Pozdravi mi ga, brate, i pročitaj mu ovo moje pismo, kano što Te takodjer molim, da ga i Benkoviću proštiješ i da mi pozdraviš sve moje prijatelje i od mene da im glasa dadeš, da sam živ i da na njih zaboravio niesam; da sam vas željan vidjeti i s vama se jednom narazgovarati. Pozdrav i Perišiću i Baškoviću i Čelaru i Ivasoviću i Čuliću i Šegviću i sviem napokon pozdrav, s kojiem sam ugodne časove proživio, kojieh se sada tako sladko sjećam . . . . . .

. . . .

. . . .

Luka.

XIV

Djakovo, 5. prosinca 1855.

Dragi moj Matane!

Jučer sam primio od Zuliana odugo jedno pismo, u kojemu mi izmedju ostalieh stvari i to javlja, da si prefektom u sjemeništu spljetskom. Ne treba da Ti kažem, koliko mi je povoljna ta viest bila, jer Ti znaš, koliko ja ufanja postavljam u mladež našu, a Ti si tiem sada u prilici svestrano je k dobru i plemenitom rukovoditi i nadahnjivati. Nemoj zaboraviti, Mato, naše nade i naše mladjane razgovore i valjda nije prokletstvo takovo, da se med toliko mladićâ ne može nijedan naći, koji ne bi primio Tvoj domorodni savjet i dao se ponukati na ljubav prama našoj narodnosti i našem materinskom jeziku. Spomeni se, Mato, da je to najuže do sada vezalo naše prijateljstvo, pa bar za uspomenu istoga, ako te ne bi za buduće zanimalo, gledaj da štogod u tom smislu uradiš. Polje Ti je sada prostrano, a ako usiješ, nije moguće da ne iznikne.

Onomad sam pisao Miji i pozdravljao sam vas sve, pa ni do danas nikakvog odgovora ne mogu da dobijem. Ne vjerujem, da je zaboravio na me. Piši mu i pozdravi ga od moje strane, i reci, da željkujem njegov odgovor. Gdje je Vežić sada i kako mu je? I njemu reci, neka mi se javi, da barem znadem, gdje je i je li živ i zdrav. — Čujem, da Spljet jako napreduje u materijalnom napredku, ali ima li što boljega od materijalnosti? Ima li u duhu našieh mladića iskra kakva, iz koje bi moglo s vremenom štogod dobrotvorne vatre biti? Napreduje li šta naša narodna strana, ili i dan danas taljanština trači svoj posao preziranja i nadmašenja? Što mi o tome vi moji stari prijatelji češće ne pišete, da me dobriem tješite, a zliem da me na djelo ponukate? Ušutili ste svi, kano da vam je sišlo s pameti, što bi se moralo svud i svako doba zauzimati. Što sada izgleda, kano da je mirno vrieme, ne dajte se uljuljati u prevarljivom snu, pa da vas dogadjaji iznenada iznebuše, jer površina mora na mjestima izgleda tiha, ali pod tom tihom površinom strašni glogolj vrije. Budite u svako doba pripravni znamenitijim dogadjajima.

Čisto mi se duša smuti, kad promislim razliku u ljudima i u mjestima, koju bi našao tamo, a gorim i s druge strane od vruće želje, da vam priobćim moje izkustvo crpljeno iz ovieh posljednjieh 4 godina mojega života. Ja sve mislim. da dodjem k vama, da bi kod svakoga nuz talijanske knjige našao i novinâ i knjigâ i rukopisâ

u našem jeziku, da bi vidio, kako je naš jezik prodro već svuda i nikome nije više stran do njekolicini još Talijanaca, koji niesu kadri niti nam pomoći, niti nam što odmoći. To su moje misli, moje nade, koje bi mi se možda iznevjerile i izdale većom stranom. kad bi med vas stupio, pa možda bi mi jedina utjeha ostala u tome, što bi me vi, braća moja i moji prijatelji, uvjerili, da su u vama želje i nade goruće i dan danas: ele opet ja u tiem mislima i tiem nadama bar za sada još uživam. . . . .

. . . .

Luka.

Djakovo. 22. rujna 1856.

Ljubezni brate Nikola!

Nadam se, da nećeš misliti. da je meni bilo težko učiniti ljubav Tebi, koji si mi toliki brat i u svakoj prigodi nuždnoj bio mi u pomoći. . . . .

. . . .

Što se s tolikiem strahom spremaš na redjenje, zahvali, brate, Bogu, koji te dostojniem čini, da ponjaš i razumiješ strahoviti čin. koga se primaš. Nego s druge strane nemoj, brate, zaboraviti, da je Bog ljubav, sama ljubav. Ja Ti, brate, moram tako da pišem, jer sam vidio mojiem očima mladieh misnika, koji su se pripravljali, da prvi put prikažu Svemogućemu neizmjernu žrtvu, a pamet njihova plazila je i gmižala pred predmetima. koji i svjetovnog čovjeka okaljati mogu, a uzvisiti ne mogu nikako, kamo li Isusovog jednog namjestnika! Dao ti Bog, Niko, da, kao što je prispodoba daleka, tako da Tebi blizu bude plamen ljubavi božje. Pa nemoj zaboraviti na Tvoga Luku, kad se prvi put budeš utjecao Bogu, prikazujuć mu zasluge jedinorodjenoga sina; jer i ja, brate, imadem teretà u mojem novom stanju, za koje jedini Bog može me vriedno pomoći, da ih dostojno snosim, kano što se sljedbeniku Hristovom pristoji.

Mogu Ti javiti, da sam u mojem ženitbenom stanju zadovoljan, da priznati moram, da moju ženu zaslužio niesam od Boga, i da se bojim, da li nuz nju ne bude od Boga plaća na onom svietu. Da to ne bude, mi se molimo Bogu, a moli se i Ti, stari moj prijatelju. za Tvoga brata. Ja se nadam, da neće biti istina, što si mi kobio,

da Tvoje srce meni odsele ne može biti otvoreno, kano do sada· Ugledajmo se, brate, u božju ljubav, pa od nje obasjani, svaka će nejednakost i razlika izčeznuti, kano što magla pred suncem. Piši mi što prije, kuda s Tobom misle. Pozdravi Mihu, Matu i ostalu braću. Bili veseli u Tvojemu veselju, a u duhu ću se i ja s Tobom veseliti.

Tvoj brat

Luka.

Djakovo, 23. rujna 1856.

Ljubezni brate Niko!

. . . .

. . . .

Što me je obradovalo Tvoje povjerenje prama meni u Tvojoj potrebi, to me je opet smutilo vidjeti, kako nećeš da uvidiš, da me novo moje stanje nije moralo baš sasviem promieniti.

Pozdravi braću, Mihu, Matu i ostale, i spomeni se Tvog brata Luke pri golemom činu, koga hoćeš da na skoro se primiš. Preporuči me Bogu, da moji griesi ne padnu na porodicu moju . . . .

. . . .

Luka.

Djakovo, 1. travnja 1859.

Ljubezni brate Niko!

Želim Miji sretna uspjeha, i jamačno se nadam, da će se svojim duševnim poslom opošteniti, jer on razumije srce, zna srcu govoriti, a i to zna, da je u taman govoriti, ako se srca ne prima. [1]

Za što niesi prošle jeseni k meni došao, mjesto što si se uputio u Talijansku? To ti u grieh upisujem, jer bi nas taj sastanak oživio bio i omladio. Da ja kuda mogu poći na koju nedjelju danà, ja i nemislim drugamo, da bi mogao prije otići no k vama.

I ja sam Ti, brate, ove zime silu pretrpio, jer mi je supruga pet mjeseci ležala izmedju smrti i života, pa ni dan danas nije još svojim zdravljem u redu.

---

[1] Kad sam pozvan, da pripoviedam korizmu u Makarskoj.

U jesen je bio ovdje g. Jozo Bezić i kupio novaca za sjemenište Priko. Ne mogu Ti kazati, koliko me obradovalo, kad sam ga iznenada u mojoj kući vidio. Po obrazu ga niesam mogao poznati, već sam ga poznao po glasu, a on mene ni po čemu nije mogao da razpozna. Obećao sam mu bio pri njegovu polazku, da ću mu i ja gledati, da mu koju forintu od ovdješnjeg svećenstva skupim, pa zbog bolesti moje supruge i radi silenih poslova, koji su na me natovareni bili, niesam mogao da mu zadanu rieč održim, i od toga se moram sada stiditi.

Čitam u novinama, da je u Mletcima umro Stjepan Ivičić, pa me tako muči, što ne mogu da se sjetim, tko je on bio. Piše se, da je profesor bio u Dubrovniku, Spljetu i Zadru, i da je pisao: „Le vile del Mossor", a u Spljetu da se rodio. Deder, molim Te, Ti mi potanje piši o njemu, da ga se sjetiti mogu. Ovako žalim ga, a i ne znam ga.

Što tamo misle o ovim političkim zabunama? Mogu li tamo ljudi mnogo plaćati carstva? Šta je sa gimnazijom u Sinju? Imade li tamo koji učitelj, koji bi meni poznat bio? Govori li se još po dalmatinskim gradovima sve talijanski kano prije, ili je počelo po malo i naški se natucati? Piši mi o svemu tome, kad si mi i onako obećao drugi put pisati mnogo više. Pozdravi brata Miju, Baškovića, a neka zaboraviti ni ostale naše prijatelje. Ta, Niko, niesmo mi inokosni. Da si mi zdravo i zadovoljno!

Tvoj brat

Luka.

U ono kobno Bachovo doba bilo je u istinu političkih zabuna i po Hrvatskoj, nu Botić se i ovom sgodom u družtvu svojih sudrugova odlikovao preriedkim rodoljubljem. Kada u Beču nanjušilo za to jato buntovnika, i stigla naredba, da se ti slavonski panslaviste, ponajpače u biskupovoj službi, potegnu pod zakletvu, Luka se odrekao službe, a mnogi žestoki mu podstrekač zaplakao i prisegao. Liepo nam svjedoče u ovoj stvari dva pisma na njegova pobratima Ivana Filipovića u Požegu:

XVIII

Djakovo, 19. travnja 1860.

Brate Jovo!

Evo Ti „Biedne Mare“, i prije vremena, jer ti kod mene i dobra i zla. Ovo dana dobijem sina Gjorgju, pa što je on zdrav i povoljan, to Ti mi je žena po njenom starom običaju sa sto jada i muka, da moram strepiti za njen život. . . . . Osim kuće, ja nemam, gdje bi raditi mogao, a da kod kuće u ovakoviem okolnostima ne može biti pravog rada, znaš, da Ti i ne kažem. . . . . Da mi nije kod kuće, kao što je, ja bi imao dosta koješta da još izpravim, a osobito u četvrtoj i šestoj pjesmi, koje sam najkasnije svršio. . . . . Ako ne umrem, možda ću i drugi put imati prigode popravljati. Osim svega imam Ti i to, da svaki dan moram čekati, da me gospoda posjete, kao što su me onomadne posjetila. Ovo dana bilo Ti je to isto kod Jurkovića u Osieku. Krasne stvari! U Djakovu su počeli surke nositi. . . . . Ala bi, brate, imali šta pripoviedati, da smo bliže! A što Ti kažeš, da će biti sgode za razgovor, ja je ne vidim tako u skoro. — Što se mene tiče, brate, da mi hoće žena ozdraviti, da mi hoće sina odgojiti, ma ja moje ne nosio glave, a samo me braća spominjala i kazala: Bog mu pokoj duši! jeste bio srca obilata; uz život se nije prislonio, no poginu za rod i za braću. Što Ti tamo proti gljivama radiš, to mi ovdje radimo nas više, i mnogi će nas s toga morati postati, htjeo ne htjeo kicoš, i nositi ljepšu nošnju. Ne plač, Jovo, ne kukaj, sviće zora, sviće dan . . . . Ali bolje, da ne pišem o ovakiem stvarima.

S Bogom, brate, i pozdravi mi suprugu i djecu.

Tvoj brat

Luka.

Djakovo, 12. listopada 1860.

Brate Jovo!

Kod mene ova godina plodna sa nesrećama. Drugo Ti je poznato; a sad Ti javljam, da su onomadne mene i Hrvata htjeli

bez iztraživanja uapsiti i na daleko opremiti na neizvjestno vrieme. Kako nas je to još do danas obišlo, sami podpuno ne znamo, a još manje znamo, na čemu smo. Biskup pako, kad je došao kući, čuvši za to, naloži svima svojim činovnicima, da se zakunu na jevangjelje, da će caru vjerni biti do smrti i u svim okolnostima, da neće nikada nikakvom tajnom družtvu pripadati, i da će se čuvati svakog političkog agitiranja. Svi su se na to zakleli u početku, osim mene i Hrvata. Kasnije se i Hrvat zakleo, kaže s opazkom, da u tom agitiranju razumi samo proti carstvu. A ja se niesam nikako htio zakleti, već sam za to morao dati ostavku na moju službu. Šta Bog da! Mnogo ne imam, da mogu ni u polak živiti kao dosada; ali ma kako kuburio i stradao, bar mi nećeš više moći prigovoriti, da sam rob, a dokazujem Ti činom, da to niesam ni do sada bio. Ali šta ću sada raditi, da sebe, diete i sestru hraniti mogu, a da mojemu siročetu uzčuvam, što mu je od matere ostalo? Malo ću štediti, malo voditi gospodarstvo, a malo izgledati od moga spisateljskog truda. Što se pošljednjeg tiče, da što prije počmem, jer ću još samo do nove godine služiti, i da odmah iza nove godine ma čime se pokažem, molim Te, da mi pošlješ što prije po deližancu „Biednu Maru“, da je popravim i izdam o svom trošku ili prodam. Šale više sa mnom, nadam se, neće s nikim biti.

Očekujem što prije, da mi po želji učiniš, i pozdravljajuć Tebe, Tvoju i djecu, bivam valjda sada bar

Tvoj pravi brat

Luka.

Godine 1860. pukla listopadska diploma. Kroz sliedeću zimu Luka Botić pohitio u svoj Split, da se dogovaramo, kako bi se vladali pri novome pokretu, i kako bi narod uputili u misli sdruženja Dalmacije s Hrvatskom, proti kojoj, uzprkos carskoj rieči, ustali ko biesni po državnih i obćinskih uredih, činovnici i talianomani. U kasno doba noći okupismo se na ročište oko Botića, njekolicina nas njegovih sjemeništnih prijatelja, u stanu profesura Antona

Bakotića, koji se kasnije od progonstva spasio na Rieku. Pod hrvatskim kalpakom i pod surkom Luka Botić je g. 1861. u svom Splitu bio tudjinac. Pošto se dvie tri večeri krišom porazgovorismo, on se vratio u Djakovo, i splitski rodoljubi izpred strahovlade Bajamontove zavukli se u skrovišta svojih ognjišta; a nas njekoličak popa i fratara u cič zime krenusmo kroz Krajine, da budimo narod, da se spravlja na sabor i na sdruženje.

Dodje sabor, ali sdruženja ne bi. Izmedju nagodaba Beča i Pešte, Hrvatsku razapelo na ustavni križ; a u Dalmaciji dok nas držalo za mèku na obje strane, razvezalo burokraciju, da zvieri u narod.

Sa sabora godine 1861. boležljiv Botić vrativ se u Djakovo, legao i više se ne digao. Kruta bolest skončavala ga dvie duge godine; dok mu svieća ne dogori. Izkončao je žrtva težkih oskudica prve mladosti, pa možda i potonjih dokolica posavskih. Preživahne mašte, zanesen za govorom, za pjesmom i za običaji narodnimi, ljubezna srca, nježna tiela, Luka se pustio premlad na trudne i pogibeljne pute; pa svoj krat, opet u kola, na prèla, na rodoljubne sastanke, gdje pjesma, ljepota, bies momački, lasno da nanesu zanosnu mladost, — kô omamljena leptira na žižak, — na varavo svjetlo ljudskih slaboća.

Botić se bio dva puta oženio; pa ga s drugom ženom nadoživilo mužko čedo, koje za kratko preminu a mlada udovica se preuda.

Dvadeset i drugoga kolovoza god. 1863. prateć ga k hladnomu grobu, tamo na brežuljku prama veličajnoj crkvi Djakovačkoj, izmedju žalostnih prijatelja za njim naricao i grozne suze lievao slavni starac Frane Ku-

relac: »Siromah Luka! tek Hristovih lět, pa mora u grob!«

Luka Botiću, ti si u cvietu mladosti izpio svoju gorku čašu, za se, za prijatelje i za narod svoj! Ti si, brate, miomiris svoje čestite duše ostavio u pjesmi svojoj. Ona bila cviet za kapom tvomu preporodjenomu Splitu, a braći tvojoj bila nezaboravna uspomena najmilijeg prijatelja, najpožrtvenijeg rodoljuba, da vjerno vrše zavjet s tobom učinjen, dok se sastanu na istini, na izvoru svih naših uzora!

U Zadru u oči Božića 1885.

Mihovio Pavlinović.

II.

Luku Botića odnjihala je vila narodna; njegove se pjesme čine samonikle kao pučke, na koje nalikuju duhom i krojem. Ali samo naukom dovio se je on odredjenim, stanovitim načelom o zadaći pjesnika knjižnika, te je udešavao sadržaj i oblik svojih pjesničkih tvorina prema onim visokim uzorom svoga srca i uma, do kojih se je uznio učenjem i razmišljanjem. Ta njegova načela i uzore dobrano možemo razabrati iz rukopisnih mu ostataka, štono ih čuva njegov prijatelj, gospodin školski nadzornik Ivan Filipović, kojemu budi velika hvala na dobroti, što ih je dao u naruč »Matici Hrvatskoj«, u prilog ovomu izdanju Botićevih pjesama.

Iz tih rukopisnih ostataka izvadit ćemo njekoje izreke, koje objašnjuju pjesnički smjer Botićev. A kad smo već o tom u rieči, uzgred spomenimo, što je sve u toj rukopisnoj ostavini Botićevoj. Tu su početci njeke pripoviesti iz dalmatinskoga života, početak prievoda: »Vračare«, pripoviesti od lorda Ellisa, prvi prizori drame o pećkom patriarhi Arseniju Jovanoviću, dosta listova prie-

voda iz Tommaseove knjige: »O odgoju« i njekoliko ih iz: »Studi critici«, nacrt razprave o poviesti duševnoga razvitka našega naroda, početci razprave o stanju naše književnosti i druge razprave o vjerozakonu, napokon njekoliko redaka osnove za narodnu estetiku.

Plemeniti spisi slavnoga domorodca Botićeva, Splječanina Nikole Tommasea, jako su utjecali na ćućenje i mišljenje njegovo, jer su u njegovoj duši nailazili na srodne samonikle klice. U jednom pismu iz Djakova od g. 1854. kaže, da mu nema boljeg uzora u istini i ljepoti i krieposti od našega Tommasea. Iz knjige Tommaseove: »Studi critici« prevodeći poglavje: »Poviest je osnov pjesničtvu« i poglavje: »O Alessandru Manzoniu«, bit će posvojio onu misao, koju izriče u napomenutom pismu iz Djakova ovako: »Kod kuće još nisam uvažavao uzroke, s kojih svako pjevanje mora se osnivati na istini povjestničkoj.« On je tim posvojio načelo, koje Manzoni dokazuje u svojoj francezkoj poslanici, gdje pobija francezku nauku o jedinstvu mjesta i vremena u drami i razlaže potrebu, da se pjesnik što više drži povjestničke istine. Jednako su odjekivale u duši Botićevoj one krasne misli o naravi i zadaći umjetnosti, što ih Tommaseo razvija u ocjeni Manzonia. Njeke od tih misli Botić prevodi ovako: »Da se preporodi umjetnost, trebaše je privesti svome početku, ćustvu dobra. Oživljena toplinom ljubavi, rieč će teći hitra, iskrena, žarka. Dajte pjesniku plemenitu ljubav, pa mu više ne treba da ide kradkati gdje štokad ćustva nježna, gdje štokad uljudne misli, da uči znanstvo uzleta liričkieh i retoričkieh slika. Nije dosta, što pjesnik ćustvuje, ima ćustvovati sa većinom, i ćustvovati za većinu, to jest: spomenuti se, da je gradjanin, da je ljudima potreban, tko bi im često svraćao u duh one

istine i ona ćustva, koja bivaju svrhe i sredstva života, spomenuti se, da navrnuta tiekom dražesti istina i dobro dvostruku snagu imadu, jer sjaju u punoj svojoj svjetlosti.«

Iz zasnovane Botićeve razprave o stanju naše književnosti vidimo, kakovom je svetinjom smatrao književnost i kako ozbiljnim zadatkom književni rad. »Svaki, — kaže, — kojigod je što spomenuo o nepovoljnom stanju naše književnosti, zaslužniji je kod naroda svoga, nego da je njekoliko neprijatelja ukinuo. Jer gdje se o književnosti našoj govori, tu se govori ni više ni manje no o životu naše narodnosti; boluje li, driema li književnost, i narodnost boluje i driema; oživi li, digne li se književnost, oživi i digne se narodnost. Čovjek je slika božja, a u početku bijaše rieč, i rieč bijaše Bog.«

Osnov učenoj i umjetnoj književnosti treba da su pučke pjesme, pripoviedke i poslovice: tu misao svoju razlaže Botić u započetoj razpravi o razvoju duševnoga narodnoga života ovako: »Ako su narodu sve odnieli stranci, slobodu, nezavisnost, imanje, ali mu tradicije nisu odnieli; dakle duh mu ostaje. U toliko se više boljoj budućnosti od ostalih naroda ima nadati, u koliko je bolje svoje tradicije uzčuvao, i u najljepšoj formi: u pjesmama. U pjesmama kano što su uzčuvane tradicije, tako je i duh naroda. Za to se po njima umjetno pjesničtvo i književnost mora da vlada, drugčije je tamaniti tradicije i raditi o propasti naroda. Nije svejedno držati se u pjesničtvu, u filosofiji, u povjestnici drugieh forma osim opredieljenieh u narodniem pjesmama, u pripoviedkama i poslovicama, kao što nije svejedno, da nas narod razumije ili ne, sluša ili ne. Slaba uspješnost književnosti, ako nije na temelju povjestnice i tradicija narodnieh; a velika

šteta iz takove, jer malo po malo briše narodni značaj i duh, i pravi narod melezom i beznačajniem.«

Na jednom listiću, gdje je Botić upisao svoju zamisao narodne estetike, stoji ova izreka: »Književne pjesme = cvieće iz fabrike; pučke pjesme = cvieće živo.« Što je kanio izraditi u toj narodnoj estetici, kazuju nam ovi naslovi: »Ćustvo ljepote vjerozakona. Ćustvo ljepote prirode. Krieposti prostoga puka. Ćustva prostoga puka. Pjesme, pripoviedke, poslovice prostoga puka; Vukove zasluge, Kačić. Estetika puka, estetika ženskog spola, jezik naš kod puka i ženskog spola. Družtveni život velikog svieta za prostu našinku nepokvarenu, to jest: balovi, opere, muzika, s jedne strane, a s druge: polje, crkva, more i ostala priroda s prostim pukom. Hrvatstvo i Srbstvo. Sveslavjanski književni jezik. Dubrovački spisatelji i njihovi ponašatelji. Klasicizam i mitologija Grkâ i Rimljanâ u slavjanskoj književnosti. Neznabožtvo njekojieh našieh spisatelja.«

Eto uhvatismo iz rukopisnih listića Botićevih njekoliko iskrica, koje sve zajedno posve jasno razsvjetljuju njegov pjesnički značaj, njegov književnički smjer.

Osim triju velikih pjesnî, koje sastavljaju ovu knjigu, poznato je od Botića njekoliko pjesmica i u prozi pripoviest: »Dilber Hasan«, što je sve Botić priobćio u zagrebačkom: »Nevenu« iste god. 1854. kadno i: »Pobratimstvo«. Sve su ove pjesme narodnoga kroja, nježne ljubavne popievke ili romance o ljubavi, a medju njimi odlikuju se osobitom ljepotom baš one, koje su upletene u rečenu pripoviest »Dilber Hasan«. U toj pripoviesti iz sarajevskoga života ima jedno mjesto veoma značajno za plemenito srce pjesnika Botića, ono mjesto, gdjeno se kaže, kako čestiti starac, Turčin Mula, »promišljaše sve-

srdnu ljubav Hasana, u ostalom iskrenog Turčina, za jedniem krštenikom, a s druge strane privrženost hrišćanina Hasanu; učini mu se u toj ljubavi nješto uzoritoga, nješto ugodnoga, nješto najvrednijeg čovječjeg žrtvovanja; pošteno srce starca Mule otvaralo se je samo želji takove ljubavi, pri kojoj bi sva druga ćustva i strasti zamukle.« Istom plemenitom mišlju nadahnute su i one tri velike pjesni Botićeve, pak i drugim koječim nalikuju one na pripoviest »Dilber-Hasana«, s toga ćemo njezin sadržaj u kratko kazati. Dva mlada Sarajevca, Turčin Hasan i kršćanin Pavao Cvietić, utvrdili krasno pobratimstvo, priskočivši jednom Cvietić Hasanu u smrtnoj nevolji, a sdružiše ih i jednaka ljubav pjesme i tambure. Hasan smrtno zamiluje kršćanku krasoticu Sofu Radosavljevićevu. Žarkom svojom ljubavju, koju joj izkazuje pjesmami uz tamburu, osvojivši njezino srce, ugovori uz pomoć Pavlovu bježati s njom, preodjevenom na momačku, jedne noći u Dalmaciju, ter ondje pokrstiti se i vjenčati ju. Ali iste noći preteče ga Avdaga Selamdžić, koji je odavna gorio željom za Sofom a obaznao za onaj dogovor, te na prevaru odvede Sofu iz Sarajeva u svoj nedaleki čitluk, a na sudu obiedi Hasana i Pavla, da su djevojku oteli i njekuda sakrili. Nesretnici budu bačeni u tamnicu. Dobri stari Turčin Mula, jako ih žaleći, uhodi tragove krivcu i nadje ga; ali u čitluku Avdagićevu nema više Sofe. Ona je njekim čudom odanle pobjegla njekud, a glas dopane Hasana, kao da je u vojsci bosanskoj, koja je upravo pošla put Srbije, da ondje pobunjenu srbsku raju pomogne upokoriti. U vojsci je i otmičar Avdaga; a sa starim Mulom, koji takodjer ide u tu vojsku, podju izbavivši se tamnice pobratimi Hasan i Pavao, da bi tražili Sofu. Na domaku Drini obaznadu, da je Sofa, sveudilj pre-

odjevena na momačku, u službi njekoga bega Ažalića. Prešav Drinu nadju ju u skrajni čas, jer joj je sad i otmičar Avdaga ušao u trag. Hasan se pobije s Avdagom; taj pogine, ali i Hasan dopane smrtne rane. Umirući ostavlja svoju vjerenicu Sofu na pobratimu Pavlu. Dok ona, zaklonjena u kući srbskoga seljanina, plače nesudjenoga Hasana, Pavao se bije za slobodu svoga roda, i vrativši se sretno poslije odlučne narodne pobjede k Sofi, vjenča se s njome. — Što Botić prikazuje u toj pripoviesti, isto on prikazuje i u svojih velikih pjesnih. Naime prikazuje: pobratimstvo medju Turčinom i kršćaninom ili medju dva kršćanina; ljubav žarku i nesretnu dvoje mladih, koje razstavlja vjera ili rod; živu želju, da se djeca istoga naroda, razdvojena vjerom, izmire i zagrle u ljubavi ili u sviesti, da su iste krvi i istoga jezika, i da im je jedna te ista narodna budućnost; milinje pučke pjesme i narodnih običaja; kobne i čudne (romantične) zapletaje, kakovih je u pučkih pjesmah (na primjer: otmica, ljubav Turkinje za tamničara kršćanina, njihov bieg), ili kakovih je u romantici Ariostovoj, na koju gdješto sjeća najpače pripoviest »Dilber-Hasan«; napokon junačko pregnuće i plemeniti zanos za oslobodjenjem naroda.

U »Dilber-Hasanu« ogleda se čar onoga pjesničkoga milinja, što ga je Botić proćutio putujući još mladić od dvadeset godina Hercegovinom i Bosnom u Srbiju. Sam je poslije pisao pobratimu Mihovilu Pavlinoviću, da ga je: »sarajevsko ašikovanje uz pjesmu i tamburu začaravalo i zanosilo u Kataloniju i Andaluziju arapskih vremena.« Takove su uspomene Botićevo vilinsko igralište. Po njih Botić u »Pobratimstvu« i »Biednoj Mari« umjetnički dotjeruje romantiku pučkoga pjesničtva, najpače sgode i nesgode ljubavi medju Turkinjom i kršćaninom

ili medju Turčinom i kršćankom; po njih Botić postaje reć bi posebnim bosanskim a ujedno i obćenarodnim pjesnikom, koji ublažuje vjerske opreke, prikazuje pjesnički čar jedne i druge strane, iznosi na vidik dostojna i plemenita lica i ovdje i ondje. A gdje mu se sámo od sebe nadaje u opjevanom dogadjaju, tu iztiče svetinju svoga srca, misao o narodnom oslobodjenju, koja ga i bješe potaknula na ono putovanje u Srbiju preko Bosne. Ta rodoljubna misao i onaj romantički čar sarajevskoga družtvenoga života, to dvoje, što mu zaokupljaše svu dušu za onoga putovanja, ostade trajno u njoj i podade osebujan biljeg njegovim pjesnim »Pobratimstvu«, »Biednoj Mari«, a donjekle i »Petru Bačiću.« Pak pošto je taj biljeg najočitiji u »Pobratimstvu«; pošto je ono, kako se nam čini, najsavršeniji njegov umotvor, a ostala dva mnogo su nalična na nj: to ćemo o »Pobratimstvu« nješto više progovoriti, a na kratko o »Biednoj Mari« i o »Petru Bačiću«.

»Pobratimstvo«, kad je prvi put izašlo u zagrebačkom »Nevenu« g. 1854., zanielo je čitaoce, te su njemu dosudili prvu od razpisanih tada nagrada, a urednik Josip Praus, vješt prosudjivanju književnih djela, poprati pjesan ovakovom pravednom pohvalom: »S osobitim veseljem uvodimo gospodina Botića, rodom Dalmatinca, u kolo ponajboljih naših pjesnika, kojim se on dično pridružuje ovim svojim pjesmotvorom, navješćujući nam time, čemu se ima književnost naša nadati od mladoga pjesnika, koji znade pjevati onaku pripoviest punu života i miline, liepo izumljenu i vješto, al posve naravno izvedenu po pravilih dobrog ukusa umjetničkog, punu krasnih misli u krasnih slikah, nadahnutu čistim duhom narodnim, a odjevenu u sjasno ruho narodnoga jezika.« Sam pjesnik, kako

sprieda čitamo u vjekopisu, sudio je u pismu na prijatelja ovako o svojoj pjesni: »Sad vidim, za što se svaka pjesma mora osnivati na historičkoj istini. A »Pobratimstvo« je izmišljeno; to mu je najveća mana, odtud sve njegove mane. Nego način je pjevanja nov, predmet još nenačet, a meni s toga ugodan, što moje i srca mojih prijatelja opisuje.« Tko sudi pravo, Praus ili Botić? Koliko škodi »Pobratimstvu«, što se ne osniva na historičkoj istini, nego je izmišljeno? U čem stoji novost načina pjevanja, nenačetost predmeta, opisivanje pjesnikova srca i srdaca njegovih prijatelja? Pokušajmo na to odgovoriti, razmatrajući sadržaj i sastavbu pjesni.

Prvomu pjevanju sadržaj je sliedeći: Na poziv Fazlibega bilećkoga sastanu se s njime u Bileću Ajagić od Skadra i Firduspaša aga iz Gackoga svaki sa svojom četom, da krenu udrit na dva trebinjska kršćanska junaka Draganića i Radmilovića, dva smrtna pobratima, koji su Turkom u obrani raje već mnogo jada zadali; ti će iz Trebinja sa svatovi poći u Stolac po vjerenicu Draganićevu, pak će Turci u sgodan čas navaliti na njih. U putu prisretnu na Razkršćih Turci kršćanske svatove; djever Radmilović zove Turke u Stolac domu djevojačkomu, da ih podvori kao i svatove; oni to prihvate. Pred djevojačkim dvorom zadirkujući Firduspaša u kolovodju djevera Radmilovića, zametnu se junačke igre; u svih nadigraju Turke dva pobratima Draganić i Radmilović, na što Firduspaša, od zavisti ljut, već hoće da opali na njih, ali ga suzdrži Alagić, jer da bi sramota bila Turkom navaljivati na njih, dok jedu u svatovih njihova hljeba. Firduspaši daje se jako na žao, što Alagić hvali vjeru u djaura i što mu ne da po volji smicat »pasju vjeru«; dok on u sebi proklinje i Turke i kršćane rad

nečuvena čuda, što tako mirno borave jedni uz druge u svatovih, u zao čas podraži ga od šale Alagić, a Firdus baciv se nanj buzdovanom, promaši njega, ali ubije Fazlibega, Alagić pak odmah osveti prijatelja i ustrieli Firdusa. Na to se zametne pokolj medju Turci, sva četa Firduspašina izgine, a mnogo ih od Fazlibegove i Alagićeve. S ostatci odmah krene Alagić iz Stolca, pak da se ne bi »djauri kod tolike nesreće turske posilili«, izvršuje nakanu četovanja, te na Razkršćih udari na svatove, kad se oni iz Stolca vraćaju s djevojkom put Trebinja. Junački se brane dva pobratima, djever Radmilović i mladoženja Draganić, dok taj od zrna ne padne, a mlada Cvieta mrtva mu dopane. Radmilovića, dok očajan nariče mrtvoga pobratima, veže Turčin Gugjuk, te ga Alagić odvodi sužnjem u svoju kulu na Skadarskom jezeru. Sav taj dogadjaj pripovieda tako Alagić, prispjevši doma, svojoj ženi i kćeri.

Takvih dogadjaja čitamo često u mnogih te mnogih narodnih pjesmah; ali Botić je pjevajući »isto« izveo ne samo »malo«, nego i podosta drugčije, a ipak je sačuvao duh i kroj narodne pjesme. Botić je jače iztaknuo vitežku ćut i čovječtvo na obadvie strane. Kršćani i Turci — koji su bolji — paze se do sgode kao pravi vitezi, jedni u drugih štuju obraz i čovječtvo, kakono je u starih španjolskih romancah prikazano držanje arapskih i kršćanskih junaka. Takov je Fazlibeg, a osobito Alagić; u Firduspaše nema te vitežke ćudi, ali on i bude svojom zasjedničkom i zavistnom jedovitošću kriv, da se Turci medju sobom pokolju na oči svatovom kršćanskim, na koje su se bili digli udariti, pa tako se vrši ona vječna pravica, da tko drugomu jamu kopa, sâm u nju upada. Alagić poslije udara na svatove, ali ga izpričava ona go-

lema nesreća i sramota turska. Alagića je pjesnik ukrasio vitežkim srcem, koje se plemenito divi pobratimstvu Radmilovića i Draganića, te mu »ne da, da pogubi Bogu 'naku milost«; a gledajući, »kako gjaur žali pobrątima«, duša mu se »do dna smuti i utopi u snuždenu milinu«. Pjesnik je to jače iztaknuo plemenitost srca Alagićeva, što sâm Alagić sve to tako kazuje svojoj ženi i kćeri. A na kršćanskoj strani iztaknut je još vitežkiji Radmilović. On se bije za obranu svoga mučenoga roda; smrtno pobratimstvo uhvatio je s junakom Draganićem, jer taj brani pravdu pred nepravdom i pjeva pjesme, koje su svakoj duši utjeha i nada. Za to, kad mu takov pobratim pogine, čitav mu se sviet u čemer obraća, ne mari i ne zna, da ga goloruka dušmanin veže; »bolan junak kano jagnje ludo, suze lije kano diete malo«. On je vitez i po bezazlenoj susretljivosti i gostoljubnosti prama Turkom; on je vitez i po milokrvnom zanosu svom za ljepotice Skadranke. U njem su sastavljena sva ljepša svojstva hajduka narodne pjesme, bez ikakve okrutnosti, pak je i ćut rodoljubna, doduše posve naravna i primjerena prostu čovjeku, dotjerana u njem do plemenitosti, koja bi pristala najboljemu obrazovanomu čovjeku; to jest: u njegovoj je duši pjesnik prikazao svoju.

U drugom pjevanju pripovieda pjesnik, kako Alagićeva jedinica Ajka zamiluje otčeva sužnja Radmilovića i pomogne mu uteći iz tamnice. U narodnih pjesmah često se prikazuje takova sgoda; ali Botić je to izveo savršenije. On nam podpuno razgaljuje dušu Ajkinu, kako se u njoj razvija ljubav i tjera ju neodoljivom silom u naručje junakovo. Ljubav turske djevojke za kršćanina tamničara izlazi posve vjerovatna i naravska, kad ona sluša otca svoga, kako hvali i žali plemenito srce junakovo, pa

kad sâm otac toliko ga zavoli, da ga hoće posiniti i dati mu sve blago svoje i svoju kćercu jedinicu, koju ljubi kano dušu svoju, samo neka se on pokloni Muhamedu; za što junak dakako ni ne haje. Pjesnik je sužnja Radmilovića prikazao plemenita u postupku s djevojkom; zaokupljen tugom za poginulim pobratimom nastoji odvratiti djevojku od sebe, da ne bi i ona radi njega postradala; istom kad vidi, da mu se radi nje ne može na ino nego da prihvati njezinu pomoć, podaje se dražesti djevojačkoj, no onda i održaje vjeru, koju joj je dao; pak je pjesnik već u prvom pjevanju, prikazujući Radmilovića zanesena za ljepotice Skadranke, označio njegovu ćud takovom, da je pristupačna čaru djevojačkom. Krasno završuje pjesnik drugo pjevanje pokazajući Ajku, kako gleda s visoke kule za umaklim junakom i svom ga dušom prati u biegu. Posve prema duhu narodne ženske pjesme nježno, naravito i živom plastikom prikazuje Botić ljubavno ćućenje i mišljenje djevojačko.

U trećem pjevanju dalje se prikazuje ljubav Ajke i Radmilovića, i njihov bieg put Trebinja. Ćud djevojke prikazana je živo i naravito u svakom pogledu: njezina ženska lukavština, kojom dragoga i sebe zakriljuje od otca, njezina kićenost, njezina oćutljivost za ljepotu prirode, njezina ljubav za zavičaj i za roditelje, koja se bori sa strastnom ljubavju za junaka, no ta nadjača sve druge ćuti. Sve je to pjesnik zadahnuo krasnom poezijom, koja je iste naravi kako i pučka, ali dotjeranija, plemenitija. Jednako je i junaka Radmilovića prikazao dostojna; uspomena na poginuloga pobratima upliće se u sve njegove ćuti, u sve njegove misli, kojimi blaži strastnu i sjetnu Ajku. — Istom su drugi dan na biegu gorom put Trebinja, doma junakova, kad al' već nesrećom rodi njihova

ljubav: sretnu staroga Turčina Gugjuka. Radmilović nije njega ni zapamtio, kad mu na Razkršćih, dok je naricao smrt pobratimovu, vezaše ruke, ali Gugjuk se dobro sjeća junaka, a u ljepoti druga mu, tobožnjega seratlije, sluti Ajku. Stari lukavac, tajeći se, zlobno pripovieda junaku, da ide iz Trebinja, gdjeno je, veli, Alagić netom popalio dvore Radmilovićeve, braću, sestre i majku mu pomorio, da se osveti, što mu je odveo Ajku. Radmilović htio bi poći da se odmah osveti Ajagiću, ali ne može ostaviti očajane Ajke, koja sebe proklinje radi sve te nesreće; u toj uzbuni junak posieče zloglasnika Gugjuka; za što upravo to čini, pjesma ne kaže posve jasno. Sve su nade Radmilovića izdale, nema više roda ni doma, kamo bi vodio Ajku, za ništa mu više nije oružje i konjic; ne ostaje mu drugo, nego da se s Ajkom krije u samotnu goru.

U četvrtom pjevanju pjesnik prikazuje samodružje Radmilovića s Ajkom u gori Ljuven-gori. Liepo opisuje divotu gorske prirode, sred koje djevojka ljubavju nježnom utješiva junaka »kao što sunašce svijet ukrasiva«. No junak se sveudilj sjeća pokojnoga svoga prijatelja, kako je od njega nosio ljubavne pozdrave vjerenici Cvieti, kako je s njim u krvavih bojevih branio raju od Turaka, a u vitežkih igrah nadigravao Turke na slavu roda svoga i utjehu staraca; pak se zanosi uzvišenom rodoljubnom mišlju, da bi zajedno domovinu obašli, sakupili mladost jednokrvnu, i poslušni pozivu pepela otaca svojih junački bar ginuli za slobodu, ako im nije živjeti u slobodi. Još na drugojačiji i silniji način prikazuje pjesnik uspomenu Radmilovića na mrtvoga pobratima, a pri tom ujedno nenadan a neodoljiv ostan, koji potiče Radmilovića, da se iz ljubavničke osame u Ljuven-gori vrati u sviet, u borbu junačku, k svojoj dužnosti rodoljubnoj. Kako biva u njekih

narodnih pjesmah, ukazuje se Radmiloviću duh pokojnikov tri noći uzasobce i vodi ga grobu na Razkršćih. Opisi onih ćudesnih noćnih prizora krepko se iztiču sred opisa milotne gorske prirode i nježne ljubavi Ajkine, koja jedina još svietli junaku kao mjesečev sjetni sjaj, kadno mu je sunce pobratimstva za uviek ugaslo. Pošto mu se je drugi put ukazao mrtvi pobratim, vraća se junak k svojoj odbačenoj sablji, te joj pjeva pjesmu, koju je pokojnik često pjevao. Ta je pjesma vrhunac rodoljubnoga ćućenja u »Pobratimstvu«: majka predaje sinu otčevu sablju kao svetu baštinu, kojom ima osvetiti otca i jade roda, te vojevati za slobodu domovine. Kad se pokojnik Draganić treći put ukazuje Radmiloviću, onda mu, dovedši ga do svoga groba, kaže, za što mu se pojavlja, za što nema pokoja u grobu svome. Kad su njekoč oba pobratima izlazili iz Lievna, pobivši strašnoga raji krvopiju Hršuma, gledala ih s prozora Turkinja djevojka Šerifa, Draganić joj se nasmjehnuo, ona mu dobacila kiticu cvieća, a on ju prihvatio; djevojka misleći, da on prihvaća njezinu ljubav, svedjer ga čekala, da će po nju doći, a kad čula, da on ide sa svatovi po Cvietu, očajana pobjegla iz doma tražiti ga svuda po svietu, ter sada, misleći ga u Trebinju, ide onamo, da ga vidi. Draganić zaklinje pobratima, da ga ide izmirit s nesretnom djevojkom, koja će mu oprostiti, kad dozna, »što je njega snašlo od pravednog Boga s rane, koju je njojzi zadao«; onda će se istom pokojnik smiriti u grobu. Tako pjesnik ovdje, već prama koncu pjesni, iznenadno svjetlo prosipa na onaj kobni dogadjaj, s kojim počima pjesan, na onu smrt Draganića i Cviete u svatovih. Tu se očituje krasota umjetničke kompozicije; tu pjesan dobiva krasnu jedinstvenost, njezin razvitak daje svjedočanstvo za vje-

čitu pravdu, koja radi i ondje, gdje se činilo, da radi samo ljudska silovitost. Ne bi bilo pravo koriti pjesnika, da je tobož Draganić jednim posmjehom i prihvaćanjem dobačene kitice premalo skrivio turskoj djevojci, no da bi zaslužio onoliku kazan. U drugom pjevanju tuži se Ajka na haremski zatvor djevojački; njoj i Šerifi pojavlja se kršćanski junak kao izbavnik, njegova posmjeha i prihvata kitice svoje ne može ona uzeti pod lakoumnu puku udvornost; bar pjesnik jamačno shvaća djevojačko srce toli nježno i povjerljivo, pak to je jedna nemalena krasota njegove pjesni, a i s duhom narodne pjesme slaže se to njegovo shvaćanje.

U petom pjevanju hitro spješi kraju ganutljiva, vještački izvedena pripoviest. Radmilović, kazujući Ajki, što od njega zahtieva pokojni pobratim, pobliže joj pripovieda svoj junački pohod s pobratimom u Lievno, da kazne Hršuma. Tu je pjesnik prikazao u Hršumu osobit značaj Turčina; uz čestitoga Alagića i Fazlibega, uz zavistnu zabodicu Firdusa, Hršum Alija prava je strahota krvoloka turskoga. Njegova kula okićena je »bielimi krstovimi tikvinami«; »koga on sgleda, i smrt ga sgledala«. Njekim čudom, kao božji osvetnici pod božjom zaštitom, »da negine pravda pred nepravdom«, osvojili pobratimi groznu kulu, i s njom u prah i pepeo obratili krvopiju raje. Čim Radmilović izkaže Ajki svoju nakanu poći u Trebinje i ondje izmiriti Šerifu s pokojnim pobratimom, sva se priroda Ljuvengore čudno uzbuni, konj junakov višti, sablja mu sieva i pištolji odskaču: sve to kao čudesno znamenje više volje ponukuje junaka, da s Ajkom podje izvršit volju pobratimovu. Krenuvši iz gore put Trebinja, na zlo sluti Ajka videći u daljini oblak, ali na domaku razabire u čudu Radmilović, da su to njegovi Trebinjani

a s njimi tri brata mu, za kojih je mislio, da su poginuli od Alagića. Tu je opet krasan iznenadan okret u pjesmi. Zlobni Gugjuk bio je prevario junaka; nije tada Alagić još bio navalio na njegov dom; do jučer ga očikala mila majka i sestra, istom jučer Alagić sažegao njegove dvore i ostalo Trebinje, a razvalinami zasuo mu majku i sestru. Sad vidimo, da je junak kriv, što je u Ljuvengori boravio dane ljubavi i nejunačke tuge, mjesto da na viest Gugjukovu poleti svomu zavičaju; on je kriv propasti svoje majke i sestre, ili bar to je kriv, što im nije bio na obranu u nevolji ljutoj. Tako u tečaju dogadjaja iznenada sijne ona viša desnica, koja, kadšto nevidljiva, ipak udilj rukovodi sudbinu ljudî pravedno prema njihovoj zasluzi ili krivnji; pjesnik, ovako izvodeći svoju pripoviest, dira nas i potresuje, a ipak i uzdiže nam dušu. — S Trebinjani, koji su morali uzmaknuti iz grada pred silom Alagićevom, dočekuje Radmilović Alagića u gori na istih Razkršćih, gdjeno bješe Alagić udario na svatove, te pobratim Draganić sa Cvietom zaglavio. Prije no dopanu Skadrani s Alagićem, pjesnik nas opet iznenadjuje ganutljivim prizorom smrti Šerifine. Mlad junak jaše prama Miji Radmiloviću, i ugledav ga, »sine mu lice od radosti plahe, objem' rukam' na Miju se baci, poljubi ga i izdahne mahom«. To je sirota Šerifa; radost ju skončala, misleći da je našla svoga Draganića, koji bijaše licem živa slika i prilika pobratimu Radmiloviću, te ih je težko bilo razpoznavati. Kad za tim na dopanule s Ajagićem Skadrane biesno navale Trebinjani pod vodjom Radmilovićem, žednim osvete, u strašnom pokolju Ajka se ponese kako dolikuje kćeri; sad misli samo na otca, koga zna u smrtnoj pogibelji, te kroz krvavi razboj pretražuje turske trupove, dok nadje »trup otca svoga«. Pak »objem'

rukam' ogrli ga jadna, a ni plače ni govori riječ, njena tuga bjaše pregolema«. I opet nas pjesnik iznenadjuje i potresuje načinom, kako pogiba Ajka. Otac joj Ajagić nije još mrtav, nego baš umire, a kad zamrlim okom ugleda, da to njega kći »n e v j e r n a« grli, mašio se rukom iza pasa, svojom rukom probode Ajkunu; »on izdahnu, a Ajka izdahnu n e s m i l j e n o g otca na njedrima.« Ajka je okajala svoju krivnju; samo otcu je dolikovalo, da u krvi njezinoj opere ljagu, koju je naniela njegovu obrazu i zakonu. Pjesnik krasno završuje pjesmu, udešavajući idealnu umirbu žrtvam ljubavi, a iztičući idealnu zadaću, koja ostaje Radmiloviću i drugim živim, štono ljube svoj potlačeni rod. I tu se pjesnik liepo poveo za izmirujućim završetkom pučkih pjesama, gdjeno se nad trupom plemenite žrtve podiže crkva božja, ili se nad grobom dvoje dragih, kojih je u smrt nagnala nemilost ljudska, diže hladovito drveće i otvara se izvorvoda za mio boravak pticam i počinak prolaznikom. Tako ovdje tužni junak Radmilović dvie turske djevojke, kojih je žarka ljubav za kršćanske junake nagnala u smrt, donosi ka grobu pobratima svoga i njegove vjerenice Cviete, zakapa ih pokraj njih, te nad ta »četiri svoja velja dobra« gradi crkvu, a oko crkve su »vite jele, na njih ptice protužnice, na okolo svuda cvieće i vodica hladna.« Takovom svetom uspomenom počastiv žrtve ljubavi, pušta Radmilović glase na sve strane domovine i zove sve žive na boj na Razkršća, sve žive, koji primiše od majke znamen krsta a u pjesmah uspomenu na prošaste narodne junake, koji se utvrdiše u svakoj mukotrpnji te su vriedni umrieti junački za osvetu pravde.

Pravo je Praus obasuo hvalom Botićevo »Pobratimstvo«, pravo je sam pjesnik kazao, da je u njem »način

pjevanja nov, a predmet još nenačet.« Nov je način pjevanja, čini nam se, po tom, što je u toj pjesni narav i junačke (epske) i ženske (lirske) pučke pjesme izvijena u takovu skladnu umjetničku cjelinu, koja u jednu ruku vjerno zadržaje priprostu divotu pučke pjesme, a u drugu ruku ipak izpunjava zakone za umjetničko epsko pjesničtvo; nov je način pjevanja i u tom, što se krasni narodni običaj pobratimstva ne prikazuje na epski način zajedničkimi djeli živih pobratima, nego pretežno na lirski način, spominjanjem jednoga živa pobratima na pokojnoga svoga druga, a tim izlazi prikazivanje pobratimskoga ćućenja ganutljivije, silnije i svetčanije. Predmet pak drži Botić još nenačetim jamačno za to, što u našem umjetnom pjesničtvu prvi put »Pobratimstvo« prikazuje ljubavne zaplete medju muhamedovskom i kršćanskom stranom našega naroda tako, da žarka ljubav nastoji sastaviti most preko jaza, koji razstavlja naš narod u dva protivna svieta, i što prvi put u našoj umjetnoj poeziji ta pjesan prikazuje posvećeni narodni običaj smrtnoga pobratimstva i to kao najplemenitije orudje rodoljubnoj misli i težnji za oslobodjenjem narodnim. Iz Botićevih pisama doznajemo, kako je u mladosti zanosila njega i drugove njegove ona rodoljubna misao i s njom zajednica pobratimska; to mu je na umu, kad kaže, da mu je »predmet Pobratimstva ugodan za to, što opisuje njegovo srce i srca njegovih prijatelja.« Doista samo odatle, što je pjesnik u svom srcu nosio svetinju pobratimstva i narodne budućnosti, i što je bio živo oćutljiv za ljepotu prirode, za dragost ljubavi i obiteljskih veza, polazi onaj viši polet i plemeniti žar, koji se iz njegove pjesni prelieva u dušu čitaoca. To sobstveno ćućenje svoje prenosi on tako u osobe prikazane »Pobratimstvom«, da se ono njihovim vlastitim

značajem i okolnostim dobro prilagodjuje, te mu pjesan nije samo slika duše njegove nego i narodnoga života. U načinu, kako on prikazuje narodni život i pojedine značaje, poveo se je za pučkom pjesmom; pak pošto je taj život jednostavan a značaji jasni, te prema tomu način ocrtavanja njihova u narodnoj pjesmi posve jednostavan i razgovietan, to ima u Botićevoj pjesni umjetnička karakteristika osobit, izvoran, od zapadnjačkoga pjesništva dosta različan biljeg. U pjesničkom slogu sretno se sdružuju osobine pjesnikove i obilježja skupne narodne poezije; narodne slike i prispodobe, narodne rečenice on ili zadržaje ili malimi a prema narodnoj fantaziji izvedenimi promjenami razvija do veće umjetničke snage, kao n. pr. u opisu Skadra; jedva i gdje zanosi slog na tudjinski uzor. Ali u cjelokupnoj kompoziciji velike pjesni nisu mu mogle biti za ugled same pučke pjesme, nego će biti naučio takodjer štogod iz talijanskih romantičkih pjesnika, Tassa i Ariosta. A njihova romantika srodnija je duhu naše narodne pjesme nego li romantika sumornoga Byrona, koji rek bi da nije utjecao na Botića. U »Pobratimstvu« i u ostalih pjesnih Botićevih nema pesimisma, kako n. pr. u Jakšićevih, nego su nadahnute zdravim moralnim ćućenjem i vjerom u vječitu pravdu, neslomljenom biedami života; a to im povećava vriednost. Smanjuje li pak, kako Botić misli, vriednost »Pobratimstva« to, što je ono izmišljeno, a nije na historičkoj istini osnovano? »Pobratimstvo« nije u većoj mjeri izmišljeno od »Biedne Mare« i »Petra Bačića«. Jer dogadjaji i značaji »Pobratimstva« osnivaju se prilično na narodnih pjesmah, a to će reći na narodnom životu, na dogadjajih, koji su narodnoj fantaziji vjerovatni. Botić je onako isto preradio historičke bilježke, na kojih se osnivaju

»Biedna Mara« i »Petar Bačić«, kao što je preradio dogadjaje, uzete iz narodnih pjesama za »Pobratimstvo«; on je preradjivao jedne i druge u dvojem pogledu, naime dotjerujući ih do umjetničke cjeline i pridavajući im svojega sobstvenoga ćućenja, a to je oboje potrebito i slobodno. Ne stoji u pjesničtvu toliko do sbiljne dogadjajne istinitosti, koliko do vjerovatnosti, do duševne istinitosti, a u toj ne zaostaje »Pobratimstvo« ni malo za »Biednom Marom« i »Petrom Bačićem«, paće ih nadkriljuje.

U »Pobratimstvu« je Botić na osnovu pučke junačke i ženske pjesme stvorio našu romantičku epsku pjesan. Ono nam se čini njegovo najljepše djelo; ono je najpodpuniji izražaj njegove osobitosti u našoj knjizi. U »Biednoj Mari« i u »Petru Bačiću« drži se Botić svoga smjera, kojim je udario u prvoj pjesni, premda uzima predmet iz poviesti. O »Biednoj Mari« i »Petru Bačiću« dostajat će samo njekolike opazke, što se tiče promjenâ, kojeno je pjesnik izveo u dogadjaju, kako mu ga povjestničke bilježke podadoše.

»B i e d n a   M a r a« (prvi put izašla godine 1861. u Zagrebu) prikazuje takodjer romantičku sgodu, ljubav mlada Turčina i kršćanke djevojke. Bilježke poviestne pjesnik je krasno upotrebio, a i upodpunio ih je svojom fantazijom tako, da izlazi umjetnički završen čin. U poviestnom dogadjaju vidimo samo mlada Turčina Adela, Spljećanku Maru i njezin rod, te sa smrću Mare u samostanu prekida se, ali ne završuje se žalostna sgoda, jer ništa se dalje ne zna za Adela. Pjesnik je dodao mladu Turkinju Melku, koja takodjer ljubi Adela, pak je dodao i Melkina otca i brata, koji nastoje odvratiti Adela od kršćanke, dodao je Adelovu majku, koja na koncu takodjer o tom radi, da srce sina svoga sklone za Melku.

Timi dodatci izlazi pripoviest podpunija i obilnija suprotivštinami; a dobiva i svoj završetak ženitbom Adela s Melkom. Botić je našao u poviestnih bilježkah i spomen njekoga narodnoga pjesnika Bogtulije, i zabilježene odlomke njegovih u narodnom duhu spjevanih pjesmica o Adelu i o Mari. Sve je to Botić upotrebio; ali je još mnogo dodao sam, naime izveo je toga pjesnika kao osobu, koja uzima pod svoje okrilje ljubav Adela i Mare, te svojim milosrdjem sudjeluje pri razvitku dogadjaja. U tom pjesniku Botić je prikazao upravo sebe, i plemenito zvanje pjesničko; prikazao je prekrasno u njem svoju žarku ljubav za zavičaj svoj spljetski i za slobodu domovine (u četvrtom pjevanju). Osobito je za kompoziciju pjesni znamenito, kako Botić prikazuje sastanak toga pjesnika s Turkinjom Melkom, kojoj bi on imao pomoći proti njezinoj takmici Mari; kad pjesnik vidi, da mu nije moguće zatrpati jaz medju Adelom i Marom, kad vidi, da je Mara postala žrtvom svoje nesretne ljubavi za Adela, on pomaže svojim savjetom, da se Adel poslije duge tuge za pokojnicom Marom ipak udobrovolji Melki. Može se činiti čudno i nepovoljno za ljepotu pjesni, što se taj pjesnik služi u posljednjem pjevanju lukavštinom, kako bi se smekšao Adel za ženitbu s Melkom; može se opet izpričavati taj postupak time, što mu je namjera dobra, naime da se iz kobnih zapleta izadje sa što manje nesreće a s takovom izmirbom, koja zadovoljava ustanovljenomu od starine običaju, po onom načelu: svoj k svomu. No tako ostaje neizmiren, pače ostavlja se neizmirljiv onaj spor medju dvjema stranama naroda, razstavljenima vjerom, pak i značaj Adelov izlazi njekako nepostojan. Svakako će biti prieporno, da li je Botić posve pogodio završetkom »Biedne Mare«, i da li je ova pjesan kompozicijom

onako podpuna i skladna cjelina kako je »Pobratimstvo«. Ali krasotom pjesničkoga sloga, nježnošću čustva i visinom misli ona je vriedna družica »Pobratimstvu«·

»Petar Bačić« (prvi put izašao godine 1862. u Osieku) izradjen je takodjer po bilježkah poviestnih. Ali i tu je Botić preradjivao i dodavao, da izadje podpuna i posve završena umjetnička cjelina. U historičkih bilježkah ostaje zaplet ljubavni pučanina Bačića s plemkinjom Jelicom Albertijevom bez pravoga završetka; pjesnik dodaje takov završetak, biegom Jelice s Bačićem, pak njegovom junačkom smrću u boju, a što ostaje Jelica na životu za svojim dragim, to će opet biti prieporno, da li je tim podpuno završen tužni dogadjaj ili nije. Botić je nadalje dodao njekoliko turskih značaja, poimence plemenita Bačićeva prijatelja i zaštitnika Janušbega, pak djevojku Mejrimu, koja zamiluje kršćanskoga junaka; zaplet dogadjaja biva time jači, slika zadjevicâ medju kršćanskim Spljetom i susjednimi Turci izlazi podpunija. Botić je i tu, kao što u »Biednoj Mari« uhvatio prigodu, da divno opjeva i proslavi svoj rodni grad Spljet i njegovu okolicu. Najveću promjenu na predmetu uzetom iz poviesti učinio je Botić u tom, što je s bilježkami o dogadjaju Bačićevu spleo bilježke o drugom jednom dogadjaju, koji se tiče licumjernoga pustinjaka. Od toga pustinjaka načinio je on spletkara, koji rukovodi sav tečaj Bačićevih sgoda i nesgoda. Nam se čini, da to nije u prilog pjesni, da tim ulazi u sastavbu pjesni njeka neprijatnost i njeka nepovoljna zamršenost; rek bi, da se time glavna radnja, koja se tiče ljubavi Bačićeve i Jeličine, previše zastire i razvlači, te pjesan izlazi preduga. I slog je njekako razvučen, a nije one pjesničke živosti, slikovitosti i tankoćutnosti, kako u »Biednoj Mari« i u »Pobra-

timstvu.« Pjesnika je već pobolievalo, kad je pjevao »Bačića«, pak nije dugo poslije prerana smrt prekinula njegov dični pjesnički rad.

U kratkom životu od trideset godina Botić se je svojima trima velikima pjesmama ovjekovječio u hrvatskom narodu. On je stvorio romantički ep narodnoga kroja, a najpače njegovo »Pobratimstvo« uzor je i izgled, po kojem se može graditi i razvijati romantično-umjetno pjesničtvo na osnovu pučkoga. To je njegova neprolazna zasluga; a velika je šteta, što se nenahode nasljednici njegova smjera, njegova načina; Botić bi mogao biti začetnik posebne pjesničke škole.

U Zagrebu u oči Božića 1885.

Franjo Marković.

SADRŽAJ.

PJESME

POBRATIMSTVO. BIEDNA MARA.
PETAR BAČIĆ.

POBRATIMSTVO.

PRIPOVIEDKA U PET PJEVANJA.

Prvo pjevanje.

Bože mili, na svietu ljepote!
Kako mi se u Bojanu tihu
Bieli Skadar ko labud ogleda!
Oko njega veseli brežuljci
U kolo se divno uhvatili,
A nad njime sunce mi se smije,
Oko Skadra veselo se vije.
Krasni Skadre, na Bojani grade!
Divan ti si, željo djevojačka,
E da bi se u te udomile;
A junačka, da bi bratimili
Tvoje sive, Skadre, sokolove!
Opaso se tvrdijem bedemom,
Kano hrabar junak pripašajem,
Kad dušmana hoće da dočeka;
A vitijem kulam nakitio,
Kano perjem veseo' mladoženja.
Tvoje polje vilinski je ugod;
A jezero pusto kano more,
Ali tiho kano vedro nebo. —

Prama Skadru do preko jezera
Bijele se kule Ajagića,
Ajagića kršnoga junaka.
Evo danas, kažu, deset dana,
Po bijelom Skadru sakupio
Sve po izbor najžešće junake,
Smionijeh trideset saruka,
A na tridest ata bijesnijeh:
Uvio se š njima pod Bileće
Do pod kulu bega Fazli-bega,
I evo se sinoć natrag vrati
Nješto sretan a nješto nesretan:
Trećina mu družine izginu,
A ostalo težko izranjeno,
I on glavom rana dopanuo;
No je aga sve zaboravio,
Što ulovi jednoga junaka
Iz Trebinja Radmilović Miju.
Nije šala Mijo Radmilović!
  Kada mi se Ture razvalilo,
Na serdžadi prekrstilo noge,
Šerbe pije, da mi se odmori,
A kod njega vjerna ljuba Fata,
Kod Fatime Ajkuna djevojka.
O moj Bože, Ajkune djevojke!
Ne bi reko, cvijet ovog svieta,
Već bi reko, njihale ju Vile!
Naslonila prebijelu ruku
Preko vrata Fate, mile majke,
Mirna sluša Ajagića babu
Štono kaže o junačkoj sreći:
  »Kad se maših polja Bilećega,

I ugledah kulu pobratima:
Te pod kulom razpeti šatori,
A pred svakim po barjak se vije.
Tude bješe trideset Gackana
S Firdus-pašom agom Gačackijem;
Družina mu puši pred šatorom,
On na kuli sjedi s pobratimom.
Kad začuše moje puške glasa,
Obojica preda me iztrče,
I pitaju za junačko zdravlje.
Kad na kuli odpočinuh malo,
Kaže meni jadni pobratime:
»»Evo, brate, zazvah te, da dodješ,
I da tvoje pobudiš Skadrane,
Pa da bismo sreću pokušali
S pobratimom agom Firdus-pašom: —
Eh da bi nas pomogo Muhamed! —
Da udrimo na dvie ljute guje,
Koje dosta dosadiše Turkom,
Izgrdiše našu svetu vjeru.
Dobro poznaš Radmilović Miju,
A kod njega Miju Draganića!
O džumi je sretno sastati se,
A nas evo baš sastade džuma:
Vala, brate, jali se glasilo:
Delija je beže Fazli-beže,
Jal' badava ne nosio glave.
Djaûri će sjutra iz Trebinja,
Oni idu k Stócu po djevojku,
Draganića hoće da ožene;
Jal' da naše konje proigramo
Baš do Stóca, svatâ da vidimo,

Je li sila kite i svatova;
Jal' kada se vrate sa djevojkom,
Da bismo ih na drum izčekali?««
»Prihvatio aga Firdus-paša:
»»Ta vjere mi, što bi dangubili?
Već hajdemo i mi kod svatova,
Pa nam tada lasno poznavati,
Kad je vrieme mača izvaditi.««
»Kada sjutra o suboti bješe,
Zarudila zora na iztoku
I mujezin zaûči s munare,
A mi naše konje zajahasmo
I Bileće rosno ostavismo;
Najezdismo na zeleni potok,
Nas stotina avdes uzimali.
Liepo l' ti se kazivalo sunce
I družinu našu veselilo;
No nam bogme jadne bješe sreće!
Ne bijasmo došli do Razkršćâ:
Začujemo jeku i tutnjavu
Talambasa, gromnijeh pištolja,
Te dizgene konjma popustimo,
Dokle došli mahom do Razkršćâ;
A kada smo došli na Razkršća,
Al' eto ti svilenih barjaka,
I junaka na vatrenim konjma,
Sve junaci iz magle i praha
Sijevaju kano bistre zviezde,
A kroz vatru gromnijeh pištolja
Razabireš jasne talambase,
Razabireš zile i borije.
Sila bješe mamnijeh svatova,

Sila bješe, a silni junaci.
Al nut' Bože, čuda nevidjena!
Pred svima mi jezde dva junaka,
Po ljepoti — najljepše djevojke;
Dva junaka, obadva jednaka
I u licu i uzrastu tankom,
Po oružju i po odijelu,
A isti su pod njima čilaši;
Na njima su noge prekrstili,
Jedan drugog milo zagrlio,
Smjerno jašu, smjerno popievaju.
Pred tim čudom ne mogoh se naći,
Pa upitah Fazli pobratima:
Čuj me, beže, zna li mi ti reći
O ovome čudnovatom dvojstvu,
Da vjerujem mojijem očima?
»»Ta to su ti smrtni pobratimi,
Bi li reko, dva su Draganića,
Jal' bi reko, dva Radmilovića?
Nema ti im, brate, različnosti,
Van što sada poznaš obodvoje
Po raznome njihovom nakitu,
Kano što je adet kod svatova.««
»Do pram nama biše dojezdili,
Pa će nama Radmilović Mijo:
»»Zdravo da ste, oj delije Turci!
Moga kvara e vam se ne nadah,
Pa da bih vas kahvom razredio;
Već da ste mi kail napiti se,
Kod svatova nij' nestalo vina.««
»Firdus-paša riječ odvratio:
»»Mi se lasno napiti možemo

I kod dvora te vaše djevojke,
Tek ako ste kaîl da dodjemo.
Naši konji skoro osedlani,
Pa smo rada da ih okušamo,
A junaci naši poletari,
Još ne smiju izletit u megdan,
Rada bi se vježbati po malo.««
»Nasmjehnu se brkom Radmiliću:
»»Firdus-pašo i ti Fazli-beže,
A trećega ne znam po imenu,
Van da nije Skadranin Ajagić,
Ne hulite, Turci, naše konje,
Nit hulite naše nejunačtvo;
Ta i vi ste njegda djecom bili,
Došlo vrieme, postali delijam'.
A slobodno vi dodjite s nama,
Došli zdravo, a pošli veselo.««
»A kad djaûr začù moje ime,
Uze kupu, stade nazdravljati:
»»Zdrav da si mi, ago Ajagiću!
Kada dodješ zdravo bielom Skadru,
Pozdravi mi Skadranke djevojke;
E da Mijo za života svoga
Još se jednom nagleda ljepote,
Gdje se voze Skadranke djevojke
Kano vile niz tihu Bojanu
U čamcima, redom iza reda,
Sve po kraju kano labudovi!
Zdrav da si mi, ago Ajagiću;
Krasne ti su Skadranke djevojke!
Njihov pogled od groznice lieči,
Cjelov njihov mrtva će nasmijat:

Volio bih š njima kolo skočit
No sjediti uz cara vezirom!««
»Kad dodjosmo pred dvor vjerenice,
Tu djevojke kolo uhvatile:
Sve igraju ljepša uza ljepšu
I pjevaju iz veselog grla.
Oko kola sjedosmo u čudu,
A djaûrin uzme svaki svoju,
Radmilović posta kolovodjom.
Vrag ne dade Firdusu mirovat,
Već dražiti stao Radmilića:
»»Be aferim, Mijo Radmilović,
Gdje se igra kolom uz djevojke,
Nema tebi druga u svijetu.««
»To u za' čas izustio Firdus;
Stid se uze uz obraz djevojkam,
Zasinule oči Radmiliću,
Svoju drugom predaje djevojku
I hiti se preko našeg družtva:
»»Što nis' amo, Firduse junače?
Da ti kažem, kako mi pristoji
Kolom igrat uz Stolačke dieve.««
»Zametne se težko džilitanje,
Pa koliko nas Turaka bješe
Pasjoj vjeri nitko ne dojača; —
Skočit š njime i ne misli nitko,
Kad onako preko nas preskoči.
Što je od nas Firdus u mišici,
On se baci grdnom topuzinom
Rekao bi, živi čovjek neće:
Mal ga dvaput djaûr ne umetne.
Dok nišane zrnom u jabuku,

Tko promaši a tko obatrne;
On jabuke neće ni da gleda,
Već nišani ticu na leteće,
Kroz oči joj zrno proturio.
A kad konje hoćasmo poteći,
Na čilašu eto t' Draganića,
A čilaša vodi pobratimu:
»»Sto dukata onome junaku,
Koji prvi dohvati barjaka!««
»Zatrče se petdeset konjika,
Kroz prah atâ sievaju kopita,
A nozdrve maven plamen liže;
No pred svima ta dva pobratima,
Oba lete pravo uporedo,
Jedan drugog neće da preteče.
Mal za njima srdit Firdus-paša
Ne da dahnut jadnome konjicu,
Već ga muči s desna i s lijeva;
A kad vidi e mu fajde nije,
Pobliedio, hoćaše da pukne,
Pa povadi od pasa pištolja,
Da ukine do dva pobratima.
Ja ga srećom stigoh na doratu:
»»Ne, Firduse, zloće ne vidio,
Dok smo š njimi pod bijelim Stócem,
I jedemo njihovoga hljeba.««
»A on na me oči razkolači:
»»Bre nesreće, kud ga vrag turio,
Da mi hvali vjeru u djaûra!
Gdje ja ovdje dodjoh svjetovat se,
Je l' slobodno smicat pasju vjeru?««
»I okrene konjem ka šatoru.

Pobratimi ponieli barjaka:
Ne dieliše dukate medju se,
Već ih daju goloj sirotinji,
Da se hrani u zdravlje svatova.
A kada nas noćca umirila,
Nuto gledaj age Firdus-paše:
Pram mjesecu čibuk zapalio,
Za čas puši a za čas ne puši,
A proklinje Turke i djaûre,
Okom sieva a zubima škriplje.
Opet namah nješto mu zavrti:
Skoči mi se, skršio čibuka,
Pa se mahnit uhvatio konja,
Zaigra ga okolo šatora,
I titra se težkim buzdovanom,
Buzdovanu stao besjediti:
»»Što mi veliš, u nevolji brate,
O ovome čudu nečuvenom?
Voda teče kroz zelenu travu,
A kod vode pasa i vukova;
Nit vuk vije, niti psine laju,
Već na jednoj vodi mirno piju.
Što mi veliš, u nevolji brate?
Evo ima puno pó godine,
Bratimstva se mi zaboravili,
Ni ja tebi ni ti meni ništa;
Al tako mi živoga mi Boga!
Ja se s tobom više ne zavrgo,
Kada kome ne bio pram glavi.««
Pa eto ga gdje dolazi k nama,
Gdje ja sjedim s Fazli pobratimom.
Ja, dok dodje, velim mu u šali:

»»Baš aferim, ago Firdus-pašo!
Danas nama utekli djaûri,
A večeras ti uteče svima.««
»Da to nikad izustio nisam!
U brz plamen na me zabuktio:
»»Huljo jedna, skadarsko kopile,
Ja ću tebe, huljo, pokrstiti.««
»I baci se u me buzdovanom.
Huda rdja, ne pogodi mene,
Već pogodi jadnog pobratima
I živa ga na mjestu ukinù.
Tad se mašim mojega pištolja,
Pogubim ga, al koja mi korist,
Kad moj bratac već ne diše dušom,
A ja tako glavnog prijatelja
Izgubio jednom pa na vijek,
Nit ga više steći ni vidjeti!
Kad začulo ciku cielo družtvo,
Naokolo jednako pohiti . . . .
»»Što uradì ago Firdus-pašo!
Što uradi, Boga ne vidio!««
»Što bijaše od njegova družtva
U jad tude listom izginulo,
A od moga družtva i Fazlina
Dosta mrtvih a ranjenih dosta.
I mi mahom odosmo od Stóca
I busije uz drum zasjedosmo,
Kod Razkršćâ, stana hajdučkoga,
Da se djaûr ne bi posilio
Kod tolike nesreće Turaka.
Kad bahnuše kita i svatovi,
I eto ti cure i djeverâ:

Na desno joj djever Radmilović,
Djuvegija malo zaostao,
Pa će djever naperiti konja,
I dozvati brata mladoženju,
I uzeti tamburu s jabuke —
Tambur bije, uz tambur zapieva,
A pobratim, uz njega uzpieva.
Red bijaše, šarku da opalim,
Al ne mogu odoljeti srcu,
Da pogubim Bogu 'naku milost,
Već opalim, kud sreća zanese.
Stade tutanj našijeh pušaka,
I obrne svatove u snoplje.
Pobratimi jedan drugog traže,
Da ga nije nesreća ujela;
A kada se očima sastaše,
Kan dva lava na nas navališe,
Sieku, gaze, od straha je umriet
I padat im konjma pod kopita,
Kad pogledaš onake dvie munje.
A nu sreće, hvala Muhamedu!
Ta djevojka sama izmedj leša;
Ugleda je Radmilović Mijo,
Pa bacio sablju pustimice,
Tri posječe, do nje doskočio,
Jer djeverstvo bješe pokvario.
On je kod nje, a iz sretne ruke
Pogodilo zrno Draganića
Usred čela u junačko mjesto.
Pade junak sunovrat sa konja
A padajuć zadnjom progovara:
»»Brate Mijo, ostaje na tebi ....««

»Pa jezikom tužno zamrsio.
Kad djevojka ugleda ga mrtva:
Srce joj se umah ukosilo,
Sva pobliedi, očima zamieni,
I na zemlju jadna mrtva pade.
Kad to vidi Radmilović Mijo,
Od žalosti skoči sa čilaša
I kukajuć kod svog pobratima
Grdno sobom o zemlju udari.
On iz krvi vadi brata glavu,
Suzam' pere, cjelovima tare,
I nariče zabunjenim glasom:
»»Nemoj meni omrknuti, sunce,
Ogranulo istom na iztoku; . . .
Pa me, Mijo, zar već sad ostavljaš
Na svijetu sama, bez utjehe,
Bez savjeta i bez razgovora?
S kime ću se sada dogovarat,
S kim ću branit pravdu pred nepravdom,
S kim ću tješit jadnike sa nadom?
Gorka rano, gdje mi najedanput
Čitav svijet u čemer obrati
Bez ikakve unakrst utjehe!
Dušo brate, de pogledaj okom:
Svi svatovi sjetno neveseli,
Nit sviraju, nit izvode pjesme,
Nit se viju svioni barjaci,
Pohitaše perje od žalosti.
Davor brate, ljudski razgovoru,
Razgovaraj neveselo družtvo!
Dušo mila, kuda mi se djede?
Kamo, brate, mile tvoje pjesme

Svakoj duši utjeha i nada!
Kad bi dieve pjesmam' zamamio
I u kolo veselo zanio,
A ti s Cvietom začinio kolo!
Za što više ne haješ za Cvietom?
Tvoja Cvieta biela i rumena,
Tvoja Cvieta cvijet nad cvjetovma;
Hodi, Cvieto, što m' ostavi brata
A ovako grdno nevesela?
Hodi, Cvieto, razgovori brata,
Nebi l' tvoje razabro riječi.
Što ću samac na crnom svijetu,
Kada mi je sunce omrknulo,
Omrknulo meni i hiljadam!«« —
»Vjeruj, Fato, onake ljubavi
Još ne vidje moje živo oko,
Niti starac može spominjati:
Te se meni duša do dna smuti,
A i družtvo sve se utopilo
U njekakvu snuždenu milinu,
Kako djaûr žali pobratima.
No ti u tom vikne stari Gugjuk:
»»Hajdmo, žene, de da zaplačemo!««
»Pa se skoči starac do djaûra
I veza mu ruke naopako.
Bolan junak, kano jagnje ludo,
Suze lije kano diete malo.«

Drugo pjevanje.

Ljepotica Ajka uzdišući
Zamolila Ajagića babu:
»Mili babo, kažide nam sjutra
Da vidimo Radmilović Mije.«
Pa mi ode mučno zamišljena,
Da prospava mlada laki sanak.
Al je sanak Ajku odbjegnuo:
Ona misli o jadnom junaku
Onakoga srca milostiva,
Što ga babo prozvao delijom,
A po licu lijep ko jabuka:
»I nazdravi junak babi mome,
Da su liepe Skadranke djevojke,
Da bi rado gledao Skadrankâ.
Bože mili, na svemu ti hvala!
Kako junak pozna babu moga?!
Mene junak još vidio nije . . .
Tko zna, je li čuo Radmilović,
Da Ajagić ima Ajku ćercu?
Oj vi meni moje zlatne kose,

Kažite mi, je l' oženjen djaùr,
Jal' djevojci svoju vjeru dao?
Kod nas evo ružna običaja,
Što djevojke ne mogu izići,
Da se mlade hvataju u kolo,
Svaka mlada do svoga junaka.
Pa da mi je bilo izpod Stóca
Men' djevojci igrati u kolu,
Te svatove mlade dočekati,
Zaigrati s Mijom kolovodjom!
Kose moje, vjera vam je moja,
Ne bi, vala, iz družine turske,
Dok bi š njome babo četovao,
Pusta puška planula u svate,
Da sam bila kod mojega babe . . .
A djaûre glas je dopanuo,
Da sam za njih izmolila babu:
Evo djaûr šalje mi darove . . .
Nos'te natrag, djaûri, darove,
Pozdravite Radmilović Miju,
I recite vašem Radmiliću,
Da me rumen čeka u Trebinju,
U njega ću na večeru doći;
A evo mu dajte amaneta
S mojeg prsta bisernog prstena.«
U tom zaspa ljepota djevojka
I u snu se nadje u Trebinju
Baš u dvoru Radmilića Mije.
Silne svate Mijo sakupio,
Sve junake mlade golobrade,
Sve pod njima bijeli konjici:
Što konjici u srebru, skerletu,

To junaci u zlatu i svili,
Gdje se ženi Radmilović s Ajkom . . .
»Što sve u me gledaju Trebnjanke?
Ne čud'te se, mlade Trebinjanke,
Što je došla ovaka djevojka
Za vašijem Mijom Radmilićem,
E u Skadru nema Radmilića ;
Nek je Skadar ljepši od Trebinja,
Kad ja volim s Mijom u Trebinju.«
Kad se Ajka prenù iz sna svoga,
Niti kod nje Mije Radmilića,
Nit se š njime šeta po Trebinju,
Već on jadan kuka u tamnici
I spominje milog pobratima.
K njemu ide aga Ajagiću,
Pa se agi težko razžalilo,
Kad ugleda tužnoga junaka,
Kako ga je tuga obhrvala:
»Nemoj cvilit, moj sužnju nevoljni,
A moj sine — kada tebi drago;
E ja nemam mužkoga poroda.
Već imadem ćercu jedinicu,
Koju ljubim kano dušu svoju:
Na poklon ti, Radmiliću Mijo,
Na poklon ti ljepotica Ajka,
I na poklon kule Ajagića,
I u kulam' sve što ima blaga,
A megdan će tebe iznijeti,
Hoće, vala, lako do vezirstva;
Tek se nemoj više krstit krstom.
Veće klanjaj velikome svetcu.«
Ali za tim junak i ne haje,

On spominje jadnog svoga brata:
»Kuku brate, kuda mi se djede!
Mene prodje moje boravljenje!«
Tad mi sužnja vodi Ajagiću,
Da ga vidi ljuba i Ajkuna. —
Naskočilo sunce na iztoku,
Al danica neće da s' ukloni,
E ne može čuda nagledat se:
Kako se je Ajka nakitila,
Za da vidi Miju Radmilića.
Kada ga je mlada ugledala,
Pozoba ga okom dva tri puta,
A muka joj srce obuzela;
Rieč ne reče, ukrade se majci,
Njekuda je mahom izčeznula;
Nit šta radi, bóna, nit govori,
Već se mlada svuda uzmučila,
Dok pisati stade bielom rukom:
»O junače, prva moja rano,
S tvoga lica ranjena sam mlada;
Ti si junak milostiva srca,
Bi li htio rane da prebolim?
Tvoje oči najdraže ponude,
Dušo srce, pogledaj me š njima!
Tvoja kosa svila iz Mletaka,
Dušo srce, zabavi me š njome!
Tvoje čelo nebo uzorito,
Dušo srce, daj da ga pogledam!
Tvoje usne vilinski su melem,
Dušo srce, poljubi me š njima!
Tvoje srce razkošni dušeci,
Dušo srce, primi moje srce!«

Namah Mijo dievi odgovara:
»Oj djevojko, srećo nesudjena!
Što će tebi moje jadne oči,
Kad ja š njima brata oplakujem!
Što će tebi pusta moja kosa,
Kad je s jada ja ne mogu plesti!
Što će tebi oboreno čelo,
Kad su njega tuge prikrilile!
Što će tebi usne pobliedjele,
Kad ja imam brata naricati!
Što će tebi iztlačeno srce,
Kad na njemu tuge počivaju
I savile svoje crno gniezdo!
Oj djevojko, srećo nesudjena,
Ja se s tugom jesam zavjerio!«
Ajka njemu na to odgovara:
»O junače, meni rumen bio!
Kako mi se ne znaš domisliti!
Evo tebi moje plave oči,
Od tvojijeh bolje će plakati;
Kosa moja bolje j' ugojena,
S tvoje tuge srezat ću ju mlada;
Moje čelo ravnijeg je polja,
Jače može tuge podnijeti;
Moje grlo jasnijeg je glasa,
Tvome bratu bit će ugodnije,
Kad ga stanem mlada naricati;
Moje srce tugam nenaučno
Tvojim tugam bit će prikladnije.«
A kad bješe noći o ponoći,
Svak zaspao, Ajkuna ne spava,
Već se diže s mučnoga dušeka,

Pa mi krade ključe od tamnice
I otvara na tamnici vrata:
Dok ukloni sa lica duvaka,
Sva tamnica crna obasjana
Od svjetlosti lica i očiju,
I obasjan sužanj Radmilović.
Kroz san junak spominje svog brata,
Naslonio glavu na koljena,
Nuz koljeno sjela divna Ajka;
Gleda momka, kako u snu tuži,
Te joj suze same udariše.
Probudi se Radmilović Mijo.
Kad ugleda kod sebe djevojku,
Joh, kakvo je lice djevojačko!
»O Ajkuno, srećo nesudjena,
Koja fajda e si tako liepa,
O Ajkuno, srećo nesudjena . . .!«
Pa joj snimi niz obraz duvaka.
A ona mu milo besjedila:
»O junače, tvoje ti žalosti,
Nemoj mene huliti djevojku;
I ja ću se tuzi naučiti,
Ja ću s tobom cviliti žalostna;
Nemoj mene huliti djevojku,
Već ti bježi iz tamnice jadne
I povedi sobom robinjicu.« —
»»Ajko zlato, vele ti si liepa!
Ali srcu mome koja korist?
Krasni cviete, ne goji se za me.
Stope moje, jadan nesretniče!
Jadima bi tebi pronicale;
Srce moje odavna čemerno,

Pa bi mi te otrovalo, dušo!
Liepi cviete, ne goji se za me!««
A ona mi tada uzdahnula:
»A ti hajde, srećo nesudjena,
Kad se nećeš meni smilovati,
Hajde, bježi iz tamnice jadne;
Al te molim, i dušo i srce,
Za tobom će u potjeru poći,
Ti me nemoj, râno, prevariti,
Nemoj bježat kud Trebinje leži,
Veće gledaj puta pram iztoku;
Šestog dana kad prevali sunce,
Turci hoće potjerom prestati.
Molim ti se, tvoje ti žalosti,
I tako ti tvoga pobratima,
Tad se vrati do tiha jezera,
Na obali jezera čekaj me,
Dolazit ću k tebi u ladjici
Svaku večer, da ja s tobom plačem,
Tvoje jade da ja kušam mlada,
E mi tvoji jadi omiliše!
Je li vjera, Mijo Radmiliću,
Da ti mene nećeš prevariti?«
Donosi mu oružje djevojka
Izljubljeno, vruće oplakano,
I dobra mu konja osedlala,
Na kojem su do tri amajlije:
Konjic dragom nikad da ne susta,
Da ga rana ne mogla obranit,
A ni njega ni na njem junaka;
A treća je, da se natrag vrati. —
Ode junak, ostala djevojka,

Uzdišući, srcem boraveći.
Svako jutro suncu na uranku
Ide bolna na tavane gornje,
Pram iztoku na pendžeru stane,
Pa pogleda polja i brežuljke.
Sobom mi se bóna razgovara:
»Da je meni pretvorit se vilom,
Svinuti se preko toga polja
I ugledat na konju junaka,
Gdje sâm jezdi bolan preko polja,
Prebija se od gore do gore
Žedan, gladan, svakako umoran!
Da s' je meni vilom pretvoriti!
Nad njime bih oblak nadgonila,
Da ga jadnog sunce ne umori,
Pirila bih tihim povjetarcem,
Da se znojno čelo razhladjuje;
Ja bih bila neznani delija,
Gladnog bih ga susrela na konju,
Pa ga nudim, da se okrijepi.
Kada bi mu konjic ožednio,
Konja bih mu navela do vode,
On me junak ne bi ni vidio.
Odjahuje s konja da počine,
I legne mi sanak da boravi,
A ja njemu provadjam konjica
I napitam zobcom i napojim,
Pa mu stanem grivu izplitati
Sve biserom i dragim kamenjem;
Pa nut Bože, na sreći ti hvala,
Kako meni moje zlato spava!
A ja ću se nadanj navinuti,

Svojom kosom prikriti ga svega,
Da ga mladog rosa ne obrosi . . . .
Ej da mi se vilom pretvoriti!
Nazorice sliedit moje zlato,
Spominje li, uzdiše li za mnom!«

Treće pjevanje.

Sunce mi se na zahodu titra
Preko plavog mora i jezera.
Na bijeloj kuli na pendžeru
Pram zapadu sjedi Ajagiću.
Mučne njega obuzeše misli:
»Kako da je djaûr utekao!
Kako da ga potjera Skadranâ
Za šest dana nigdje stigla nije,
A ni glasa ludog od njeg čula!«
Eto t' k njemu Ajkune djevojke
Blieda lica u opravi bieloj;
Sjeda nuzanj, tužno progovara:
»Dragi babo, milo moje dobro,
Vidiš, kako tvoja Ajka vehne,
Nit lijeka ima nit ufanja.
Nemoj, babo, moje milovanje,
Da ti tužna ovako uvehne.
Kad sam tebi ja malena bila,
Ti bi mene uzeo jedinu,
Milovao na koljenu svome:

»»Rasti Ajko, rasti mila nado,
Ti si zlato na dlanu tvog babe;
Kad naraste meni moja Ajka,
Carevice pram njoj pristat neće
Nit po licu nit po odijelu.««
»A evo mi jadno moje lice
I jadno mi krasno odijelo,
Kad je moja mladost potamnjela!
Koja korist, što je zlatna čałma,
Kad je lice pod zemljicom crnom;
Već te molim, moje milovanje,
Srce m' hoće, da će dobro biti,
Ti me pusti, da u čamac sadjem,
Kada sunce već pozašlo bude,
Da se malo provozim po vodi:
Čini mi se, tad ću ozdraviti,
U meni će mladost oživjeti.«
 Ajka moli, a otac ju pušta,
E se njemu ne može na ino;
Svaku večer njoj pripravlja čamac,
Hitri čamac i lagana vesla,
Unj mi Ajka, neveselo diete,
Bóna slazi sa tanane kule,
Pa se vozi po tihom jezeru.
Al ne vozi mlada kan' da misli,
Da se igra, jal' da mjesec gleda,
Već nju čeka na obali drago;
Veslom bije, tužnu pjesmu pjeva,
Tankim glasom svedjer istu pjesmu:
»Srce moje, što si mi žalostno?...
Bješe vrieme, kad nevina Ajka
Visila je majci o gr'ocu,

Kano ruža kadno rosna visi
U proljeće kad joj sunce grane;
A majka ju ljubila u čelo
Od ljubavi od žive miline.
Bješe vrieme, pa njekuda ode!
Bješe vrieme, kad vesela Ajka
Narešena, cviećem okrunjena,
Svome bi se ukazala babi,
Da ju vidi, kakva mu je krasna:
Tada bi se babi omililo,
Kan' da mu je od cara vezirstvo,
Pa bi ćeri babo govorio:
»»Ljepša si mi, jedinice Ajko,
Pašinicâ a i carevicâ:
Tvoje lice a tri Carigrada.««
»Bješe vrieme, pa njekuda ode!
Bješe vrieme, kad pod našom kulom
Gledam ladje pune trgovine,
Gdje se voze k bijelome Skadru,
Pa bih svoga namolila babu,
Da mi kupi kakvu dragocjenost.
Meni babo trgovce dozovi,
Da izberem, što je meni drago:
Tad radostna bijaše Ajkuna!
Bješe vrieme, pa njekuda ode!
Bješe vrieme, kada pri zahodu
Na pendžer bi s' Ajka naslonjala,
Gledala bi sunce na zahodu,
Gledala bi Bojanu pod Skadrom,
Kako Skadar u njoj s' ogledava
Sa svojijem vitijem munaram'
I hiljadu bijelijeh kula,

Bedemima što mu boke pašu;
Gledala bi mjesec gdje izlazi,
Vedro nebo zviezdama osuto:
Pa se nebi znala odieliti
Od divote mjeseca i zviezda!
Bješe vrieme, pa njekuda ode!
A sad meni omrznulo sunce
A mjesec mi sjaje za nevolju.
Srce moje, vele ti si tužno!«
  Tako pjeva nevesela Ajka,
Spuštajući vienac u jezero,
S kojim se je ob dan zabavljala,
Uplićući svakojako cvieće,
Al najviše ružu i ljubicu:
Plete ružu za goruću ljubav,
A ljubicu, jer joj dolikuje,
Kada vehne za svojijem dragim,—
Tad jezeru tiho progovara:
»Nà jezero, to za ljubav moju,
Što sastavljaš i milo i drago.«
Na obali čeka dobar junak,
Na koljeno prima krasno diete,
Gledajuć joj lica pram mjesecu:
»Bože mili, da mi je od tebe!«
A Ajka ga mlada razgovara:
»O moj Mijo, moj biserni djerdan!
Da ti vidiš, Mijo, moje srce,
Kako meni moje srce gori,
Kako s tebe moje srce preda!
Vas dan ti se š njime prigovaram;
Ono s' boji, Skadranke djevojke
Občinit će meni moje zlato! —

— Neće, srce, nemoj mi se bojat,
Jer je tvrda u junaka vjera —
— Srce preda: eno, jado, Mijo:
On se šeta po bijelom Skadru,
Pa ga eno poznavaju Turci,
On će ludo izgubiti glavu! —
— Neće, srce, delija je Mijo,
On se znade Turkom pretvoriti.«
Bolan Mijo dievi odgovara:
»O Ajkuno, ugodni cvijetu!
Kako bi me Turci poznavali,
Kad mi više obilježja nema?
Dok je meni pobratima bilo,
Mi se nikad odvojili nismo,
Veće svuda braća drugovali:
Isti konji bjehu pod obadvam',
Isto ruho na obadvam' bješe,
A jednog smo lica i uzrasta;
Pa kad bi nas Turci ugledali
Iz daleka, za očinjeg vida,
Oni bi nas braću poznavali;
A sad, jadna, mene sama vide,
Dvie delije nagnute ne vide,
Nego vide oboreno čelo,
Pa gdje bi me Turci poznavali!«

Na obali skadarskog jezera
Svaku večer Mijo i Ajkuna
Dolazili na sastanak tajni,
Da bi srca bolna utješili.
A kad Ajka jednom se dovezla,
Mlada bješe odveć raztužena,

Svoje jade na dulje nabraja:
»Oh moj Mijo, moje milo ime,
Pretežko je odveć tvojoj Ajci
Čekajući, dani vjekoviti
Da prevale, dok ne dodje noćca!
Kad mi nisi pred očima, dušo,
Sve nesreće prodju mi kroz pamet,
Koje bi te mogle saletjeti.
Kad se vraćam žalostna od tebe,
Veli meni babo, kan da kara:
»»Ne silazi toliko daleko,
Da te okom vidjeti ne mogu;
A i brže da se natrag vratiš,
Jer će mojoj nauditi Ajci
Noćna rosa i jezero hladno.««
»Pa je meni vijek duša tužna:
Vječnji dani, a ti preveć mio,
Pa kako ih mirno sprovoditi?
A u noći žalostni mi pokoj!
Tvojoj tužnoj osamljenoj Ajci
Neveselo na nesan se daje;
A kad snijem, samo za to snijem,
Da me sunce tužniju probudi,
Koga nije nikako umolit,
Da se makne i da brže sidje,
Jer nesretna što ja više molim,
Okrutnije ono s' zaustavlja.
A mjeseca, kad sjednem u čamac,
Ja ga molim, da pogasi svjetlost,
Dok ja dodjem tebi do obale; —
A on, jadna, kan' da me ne čuje,
Sjajnije mi čamac obasjava.

Oprosti me, Mijo, težkih dana!
Što imadoh, sve ti srcem dadoh,
A i majku pregorjet ću s babom,
Jednu sreću, Mijo, da dielimo.
Jutros babo otišo k Mostaru,
Još ćeš sjutra mene dočekati,
E se više nećemo razstati . . . .«
I plač joj je riječ prekinuo. —
Kada sjutra o večeri bješe,
Plemenito nakiti se dieva,
Kan da mi se zorom uresila;
A žalostno lice oborila,
Kan da ga je pokrila sumračjem —
I ide mi majci na razstanak.
Tek ugleda majka svoje diete,
Zavapila umah iza glasa:
»Hvala Bogu, veselog mi časa,
Moj se cvijet evo opominje.
Kad ja Ajku neveselu pitam:
Što si mi se zapustila, ćeri?
Ona meni tužna odgovara:
Da što će joj nakiti i ures?
Ajko, ćeri, kamo prva ljubav?
Ajka sada već me ne miluje,
Ko što me je njegda milovala.«
Ajka majci ništa ne govori,
Već ju ljubi smućena u lice,
A niz obraz plahe suze roni
I krije ih rukom od matere.
Pa kada je pozavezla čamac,
Osvrće se na ljepotu Skadra
I na svoje privikle dvorove:

»S Bogom, Skadre, s Bogom mili grade!
I meni si jednoč mio bio,
Ali više nisi, da omiliš;
Drugo drago meni omililo,
A nuz dragog sve što njemu drago!
S Bogom Skadre! — kada roditelji
Svoju Ajku počmu žalovati,
Utješi ih, Skadre, liepi grade!
Oh rado bih umrla u tebi,
Moje tielo tebi da ostane;
Ali Allah na daleko hoće
Da Ajkuna vidi svoje groblje
I ugrobi nevriednu ljepotu,
S kojom si se njegda ponosio . . .
Mili dvori, moje uživanje,
Mili dvori, njegdašnja dragosti,
Mili dvori, prijatno viknuli,
Oči moje već vas ne gledaju,
Nit se Ajka već po vama šeta.
Moja baščo, dragana zabavo,
Tko će meni zalievati cvieće,
Kome li će cvjetati cvijeće?
Oj sobice, vjerna drugarice,
Omilila njegda bješe Ajci,
Pa su mi te sa mnom omrazili;
Oj sobice, vjerna drugarice,
Dosta sam ti jadâ ukazala,
Al ih vjerna ti izdati nećeš!
Već te molim, sobice vijerna,
Kad kroza te moja majka prodje,
I ugleda, da joj Ajke nema,
Da ne veze na djerdjefu svome:

Nemoj mi je žalostiti, râno!
S Bogom sobo, s Bogom mili dvori.«
  Tad jezeru drobni vienac spušta:
Nije vienac ruže i ljubice,
Već je vienac zlata i bisera.
»Primi, vodo, ev' za harnost moju,
Što si mene s dragim sastavljala;
Oko moje gledati već neće
Tvog prostora tihog sa pendžera;
Oj jezero, moj uglede krasni,
Ogledalo zviezda i mjeseca!
Kad bi mi se ikada po tebi
Kano Ajka vozila djevojka,
Kojoj gori srce od ljubavi:
Ne dô Bog, da u jadim ju vidiš,
Kakve tebi očitovà Ajka.
S Bogom Skadre i s Bogom jezero!
Jaoh s Bogom, moji mili dvori,
Draga mjesta svakih uspomena!
Eh da Bog dâ, kad se vas spomenem,
Da mi vaša uspomena mila
Obraduje ovo moje srce,
I da bi me bónu utješila,
Kad se jadna razstanem svijetom!«
Pa s' obazre milooka k Skadru,
I uzdahnu, i suze niz obraz
Oboriše same plahovito.
Priuzimlje dva lagana vesla,
Čamac vozi a suze prolieva.
  Dočeko ju Mijo na obali,
A kad suze ugleda niz obraz:
»Što mi plačeš, Ajko, sladka râno?

Ili ti je žao tvoga dvora,
Il jezera što se pod njim plavi?
Da je meni moga Draganića! . . . .
I tvoj Mijo imo j' krasnog dvora,
I jezero pokraj svoga dvora;
A imo je i sestre i braće,
Što ti nemaš, dušice, u Skadru.
Sestre moje milovat će mi te
Kano oči Mije svoga brata . . . .
Da je meni moga Draganića!
Kad bi mile sestre po Trebinju
Moju Ajku rade sprovadjale,
Tvome Miji srce bi naraslo,
Kad bi rekle med sobom Trebnjanke:
»»Čudne sreće našeg Radmilića,
Gdje on steče onaku djevojku!««
Pa će tebe sestrit u nedjelju,
Da im vodiš kolo usred grada . . .
Da je meni moga Draganića!
Moja braća, hrabreni junaci,
Kada sjede s Turci na divanu,
Hvalit će se s mojom vjerenicom,
A majka će moja od miline
Zaboravit svog jedinog Miju . . .
Oj da mi je moga Draganića!«
  Pa joj daje ruho seratlijsko
Sve u srebru i u suhom zlatu;
Oj kakvi je mladi seratlija,
Kad s' opaše mukadem-pojasom
I kada mi prelijepo čelo
Obmotala mlada zulum-čalmom
I uzjâla na pitomna konja!

No je Ajka jednako žalostna;
Zaludu ju tješi Radmilović:
»Poštedi mi, Ajko, mojeg srca!
Da je sada meni pobratima,
Kakvu šalu b' učinili majci!
Otišao naprijed Draganić,
On joj kaže: »»Eto ti tvog Mije,
Izbavi ga junak iz tamnice,
Pa mu Mijo u zahvalno ime
Obećao sestru Angjeliju.««
Ti s' ostala avliji na vrata,
Ja otidjoh zagrliti majku,
I zagrlit moju milu braću;
Pa im stanem, râno, pripoviedat,
Kako si me izbavio jadâ,
A ja seju dati obećao:
Junak dolje čeka na vratima
I ugodne glasove izgleda,
A drugčije neće ulaziti,
Nit se našeg okusiti vina.
Na to majka i radostna braća
Teb' u susret mahom iztrkali,
Grle, ljube, kô sina, kô brata;
Sama seja ostala u čudu,
Da te vidi mladog djuvegiju.«
  Pogleda ga miloka Ajkuna:
»Ne kori me, râno, bez krivice,
Jer ni sama ne znam ti, što mi je.«
  Tu čitavu noćcu putovahu,
I još sjutra danom do zahoda;
A kad sjutra bješe o zahodu,
Al' eto ti na konju Gugjuka;

Ne pozna ga Radmilović Mijo,
Već je njega pozdravljao Mijo:
»Oj delijo, od koga si grada,
Koji glasi po bielu svijetu?«
Strašno čudo Gugjuku bijaše,
Kad poznade Miju Radmilića,
Kome veza ruke na Razkršću;
Al se guja brzo pretvorio,
Brk se njemu teke podsmijeva
Na ljepotu divnog seratlije: —
»Zli su glasi, delijo neznana,
A ja idem iz Trebinja grada;
Njeko momče, Radmilović Mijo,
Iz Trebinja, sinoćnjeg konaka,
Bilo sužnjem age Ajagića
I zamami agi jedinicu;
Uteko je š njome u neznano.
Ajagić je hodio k Mostaru,
Kad na putu stigoše glasovi,
Da su njemu Ajku odnijeli.
Ajagiću odmah na um palo:
»Nije drugo, to je Radmilović.«
Te prilomi mahom u Trebinje
Sa žestokim svojim Skadranima,
I udari djaûru na dvore; —
U brz plamen dvorovi odoše,
Poginula braća do jednoga,
Turci im se glavama umeću;
Uhvatiše seku Angjeliju,
Oči su joj mladoj izvadili,
Popregnuli kosom svoje konje;
A majka mu konjma pogažena —

Jadnoj majci jadovi najgori
Sa svojega sina najdražega,
Koga tužna na smrt spominjala.«
  Kad to začù Radmilović Mijo,
Riknù junak kano bik izranjen,
Mahnit sobom o zemlju udari,
I razbaca sa sebe oružje:
»Kog ćeš branit, crni nesretniče?«
Pa djipio opet za oružjem:
»Ajagiću, sto od tebe jadâ
Do desetog časa moje smrti!«
Svog se konja bješe dohvatio,
To pred noge kukavica Ajka:
»Nemoj, Mijo, tvoje ti matere!
Što bi mene kuda gdje gubio,
Kad se ovdje možemo razstati?...
Što učinih tužna kukavica!
Što s' učini s mene nesretnice!
Koliko sam dušâ ojadila,
Kukavica od Boga prokleta!
Čuj me, Mijo, čuj me, milo ime,
Al uza me do vieka nesretno,
Poslušaj me, tvoje ti žalosti!
Oh tako ti sestre pogubljene
I matere konjma pogažene,
Pepela ti tvoga pobratima!
Zakolji me, nek mi je smrt laka,
Neka reknu: posveti se Mijo;
Jer je svijet već prokleo Ajku.« —
  Gorkom bolu junak jedv' odolje,
Udario hukati kroz gorkost
I čemerno vapio Ajkuni:

»Oj Ajkuno srećo i nesrećo!
Oj Ajkuno, što ću već od sebe?
Ukloni se odavde u goru,
A ja ću se vratit do u jutro;
Hajde, Ajko, tvoje ti ljubavi!«
 Neće Ajka, sjetila se jadâ:
Jali će joj izginuti babo,
Jali će joj dragi izginuti.
Pa počela kidati haljine,
Da odtaji djevojačko lice.
»Hajde, Mijo, kuda tebi drago,
Ja ću ovdje ostat kukavica,
Da nesreća vlada nesretnicom!«
 Što zna sada junak da uradi?...
U tom spazi, lele njem', Gugjuka,
Gdje se smeo od njekakog straha;
Prieka nužda sinù mu osvete
I nemilo svega izsiječe:
Njega stiže njegova usluga!
 Time Miji malo odlanulo.
Uputi se s Ajkom u bezpuće
Kukajući kano ženska glava,
Dok oduzda svojega konjica:
»Hajde, konju, jadno ti uza me!
Nemam doma, da me doma nosiš,
Nemam majke, da te pomiluje,
Nemam seke, da ti zobce dade,
Nemam neve, da mi te napoji!«
Dok odpasa svoju britku sablju
I povadi gjumišli-pištolje,
Pa ih baca pod zelenim borom:

»Ćordo moja, hude ti smo sreće,
U životu da se razstajemo!
A pištolje, moj veseli glasu,
Kam' veselje — kuda nas promaklo!«

Četvrto pjevanje.

Ljuven-goro, kaži meni pravo,
Tako mi te rosa razhladila
I u podne vjetrić promahnuo,
Tako mi te cvieće nakitilo
A kroz cvieće vrutci se promakli:
Je l' istina, što je rekla Vila,
Da s' u tebi miluju dva draga,
Radmilović i Ajka djevojka? —
Slavulj ptica i cmili i pjeva:
Istina je, momče srčenjače,
Istina je, štogod rekla Vila;
Al kako se ne bi milovali,
Kada drago omiljelo dragu,
A ne smeta gora da se ljube;
Kad im cvieće naokolo vehne,
Rekao bi, vehne od ljubavi!
Kako mi se ne bi milovali,
Kad će svaka ptica zapjevati,
Da njihovu ljubav razveseli;
Kad im hlada zelen bor načinja,

Eh da li bi pod njim počinuli;
Kad im mjesec prevedro nadsjaje,
Da bi drago, kada se probudi,
Pogledalo, kako zlato spava!
Travica je meka posteljica,
Kad je ljubav i jorgan i jastuk,
I kada je duša ušikana
U povjetru blaženih uzdaha.
Tko će mislit na med i na šećer
Kod sladosti vrućijeh cjelova?
Što je zlato, što l' svijeta blago
Prama blagu, što je srcu drago?
Bere Ajka sitne ljubičice,
S njima kiti Mijina saruka:
»Neka mi te, Mijo, opominju,
Da te ljubi srce Ajkunino,
Da ja za te vehnem ko ljubica.«
Istina je, momče, što ti kažem:
Što sunašce svijet ukrasilo,
To junaka dieva utješila. —
Tad složio slavulj s ptičicama:
»Mlade dieve, tješite junake,
A junaci, milujte djevojke.«
Ajka vodi omiljelo drago
Plavim okom i bijelom rukom
Vodi drago do žuber-potoka:
»Jer kad vidim kroz travu potoka,
Čini mi se Bojana kod Skadra,
Sjeća mene tihoga jezera,
Moga stana nad jezerom tihim.«
No kada su došli do potoka,
Druge misli sladke prošasnosti

Navalice momka okupiše,
Raztapaju pamet ohladjenu.
Sjedne jadni: kod potoka valnog,
Uzdišući stao spominjati:
»Dodji, Cvieto, po vodicu hladnu,
Dodji, Cvieto, zaplavila zora,
Da ti kažem dvije tri riječi,
Što ti tvoje poručuje zlato.«
Nema Cviete ni Cvietina glasa,
Do što Ajka Miju razgovara.
Njoj bolani junak pripovieda:
»Prodji me se, Ajkuno djevojko,
Moj mi Mijo žalostan boluje,
Pa je mene k Stócu opravio,
Da mu zorom dočekam Cvijetu,
Kada podje po vodicu hladnu;
Pa da njemu pozdravim Cvijetu,
Da ne tuži ljubezna djevojka,
Jer da će joj brzo preboljeti.
Evo vode pod bijelim Stócem,
Gdje dolazi po vodu Cvijeta,
Evo kamen, gdje naslanja viedro,
Evo jablan, gdje je pozdravljala
Dobra Cvieta moga pobratima.
O Ajkuno, omiljela dievo,
I u tebe oči ko u Cviete,
Zlatna kosa kano što u Cviete,
Što ne žališ, Ajko, posestrimu?«
Pa iz jasnog grla zapjevao:
»Mili domu, sladka uspomeno!
Kamo sada tvoji sokolovi,
Kojim bješe i nužda i ponos

Otimat se svojijem krvnikom
I borit se s alom pobjesnilom?
Kamo meni braće jednorodne,
Kamo meni mog jedinog brata? . . . .
Kada bismo s Turcima zasjeli
A oni su zloradice došli,
No gledaju junak do junaka,
Jedan drugom turski prišapćuje,
A meni se bratac posmijeva
Iz svojega srca pouzdana . . .!
Jeda li još koga u životu? —
Znam, da nema meni moga brata! . . . .
Oj Trebinje, milo moje gniezdo,
Kako nikog nema, da t' osveti,
Što ti Turčin uz tvoje sokake
Ne dâ s mirom puta tvojoj djeci,
Već kandžijom bije po ledjima,
Hoće ohol, da s' uklanja raja!
Kam', Trebinje, tvoje pusto polje,
Oj sada ga okom pogledati,
Kuda sam se s Turci džilitao,
Te navrvi na hiljadu braće
A navrvi i više Turaka,
Pa gledala braća turskog stida,
Kad bi s Mijom, meni jadni Mijo,
Dohrvao svoj sili Turaka!
Kradom nama naše siede glave
Dohodili, utješena starost,
I lice nam suzam' cjelivali:
»»Bog da vrati, djeco, radost naša!
Da ne reče ohol nasjelica,
Da je raja s marvom jednorodna.««

»Mili domu, sladko spominjanje
Tvoje djece u najcrnjem danu,
Što je sada od ravnina tvojih,
Kom' se siju, kome li se žanju,
Kad ne bjesni sila zulumčara?
Bješe li ti sudjena nesreća,
Da ti više ne smiju djevojke
Dohoditi do tvojih potoka,
Da bi vode s mirom zahitile,
Da bi platno mlade bijelile,
Jer uzimlje avdes tudjin kleti! ...
Kud se djede, Mijo, složni brate?
Naše konje jednom uzjašimo,
Domovinu našu obigrajmo,
Sakupimo mladost jednoslovnu,
Što s' tudjinstvu nije pokorila,
Da se braće jednoč nagrlimo.
Davor braćo, živoga vam Boga
I pepela svetoga otaca,
Kojim nije jadno mirovati
Ni u grobu s tudjega zuluma:
Da bi, braćo, do jedan propali,
Ko praotci što nam izginuše,
Za izdahnut barem u slobodi,
Kad ne bješe živjet im slobodno!
Kosti naše ma se razpršile
Kô pržina, kad ju vijor svije,
Jal' sloboda nek je mirovati,
Gdje nam s mirom djedovi minuše.«
  Ni tud brata niti od njeg glasa,
Nit junaka niti od njih glasa,
Već nesretnik kuka u samoći.

»O moj Mijo, rano nezarasla,
Kamo nama ognjeni čilaši? . . .
Sada gone izmet u Turčina!
Što je vama, oj do dva čilaša,
Da hržete po svu noć duboko? —
Čujem, čujem, šta biste mi rekli:
»»Kako ne bi jadni da hržemo?
Izgubismo prve gospodare,
Smrtimice bjehu pobratimi,
A junaci srca slobodnoga,
Pa nam bješe milo nositi ih
Kroz ordije silnijeh dušmana.
A kada bi došli u Trebinje,
Dvije seje nas bi provadjale,
Svojom lakom rukom milovale,
Šećer-zobi davale iz ruke.
A sad evo i žedni i gladni,
I bijeni ljutijem kandžijam'
Da gonimo izmet u Turčina
A od zore do crnoga mraka!«« —
— Nu čilaši, vi ste bolje sreće,
Ako li vas Turci ne razstaše
Ko što mene s mojim pobratimom.«
Tješi Ajka bolana svog dragog
Bielim rukam', plavijem očima,
I mirisom duše djevojačke;
A Mijo je srca milostiva,
Ne može mu srce da odoli
Take dieve a na taku milost,
Pa on njojzi tužno progovara:
»Oj Ajkuno, potonja radosti,
Vele li te moje srce ljubi,

E sam s tebe sve zaboravio!«
  Mirna noćca svijet ušikala,
Dvoje dragih u gorici pustoj
Laki sanak mirno boravili.
Kada bješe noći o ponoći,
Ali Mijo uprav i ne spava:
Nješto strašno vidio u sanku
I nješto mu uhu prišapnulo:
Sve mu kosti ježuri protrli.
Kad se prenu, mjesec mirno sjaje,
No pred njime čovjek na konjicu:
Pô mu lica mjesec obasjao,
Ono drugo od mraka ne vidi,
Pa ne može lica da upozna.
Mijo hoće da se njem' primiče,
A čovjek se na konju odmiče.
Mijo skoči na svojega konja,
Uputi se mahom za čovjekom —
A nu gledaj čuda nečuvena!
Neznan čovjek trči na konjicu,
A ne čuješ konjsko klopotanje,
Rekao bi: goni mjesečinom.
U tom došli na Razkršća strašna,
Gdje su brata s tielom razstavili;
Mijo pozna bratova saruka,
Mijo pozna bratovu dolamu,
Mijo pozna svog jadnoga brata,
Što pred njime bježi bez obzira.
»Brate, brate, to li ja doživjeh,
Da ti bježiš od svojega brata!«
Zaman gine junak od žalosti
I od želje brata da zagrli:

Kada bješe da će ga stignuti,
On se snimi mahom sa konjica,
Tu na zemlji njekako izčezne;
A konjic je pusta crna zemlja
Opusatan zelenom travicom.
Cvili Mijo nada pobratimom,
Gorko cvili, grozne suze roni
I nariče svoga pobratima:
Dok se bješe Ajke spomenuo.
Spava dieva laki san jutarnji,
Osvojava licem liepost zore;
Pogleda ju Mijo tužnim okom,
Zemlji klone, glavu oborio
I u crne misli s' utopio.
Probudjena dieva progledava,
Ona misli: još mi dragi spava,
Pa po travi probire cvijeće:
Laka pamet upliće vijenac,
Da okruni Miju Radmilića!
Man' se, dievo, i vienca i cvieća,
Grdno jadu priliči cvijeće,
Živa tuga ne kiti se viencem!
Ali na to ne misli djevojka,
Već bacuje s nogu papučice,
Pa polako, dragog da ne budi,
Ružolika dieva kano zora
Bielom nogom stupa po travici;
Ljuven vienac u bijeloj ruci,
Pa da vidiš prelijepe dieve!
Kada došla blizu svoga zlata,
Tiho sjedne na travi kod zlata,
Prisluškuje dragoga uzdahe,

Prisluškuje dragoga molitve
Za dušicu jadnog pobratima —
I klonula rukom i vijencem:
Stala molit za dušu junaka.
Osvrne se neveseli Mijo,
I opazi molbu na djevojci,
Pa niz obraz suzam' oborio
Od dragosti pram dobroj djevojci.
Ona mi se njemu molijaše:
»Moj Milane, ugodna milosti,
Kaži meni, jedina radosti,
Da ja umrem, bi l' molio za me
I spominjo njegdašnju Ajkunu,
Ko što brata svojega spominješ?«
»»Što mi, Ajko, moje srce raniš,
Kada mi je tužno i po sebi?
Omrknu mi sunce na iztoku,
Sjajnu svjetlost ne vidim mu više,
Nit mi više ugrijava srce.
Moj mjeseče, neveseli zrače,
Sjaj mi mojem neveselom duhu;
Jer kad bi mi i ti zamrknuo,
Srce bi mi zadnji jad zavio.«« —
Opet bješe danak prevalio
I mrkla se noćca uhvatila
A zaspao Mijo i Ajkuna.
Kada bješe noći o ponoći,
Nješto njemu šapće na ušima,
Grdno reče, grozno ga uzdrma
I strašno ga sankom razstavilo.
Kad se prenu, mjesec mirno sjaje,
To pram njemu junak na konjicu,

Do pô lica mjesec obasjao
Rekao bi: brkom posmijeva.
»Jesi l' duša, rajskog ti pokoja,
Ukaži se, što od mene tražiš?
Jal' si čovjek, tri te puta bratim . . !«
I nagne se, da mu se primakne,
A čovjek se na konju odmiče;
Mijo trči za njim na konjicu,
Što on brže, a neznan još brže . . .
Nu ti jada do miloga Boga,
Na Razkršću, strašnom razbojištu,
Opet Mijo brata zapoznao:
Snimio se s konja na zemljicu,
Te na zemlji njekako izčeznu,
A konjic mu nad njim crna zemlja
Opusatan zelenom travicom.
Cvili Mijo nada pobratimom,
Gorko cvili i suze prolieva,
Žali jadan na svojega brata,
Što s' ukaže istom da ga rani,
A ni rieči srcu za utjehu,
I da bi mu duha povratio. —
Crna zemlja ne zna besjediti!
A moj junak u žalosti svojoj
Jaši konja, kud ga konjic nosi,
Dok ga konjic u goru donio,
Donio ga do sabljice britke
I do svoga tankoga oružja.
Sablji Mijo svoje jade kaže:
»Ćordo moja, za što ti oštrilo,
Kad ne mogu da s tobom siječem?
Kamo megdan, a kamo junaci,

Kamo glave kada su padale,
A ja, jadan, uza brata moga?
Ti bi mi se zamrsila, ćordo,
Kan da mi se raduješ o sreći!
Drugi dnevi, a druga nam sreća!
Ali ti si, ćordo, bolje sreće,
Jer kad mi se na jadnome srcu
Ljute zmije zaviju kroz travu,
Možeš, ćordo, da u drugoj mišci
Glave briješ kano si u mojoj,
Kad se ne bi razkinula, ćordo,
Za svojijem prvim gospodarom
Od žalosti na četvero, ćordo!«
I sjednuo na zelenu travu
Preko krila sablju privlačio,
Kano što bi bratac u životu,
Pa zapjeva pjesmu pram svom srcu,
Jadnu pjesmu pram jadnijem srcu,
Kojuno bi često pjevo braco:-
»Britka sabljo, je li tebi težko
Kano što je srcu mome težko,
Kad spomenem otca, sladko ime,
Koji te je o svom bedru pasô,
Da se s tobom brani od Turaka;
Kad spomenem, ćordo, milu majku,
Kojano te suzam' oblivala,
Kad joj nesta mog miloga otca?
Sladka majko, puno moje srce!
Ti bi mene položila, majko,
Majko moja, preko krila svoga,
Kroz suze me tužna cjelovala:
»»Gdje ne smijem, crna kukavica,

Da otidjem do vodice hladne,
Da t' okupam, râno materina!
Niti smijem na polje izići
Da oplačem, jadna, vojna svoga,
Gdje nemilo, jao, smaknuše ga!
Kuku lelē, pripukla siroto!
Evo s tebe ni mrijet ne mogu;
Već da mi je barem kukavici
Da dorasteš do zelena mača,
Pa da smiješ, pripukla siroto,
Pogledati po Trebinju pustom,
Gdje su djedi tvoji starovali,
A sad goni tursko samosilje!
Pa da vidiš visoke munare:
Sad mujezin jutro, veče viče,
A njegda se zvuk naših zvonova
Razliegao milo po Trebinju!
Što sad hodža u džamiji klanja,
Našem smo se tu molili Bogu,
Našem Bogu pjesme se pojale,
Mili mrtvi tu nam počivali,
Dok im Turčin kosti ne iztrpa
I nemilo po polju razagna,
E mi izmet sada postadosmo!
Što imasmo, više ne imamo,
Naša stada više nisu naša,
Naše gore više nisu naše,
Naša polja više nisu naša:
Jadna raja za Turčina pase,
Jadna raja za Turčina gradi,
Jadna raja sije za Turčina!
Tužna raja i žedni i gladni,

Tužna raja — bosi, razdrpani,
Tužna raja bez crkve, bez popa,
Bez utjehe duši i tijelu!
Silom živi a mrijeti nije,
Van da mrijet konjma pod kopitam'
Što je gladna raja natorila!««
»Mila majko, jesi l' s' odtužila?
Ti si meni, majko, preminula,
Kad tvoj sinak nebješe za mača,
A sada je sinak tvoj za mača
I on paše mača otca svoga,
Što si meni sačuvala, majko! . . .
Oj ti ćordo, ćordo otca moga,
Na što slutiš, zàrûšena ćordo?
Hoćeš li mi otca dosvetiti,
Hoćeš li mi doutješit majku? . . .
Što je čije, neka mu se dade,
Što je naše, da s' i nama dade.«
Kada bješe opet sunce zašlo,
Mijo lego sanak da boravi
A okolo sve umuklo tiho;
No kad noći okolo ponoći,
Sva se dlaka na njemu naježi,
E njekaku grdnu riječ čuo,
Od njekud mu na uho zašapti,
Te se skoči u studenom znoju;
Al nad njime, nu čuda u Boga!
Neznan čovjek razkrilio ruke,
Do pô lica mjesec obasjao,
Od pò lica mrak debeo grdi.
Primiče se Mijo, da ga pozna;
On s' primiče, neznani s' odmiče,

Dok dodjoše do Mijina konja,
Otisne se Mijo na konjicu,
A taj čovjek već na drugom konju
Bježi, leti, kano oblak crni,
Preko polja' i preko brdina,
A konja mu ne čuješ klopota,
Niti hoće kada posrnuti.
Ali čuda, Bog ne dao takvog!
Dognaše se do Razkršća bojnih,
A opazi Mijo na čovjeku
Bieli saruk svojeg pobratima,
Opazio stasa pobratima.
Dok opazi taman pobratima,
Mijo hrli, brata da zagrli,
A bratac mu pod zemljicu crnu
Obastrtu zelenom travicom;
Mijo ljubi zemlju i travicu: —
»Sladki bratac, zaklinjem te nebom
I našijem vjernim drugovanjem,
Svimi jadi i svim' utjehami
U očima Boga pravednoga
I na onom i na tom svijetu,
Po čem ti je, brate, zemlja težka?«
Na tu riječ nješto kan d' uzdahnu,
A strese se zemlja na okolo,
Na grobištu trava uzvija se,
Od njekuda tužan glas prozbori:
»Dragi brate, najsladji spomenik
I na drugom vedrome svijetu,
Gdje se ništa ne gleda kroz maglu:
Miran sam ti, brate, s našeg bratstva,
I miran sam sa svakoga djela,

Što na tome lažnome svijetu
Počinismo za Boga i braću;
Sve ja gledam mirno i spokojno,
Kud hodasmo, kako li hrvasmo,
Što rekosmo, a što promislismo:
Al mi duša, brate, nije mirna,
Kad pogledam nesretno Lijevno,
U Lijevnu Šerifu djevojku,
Kojuno sam, râno, ojadio,
Ojadio s jednoga pogleda
I s jednoga, brate, posmijeha.
Kad sgubismo bijesna Hršuma,
I nagnuti idemo iz Lievna;
Ja veseo s naše dobre sreće
Posmjehnuh se gledeći Turaka
Kroz pendžere kako poviruju,
A u srcu zec im se zalego;
U tom sgledam na jednom pendžeru
Krasno lice Šerife djevojke:
Igra mi se kiticom cvijeća.
Kad je vidju, misli kukavica,
Ja da sam se na nju nasmjehao,
Te mi baci kiticu cvijeća
A s cvijećem srce mi bacila,
I ja primih kiticu zlosretnu!
Od tad Šerfa mene spominjala
I željela u snu i na javi,
Izčekujuć kad ću po nju doći;
A kad začu, rano moja ljuta!
Da ja idem po moju Cvijetu,
Šćaše jadnu čemer da ukine,
Omrznu joj domak i življenje

I pobježe od svojega doma
Sama jadna, u neznani svijet,
Nebi li me našla kukavica;
Pa je eno i sada od doma;
Ona misli, još sam u Trebinju
Kod Cvijete i kod tebe brata.
Našim bratstvom molim ti se, Mijo,
Pomiri me s nesretnom djevojkom,
Oprosti me Šerifom djevojkom,
I reci mi crnoj kukavici,
Što me snadje od pravednog Boga,
S rane, brate, koju njoj zadadoh.
Tada ću se, brate, spokojiti,
Čistom dušom Boga zagrliti
I moliti, dokle ga izmolim
Za te, brate, i za tužnu braću.«
  Suze lije Radmilović Mijo,
Uzjahao svojega konjica
I poleti, da ide Trebinju;
Al se putem sjetio Ajkune,
I vrati se, da pozdravi Ajku,
Da joj kaže svoga brata riječ.

Peto pjevanje.

Na uranku Radmilović Mijo
San kazuje Ajkuni djevojci:
»Mojem bratu crna zemlja težka,
Nove dvore bratac ne priviko,
Pa je meni došô u pohode;
Tri je noći bratac dolazio,
Da se svome brajanu potuži!
Hršum-Ali bješe u Lijevnu,
Kog su Turci zvali perjanicom,
A s koga bi kršten uzdrhtao,
Kan' da bi ga munja ošinula,
Kad bi mu se ime spomenulo.
Prošlo bješe dvanaest godina,
Izpred kule Hršuma Alije
Nije prošla osjen krštenika,
Da ne rani srce svojoj majci,
Da mu glava kulu ne okiti.
Ne sm'je svatko Alije spomenut;
Ime mu je svakom srcu hladno.
A kamo li duše obilate

Da bi smio mjeriti se s Alom!
A kada se glas provuko do nas,
Štono radi Hršum u Lijevnu,
Nanj bijelu knjigu nakitimo:
»»Il' nas čekaj, Ale, na poljani,
Da junački megdan dijelimo,
Ti ga dieli, s kim ti od nas drago,
A dijeli, kako tebi drago;
Ako l' ti se mučno potruditi,
S kule sići u Ljevansko polje,
Počekaj nas u bijeloj kuli,
Pasti ćemo u tebe na konak,
Da med nama, Ale, divanimo,
Da nam kažeš, kako j' u Lijevnu,
I ne bi li moglo drugče biti,
Dok su živa do dva pobratima.««
»Kad začuo takove riječi
Riknu Ale kano ris jarostan,
Kako riknu, sve Lijevno čulo,
Pa klanjanje Turci prekidaju,
Kako su se bili ustrašili.
Od jara mu pamet potamnjela,
Jarost mu je pamet polokala,
Pa krstove bijele tikvine,
Kojim' kula okićena bješe,
Biesan Hršum sve je polupao
I skočio mahnit na kulaša,
Skače, leti aždaja po Lievnu,
Živim' glavam' krštenoga skota
Svoju kulu hoće da okiti.
Strahota je čovjeku promislit,
Kamo li se naći u Lijevnu!

Koga sgleda krvavi Alija,
Bog dopušta i smrt ga sgledala.
Sve to nama glasovi kazuju,
Glas za glasom u našem Trebinju;
A kad dodje vrieme putovanju,
Lijepo se braća uputismo,
Sirotinja osta uzdišući.
Sirotinja putem nas ustavlja,
Da nam kaže svoje ljute rane,
A čeka nas pusta sirotinja:
Pa su suzam' Boga okupili,
E da bi nam dao dobru sreću,
E ne bi li jadni odahnuli!
O zahodu došli u Lijevno;
Svak nas gleda, malo i veliko,
Nit šta sbore, ni okreću glave,
Već ih ćudo bješe skamenilo,
Što se radi od dva pobratima.
Krvavu smo kulu ugledali,
I pobliže malo pristupili;
A iz kule vatra prolomila,
Ne bi reko puške i topovi,
Već bi reko tresak i gromovi;
Hoće živa srca da poždere,
Hoće oči iz glave da skoče.
No il' bješe naša vruća sreća,
Da ne gine pravda pred nepravdom,
U vatru smo gazili bez rane,
Da se ni vlas nije zarudio,
Kano u snu a ne ko na javi.
Do avlije zdravo dojezdili:
Iztrkala momčad na kapiju,

Navalili da utvrde vrata,
Da s' održe vatri i jurišu.
A Bog im je pamet izvrnuo:
Zabunjeni otvoraju vrata,
Kako ćemo konje ugoniti;
Uplašeni bježe navalice,
Što od mača ginu to od straha.
A kad Ali izlomismo momčad,
Mirno sami vrata zatvoramo,
U avliji konje odjašemo,
I idemo na tananu kulu,
Da pitamo Aliju za zdravlje;
Al Aliji zdravlje nauznačke —
Potamnio kano noć pretamna,
Nit što sbori, niti u nas gleda,
Već na pendžer glavu izvalio,
I očima crnim zabielio
Od čemera i od gorkog srca:
»»Oj Hršume, turska perjanico,
Zar se tako dočekuju gosti?
Il' ti gosti po volji nijesu?
Kad ti ovi po volji nijesu,
Ne bili ti nikakovi više,
A tebi je, Ale, tvoj čas došo.««
»U vatru mu kulu pretvorimo,
I vatra mu izagnala dušu;
A mi naše konje uzjahasmo,
Kroz Lijevno mirno odlazimo;
Al mi bratac, râno, zagazio!
Gleda Turke, kako kroz pendžere
Uplašeni vire kano žene,
Pa se, jadan, osmjehnuo bješe:

Kad al spazi dievu na pendžeru,
Igrala se kiticom cvijeća;
Ona misli, njoj se bratac smije,
Pa mu baci kiticu cvijeća,
I on primi kiticu cvijeća,
A ne znade, da je srce s kitom.
Od tad ona brata spominjala
I željela u snu i na javi;
Dok se evo sada uputila,
Da potraži brata u Trebinju.
Š nje je duši moga brata težko
I vječni ga pokoj odbjegnuo,
Dok mu dieva jade ne oprosti.«
To ne reče do kraja Radmilić,
Ljuven-gora sva se zanjihala,
Vjetar lomi i grane i stabla.
Nad šumom se vijori uzvili,
Nanijeli surijeh oblaka;
Mijin konjic oko njega skače,
Obigrava vriskom na okolo,
Sablja sieva, pištolji odskaču:
A Ajkuna, srna uplašena,
Od straha se Miji prigrlila.
»Jadan bratac čuo moje rieči,
Poželio, jadan, vječnji pokoj;
Hajdmo, Ajko, spokojiti brata,
Pomirit ga s zlosretnom Šerifom!« —
Sabljom britkom, tankijem oružjem —
Zlo znamenje! junak nakiti se,
Baci Ajku na pitomna konja
I objaši svojega čilaša.
Odoše mi dva mlada junaka,

Ljuven-goru lomnu prejezdili,
Primiše se druma izpod gore,
A kad došli drumu na okuku,
Veli Ajka misônom junaku:
»Nije dobro nit će dobra biti,
Meni srce na zlosreću sluti!«
A kada su okuke obišli,
Primili se polja širokoga:
»Poglâj, Mijo, kakva j' ono magla,
Il' je magla, il' je oblak kakvi,
Što se mutno diže nakraj neba?«
Gleda Mijo, mučno mu u srcu,
Dugo gleda, istom progovara:
»Bio oblak ili bila magla,
E da Bog da sretno ugledali!
Onud ćemo putem okrenuti.«
Često junak u maglu pogleda,
I svojim se mislim razgovara;
A Ajkuna gleda na junaka,
Pa pogleda, kudno junak gleda,
Dok joj bješe počeo govorit:
»Budi, Ajko, srca pouzdana,
Ti mi nemoj da s' odadeš ludo;
Ako li bi kog susreli putem,
Ja ću za te riječ prihvatiti,
A ti radi, što tvoj Mijo radi.«
Uplašena dieva istom vidi,
Da nijesu oblaci ni magla:
Njeka četa plaho grabi polja,
Uzvijali praha oko sebe,
Ne poznaš im broja ni kakvi su.
Čas za časom do u susret došli:

Sad da vidiš čudna Radmilića,
A čudnije čete plahovite!
Četu Mijo gleda — Trebinjani!
A u četi braća u životu,
Koju misli davno pogubljenu
Od onoga age Ajagića!
Oh da mu je oč'ma vjerovati!
Al vjeruje, kad ga do tri brata
Stala grlit, plakati od želje
I žalostne viesti pripoviedat:
»Davno smo te, brate, poželjeli,
S našom majkom oplakali mrtva,
Kano što te živa sad vidimo,
Kad nam više nema dobre majke,
Niti majke, nit' sestrice mile,
Koje jadno juče izgubismo
Od njekakog kletog Ajagića.
Dvorove nam Turci popališe,
Našu milost zakopaše žive,
A i nama, a i drugoj braći
U onome pustome Trebinju.
Kad ne bješe korist više ginut,
Okrenusmo bjegati žalostni,
Nebi l' kada došo red drugčije,
Da vratimo zajma takovoga!«
Kad to čuo Mijo Radmilović,
Svijet mu se okreće okolo,
A šaka se stiska oko sablje,
Kroz pamet mu sinu stari Gugjuk.
»Oj Turčine, pohvali se srećom,
Što sam ti se rano odužio,
Kad mi nije na pameti bilo,

Kol'ko bih ti mogo ostat dužan
Za otetu majku i sestricu . . .
Već da mi je kako srećom znati,
Gdje se sada potjera nalazi,
Koliko je za vam' zaostala! . . .«
A kad čuo, što je i kako je,
Natrag krene uplašenu braću,
Bezputnim ih putem stao vodit,
Sve kroz šumu i prodole lomne,
Kako mogu okom drum imati,
Da im ne bi Turci promaknuli,
I kako će busije uzeti
Na onijem strašnim Razkršćima.
Istom Mijo busije razredi,
Od busije Ajku zaklonio
Jadnu Ajku, zamrlu od straha,
I sjednuo čuvat svojeg mjesta:
Kad al ide spram busije junak,
Mirno jašeć na mirnome konju,
Mladi junak lijep ko ružica,
Ali gorke lievajući suze.
K njem' se krade Mijo iz busije,
Hitro dodje do jadnog junaka;
A kad Miju junak ugledao,
Sinu lice od radosti plahe,
Objem' rukam' na Miju se baci
Poljubi ga i izdahne mahom:
Jadna Šerfa! radost ju ukinu —
Draganića misleć da je našla,
Prevari ju isto lice braće.
  Mrtvu Šerfu Radmilović nosi
I krije je jadan u busiji:

»Jadnom meni, nit joj mogoh reći,
Što joj bješe bratac poručio!«
  Bog da prosti Šerifu djevojku!
Al da ti je čuti po Razkršćim'
Kakve l' pjesme odjekuje gora,
Kakvi l' bahat stade konjanikâ!
Vraćaju se veseli Skadrani,
Osvetili agu Ajagića
A na onoj raji u Trebinju
Zbog njegove jedine Ajkune,
Koju jedan rajetin odmami.
No da aga znade, što ga čeka,
Bahat konjâ on bi uztegao,
Popijevke on bi ugasio!
Jer kad Turci ušli u busije:
Puče puška, sto ih popukuje,
Stade tutanj brda naokolo,
Stade Turak' smrtno kotrljanje,
Vriska konja, lelek ranjenijeh —
Puši mi se šuma kan da gori,
Od onoga praha smrtonosnog; —
Od straha se Turcim' pamet smrče:
Bijeg njima na pamet ne pada,
Kome pada, ne zna smeten puta,
Tko zna puta, svaki se prevari,
Jer nagazi na busiju ljutu,
Koja ne da »medet« izustiti. —
Sad da vidiš avetne krasote!
Ide Ajka, nedolični junak,
Izvan sebe od groznoga straha,
Ona ide kroz busiju strašnu
Uprav ide u krvavi razboj;

Ugleda ju iz busije Mijo,
Dovikuje družtvo po imenu,
Crne puške da nepale više,
Već da ruke Turcima povežu;
Pa on mahom otrče za Ajkom,
Koja reda od leša do leša,
Upoznaje skadarske dolame
I poznaje skadarske delije;
A kad nadje leša svoga babe,
Objem' rukam' ogrli ga jadna,
A ni plače ni govori riječ,
Njena tuga bješe pregolema!
Ranjen aga još mogaše dihat,
Te kad okom zamrlim ugleda,
Da to njega kći nevjerna grli,
Mašio se rukom iza pasa:
Svojom rukom probode Ajkunu . . .
On izdahnu, a Ajka izdahnu
Nesmiljenog otca na njedrima.
Zakukaj mi, kobna kukavico,
Slavuljiću, protuži mi tužno,
Daj mi glasa, kose, crna ptico!
Ne bi li mi jadnom Radmiliću
Gorkom srcu išta lakše bilo!
Niti tužan plače, niti cvili,
Već mi nose krasote Ajkune
I Šerifu nesretnu djevojku
Gdje je groblje brata Draganića
Pokraj svoje Cviete vjerenice.
A na taka svoja velja dobra
Gradi crkvu Radmilović Mijo;
Sam mi junak tužan naimari,

Zidari su bezkućni Trebnjani,
Argatari Turci robljenici. —
Oko crkve vite jele rastu,
Na jelama ptice protužnice,
Svuda cvieće i vodica hladna.
No kad Mijo do svog srca dodje,
Sebi zove Turke robljenike:
»Tko ne želi sa mnom sreće dielit,
Toga hoću da od sebe pustim,
Glas da nosi rodu na sve strane:
Kog je majka rodila junaka
I svetijem krstom prekrstila,
Naučila pjevati o Marku,
O Milošu i o Skenderbegu,
Naučila svaku muku trpjet,
Zimsku zimu i ljetnu vrućinu,
Golotinju, i žedju, i glada;
Tko imade koga požaliti,
Tko imade brata osvetiti,
A ne žali umrijet junački,
Da osveti pravdu izpred Boga:
Nek se diže svak sa svojim bratom,
Nek se sprema na Razkršća bojna;
Il' nam naše krvnike ukrotit,
Ili nam je slavno poginuti,
Našom krvlju dušmana zabrinut.«

BIEDNA MARA.

HISTORIČKA PRIPOVIEST IZ NARODNOG ŽIVOTA U DALMACIJI
U DRUGOJ POLOVICI ŠESTNAESTOGA VIEKA.

Prvo pjevanje.

Čuj, dušice, da t' istinu kažem:
Po Konjskome selu pitomome
Slijepac se pokraj vodje bata,
A vijernog svoga vodju pita:
»Što je, brate, Konjsko neveselo,
Da sve u njem tužno zašutilo?
Niti čujem momka da zapjeva,
Nit tambure djevojci pod pendžer,
Nit djevojke da s' u kolo prima,
Taman kuga, da čujem jauka!
Davno bilo, teke starac pamtim,
Kad se ovud prvi put dotucah,
Vraćale se mobe žetelačke,
Nit si čuo pjesme, nit gajdaša,
Nit mladjane šale, nit veselja;
Svatko šuti, ide uz svojega,
Rekao bi, roblje na pazaru;
Al tad bješe i uzroka tomu:
Istom Turci ovud osilili
I navili svoje gospodarstvo,

Pa je raji dotužilo bilo
Upinjuć se u novome jarmu,
Dokle nije jadu oguglala. —
Te kad drugoč opet se dotepem,
Sam sebika vjerovat ne mogu,
Kud ne vidim, da m' i uši lažu,
Tako bješe veselo u Konjskom.
Stoji klapnja nanula sokakom,
Dovikuje momak pobru svoga,
Tambur' bije, moma pocikuje,
Tko ne skače u bijesnom kolu,
Ono pjeva sve dvoje a dvoje;
Pa što bi ti rekô do istinu?
Zaželih se vida očinjega,
Da progledam, što mi uši kažu.
A sad m' evo treći put u Konjskom;
Kakvi su ga novi jadi snašli?!
Opustio kan' da izgorio,
U njem nije žive duše čuti.«
A slijepcu vodja odgovara:
»Jesi bio, djede, ogladnio,
Kada ne ču jutros razgovora
Dvoje krasnih, čudo blizanaca
Na pendžeru kuli dizdarovoj!
Vezak vezla Melka na pendžeru,
Vezak vezla, sjetno uzdisala.
Kod nje sjedi blizanac Omere,
Sa sestrice očiju ne skida,
E mu mučno, što često uzdiše;
Pa će Melku bratac upitati:
»»Golubice, kaži braci svome,
Za koga mi sićan vezak vezeš,

Da brat znade, za koga nabavlja
Svojoj seki i zlato i svilu.
Nije meni moga troška žao,
S tebe bi 'se i prodao bratac,
Već bi meni, râno, težko bilo,
Da ja znadem, da te boli srce
S hude kakve neprilike tvoje.««
Osmjehnu se Melka neveselo
I poglâ ga golubinjim okom:
»Ne poznam ga, moj očinji vidu,
Do što mi ga ti hvališ, Omere;
Ti mi reče, da je kô ja lijep,
Tanka struka a visoka stasa,
Crna oka a mila pogleda,
A u licu zoricom obasjan,
Mila srca kô što u jedinca,
Da mu nejma daleko jednaka.
Kad uzdanem, ja o njemu mislim.«
To Omeru ne bijaše milo,
Misli nješto a kazati ne sm'je,
Žali srca svoje sladke seke.
»»Jeste Adel, dušo, kô ružica,
Al odavna sad nevidjam Adu,
Nit je momak tebe kad vidio.
Dok bijaše veselija Melka,
Sve je Konjsko u veselju bilo,
Svaka dieva leti drugi svojoj,
Svaki momak ima razgovora;
Gdje ja bijah, tu i šala bila,
Gdje je Melka, i igra i šala,
Tad mi srce u životu bilo.
Ja tad skupim njekoliko druga,

Omrknemo u ponosnom Klisu,
Dočeka nas Adel sa tamburom,
Izmamimo dieve na pendžere,
Do danice ljubav i razgovor,
A do zore u Konjskom svanemo.
Njekad tako, sada naopako.
Omrzlo ti družtvo i sastanci,
Nit ti dievam, niti dieve tebi,
Svaka svoju sad sprovadja žalost,
A momci se s mene odmetnuli,
Ranom legnu, a zorom za poslom,
Teke pamte, što je njekad bilo.««
»Jest, Omere, istina što kažeš,
Al Adela nikada u Konjskom!
Dok u meni bila luda nada,
Da će momak ikad s tobom doći,
I srce mi bilo veselije;
A sad vidim, badava je nada,
Pa mi bolje priliči samoća.«
A prihvati Omer neveselo:
»»Čemu, sestro, svoju mladost trošiš
Sa mislima, koje bit ne mogu?
Da s' s Adelom kada besjedila,
Da ti znadeš, da za tobom gine,
I s pameti da mu ne salaziš;
Djevojci je težko oči dići,
Da dragoga u oči pogleda,
Jer stid vlada i najžešću ljubav;
Kamo li je čeznut za neznanim,
I spravljati dara tudjem srcu?««
Al to Melka ni da sluša neće.
Zamišljeno u svoj vezak gleda,

I sama se sobom razgovara,
Razgovara kano da nariče:
»Šta ću sada ja sirota sama,
Kad se bratac od mene odmeće,
Kom' sam jedna do sad sestra bila,
Na svijetu kojem' sam sve bila,
Migom volja, a riječju pamet,
Duh tijelu, a zenica oku!
Šta ću sada ja sirota sama?
Zašt da usnut ne mogu još jednom,
Kao što sam snivala do sada,
Ne spavajuć puste duge noći,
Uzdišući puste duge dane;
Da je meni bratac jošte voljan
Sa srca mi skinut težke muke,
Težke želje, kojim odgovara
Ili život, ili smrt prijeka:
Vidjeti ga jednom, i tad znati,
Je l' onakvi, kakvog ga ja mislim.«
Kad to čuo blizanac Omere,
Hoće srce da m' od bola pukne;
Objem' rukam' sestru ogrlio,
I kaže joj, samo što ne plače:
»»Melko sestro, onoga mi sata,
Kad oboje svijet ugledasmo,
Reci, s kule da s' naglavce bacim,
Mog' života ja ne žalim mlada,
Al mi nemoj tako srce klati.
Proklet bio Seimović Adel,
Prokleta mu stara mati bila,
Koja ga je na svijet doniela,
Robovali našim dušmanima,

Kada nogom turski biser gazi,
A u njedrim' nosi kaurkinju.««
Što bi dalje, vodja ne zna kazat,
Al glas ode od usta do usta,
Dokle dodje i do mojih usta,
A od mojih, braćo, po volji vam,
Da glas živi il da se ugasi.

Drugo pjevanje.

Još zorica zarudila nije
Nit danica vedra zasijala,
Al u Klisu, u oporom gradu,
Mlado momče, Turčin kano ruža,
Iz nesna se diže iz dušeka,
E mu srce mislim osvojeno.
On poviče svog vijernog slugu:
»Ibrahime, brate, a ne slugo,
Opremaj mi djogu jedinoga,
I opremaj tovar trgovine,
Ponajviše djulsije vodice,
Štono dole djevojke najvole,
Da idemo Spljetu bijelome.«
To rekao, odijelo bira
Jedno drugom kako će likovat:
Krasnom momku krasno odijelo.
To probudi ostarjelu majku,
Pa mi majka svog jedinca pita:
»Oj Adele, jedini u majke,
Kuda mi se još za noći spremaš,

Kad vrijeme ne priliči putu
Od hajduka kletijeh dušmana?
Prodj' se, sinko, takvog putovanja,
E mi srce mutno progovara,
Da s' iz toga hoće izleć hudo,
Da ćeš mene ubiti sirotu;
Jer kad gledam Splijet sa čardaka
Kakvi ti je divan i čaroban,
Ako s' u njem tako divne dieve,
Ja se bojim, hoće te občinit,
Hoće t' mladu prevrnuti pamet.
Dvije rane u srcu me bole,
E što neće na putu hajduci,
Hoće klete mlade kaurkinje,
Ukrasti mi sina jedinoga.«
Dok starica tako jadikuje,
Mučan Adel uzdiše duboko,
A kada se náslušao majke,
Uzjašio bijesnog djogata
I odtjera tovar trgovine.
Stranom jaši Adel momče mlado,
A jednako baca oko Spljetu,
Pa zapjeva sjetno neveselo:
»Spljetu grade, težko uzdisanje,
Tko te spljeo, divno li te spljeo!
Što te kiti more i brodovi,
To te kiti tvoje župno polje,
A brane te čelik-bedemovi,
O kojijem Turci taman ginu,
Da bi mi se u te udomili
I savili pitomo gnijezdo.
Odžalit bi sve na svietu mogô,

Štogod imam, vatra da popali,
I da voda raznese u more,
Tek da mi je od proroka usnut:
Hoće Turci za života moga
Sa spljetskoga ponosnog zvonika
Mujezime stambulske slušati!
Divna l' tada za Turčina pliena.
Ja svoj plijen s pameti bi smeo
Sa jedine kaurke djevojke,
Koja mi je srce izgorjela,
A svojijem licem i očima.«
Adel pjesmom srce razgovara,
A kako ga pjesma zamislila,
I ne čuje lomnom Rupotinom,
Gdje mi Turci iz rosnih Poljana
Sa dizdarom iz ravnog Konjskoga
Na svojijem bijesnijem konjma
Štropotaju niz brdo kamenje.
No njeg čuo Konjački dizdare,
Razumio pjesmu Adelovu,
Gdje g' obmami tanka kaurkinja;
Pa dizdaru to pomučno bilo,
Te on daje iz pištolja glasa,
Do tri puta svog glasnika pali,
Devet puta odjekuje brdo.
Tada veli Ibrahime sluga:
»To je, ago, Konjački dizdare,
Ja poznajem njegova glasnika;
No dizdare il je u nevolji,
Ili se je biesan pomamio,
Što po tri put svog glasnika pali;
Već da njega, ago, pričekamo

S njegovijem ostalijem družtvom;
U putu je družtvo do nevolje,
A dizdare, čuo jesam kazat,
Ima kćerku mezimicu Melku,
Kakvoj nejma u ljepoti druge
Naokolo na devet konaka,
Pa s' dizdare hvali prijanima,
Kada s njima sjedne u divane,
Da on goji svoju mezimicu
Baš za tebe, sudjeno ako je.
Da ti, ago, moju pamet kažem,
Ako s' ikad oženiti misliš
I do srca ljubiti djevojče,
Ne odbijaj dizdarove Melke;
A dizdar je glavit prijatelju,
Sa tri sina, tri sokolovića,
Junački se vitez okrilati,
Te kud pomoć, tu odmoći može
Pustim blagom i smrtnim megdanom.«
Al to Adel ni da čuje neće,
Već on pušta djogatu na volju,
Prebacuje brdo i nebrdo
I tek će se časom ustaviti,
Da napoji u Solinu djoga.
Istom djogo digo s vode glavu,
Al eto ti konjačkog dizdara,
Mamen leti na gojnom doratu,
Kan' da mu je za nevolju ljutu;
Kod Adela uprav s' ustavio,
On mi počme Adelu besjedit:
»Stani, Ado, kud te sila tjera,
Što ne čekaš Ibrahima slugu?

Gdje je pazar a bez trgovine?
Il' u Spljetu srce zaostalo
Kod lijepe mlade kaurkinje,
Pa bez srca biva poginuti?«
Oštar susret, još oštriji Adel:
»Moje srce, a tvoja nebriga,
Niti treba kakvog kalauza.«
Plane dizdar kao siva munja:
»Jeste briga, Seimović Adel,
Jeste briga, ona te ubila!
Jer u srca dva lica imadeš,
Da okrenut možeš svakojako!
Ako ljubiš skota kaurskoga,
Od proroka prokleto ti bilo,
No dok moje na ramenim' glave
I riječi mojijem sinovma,
U zô čas si po sijedu majku
Občinio srce moje Melke.
A kažem ti volju samog Alah,
Ili ti je Melka sudjenica,
Ili si se glavom našalio,
Gdje ne bilo prilike za šalu.«
To izusti Konjački dizdare,
A bijesan ne zna, šta da radi,
Veće vadi sablju iz koricâ,
Dva put mahne po vrbovom granju,
Granje pokri i njega i konja,
I pokrilo Adela i konja.
Trgoše se konji izpod granja,
Planu vatra Adelu na licu,
Šćaše pamet da mu se pomrsi,
Da zametne sa dizdarom kavgu,

Srećom dizdar smućen prihvatio:
»Ču li, Ado, ikad kazivati,
A tako ti tvoje stare majke,
A tako je hladnu ne ljubio,
Da je Turčin, gospodskog koljena,
Za bijele zore uranio,
A da sluge konja ne spremaju,
Već da sprema jedinica kćerka,
Ljubi jadna konja babinoga,
Da donese s babom dobre glase,
A svom babi uzjahat ne dade,
Već ga ljubi u skut i u čizmu,
A suzama nakvasila lice,
Pa zaklinje otca rodjenoga,
Da joj ne da dragog kaurkinji,
Bar da ne da za života njena.
Djetetu je otac vjeru dao:
Neće Turčin ljubit kaurkinje,
Dok mi sablja za šibu vrijedi;
No bude li do sudbine klete,
I sramote Turkinje djevojke,
Otac hoće pregorjet dijete,
Svojom rukom život joj učasit,
No kad život učasi Turčinu,
Kog je prorok i vjera proklela.
Eto t', more, sreće što ti kobim,
Do ako si ruke pouzdane,
Il se možeš u kaure uzdat,
Da ti mogu drugčije odkobit.«
Da je kome pogledati bilo,
Kako dizdar očima sijeva
I u licu probljedjuje plaho,

Za Adela bi se uplašio
I krasnu mu mladost požalio;
Al je Adel srca slobodnoga,
Slobodnoga i zaljubljenoga,
Neće oka zemlji oboriti,
No u čudu kazuje dizdaru:
»Ama, ago, života mi moga,
I tako mi očinjega vida,
Tako š njima više ne gledao,
Što mi duša vidjeti najvoli,
Ako ikad vidjeh tvoje Melke,
Ako ikad š njome probesjedih,
Ako ikad pozdrava poručih.«
Al to dizdar da vjeruje neće,
Već ostade glavom mahajući.
Ode Adel konju se sveteći,
Konja muči a sebi govori:
»Neću, tužan ljubit nametkinje,
Ma ja sbilja izgubio glavu.
Nek se hvali dizdarova Melka
I lijepa i gospodskog roda,
Kad mi nije po srcu sudjena.
Što bi tada rekla moja Mara,
Da djevojci drugoj vjeru zadam?
Što bi rekla, kad bi čula kazat:
Ide Adel dizdarovoj Melki,
Adel ljubi prelijepu Melku?
Mila draga bi mi protužila,
Bi me mila stala proklinjati,
I Bog bi joj prihvatio kletve;
Neću, zlato, života mi moga,
Života mi i moga i tvoga.« —

U tom konjic naglo pod njim zazre,
Kročit neće, no ušima striže:
Od čuda se jeste uplašio!
Ukraj puta biljar bira bilje,
Čudnovate nošnje i oprave,
A čudnije pameti i posla,
Bilje bira a pjeva iz tiha:

»Da me hoće draga
Zdravo dočekati,
Zdravo dočekati,
Milo pozdraviti:
Što mi nosiš, zlato,
Iz tog Klisa tvoga? —
Ja ti nosim, dušo,
Rumenu jabuku,
I nosim ti, dušo,
Djulsije vodice,
I nosim ti, dušo,
Srce obranjeno;
Pram jabuci, dušo,
Da mi se rumeniš,
Da uzdišeš, dušo,
Mirisom ružice,
A da vidaš, dušo,
Srce obranjeno. —«

Oj Adele i mučna pameti,
De se sada od čuda razberi,
A pred tijem strašnijem čovjekom
I njegovom pjesmom i pameti!
Al u njemu jadnom siromahu
Srce kipi, pamet se razmeće;
On ne može, da se čudu čudi,

Veće štrepi, jedva progovara:
»Odkud pjesme, biljaru, odkuda,
A tako ti zdravlja i života!«
A čudan se čovjek izpravio,
Gleda momka, hoće ga pojesti,
Pa ga plaši tihim posmijehom:
»Kad me pitaš i baš želiš znati, —
Odkuda bi pjesma do iz srca?
Kad mi srce štogod milo kaže,
Od veselja kako da ne pjevam?
Ako li mi štogod tužna kaže,
Ja procvilim, te i tako pjevam.
Ovo bilje, a za tudje zdravlje,
Teke što ga moje oko bira,
Te i pjesma što mi srce pjeva,
Srce pjeva, ali o drugome.«
Kad to reče, poklima perčinom,
Pa se tiho Adelu približi,
Vedrijem mu licem tajno kaže:
»Brat po srcu, bratski pogledaj me;
Pjesnik sam ti, o ljubavi pjevam,
Kad mi srce njene tajne ganu,
I u pjesmi tajne očitujem,
Što mi samo srce tajno šapće;
A srce je okat prorok tajna,
Okatijeg u Boga nejmade.«
Sbunjen Adel oči oborio
Pred pjesnikom ponizan i stidan,
I jedva će od stida upitat:
»Dobar pjesnik, tako t' srca tvoga,
Štono znade da razbere tajne,
Mo'š li znati, da je Mara vjera,

I da neće vjeru pogaziti?«
Razvedri se lice pjesnikovo
Posmijehom čarobne radosti:
»Tvrda vjera u Marije jeste,
Jeste tvrda, pram ljubavi jeste.«
Pa se opet pjesnik sneveseli:
»Tvrdja vjera od života njenog;
I život se jadne ugasiti,
A ljubav se njena ne ugasi.
No, Adele, zapamti pjesnika,
U nevolji brat hoće da t' bude.«
Tad s' okrene pjesnik opet pjevat,
Pjevajući pobirati bilje;
Adel ode Spljetu sbunjen, sjetan,
Nosi sobom pjesnika u glavi
I njegove tajne kobne rieči:
»No, Adele, zapamti pjesnika,
U nevolji brat hoće da t' bude.«

Kad proljećem spusti s' tiha rosa,
Nježan cvijet kako se poklopi,
I kako se travka svaka snimi,
Dok je blago sunce ne obasja!
A kad sunce veselo prosine,
Cvijet svaki veselo s' uzvisi
I radosno mirisom zapjeva,
Svaka travka pogleda u sunce
I zapjeva zelenilom svojim.
Tako jaši Adel sjetan, snužden,
Dok ne stiže divan Spljet na pogled,
A kad Spljeta divna ugledao
I pomisli ugledat djevojku

Prelijepu Maru, milu Maru,
Zaboravi na Melkinu ljubav,
Zaboravi pjesnika biljara;
Čelo mu se mlado razvedrilo,
Srce mu je mlado zakucalo,
Konja igra, o konju ne misli,
Pjeva nješta, a ne zna, šta pjeva,
Spljetu žuri, dok i u Spljet dodje.
Na pazaru mjesto uhvatio,
Svoje staro njekadašnje mjesto,
Sretno mjesto sretnoga sastanka,
Djevojačkog prvoga pogleda,
I prvoga glasa mednih usta.
Al je rano, jošte nikog nejma,
Kada nejma mladih kaurkinja . . .
Stoji graja žurnih trgovaca,
Trgovinu noseć i redajuć,
Stoji graja krčmara, mesara;
Svak se dobrom veseli pazaru,
Svak se nada novcu i dobitku,
Jedan Adel o novcu ne misli.
Na zemlju je skrstiv noge sjeo,
Ti bi rekô, čeka Ibrahima,
A njem pamet kod drugog računa.
Onomad je rano silazio
I u putu obišao Turke;
Svak je mnio: Adel će na pazar;
A Adel je smeo pazar s glave,
Već on uprav Vornićevoj kući,
Pokraj kuće dva tri puta prodje,
Dok mu nješto milo zazvonilo
Preko zida iz Vornića bašče.

Dvije sestre veselo govore,
Šta će koja kupit na pazaru;
Mara reče, djulsije vodice,
Ivanica nješto drugo reče,
Al Adelu dalje ne bi čuti,
Jer ugleda staroga Vornića,
Pa mu bješe brzo odlaziti,
Jer starina za šalu ne znade.
Tad je Adel sretan pošo kući
Pjevajući, konja igrajući,
A sad misli, šta ne može smislit:
Hoće sestre doći, možda neće!
Jest došao Ibrahime sluga,
I stigli su Turci iz Poljana
Sa dizdarom iz ravnog Konjskoga,
I sila se sgrnulo Turaka,
Sila raje i' sila kaurâ,
Al s njih Adel i ne kreće glave,
Već sumoran tumara očima
Po lijepim mladim kaurkinjam'.
Mnoga ga je tanka pogledala,
Gledeći ga mnoga j' uzdahnula,
Jeste mnoga pokraj njega prošla,
Lijepom se momku osmjehnula,
A mnoga je stala kod Adela,
Da šta kupi od Tureta krasnog,
Il da čuje, da koju izusti,
Ili barem da ga priupita:
»Nješto si nam sjetan, Adeliću!« —
Sve to Adel vidi i ne vidi,
Sve to Adel čuje i ne čuje,
Jer je nješta sjetan i zamišljen.

Milo oko, rumene usnice
Ne smiju se više kano prije,
Ne kazúju niza dva bisera,
Sladkim glasom ne romone često,
Kao što su romonile prije,
Već s' otvore silom i za malo.
Al se Adel na jednoč izpravi,
Radost mu je ožarila lice,
Od radosti očima sijeva.
Kud je mladjan upeo očima,
Odtud ide golema starina,
Obrve mu kriju trepavice,
A vjese mu brčine sijede,
Al vesela hoda i govora.
Nuz njeg idu do četiri sina,
Sve junaci stasa i uzrasta,
Junačkoga lica i pogleda,
Do jednoga, što je golobrado.
U svakoga bogate haljine,
U svakoga izbrano oružje;
Težko onom, i jao mu majci,
Na koga se slože i polete.
Svatko im se uklanja iz puta,
Smjereno im svatko pozdrav daje,
I za zdravlje junačko upita.
Ali ni tud jošte čuda nejma,
Već za njima istom čudo ide,
Jesu čudo dvije krasne sestre!
Što j' na njima svile i kadife,
Pusta zlata i dragog kamenja!
Odkud krojač, da onako skroji,
I odkuda vještog kujundžije

Da im divno onako sakuje
Pram ponosnom stasu i uzrastu,
Pram bijelom licu i rumenom,
Pram očima čarnoga pogleda,
Prama vedrom čelu djevojačkom!
Ta gladan će od glada poginut,
Hoće žedan poginut od žedje,
A s njih oka neće snimit moći;
Kamo l' neće pamet se zamrsit,
Kamo l' neće srce poludjeti
Sa mladosti take i ljepote?
Idu sestre za ćakom i braćom,
Sestra sestru za ručicu drži,
Sestra sestru milosno pogleda,
Medju sobom tajno šaputaju.
Jesu stidne dvije golubice!
Jesu mile i jesu smjerene!
Al je mladja i plašljiva nješto,
I plašljiva i od njekud sjetna.
Uz rodjenu sestru prionula
Kano čedo, kad se majci mazi,
A bojazan pogled oborila,
Kan da s' boji sestrina ukora;
Pa će stidna tajno joj kazati:
»Ivanice, sladka moja sestro,
Ja bi sada, vjeruj, najvoljela,
Da nijesmo ni došli na pazar.
Tako mi je oko srca težko,
Njeka mutna, nepoznana strava,
Njeka tamna i zlokobna slutnja,
Kano mora na srcu mi leži,
A ne mogu da je se oprostim;

O da nam je sad kod kuće biti! . . . .
Istom Mara sestri se iztuži
I uz nju se bolje prigrlila,
Oko joj se nehotice otme,
Te opazi sretnoga Adela
I sretne se s njegovijem okom!
Sladki Bože, što ne stavi svijet,
Da se dolje pomakao nije,
Da taj rajski pogled ne pokvariš!
Tko čeznuo nije za ljepotom,
Tko ginuo nije za angjelom,
Tko gorio nije tajnom vatrom,
Jest nesretnik na gorkom svijetu,
Jer ne znade, što je blažen pogled,
Ne zna, kako kroz pogled jedini
Unakrst se svijet u raj stvara!
Sretan Adel u svoj raj zagleda,
I u jednoč zemlju zaboravi
I na zemlji sve što rajsko nije,
Pa zapjeva blažen i presretan:

»U Turčina djulvodica
Sladko miriše;
Al je ljepša djevojčica,
Ljepša od ruže;

A ja Turčin ginem za djevojkom,
Za djevojkom, krotkom golubicom!

U Turčina bjeo vosak,
Bjeo izbiran;
Al djevojka još bjelija
No je vosak sam;

A ja Turčin ginem za djevojkom,
Za djevojkom, krotkom golubicom!

U Turčina med je sladak,
Sladak presladak;
Al riječi djevojčice
Sladje od meda;
A ja Turčin ginem za djevojkom,
Za djevojkom, krotkom golubicom!
U Turčina žerav konjic
Kao pelivan;
Al ni konjic nije stasan
Kao djevojka;
A ja Turčin ginem za djevojkom,
Za djevojkom, krotkom golubicom!«

Dok je Adel pjesmu izpjevao,
Mnoga ga je milo pogledala,
Mnogo srce i samo uzdahnu;
A Turci se grohotom nasmiju
I zavidni bacaju se šalam',
I govore: »Adel je zatravljen!«
Samo jedan ne govori ništa,
Već osniva zlosretne osnove.
A kad Adel to vidi i čuje,
Na noge je skočio od muke,
Usjednuo hitroga djogata
I zvjezdomce kući poletio.

Treće pjevanje.

Zla ne bilo, veseo je Adel,
Veseo je, Bog bi znao, za što;
Od radosti uzima tamburu,
Koju davno uzimao nije,
Pa se penje na visoki čardak,
Skrstiv noge u debelom hladu,
Po tamburi stao prebirati,
A iz tanka grla pjesme pjevat,
Sve momačke njekadašnje pjesme
O djevojkam' i o milovanju,
O mladjanom svakom ludovanju.
To je čula ostarjela majka:
Čudo joj je, al i milo joj je;
Iz ruku je posô izpustila.
Pram čardaku i prama jedincu
Na prozor se stara naslonila,
Sina gleda, srce joj śe smije,
Gleda sina, pa je uzdahnula.
Svakojake stala mislit misli,
Pa se stara vuče do čardaka,

Na čardaku sjela do svog sina,
Pa jedincu veli zamišljena:
»Blago bi se, sinko, meni bilo,
Da s' veseo uvijek kô danas,
Jer ja nejmam do jednoga tebe,
Odkad ti je davno babo umro;
Al ti njekad svoju mladost grdiš,
Bog bi znao, kud ti pamet leti;
Njekad odeš, ja ostanem sama,
Ne znam, kud ćeš, a ne znam, rašta ćeš;
Sluge nećeš, a u družtvu nećeš,
Pa kud sam ti slaba i nevoljna,
Pa kud sam ti i od sebe tužna,
Kad me s tebe sleti strah i tuga,
Čudo, da sam na svijetu živa.
Pa sam svašta sobom razmišljala,
Mnogo puta smislih, da ti kažem,
Pa sve srcu odoljeh do danas,
Za što mi se ti ne ženiš, sinko?
Po tvojoj mi ćudi dievu kaži,
Prijatelja glavnijeh imamo,
Na daleko dosta ih imamo,
A imamo božjeg blagoslova,
Mnogijeh se stiditi ne moraš,
Pa da t' majka izprosi djevojku,
Da ti srce u radosti kuca,
A ja stara da zamjenu stečem,
Jer vladati više ja ne mogu,
Niti mogu, sinko, da te služim.«
Adel majku radostno pogleda,
I ruku joj sinak cjelivao,
Sve se smije a govori majci:

»Hoću tebe da poslušam, majko,
Hoću tebi zamjene dovesti,
Kolik' sjutra, Bog ako mi dade.«
Al to majka neće da vjeruje,
Ona moli sina i preklinje,
I kuša mu srce od svakuda,
Da joj kaže, koga će i kako,
Al on tvrdo sačuvao tajnu,
Veseo se smije i obriče:
»Ja ti rekoh i vjeru ti dajem,
Da te hoću, majko, poslušati,
Da ti hoću zamjenu dovesti
Kolik' sjutra, sudjeno ako je.«
Kad vidjela tvrdo srce sina,
Ode brižna, misaona stara,
Osta Adel pjesme pjevajući,
Uz tamburu sitno kucajući,
Kucajući do crnoga mraka.
Veseo je večerao s majkom
I šalom je nasmijao majku;
Pa je budan legao da spava,
S mislima se svojim otimao,
A da mu je kako noć prospavat,
I u brzo zoru dočekati!
U zoru je Ibru povikao:
»Ibrahime, moje pouzdanje,
Il da si mi sada u nevolji,
Ili sada, il možda nikada;
Moja majka da ništa ne znade,
Tvoje vatre iznova podpraši,
I oružje na mjeru uredi,
Pa mi spremi naše dobre konje,

Jer nas dvoje idemo na sreću
I trebamo danas božju pomoć.
Jesi l' voljan, Ibro, udariti
Za nevolju i za agu tvoga,
A da brojem kaure ne brojiš?
Da Bog dade, brate, puste sreće,
Puste sreće i moje i tvoje!«
Voljan ti je Ibrahime sluga
Sve da svrši, kô što aga želi.
Kad je djogu agi dovodio,
Ljubi Adel i miluje djogu,
Zalaže ga šećerom iz ruke:
»Moj djogate, moja tvrda vjera,
Ako pusta sreća ne uzfali,
Ti djogate uzfaliti nećeš!«
S Ibrom podje do Solina grada,
Od Solina dodje Dujmovači;
Tu razgleda okolo po polju,
Il se boji ili za kim gleda,
Pa kod vrela odsjednuo konja.
Dujmovača vilinsko je vrelo,
Tu se vile hvataju u kolo,
Tu mi vile igre izvadjaju,
Tu ljubimce mame na razgovor
I na tajno njino milovanje;
Tu cvijeće u vijence pletu,
Tu je njihov ugovor ljubavni
Kroz izbranu kiticu cvijeća.
I Adel je našao kiticu
Svježa cvieća skoro izabrana,
Al je dugo motrio cvijeće,
Znao nije, bi li ga uzeo,

Jer se boji, snać će ga nesreća,
Ako njemu namienjeno nije,
Dok ne smisli: sudjeno ako je
Niti mogu nesreći izbjeći,
Nit' me može sreća prevariti.
Te on uze kiticu cvijeća
I zamakne s Ibrom u zahladje,
Kano da je u busiju pao.
Sunce se je popelo do podne
Kada svatko hladne vode žudi,
Al nikoga k vrelu ne bijaše,
Do što vile bijesne nevidne:
Kolo skaču, vjetrić razmahuju,
Pod nožicam' prah u kolo viju.
Sunce se je spustilo do mora,
Kad djevojka svaka iza posla
Lice mije, da ga znoj ne grdi,
Al nikoga k vrelu ne bijaše,
Do što vile lukave nevidne
Na tihanim krilima sumračja
Od svakuda lete na sastanak.
Tri je dana Adel dolazio
Dujmovači studenoj vodici,
Tri puta je našo kitu cvieća,
I uzeo kitu svježa cvieća,
Tri puta je gledao u podne,
Gdje se vile hvataju u kolo,
Tri puta je slušao na veče,
Gdje se vile sutonom sastaju,
Tri je dana obricao majci,
Da će sebi dovest vjernu ljubu,
Njoj starici povoljnu zamjenu;

Al ga nada varala tri dana,
On je tudje uzimao cvieće;
Pa kad bilo treći dan na veče,
Istom vile sutonom će letit,
A on prazan kući odlaziti,
Na pamet mu pala stara majka,
Od stare se zastidio majke,
Hoće opet, da ga pita majka:
»Gdje je meni mile snahe, sinko?«
Pa se sjetan nječemu sjetio;
Pošlje kući Ibru vjerna druga,
A on jezdi mrakom Spljetu gradu,
Oko Spljeta Vornićevoj kući.
Dva je tri put tiho prisluškujuć
Mimo kobnu kuću projašio,
Al sve tiho, ali sve umrlo,
I već kipi u grudima srce,
Već mu s' hoće pamet da pomuti,
Al čvrsta ga ukliješti ruka,
I stvori se čovjek pokraj njega,
Zadrža ga i tajno mu šapće:
»Mene jednog ti se ne boj ovdje,
Al me slušaj, il' jao ti majci . . .
Ili ne znaš, ili znati nećeš,
Da pod tobom i pod tvojim konjem
Crna zemlja zieva, da te proždre?
Zar ti ne znaš, da se kamen svaki
Ovdje bori, da poleti na te,
Da je sablja svaka oštra za te,
Svaka puška za tebe na zubu? . .
No ako ćeš živ da svaneš majci,
Tiho jaši a za mnome pazi,

Hoću tebi govorit o Mari.«
Tada Adel upozna pjesnika;
Šća govorit, ali pjesnik podje,
Te ušuti i tiho za njime,
Kano ovca podje za čobanom.
Kad izmakli kućam i ulicam
I izmakli stražam naokolo,
Te u poljske staze umakoše,
Stade pjesnik na trećem razkršću,
Za njim stade Adel i odjaši;
Tada dahne pjesnik i kazuje:
»Znaš li, more, da s tebe Turčina
Ja bi mogô izgubiti glavu?
Tko bi tada pjevao po Spljetu,
Da bi svakom srcu lijek dao?«
Pjesniku će žustro Ture mahom:
»Ako s' bojiš, pjesniče, sa mene
Da te može zaboljeti glava,
Dukatom ću svaku riječ platit,
Al mi kazuj, šta o Mari znadeš.«
Osmjehnu se pjesnik neveselo:
»Oj Turčine, Bog te ne ubio,
Gdje bi zlatom da pjesnika platiš,
A ja tebe svojim bratom nazvah,
I obrekoh, da t' u nuždi budem?«
Pa upita sbunjena Adela:
»Kazuj pravo, kô kad bratu kažeš,
Ništ' ne taji, ljubavi ti tvoje,
Kako dodje Vornićevoj kući,
I kako te natjera nevolja,
Da na glavu svoju zaboravi?«
I smeten je i stidan je Adel,

Volio bi, jezika da nejma,
No što ima, da istinu kaže;
Al kud kamo pred pjesnikom nije,
Koji znade svaku tajnu srca;
Kazat mu je, a ne tajit mu je:
Da je čuo tamo na pazaru,
Kada skoro posljednji put bio,
Gdje govori starina Vorniću
Pred svojijem starim prijateljem,
Da će sjutra s djecom u vinograd,
A daleko čak u Dujmovaču.
Tom' se Adel obradova jako,
On je mnio, i Mara će doći,
Pa će Mara u podne po vodu,
Tude bi je junak dočekao,
Na djogata bacio za sobom,
A Mara se otimala ne bi,
Bi plakala, bi se opet dala.
Al Adela cvijet prevario,
Mašio se za vilinski cvijet,
Tri je dana zaman dolazio,
A djevojke dočekao nije;
Pa što s' boji, biti će nesreće,
To se svoje zastidio majke,
Kojoj nije zamjenu doveo.
Kad je pjesnik razabro riječi,
Nješto mu je i nepravo bilo,
Al se ludom momku smilovao,
Zaklinje ga i zemljom i nebom:
»Tvrdu meni ako zadaš vjeru,
Što ti rečem, da ćeš to učinit.
Nesreća se jeste dogodila,

Evo ću ti odmah kazivati,
Što se s jadnom dogodilo Marom.«
»»Kunem ti se materom na zemlji,
Kunem ti se i otcem pod zemljom,
Štogod rekneš, sve ću učiniti,
A kaži mi, što je sa Marijom?««
Tad ga pjesnik upita još jednom:
»Za jedno mi samo vjeru zadaj,
Da ti Spljetu silaziti nećeš,
Dok od mene ne dobiješ glasa.«
Sav protrne u svom srcu Adel,
Pod nogama zemlju ne osjeća,
Hladna zraka ne može da dahne,
Crna magla pala mu na oči,
Al pjesniku tvrdu vjeru daje,
I da neće vjerom prevariti.
Tada pjesnik kazivati poče:
»Ti onomad ode sa pazara,
Kad si pjesmu izpjevo zlo po se,
Jer si pjesmom djevojku ubio;
Voljan ode, al ostavi žalost.
Djevojka je stidna i po sebi,
Što Turčina ne smije da ljubi,
Dok joj pamet mladoj ne potamni,
Da nogama svetu vjeru gazi,
Braći blato da u obraz baci,
Da ubode srce roditelja,
Što te jadna ljubiti ne smije,
Dokle teče sunce kô što teče,
Sa zapada ne podje iztoku;
A ti kaza Turcim' i hrišćanom,
Gdje te čuje nesrećna djevojka,

I krštena njena braća čuju,
I čuje te otac zlosretnice,
Da ti Turčin jedan za njom gineš!
Čuli Turci i grohoću redom,
Jedan drugom dobacuju šalu,
A nemiran konjački dizdare,
Kao mamen na noge skočio,
Poletio sijedom Vorniću
I starinu nemilo ošinu:
»Vi kauri zakona ne znate,
Dok vam Turčin smije kćeri ljubit;
Svetija je vjera u Turaka,
Jer u žensko tko se jednom maši,
Ma se okom mašio samijem,
Tome smrkne, da sunce ne zadje.«
Mal' dizdare jezik ne odgrize,
Kako ga je starac pogledao,
A zmajevi braća saletili;
U njih drugog ne bi pogovora,
Zubi škripnu, a sijevne oko,
Same ruke brze smrtnom' gvoždju;
Al dizdare mudra ti je glava,
Poklopi se i podje ti s mirom,
Voli svoju jednu živu glavu,
No tudjijeh petero mrtvijeh.
Naoblačen starac mrki pogled
Na bijedno bacio dijete,
A utroba u njem se okrenu,
Kad pomisli s njenog lica tužnog,
Možda jeste nesretnica grješna!
Tada Mara, bijedna djevojka,
Svoju crnu sreću upoznala,

Lice sakri sestrici u njedra,
Od straha je sestru zagrlila,
A od bola brizne suze ronit.
Ali sestru ljubi Ivanica,
Ona moli svoga roditelja,
I moli se svojoj miloj braći:
»Nemoj, ćako, i nemojte braćo,
Da tražite bruke, gdje je nejma,
Da sramotu svoju razglasite,
A ne znate, ima li sramote;
Ovdje će nas svijet razgledati,
Hoće svijet svašta govoriti,
Hoće nam se dušmani veselit,
E će mniti, Bog zna šta je bilo;
No vas molim, da idemo kući,
Ja i Mara sve ćemo kazati.«
I podjoše kući žalostivo.
Mara plače, prestati ne može,
Prihvati se svoje dobre sestre,
A sestra je i tješi i uči,
I moli je, da savlada srce,
Da ne plače, da bruke ne gradi,
Da svojima jada ne zadaje.
Kada kući njekako stigoše,
Požali se bratu najmladjemu
Na bijednu sestru gledajući,
Kako s' bori sa težkijem srcem
Preko praga kućnoga kročeći,
A bila mu od vijeka mila,
I bila mu igra i dogovor;
Pa pristupi otrovanom' starcu,
Suze roni . . . . šća otca da moli,

A ne može usta da otvori.
To je starcu još mučnije bilo,
Poćutio malko, pa s' otrese,
A na sinka, na svoga mezimca:
»S mjesta da si strošio se u rod,
A da kući nijesi mi došo,
Dok po tebe brata ne pošaljem.«
U mladjega nejma pogovora;
Još je jednom sestru pogledao,
Još krupnije oborio suze,
Ali otca svoga poslušao.
Što ja žalih nesretnu djevojku,
S brata mi se kud više razžali.
On plačući pokraj mene prodje,
A rukom je nožić prihvatio;
Ja mu rekoh: ne plači, Iviša,
Tvojoj Mari neće nitko ništa;
A on meni bolno previjajuć:
Hoće otac sada zaklat Maru,
Otjero me, a da je nevidim;
On je ljutit, on će zaklat Maru . . . .
Ja ću tada ubiti Adela,
I ubit ću prokletog dizdara. —«
Adel opet pjesnika zaklinje,
Zaklinje ga i srećom i suncem,
I svakijem dobrom na svijetu:
»Ali kazuj, šta je s Marom bilo,
Je li ona zdrava u životu?«
»»Jeste, Mara jeste u životu,
Ali ti je brate u jadnome.
Stara majka dočeka kod kuće,
Sukobivši suze, gnjev i žalost:

»Šta, to znači? Bože budi s nama!
Kakva se je svalila nesreća?«
A Vornić joj gorko odgovara:
»Nit nesreće ima, nit sramote,
Do što su ti tvoje dvije kćeri
Izabrale Turčina milovat.«
Tada čuti crnu mater ridat
I plakati i proklinjat dane,
Kad je svoju porodila djecu,
Kada ih je dojila mlijekom,
Kada ih je uljuljala sankom,
A da nije sve jedno po jedno
O sam kamen stanac samecala,
Il u sinje more podavila,
Da prokletstvo iztrijebi božje,
Da se Bogu svijet ne ogadi!
Starac Vornić šuti zamišljeno,
Tamno lice zemlji poniknulo,
A braća se redom skamenila,
Jedan drugog ne smije pogledat,
U nijednog savjeta nejmade,
Sama stara jadikuje majka.
Sad da vidiš staroga Vornića,
Kako ti je bolno uzdahnuo!
Kako ti je tužno protužio!
Kako mu je srce odjeknulo!
Ruku metne na nož iz silaja,
Iz korica vadi svijetloga,
A ruka mu drhće kukavnome,
Pa se stolu odkoleba starac,
Sijevca je na stol položio,
Skrsti ruke i kćeri upita:

»Nesretnice, sve kazujte redom,
Kao da ste na božjemu sudu.«
Od straha je Ivka, dobra sestra,
Svoju tužnu sestru zagrlila,
A u strahu starcu otcu veli:
»Molim ti se, ćako, na koljena,
S tvog djeteta ne griješi duše.
Nije davno, ni četri nedjelje,
Što odosmo na nesretni pazar,
Djulvodice htjedosmo kupovat;
Crni nas je udes namjerio,
Kod Turčina djulvodice bilo,
U njega je svatko kupovao.
Blizu njega bjelobradi Turčin,
Motrio je svijet oko sebe,
A kad smotri pred sobom Mariju,
Sad nju gleda, sad gleda Turčina,
Pa od jednoč skočio na noge,
I kazuje rukom na njih dvoje:
Bog ih stvori jedno prama drugom,
U jednu ih kitu sastaviti,
Od veselja sav bi se raj smijô!
To ti Maru zastidilo jako,
Okrene se i ja odoh s njome.
Odtad Turčin njekoliko puta
Pokraj naše kuće prolazio,
Njekad s pjesmom, a njekad bez pjesme,
A Maru bi očima gledao.
Bog ti, ćako, više kazat ne zna,
A ti meni odsijeci glavu,
Ali s Mare ne griješi duše!«
Odlanulo starcu oko srca,

Al u glavi tamne, mutne misli,
Nijesu se mogle razgaliti.
On djetetu svojem sud sudio:
»Moja kuća doživjela danas
Pod sijedu moju staru glavu,
Što se u njoj od temelja ne zna;
A danas ću sramotu preživjet,
Da se nikad više ne ponovi,
Jer ćeš sjutra u koludre poći,
Ne bi li nas tamo preživjela
I za nama kajala sramotu.«
Al ja popu Tupiću Damjanu:
»Oj ti jedan božji pravedniče,
Koji znadeš, šta je Bogu drago,
I u Boga ljubavi vjeruješ,
I moliš ga, da nas uči ljubav,
Ne daj, klica nevinoga čustva
Da proraste gorkim očajanjem;
Ne daj Maru, slabačkog cvjetića,
Da uvene s toga, što je lijep,
Ne daj hudu, da vijekom kaje,
Jer će kajat, neće znati za što,
Pa će kajat dara božijega.«
To je božji sluga poslušao,
Vorniću je dobar prijatelju,
A pomisli Boga i sirotu.
Dobra duša! odavna ga poznam,
Al ne mogoh da mu se ne divim,
Gdje se s mjesta pomolio Bogu,
Da pomogne slabačkoj djevojci,
U bijedi da je ne ostavi;
Pa se mahom podiže Vornićem.

Starac Vornić težko ga dočeka;
Odavna mu starac kod svog srca
Prijateljsko mjesto namjestio;
Jer mu j' savjet sreća i blagoslov,
A razgovor utjeha i pokoj,
A sada ga treba u nevolji.
Al je starac srušen i oboren,
Srce nejma svoje veselosti,
Nejma pamet reda ni spokojstva;
No je srce ranam' ozliedjeno,
A misli su mutne izkrštene.
Pozdrav primi blage smjerenosti,
Al spokojno odvratit ne može,
No prihvati iz čemernog srca:
»Boga služiš i istinu hvališ,
Pa mi kaži, velje ti istine,
Jesam li ja kada siromaha
Odpustio prazna s moga praga?
Je li kada s nuždom i bijedom
Moje hudo srce tvrdovalo?
Tko se preče Bogu utjecao?
Da ga slavi, tko je preči bio?
Tko revnovo za njegovu pravdu?
Tko l' učio djecu strahu božjem?
Kad su troje od mog srca jednog
Jednog dana s kletijem dušmanom
Borili se u božije ime
I sve troje grdnijeh dopali,
I sve troje u smrt pogledali,
Jesam li ih otac požalio?
Jedne suze jesam li prolio?
Jesam li se jednom potužio?

A sad hudo izpred groba moga,
Što sam gore dočekati mogo,
No što jadan ja dočekah danas,
Baš u djecu da me Bog prokune,
Rašta sam ga za života moga,
Danju noću najviše molio?«
Kada se je starac iztužio,
Milostivo prihvati svećenik:
»Brat po Bogu, jest ti srce bolno,
Na njem rana krvava zijeva,
I voljan sam, da je ne zlijedim;
Ali pamet i sjedine tvoje
Bit ne može, da Boga zataje,
Da se dignu u rat na istinu.
Jesi, brate, milostan siroti,
Jesi hudom' i nevoljnom' otac,
Al sirota tebe blagosilja,
I božiju pomoć ti zaziva,
A Bog čuje glasa sirotnoga,
Kako čuje, tako ti pomaže,
Te što s' djeci božjoj milostivan,
Sve ti dobar naknadjuje Bogo.
Što ga hvališ, što mu slavu daješ,
Zar je velik zaslužio nije?
Biva l' milost, biva li tvoj poklon?
Al vjeruj mi, kô što i vjeruješ,
Bez naplate ni to Bog ne prima,
Niti prima, što s' učio djecu
Strahu božjem' i zakonu božjem';
Al pokaži, ako kazat možeš,
Ako t' pamet tako domašuje,
Da razabrat može bistrim okom:

Il nas vodi božanstvena ljubav,
Il nas tjera silovita mrzost,
Da s' koljemo s Turcima dan na dan,
U iztrijeb da nam krvni budu,
Da ni djecu našu ne žalimo,
Što će život u klanju izgubit?
Jeste pravo, da te duša boli,
Da ti djeca griehom zalutaju;
Djeca su ti, i od srca su ti,
A grijeh je nesreća najcrnja;
Ali pravo nije, sladki bratac,
Što pretičeš sud i pravdu božju,
Što dijete poprijeko sudiš,
Gdje sam Bog zna, grješno koliko je.
Djevojka je vidjela Turčina,
Ma da s njime govorila nije,
I to može da grijehu vodi;
Al nije l' ga jadna izkajala,
Što je srcem svojim ratovala,
I na volju silnom' što ne dade?
Nije l' grijeh jadna izplakala,
Uzdisajim' i tajnijem suzam'?
Nije li ga jadna savladala
Strahom božjim i sramotom ljudskom?
A ti, otac, da dijete svoje
Kroz sav život nemilo prokuneš,
I od krila milijeh odbaciš,
I još velim, brate, pravo nije.«
Dobar čovjek dugo moli starca,
Da se ludom' djetetu smiluje,
Al je Vornić, kakvih ih je malo,
Sve on sluša i sve on razbira,

Ali svoje lako ne popusti.
On je dobrom popu popustio:
Možda nije griješno dijete,
Ono neće vijekom tamnovat,
Medj koludram' kajati i tužit,
Ali tvrdi starac ne odpusti,
Da još sjutra iz kuće ne ide
Liječiti srce u manastir;
A dva ljeta tome roka meće,
I još veli: nije ni to mnogo,
Da se primjer i bruka podavi....
Al za mlado nezasito srce
Dva su ljeta, Ado, dva vijeka....
Kada sjutra na uranku bilo,
Sprema majka svoju robinjicu,
Da je mladu vodi u tamnicu;
A Marija plače, ne prestaje,
Starcu otcu pristupit ne smije,
Da ga ljubi pokorna u ruku,
Svoju braću pogledat ne smije,
Da se jadna bar oprosti s njima;
Već se sestri baca oko vrata,
Nju jedinu još imade svoju,
Pa je ljubi i suzama kvasi,
Tako mora da se s njom oprašta,
Jer je riječ zamrla u grlu.
Al da vidiš Ivke, dobre sestre!
Sestru grli i s njom suze roni,
A kroz suze staroj majci kaže:
»Bit ne može, moja mila majko,
Nijesam je do sad ostavljala,
Kad smo sestre radost probavljale,

Ludost, šalu i svakoju milost;
Ne mogu je ni sad ostaviti,
Ja ću s njome da i žalost vodim;
Bez nje jedne nejma mi svijeta.«
I nitko ih razstavit ne mogo,
Obje primi crni manastire.««
Kad je Adel saslušo pjesnika,
Po čelu se dlanom udario:
»Gdje je meni pusta pamet bila,
Da ne mislih, dok vrijeme bilo?
A sad će me prije duša izdat,
No da dvije dočekam godine;
Al mi kaži, ako Boga znadeš,
Ako znadeš, šta je smrtna muka,
De svjetuj me, šta da sada radim?«
Njega pjesnik i miri i tješi:
»Klonut nemoj, može dobro biti,
A zlo ti je svako za vremena;
No ti pamti, šta si obećao,
Bez poruke Spljetu nećeš doći,
A ja bratsku zaboravit neću.«

Četvrto pjevanje.

Jeste čudo, dušo, jeste divno,
Kad siromah tihi san boravi,
I još sanja, sretan je presretan,
Kô što sanja Boktulija Franjo.
Spava sladko nuždan i sirotan.
Ali pjesnik kô svatko ne spava,
U snu vidi svoju dobru vilu,
Pred njim sjaje u bijelom ruhu,
A u licu blista kô danica,
Kad zatrepti zorom na iztoku.
Ona mu se milostno osmjehnu,
I tajno se prstom zaprijeti:
»Ti si meni, nevjero, obrekô,
Men' ćeš biti poslušan, vijeran,
Ti ćeš moga štititi mezimca,
Odgojče mi Seimović Adu,
Koji mi je i od tebe draži,
A ti jednoč Adu zaboravi,
I njegovo zatravljeno srce
I njegove boli i samoću,

I njegovo težko uzdisanje.
Zar ti ne znaš, dobro te ne znalo,
Da je njemu oboljela Mara,
I da gine sa bolnoga srca?
Bog bi dao, da bi ozdravila!
No ti hajde, časa ne počasi,
Idi kaži žalostnom' Adelu,
I idi ga tješit i svjetovat.«
Sretan pjesnik s viline milosti
Rada ti je, da se s njom pomiri,
Rada ti je, da joj koju kaže;
Al mu jezik teži od olova,
Badava se muči i upinje,
Ne može ga u glas da previje,
Baš ne može ni za živu glavu.
Il je urok, il je prokletinja,
Il je prkos vragolaste vile . . . .
Dok to pjesnik razbirati stao,
Al san njega mahom ostavio.
Nesta vile, nesta čarne slasti,
Sirotinja u sobi kô prije;
Ali pjesnik i na javi sanja,
U mlakome zraku oko sebe
Još osjeća, da je vila bila;
U toj misli sretan se nasmije,
I obreče vili šalu vratit,
Al ne smjedne da je ne posluša.

Zaplavila zora od Mosora
O Petrovu o ugodnom danu,
Tiha zora i vedra i rosna,
A već pjesnik čudan uranio,

Svoj je nizki domak ostavio,
I šeta se po ulicam' spljetskim:
Sluša, pietli kako s' učestali,
Sluša, na rad gdje idu težaci,
I stražare sreta sa izmjene,
Gdje polaze kući zijevajuć.
On će svakom dobro jutro viknut,
Hoće svakog nasmijati šalom,
A njega mi svatko s mirom pušta,
Jer ga vide sa jutra vesela;
Dobro znadu, da se s vilom druži,
Da m' vještice naudit ne mogu,
Niti urok, niti ograjisaj.
Al tko bi mu i naudit mogo,
Kada znade, što nitko ne znade?
Znade vilu a bez kozjih nogu;
Zna vještice i zna mast njihovu
Osim noći, osim krnja lonca;
Vukodlaka svakoga poznade,
Da mu glogov ne treba na putu,
Pa da bi se s njime stoput sreo;
I macića znade zla i sitna,
Što mu s puta hromucajuć bježi
U kapici svojoj kroz živike.
Zlo se boji pjesnikova glasa
I njegova slova obajana,
I njegova oka očarana;
Što zlo nije, pjesniku se smije
I veselo igra oko njega,
Kô što mu se jutros na uranku
Sva priroda od zemlje do neba
Bajna, čarna, vilinska i rajska,

I ponosna sa krasote svoje,
U toj divnoj spljetskoj okolici,
Kud prolazi, da posluša vilu,
Za korakom svakim igra, smije.
Blažen pjesnik gleda i uživa,
Blažen pjesnik sluša i uživa;
Zrakom srče tihu vedru radost
Razsijanu kano kâd tamjana
U tom božjem hramu velikome.
Lakom srče, al u čudu ne zna
Radost li sa zemlje vije s' k nebu,
Ili s neba snihodi na zemlju:
Kakô su se rajski priljubili!
Živa slika nebeskijeh vrata,
Razcvala se zora nad Mosorom
Vedra, mila, sjajna, plamenita,
Prelila se po prostranom nebu,
Kao sunce u šarenu dugu.
Suncu ne da pomoliti lica,
Hoće svoju ljepotu da kaže;
Ali sunce, mužko, preko nježne
Svoje svietle trake prebacuje
Po Sugjurgju i starom Kozjaku
I po surom goletnom Marjanu.
Bila brda na zapadu sjetna,
Kao starost bez mladjane vatre,
Pa kako ih sunce pomladjuje!
Udova se Vranjica podigla
Uzdišući iz tihana mora,
Oko sebe gleda sretna brda,
Kako sjaju vedra i vesela,
Pa se moru oko sebe tuži;

A more joj u tihom talašcu
Nješto šapće, reko bi je tješi.
Ali puste na jednom radosti!
Sad se i njoj sunce ukazalo,
Sad je i nju sunce ukrasilo,
Sad u moru svoju ljepost gleda
Kô djevojka krasna u zrcalo.
Al kako se more zaigralo
U tihome sjajnom talasanju! ....
Sve sad igra veselo i pjeva,
Sve pozdravlja poželjeno sunce:
Brda, dole i ptica i travka.
Tu nijemu pjesmu pjesnik sluša,
I duša mu razkošno zapliva
Povrh sjajnih zraka sunčanijeh,
Pa zanesen i sam zapjevao:
»Sjaj mi sunce domovini sladkoj,
Oj presladkoj, miloj domovini,
Da s' nagledam njena divnog čara!
Al ti ne sjaš, sunce, da je krasiš,
Kroz krasotu njenu da me tješiš,
Što robuje tudjinu grješnica,
Što nepravdu tudju svojom prozva!
Već ti sjaješ, odsjev stvoriteljev,
Da pokažeš čovjeku propalom,
Njemu jednom razumnom da kažeš
Od toliko božijeh stvorova,
Da života nejma bez slobode,
Da kreposti nejma bez slobode,
Da ljeposti bez slobode nejma
I ti, sunce, sjaješ neumorno,
Kroz toliko stoljeća već sjaješ

Bez promjene od zore do mraka,
Bez promjene iz dana u drugi,
Da jedinu slobodu proglasiš,
Pa tko te je, sunce, do sad čuo,
Kad li će te čitav svijet čuti?
Al jedine oj blage utjehe,
Što si, sunce, toliko uztrajno!
Šta ja neću, da ugledat možeš,
Da mi dom moj slobodu doživi!
Od mene će odpuh praška biti,
Al u grobu raztvoreni prašak
Za slobodu razigrat se hoće . . .«
Opet pjesnik podje dalje putem,
Za čas podje sjetan i zamišljen,
Za čas staje ptice prisluškivat,
Za čas sitno razgledat cvijeće,
Da saźnade, šta pjevaju ptice,
Da saznade, šta miri cvijeće;
Kad al odtud Turčin konja jaši,
Jednog jaši a jednoga vodi,
Oba konja crna kô dva gaka,
Oba konja pod sedlom i uzdom,
Oba konja pod opravom skupom.
Na Turčinu mladom golobradu
Sama svila, sama skupa čoha,
A lice mu čisto i bijelo,
Ma da j' nješto sjetno i potmulo,
Sve ti kaže: gospodskog je soja.
Dojašilo Ture do pjesnika,
Konje stavlja, pjesnika razmatra,
On pjesnika, pjesnik čudan njega,
Dok u njeke Ture zapitalo:

»Koga tražim, ne šalje li sreća,
Ne znadeš li bolesti liječit?«
Nasmija se u svom srcu pjesnik,
Odgovara Turetu od šale:
»Manje znadem a više ne znadem;
Boli li me srce, sam ga vidam,
A njekada biva, da moj lijek
Do drugijeh zaidje bolnika,
Te pomogne srce kako j' koje.«
Ludo Ture ne znade za šalu,
Okupilo molit i preklinjat:
»Oj tako te ne boljelo srce,
I tako ti svega što najvoliš,
Hajde sa mnom, pokajat se nećeš,
A da znadeš, ako li pomogneš,
Jabuka te, kô što nikad, čeka.«
Zaman sada izgovor pjesniku,
On se zaman ludi i opire
I za bolest i bolnika pita,
Ludo Ture to sad sve ne čuje,
Već ga moli, da s' na konja penje:
»Nij' daleko, dugo jahat nećeš;
A da caru uz koljeno sjedneš,
Ti jabuke danas steko ne bi,
Kakvu hoćeš da od mene stečeš.«
Tužnog momka pjesniku je žao,
A ne može šalu da pregori,
Nit da ne zna, šta ta tajna krije.
Još pogleda jednom sjetnog momka
I pogleda plemenitog konja,
I na konju gospodsku opravu,
I grivu mu brižno razpletenu,

Ništ ne reče, popne se na konja
I podjoše valom putovati.
Solin prodju, jedan drugom ništa;
Turčin krene strmom Rupotinom,
A pjesnik bi najvolio Klisu,
Ali ni tu nitko ništa neće;
Jesu jednoč i Poljane prešli,
A sve ćute jedan kô i drugi,
Dok u Konjsko polje zamakoše.
Tada stade Ture neveselo,
Pa zamoli druga začudjena,
Da polako prama Konjskom jaši,
Njem' se nješto do kuće požurit,
Pa će mahom stići mu u susret.
Hitra konja lagano podbode,
Konj poleti, za čas ga nestalo,
Za malijem malo, al eto ga,
Opet natrag jaši iz Konjskoga.
Turčin vodi pjesnika u Konjsko,
Al ne vodi putem ni ulicom,
Već ga njekud okolo provlači,
Oko bašča sve proraslom stazom,
Dok ga nije izveo do najzad
Baš pred samu dizdarovu kulu.
Sjâli s konja u dvoru pred kulom,
A u dvoru nikog živa nejma.
Dva se konja provadjaju sama,
Po kuli se penju basamacim',
Obilaze i tamo i amo,
A u kuli žive duše nejma;
Kad pred jednu sobu Turčin stao ....
Sad ga istom muka napopala;

Jadan nješto smišlja i premišlja,
I uzdiše i zaklima glavom;
Dva tri puta, da otvori vrata,
Al nikako nadvladati srce,
Već iznova šuti mučan, jadan
I uzdiše i zaklima glavom;
Kad na jedno bolan i bijedan
Mahom vrata otvori pjesniku,
U sobu ga gnjevan snagom rine,
Lupi vratma, odjekuje kula.
Do pô sobe pjesnik posrnuo,
Čudo ga je više no strah snašlo,
Bi se smijô, al nije do smija;
Pa s' ogleda okolo po sobi,
Al u sobi i jest teke čudo:
Sve gospodski sazi i nakiti
Naokolo sobu zaodjeli,
Pram prozoru suncu pritvorenom
Na mekijem dušecim' kadife,
Na visokim svilnijem blazinjam'
Srebrom, zlatom sitno izvezenim
Leži sama sumorna djevojka.
Bijela je, bjelji nije snijeg,
Rumena je — tihi pramen zore,
Oči su joj dvije iskre žara,
Ali pogled kao golubice.
Oh kakva je plahovito krasna,
Ne može je oko da pogleda,
A da srce bolno ne zacvili,
Kamo li je motrit i razgledat!
Od ljepote i pogleda njena
Siromah se pjesnik zastidio,

Zastidio, od čuda sbunio,
Misli mu se pomele po glavi,
U grlu mu zamrle riječi,
Pa iz sobe navali da bježi.
To sve gleda prokšena djevojka,
Osmjehnu se lako neveselo,
Glas zazuji sitno umiljato:
»Ja te dugo čekam, liječniče,
Dočekah te evo jedva danas:
Što ti, jadan, sad na pamet pada,
Da otidješ i da mi ne kažeš,
Rašta sam te zvala i čekala?«
To pjesnika i povrati malo,
Al on stidan s mladoga Tureta
Ne može se odmah da predade,
Već zaoštri lijepoj mazuljki:
»Moje s' uši olovom slivene,
Jezik mi je od drveta krhka,
Dok ne čujem, tko si, čija li si,
Dok ne čujem za nevjeru mladu,
Koji me je amo izmolio,
Da se srdi, da poštenje grdi.«
A djevojka moli, odgovara:
»Ja sam Melka, dizdarova kćerka,
A Omer je moj blizani bratac,
Što me jedan voli na svijetu,
Ma da j' njekad i tog glasa bilo,
Da sam mila i da sam lijepa.
Mojem bratu sramota i žao,
Da on vodi svojoj miloj seki
Nepoznatu tudju mužku glavu,
A još gore mojem bratu žao,

Da mu sestru tudja vjera gleda,
Da s' sastane s njome i govori.
Al ti meni kaži, molim ti se,
Poznaješ li čine od omraze,
I znadeš li čine od odmame?«
Od čuda je pjesnik pogledao,
Od miline joj se osmjehnuo:
»Ta kakva si krasna i umilna,
Da ja znadem od omraze čine,
Tvojom vjerom bi te omrazio,
A da znadem čine od odmame,
Za mnom bi te mladu odmamio.«
To djevojku ojadi i smuti,
Sdvojno sklopi ručice bijele,
A uprla oči u pjesnika,
Misliš, sad će spaliti ga živa:
»Bit ne može, da ti čine ne znaš,
Bit ne može, no od mene kriješ,
Jer ti mene ne źališ sirotu,
Jer ti ne znaš moje jadne muke;
Al da znadeš moje jadno srce,
Ti bi mene mladu požalio,
Bi se meni tužnoj smilovao,
Ti bi mene smrti oprostio,
A ne bi mi na jad pristajao.
Da sam krasna i ljepota da sam!
Idi pitaj Seimović Adu,
Idi pitaj, ne bilo ga živa,
Ima l' gorje od mene djevojke,
I ima li mržje i grdnije,
I pitaj ga, sve Turkinje što su
Pram lijepoj Mari kaurkinji,

Koja mu je srce zapalila,
Koja mu je pamet prevrnula?
Ubili je uzdasi i muka,
Kao mene što odavna biju.«
Ganut pjesnik zaklinje djevojku:
»Nemoj, Melko, jadnu Maru kleti,
Jer je Mara nesretna djevojka,
Od tebe je nesretnija mnogo,
I od tebe milostnija mnogo.
Kad bi tebe dobra Mara znala,
Kad bi ona tvoje srce znala,
Ona bi te dobra požalila,
Ona bi se i Bogu molila,
Da je Adel iz svog srca smetne,
Nju da smetne, da privoli tebe.«
U Melke je srce plemenito,
Čistom čustvu svakom raztvoreno,
Ali ljubav pusta silovita
Glasa drugog ne čuje do svoga;
Pa obraća mazna samovoljna:
»Ma ja bi je rada požalila,
Bi je rada svojom sestrom zvala,
Bi ja rada nikog do nju znati,
Bi ja rada nikog do nju ljubit,
Al ne mogu srce da nadvladam.
Zar sam tužna promišljala jednom
Redajući redom težke misli,
I svakom se zaman svjetujući,
Osamljena, sjetna, bez utjehe,
Da j' od mene i ljepša i bolja?
Ja sam tada jadna poželjela,
Bar da mi je njena sestra biti,

Il dá mi je robinja joj biti,
Da se njene bar nagledam sreće,
Kada nejmam svoje da uživam!
Al ne mogu tada da s' ne sjetim,
Da j' u srcu krasan Adel nosi:
Lijep cvijet uvijek je ljepši,
Što se ljepši njim okiti momak,
I sladka je jabuka još sladja,
Zagrizu li u nju medna usta;
I tad moram da prokunem Maru
I ljepotu njenu oglašenu,
I dobrotu njenu pohvaljenu;
Jer da stignem sreću, koju želim,
I za kojom ginem samoživa,
I moja bi tad procvala ljepost,
Bi s' i moje odobrilo srce;
Sad njoj sretnoj i smilje miriši,
A men' hudoj ni karanfilj neće;
Njoj ptičica svaka milo poji,
Sve što poji, na ljubav ju sjeća,
Mene jadnu sjeća na samoću;
Njoj zvijezda svaka glasonoša,
Glasonoša tajnijeh poruka
I uzdaha ljubeznih pozdrava;
A meni je svaka hladna, sjetna,
Meni šuti, ništa ne kazuje,
Do jedino — da j' nevjera Adel;
Nju kad sunce veselo obasja,
Hoće krasnu da pokaže dragom',
A meni se sunce tamno kaže,
I samo je nesreći nevjerno.
Pa kako bi da ne kunem Maru,

Kad nje sreća moja je nesreća?«
To mekana pjesnika uzburka,
Prama Melci bolan se podboči,
Melku motri pa vatreno sbori:
»Još bi svoju založio glavu:
Ti da poznaš nesretnicu Maru,
Bi ti njenu mladost požalila,
Bi je srcu svome prigrlila,
Bi je zvala sirotom sestricom.
Jer ti ne znaš sve nesreće njene.
Što joj bilo milijih pod nebom,
Što joj bilo voljno i milostno:
Otac, mati i do srca braća,
Svi na Maru bacili prokletstvo,
Svi na Maru viknuli osvetu,
Nemilo je odbili od sebe
Ludu, mladu, ni grješnu, ni dužnu,
Iz vedra je prognali svijeta,
Zavili je crnu u crninu,
U manastir zatvorili hladan,
Da na milo sunce zaboravi,
I da svojoj privikne nesreći.
Da ti znadeš, kako Mara kuka,
Da ti znadeš, kako mlada gine
I ljepotom svojom plaho tamni,
Kako joj je utjeha jedina,
Da ne gine za mnogo i dugo,
Ona sluti svoj željkani krajak,
Još bi svoju založio glavu,
Ti bi, Melko, nuz nju priplakala,
Bi se njojzi svijala o vratu . . . .
Što ti ljubiš Seimović Adu,

Za njim čezneš i o njemu sanjaš,
Tvojoj eto sreći ne pomaže;
A kako će Marinoj pomoći,
Što za njime čezne i uzdiše,
A s njime se nikad ne sastade,
Nit njegovu ču milostnu riječ,
Do što ga je, a na veću muku,
Po kojekad tajom ugledala,
Kao cvijet kad ugleda sunce.«
Nije munja ob noć zasinula,
Ni crninu gustu razkinula,
Ko što planu od radosti Melka,
Hitro skoči, rukama zapljesnu,
Da odjeknu pjesniku u uši —
Bratac Omer u sobu uleti;
Dok on gleda, što to bi, od čuda,
Žestoko ga sestra zagrlila,
Ljubi brata, plače od pomame,
Snenadjeno mlado srce kipi,
Jedva može od radosti kazat:
»Nije Adel dao vjeru Mari,
Nit on dade, nit prihvati Mara,
A Mara je nesretna djevojka,
Ja sgriješih, kadagod ju prokleh,
Ja bih Maru rada požaliti . . . .
Al joj Adel vjeru ne zadade . . . .
Oj Omere, oj moj sladki brate,
Kamo t' srce i briga za sestrom,
Da ti meni ne pomože dosad,
Za čovjeka dobra ne razabra,
Što riječju rane vidat znade.«
Blizanci se po sobi obazru,

Al na čudo nestalo pjesnika,
Nestalo ga u čitavoj kuli,
Nestalo ga u čitavom Konjskom,
I nestalo tragom došastnijem!
Uteko je bolan od istine,
Ona ga je strašna uplašila,
Iznenada po glavi ga smela,
Ona mu je srce obranila.
Čovjek bio, čovječji je mnio,
Da on pozna tajne žice srca,
Da ih može složit i udesit,
I uz bajnu pjesmu nagoditi;
A sad vidi, još ponovo vidi,
Što je bolan vidio sto puta:
Da je srce čovječje kô sunce,
Ma ga mrki prekrili oblaci,
Ma ga siva magla potamnjela!
Da je srce tajna nedohitna,
Kano što je Bog sam tajna sveta,
I ako se svakad svagdje vidi
Po bezkrajnom prostoru nebesa,
I u mravku, sitnom posleniku!
Sada vidi, koliko je zašo,
Kad založi bratsku u Adela,
U nevolji brat da će mu biti;
Sad se dlanom udara po čelu,
Sad pametan sebi prigovara:
»Kud se djede, sadašnja pameti,
A kad si mi dobro trebovala?
Što ja mogu pomoći Adelu?
Što li mogu sirotici Mari?
Tu ja nejmam svjeta ni pameti,

Tu ja nejmam puta do utjehe;
Mene svijet sto put zvô pametnim,
Koja hvajda, tude budala sam!
Jao Maro, nesretna djevojko!
Jao Ado, moj kukavni brate!«

U visini nadomak oblaka,
Gdje svjetlije sjaje blago sunce,
Gdje se žamor svjetova razbira
Kao bajna svirka iz daleka,
Kada pjesnik u prestolje sjedne,
Što je prestolj od suhoga zlata,
Izkićeni blagom i kamenjem,
Na kom sjede zemaljski carevi,
Pram prestolju jednom pjesnikovom,
Bezcjenome duha samotvoru?
Što su krune blaga zemaljskoga
Na glavama gordijeh vladara,
Prama kruni traka sunčanijeh,
Što izpleće zora na uranku,
Da umilna okruni pjesnika?
Što je žezlo zemaljskijeh sila
Pram šibici bajnoj čudotvornoj,
Što pretvara blago u bezcjenje,
Vrata rajska čovjeku raztvara?
Kad se silni sazdatelj svemira
Sam u sebe ljubezan zagledô,
Cjelov njegov i svesilna ljubav
Od miline stvori se čovjekom,
Posadi se u prestolje divno
U visini nadomak oblaka,
Gdje svjetlije sjaje blago sunce,

Gdje se žamor svjetova razbira
Kao bajna svirka iz daleka,
Bog pogleda plod ljubavi svoje,
Bog pogleda čovjeka pjesnika.
Tad uzdahnu i sam sebi reče:
To je naša slika i prilika.
Al je čovjek nevjera nestašna,
Obiestan se Bogu iznevjeri,
Sa prestolja silazi na zemlju,
Blato muti, kroz trnje se vere,
Rukam' tjera maglu sa očiju,
Pa zaplače sdvojno očajano;
Poželje li opet svog prestolja,
Blago njemu, prazan na njeg čeka!
Očaja li, kukavan do kraja,
Jao mu se i težko ti mu se,
Bit mú dosta i blata i trnja!
I Melka je smamila pjesnika,
A svojijem okom plamenijem
Sa prestolja nebeskog prozora
Na tu tamnu i čemernu zemlju . . . .
Žali Maru, žali nesretnicu,
Ali žali i Melku djevojku
Sa garišta sa njenoga srca. —
Čim je njega ugledao Adel
U svôm dvoru gosta rijetkoga
I u obraz promotrio s bliza,
Svojem jadu sjetio se mahom!
Rad bi čuti, kakve nosi glase,
A za glase ne smije da pita,
Jer ih vidi crne i žalostne.
A kad začu, da boluje Mara,

Niz lice je suze oborio,
A od brata molio nauku,
I molio svjeta i pomoći;
A kad vidi, u brata ih nejma,
On umuknu kao stanac kamen
I poniknu čelo namršteno.
Nije mogo pjesnik to da gleda,
Mlado momče u čelo poljubi
I otidje, reko bi, da plače.
Sad da vidiš jadnoga Adela,
Kako se je bolan uzmučio,
I kako se mijenja u licu!
Tužan misli misli svakojake,
Čas uzdahne, čas zaškripne zubi,
Čas zaplače kô dijete malo.
Pa on uze pero i hartije,
Na koljenu piše uzdišući:
»Bog ti bio u pomoći, Maro,
A i tebi, a i meni, Maro,
I sa zdravljem, dušo, i sa srećom!
Ja znam, sreće bez tebe mi nejma,
Nit mi ima bez tebe života,
Jer ja tebe i od sunca volim,
Volim tebe no svijet unakrst,
Volim tebe no rodjenu mater,
Volim tebe nego vjeru svoju;
Ja ću s tebe da svoj život dadem,
Ja ću s tebe vjeru da ostavim,
U koju sam vjerovao do sad,
Koju mi je vjerovao babo,
A za tvoju, dušo, krasnu vjeru.
No se moli, dušo, roditeljem,

I moli se svojoj miloj braći,
I moli se svemu rodu svomu,
Da te meni poklone dušicu,
Da ne gineš, dušo, u toj kući,
No da sretna život sa mnom živiš.«
Knjigu skiti, rajske oči smisli,
Kojeno će da čitaju knjigu,
I pomisli na bijele ruke,
Kojeno će razmotati knjigu,
Pa uzdahnu i poljubi knjigu,
I spremi je u njedra do srca.
Ali što će stara majka kazat,
Kad začuje za jedinca svoga,
Šta od sebe samovoljan radi,
A njoj staroj, a njoj dobroj majci,
Baš ni puste ne htje spomenuti?
Hoće jadna tužit, jadikovat,
Hoće suzam' sina proklinjati,
Hoće tužna u grob svaliti se,
Da rad koga, već rad sina svoga,
Kog je jednog još imala svoga!
Čelik nije tvrdji na kremenu,
Nego što je čovjek muci svakoj,
Pa Adelu i ne puče srce,
Kad na staru pomislio majku,
No je njemu procvililo srce;
Ode grlit svoju staru majku,
I cjelivat svoju milu majku:
»Nemoj, majko, tvog Adela kleti,
Jerbo sam ti ja nesretan, majko!«
Sirota se jeste začudila,
Dva put više jest se uplašila.

»Živ mi bio i sretan mi bio,
Pratilo te svuda božje oko,
Tebe majka klet ne može, sinko,
Ma joj oba oka izvadio,
Ma je staru konjem pogazio;
Al se meni staroj hudoj jao!
Tebe, sine, nesreća je snašla,
Il je snašla, il hoće da snadje;
Iztuži se, milo, majci svojoj.«
Ali Adel zada ranu majci,
Dobru majku on je uplašio, —
Sva protrne, u srcu ozebe, —
A ne može da je tješi jadnu,
Niti hoće da joj se potuži;
Već se trže iz majčina krila,
Pa poleti mučan na djogatu,
On poleti nesretnome Spljetu.
Dok dan pusti, dok se tama spusti,
Obtrkô je ravno spljetsko polje,
Obtrkô je i tamo i amo;
Da je silnik pošao za njime
I njegovu poprimio pamet,
Bi za malo survo tri svijeta
I tri nova iz ništa stvorio,
Da se starom' nebi traga znalo,
Osim jedne krasote djevojke.
A kad zemlju burna noć pritisnu,
Munje stale derati oblake,
Grom mu silni duši odjekivat,
Kobnom Spljetu Adel pristupio,
I u Spljetu kobnom manastiru,
Na njem motri kroz prozor svijeće,

Pa je bolno zaklinjao srce,
Da mu kaže, gdje Marija gine;
Vijerno mu valjda srce bilo,
Te izvadi pismo iz njedara,
Poljubi ga i dva i tri puta,
Omota ga o laku strijelu,
A strijelu zapne za tetivu,
I pošlje ga i miloj i dragoj.

Peto pjevanje.

Vidje li tko nježan cvijet venut?
Vidje li tko žalostna angjela?
Vidje li tko nevinost, gdje cvili?
Ako žali za nježnim cvijetom,
I uzdahne uz angjela tužna,
Uz nevinost ako prolje suzu,
Nek s' ne boji noći, što je tiha,
Nek s' ne boji noći, što je tamna,
Krotko Bogu neka se pomoli
Za dušice, koje s' tugom bore,
I za srce, koje mlado gine,
Pak nek stupi tiho u ćeliju.
Je l' svijeća tude sama živa? . . .
Kleči dieva jadna uz postelju,
Oborila izplakano lice,
A u tuzi ruke izlomila;
Na postelji . . . oj da krasne smrti!
Tko se ne bi utekao Bogu,
Da ne budi dievu iz pokoja!
U svilenoj razpletenoj kosi

Leži nježna glavica od voska
Kao nagnut pupolj biele ruže,
A klonule nuz tijelo ruke.
Al to djelo smrti bit ne može,
To je slika pokoja angjelskog,
Tom snu rajska odgovara java.
Ali za što sad raztvori oči? . . .
Neveselo kako s' osmjehnula!
»Ne ču l', sestro, Adelova glasa?
Što je ono Adel govorio? . . . .
Ivanice, oj sestro jedina!«
A sestrica tužna suze roni,
I cjeluje sladke seje ruku:
»Zar ga, sestro, još ne zaboravi?«
Osmjehnu se nesretna djevojka
I pogleda sestricu do sebe,
Al pogledom sjetno prigovara:
»I ti jedna sestra ne vjeruješ,
Da ne mogu mojim srcem vladat?
Ta da sam ga mogla zaboravit,
S tebe, sestro, zar ne bi jedine?
Al će mene crna zemlja kriti,
A srce će, strah me, za njim čeznut . . .
Ali za što, sestro, tako plačeš?«
I sestrice mile ruku stisnu,
Pa uzdahnu i oči zatvori;
Al iz oka viri tajna suza.
Opet nasta za dugo tišina,
Ivanica glavu naslonila
Nuz bolestnu sestricu klečeći,
A Marija kan da opet spava.
U tišini čirak dao glasa,

Što j' kanulo voska sa svijeće,
Bolestnica jadna plaho s' prene:
»Ivanice, imaš li to pismo?
Piše l' opet, da će se pokrstit?
Al ga nemoj otcu kazivati,
Jer ti znadeš, da mu pravo nije . . .
Ivanice, a šta je to bilo?
Ne ču i ti, kako j' udarilo,
Kô kad pade strijela sa pismom?«
Bi je sestra rada utješila,
Bi je rada snima otimala,
Al ne znade do jedno — plakati,
I Bogu se slaba utjecati.
»Maro, Maro, daj se moli Bogu,
On je dobar, on će se smilovat.«
»Zar ga, sestro, molila nijesam?
Nesretnice, zar ga ti ne moliš?
Al ja moram da sam jako grješna;
Nu što mene neće da usliša,
Tebe dobru za što da ne čuje?
Oj da tvoje ne ima žalosti,
U polak bi moja laglja bila!«
Pa uzdahnu i zatvori oči,
Ivanica glavu naslonila
Uz sestricu na Boga misleći,
A Marija kan da opet spava.
Opet nasta za dugo tišina.
Uranile bijele koludre,
I tankijem glasom zapojale
Naredomce tu jutrenju svetu;
Odjekuju daleki hodnici
Neveselom jekom svetog pjenja,

A bolestna nesretna djevojka
Tužno sanja, plahe roni suze;
Ona sanja, da to Adel pjeva
Kobnu onu pjesmu na pazaru;
Prigrlila u snu svoju seku,
A protuži kroz plač kô na javi:
»Roditelji hoće me prokleti,
Hoće mene braća odbaciti,
Šta da radim sa životom, ne znam!
Ivanice, svjetuj tužnu sestru.«
Bolna sestra jedva odgovori:
»Neće tebe proklet roditelji,«
Bolestnica iz sna se probudi.
»Mislila sam, da to Adel pjeva!«
To izusti i težko uzdahnu,
Al ne mogla suze da ustavi.
Nju će tješit njena mila seja:
»To pjevaju pobožne koludre,
Bogu s' mole, da ti zdravlje vrati.«
Glavom kreće nesretna djevojka:
»Nek s' ne mole Bogu, da ozdravim,
No za dušu moju neka mole,
Da Bog skine s moje duše grijeh,
I da skine kletvu roditeljsku.
Oj blago se, tko mrijeti može,
A za kletvu ne zna roditeljsku!
Al se meni kuku na vijeke!«
To dočuli brzo roditelji,
I dočula braća bolestnice,
Dotrčali tužni i žalostni;
Kad sgledaše bijedno dijete,
I sestricu uz nju ugledali,

Kako tuži i moli se Bogu,
Svi jauknu i redom protuže
Četri brata jedan do drugoga;
A u otca srce od kamena,
Nit protuži, niti prolje suze.
Pogleda ga nesretno dijete,
Pa od straha oči oborilo.
Al najmladji bratac k sestri stupi,
Ludo diete od četrnajst ljeta,
Suze roni i sestricu tješi:
»Zar je tebi, sestro, tako težko?
Oj kaži mi svoje muke, kaži,
Ne bi li ti štogod laglje bilo!«
Zahvalnijem, radostnijem okom
Bolna sestra milo pogledala
Svoga bratca, milostnog ljubimca,
Ganutijem, slomljenijem glasom:
»Zar, Iviša«, šapne, »tvoju sestru
Jošte, brate, svojom sestrom zoveš?
Ti me dakle ipak ne zataji?
Kako mi je, sladki, sada laglje!
Oj da mi je jošte jedno čuti,
Jedno breme sa srca još skinut,
Sretno bi ja tada umirala!
Al te molim svačim na svijetu,
Njegdašnijem našim milovanjem,
Ti oprosti svojoj tužnoj sestri,
I zamoli, zaklinjem te, brate,
Tvoju braću, moli, da m' oproste;
A da mogu, jadna, da se dignem,
Pa da panem na zemlju pred otca,
Da mu noge jadna ljubit mogu,

I plakati, grijeh da m' oprosti,
Dok mi ne bi jadnoj oprostio!«
Od žalosti kamen bi proplako,
Kamo l' ne bi nejako dijete;
Cvili, pišti, za srce ujeda,
Pane starcu otcu oko vrata:
»Zar joj, ćako, oprostiti nećeš?
Zar je, ćako, blagoslovit nećeš?«
Na to se je starcu razžalilo,
Oborio niz turobno lice
Oborio njekoliko suza,
Ruku metne na glavu mezimcu
I izusti drhćućijem glasom:
»Da nam svima Bog oprosti griehe,
I blagoslov da nam udijeli,
A ja sam joj grješan oprostio,
I dajem joj otac svoj blagoslov.«
Svi jauknu: »Bog ti oprostio!«
Svi jauknu: »Božji ti blagoslov!«
Ali gdje je srca materinskog?
Naricati stala iza glasa:
»Tko ti ne bi, sinko oprostio?
Tko ti ne bi svoj blagoslov dao?
Tko te ne bi srcu prigrlio?
Tko je prvi poslušao majku?
Tko je bolje milovao majku?
Ta ti si nam bila radost naša,
Crn se mravak na te tužit neće,
Već dušmani, Bog ih izplatio,
Tebe su nam, sinko, zavidjeli,
Zavidjeli nama sreću našu,
A naudit pred Bogom ne mogli,

Pa se' vražjim činim' utekoše,
Nevino ti srce občiniše;
Al Bog dobar oblasti im ne da,
Neće svoje on zaboraviti:
Ti si Boga, sinko, pomislila,
A paklene čine nadvladala,
A Bog ti je dobar oprostio,
A kamo li oprostio ne bi
Tebi, sinko, mati, otac, braća?«
Ne prestaje stara mati tužit,
Al djevojka nesretna ne čuje,
Radost joj je obasjala lice,
Od radosti trome sklopi ruke,
I pomisli: »Bože, hvala, hvala!
Gorka muka spade s moga srca!«
Al i radost umori nesretnu,
Pa je težki nadvladao sanak.
Je l' taj jedan sanak, tajni Bože,
Sva naknada nesretnom djetetu
Za tolike muke probavljene,
Za tolike suze proljevene?
Prohujalo čemernijeh dana,
Prohujalo još gorčijeh noći
Preko nježna nevinoga stvora,
Bez utjehe svake, bez obrane,
Na hiljade kô kada poleti
Krvožednih dušmanskih hatnika
Preko nježna kitna perivoja,
Kad najljepše sve sam cvijet biva,
A zaklona nejma ni ograde;
A da radost jedinu uživa
U bijedne snage ne imade!

Blago s' onom' tko dospije kraju!
Ali Mara još ne stiže svome.
Žalostivo zazvoniše zvona
Po spljetskijem mnogijem crkvama,
Da hrišćane bude na uranku,
Da spomenu, Boga da pomisle;
Glas žalostni udara u srce
Roditeljâ, braće bolestnice,
Jauk jedva uzdržati mogu,
Ali suze držati ne mogu.
Jesu l' zvona bolnu probudila?
Je li tugu milih osjetila?
Probudi se . . . tromijem očima
Svoje mile razgleda po licu . . . .
Je l' istina, da se smilovaše,
Da joj njezin grijeh oprostiše?
A kada se sjetila zaista,
Još je jednom Boga pomislila,
Još mu jednom reče skromno: hvala,
Al osjeti, da za dugo nije,
Pa se stala svojinom opraštat:
»Dragi ćako! još te jednom molim,
Zaboravi grijeh kćeri svoje,
Uvrijedit tebe ja ne htjedoh;
A hvala ti na dobrotu tvoju,
I hvala ti na nauke tvoje.
Sladka braćo, na ljubav vam hvala,
I na milost i na njegovanje,
Kojim ste me njegda njegovali.
Majko moja, ta nemoj mi plakat,
Tvojem srcu i milosti tvojoj
Evo tebi Ivke bolje kćeri,

Ona tebe ožalostit neće.
Ivanice, sestro oj jedina!
Kako tebi da ja kažem: hvala?
Imala si jednu jadnu sestru,
Al da plačeš s njome i da tužiš;
Al ćeš, dobra, meni oprostiti.
Poljubi me jošte jednoč živu . . . .
Nemoj za mnom, sestro, tugovati,
No se dobrom' ti pomoli Bogu,
A za pokoj duši sestre tvoje.
I Bog tebe hoće uslišati,
I tebe će, draga, utješiti,
Jer nijesi kô sestra ti grješna . . . .«
I ne mogla dalje da govori,
Već očima utiče se Bogu.
Oj moli se Bogu, jadna, moli!
U njegovom otčinskomu krilu
Tvoje srce žedjano ljubavi
Ljubit može, a da nije grijeh!
Oj moli se Bogu, jadna, moli!
On te neće od sebe odbacit,
Kô što braća, kô što roditelji,
Jer on dobar Turčina ne mrzi!
Oj moli se Bogu, sirotice,
Uvelomu cvietu on je rosa,
On je trava bolestnoj ptičici,
Bistar potok žednome jagnješcu!
Oj moli se Bogu, jadna, moli!
On će dobar tvoju suzu otrt,
On će tvoju izliječit ranu,
On će srce tvoje utješiti!
Al po zemlji šta se još obzireš?

Što bi jošte kazala svojima?
Jošte jednom da s' sa milim praštaš?
Još da jednoč svojoj miloj sestri
Riječ zadnju ljubavi izliješ?
Podaj, Bože, sirotici snage,
Da potonju želju izreć može!
»Nemojte mu, molim, zla činiti! . . . .
Sestro, hvala! . . . . molite se za me! . . . .«
To izusti, pa za malo zamri,
Pa uzdahnu: »Bože, smiluj mi se!« —
S tijem dušu spokojno izdahnu.

Turobnijem zvukom ječe zvona
Po prostranom Spljetu na sve strane,
A diže se malo i veliko
Manastiru blažene Marije,
Da odprati nesretnu djevojku
Sa svijeta lažnog na istinu.
Gdjegod sretne milo svoje drago,
Gdjegod sretne bliži svog bližega,
Gdjegod sretne poznat poznanika,
Svatko reče: »Oj bijedna Mara!«
I uzdahnu: »Sirota djevojka!«
I zaželi: »Laka joj zemljica!«

Na bijelom odru, srijed crkve,
U opravi crnoj koludrice
Mrtvo leži složeno tijelo
Skrštenijem rukam' kan da s' moli.
Snužden lijer blijedo je lice;
Ne bi reko, da je smrtni plijen,
Već bi reko: nevinost počiva.

Što j' nesretnoj najmilije bilo,
Cvijećem je posuta nedužnim,
A vrh glave bijelijeh ruža
Izpleteni položen vijenac.
S jedne strane plače tužna mati,
S druge strane plače jadna sestra,
A na blizu plaču otac, braća,
A pritomni svatko suze roni
Gledajući i mrtvu i žive.
Svatko plače i srcem se bori,
Da ne pišti, da mah ne preotme;
U žalost se tope kao tamjan,
Što bez šuma ide u visinu,
Kô svijeće premnoge što gore,
A od sebe glasa čut ne daju,
Jer sad s Bogom sveštenik govori,
I živu mu žrtvu prikazuje,
A za vječni pokoj nesretnice.
No kad božjeg sluge glas umuko,
I crna se raztvorila raka,
Gdje će jadna vijek boraviti,
Protužilo i mlado i staro,
Zajauknu otac, mati, braća;
Ali Ivka pretužna sestrica
Zagrlila svoju mrtvu sestru,
Hladno lice svoje sestre ljubi,
I nariče kao kukavica:

»Nemojte nas razstavljati,
Sladka braćo!
Dvije sestre jedinice,
Jadna sestro!

Sahranite mene s njome,
Kukavicu,
U tu tamnu, hladnu kuću
Na vijeke,
Da vijekom uz nju plačem,
Jedinicom,
Jer je dosta oplakati
Ja ne mogu,
Dok se ne bi pretvorila
Sva u suze.
Ta da mi je poludjeti,
Nesretnici,
Da te tako zaboravim,
Jao meni!
Milostivo tvoje srce,
Sladka sestro!
I ugodni tvoj razgovor
Njekadašnji,
I veliku tvoju tugu,
Râno moja!
I pretežke muke tvoje,
Mučenice;
Da s' nijesi ni rodila,
Kamo sreće!
Il da ti je srce bilo
Od kamena;
Jer umilno srce tvoje,
Golubice,
Ljutim ranam' izraniše,
Bog im prosti;
Jer mi istom poče cvasti,
Moj cvijete,

A' već si mi uvenula,
Tugo moja!
Nemojte nas, molim, braćo,
Razstavljati,
Jer ne mogu bez nje biti,
Dok sam živa.
Ta ne daj im, mila majko,
Kćeri svoje,
Ne daj, ćako, Mare svoje,
Mezimice;
Zar dajete, braćo, sestru
Na vijeke?
Oj još malo da čekate
Sestru njenu,
Dokle u njoj srce pukne
Od čemera.
Al mi neće da vjeruju,
Nevjernici!
Bar pustite, da poškropim
Suzam' svojim
Taj ledeni težki kamen,
Kâm je meni!
Ne bi li joj laglje bilo
Počivati,
Jer je njojzi neobično
Samoj biti,
A da sestre ne osjeti
Blizu sebe;
Al te sestra ne ostavlja,
Oj jedina,
Dokle bude mogla s oka
Suza teći,

Nit ostavlja ovog doma
Žalostnoga,
Gdje si, dušo, mladost svoju
Prokukala,
Niti ruho koludričko,
Crnoj meni,
U kojem smo drugovale
Dvije sestre,
I Bogu se utjecale
U nevolji.«

Tako tuži osamljena sestra,
A ne sluša sjetan otčev savjet,
Ni majčino bolno previjanje,
Niti što je braća suzam' mole,
Da s' okani kobna manastira,
Da im srcu ne ponavlja jade,
Da im bude sestra od milosti.
Ona drža vjeru svojoj tuzi,
Čitav svijet zaboravi mlada,
Al ne mogla tugu zaboravit,
Niti hladnu ploču suzam' škropit,
Gdje počiva nesretna sestrica,
Nit promišljat sjetno neveselo,
U ćeliji pustoj crnu prošlost,
Niti može srcu odoljeti,
Da ne sluša pjevati ulicom
Svako veče žalostivu pjesmu,
Što je ganut pjesnik zapjevao:

»Grličica naša tuži
Sjajnog perja — Biedna Mara!

Od njekuda dodje lovac
  Iz daleka — Biedna Mara!
I òbrani grličicu
  Srijed srca — Biednu Maru!
Ostavi je otac, mati,
  Siroticu — Biednu Maru!
Smilovat se ne htjedoše,
  Tvrda srca, — Biednoj Mari!
Vidat ranu propustiše
  Jadne bolne — Biedne Mare!
I uginu grličica
  Mila naša — Biedna Mara!«

Šesto pjevanje.

Noć prekrila i dolu i brdo,
U Klisu je ićindija prošla,
Samo stričak što po polju striči,
I zvijezde što se svjetlucaju.
Na nječija vrata zakucalo
Na odmorce njekoliko puta.
Njetko pita: »Tko kuca na vrata?«
A tko kuca moli i govori:
»Živa da si Adelova majko,
Daj prenoćit putniku tucaku
Za lijepu sreću sina svoga.«
Stara zove slugu Ibrahima,
Kako zove, rekao bi, kroz plač:
»Ibrahime, id' otvori vrata,
I nahrani putnika tucaka,
I sknadi ga gdjegod, da prenoći.«
Kad je putnik s Ibrom večerao,
Ibro nutka i putnika motri,
Često motri pa ga i upita:
»Ma ja dva put ništa ne vidio,

Prvi put mi, putniče, nijesi!« —
»Ti si s agom u Spljet silazio,
Tamo mi je plakat i jaukat,
Tamo mi se od bola nasmijat,
Tamo s' mogo o meni zapeti,
Ako živ me ne ugleda jednom
Kod svog age Seimović Ade,
Ev' u kući, a drugdje nikamo;
Al je aga još tad živovao,
Bilo ga je čuti i vidjeti,
A sad evo nije njega čuti,
No je čuti opalu staricu,
Što tijelo mrtvo jedva vuče!
Kod kuće je, reče, ne putuje?
Čisto nije, e da Bog da slagô,
Il boluje ili jadikuje.«
Ibrino se namrštilo čelo,
Odgovara putniku zlovoljan:
»Nemoj, brate, zla ni spominjati,
Jer ne može donijeti dobra,
A moj aga, žali bože mladost
I ljepotu krasnu i bogatstvo,
Okupio njekog jada mislit,
Kom' ne može da uhvati kraja,
Pa onako gine i opada:
To je njega već odavna snašlo
I nikad ga ostavilo nije;
Ali što je zagustilo danas,
Malo, malo, pa propast svijeta!
Noćas ga je nješto ošinulo,
Čisto nije, ja bi glavu dao,
Jer od zore stao ga je jauk

I stali ga uzdasi i muka;
Previjanje i lomnjava rukû.
Starica se jadna uplašila,
Poginut će, da baš drugče nije,
Pa i sama stala jaukati,
Stala sina svoga preklinjati,
Da bar vidi, šta mu je i kako,
Misli l' bolan majci poginuti,
Misli li je u crno zaviti,
Da mu mrtvu bar zatvori oči;
Al on sobe svoje ne otvori,
Kamo l' koga da pripusti sebi,
Kamo l' štogod da b' okusit htio.
Vjeruj Bogu, dobro biti neće.«
Za malo se zamislio putnik,
Pa uzdahne i kazuje Ibri:
»Umoran sam, brate, a kasno je,
No ti pamti, što ti sada kažem,
Ako želiš tvomu agi dobra;
Sjutra rano za puta sam gotov,
Pa urani Adelovoj majci,
Ti joj kaži, ja lijeka znadem,
Od kojeg bi Adel ozdravio,
Njoj sam rada da kazujem lijek. —«
Ibro oči raztvori od čuda,
Maše glavom, neće da vjeruje,
Sve pogleda tog čudna putnika.
Kad u jutro prije jarka sunca,
Al eto ti razplakane stare,
Kako plače, ne govori ništa;
Nju mi putnik uzima za ruku
Pa joj kaže, gdje ne čuje nitko:

»Oj starice, ne boj mi se ništa,
Bog će dati, sve će dobro biti.
Adel ti je poginuo bio
Za lijepom Vornića Marijom,
Kojano je jutros izdahnula
U tamnici jadna manastirskoj.
Njih su dvoje živjeli daleko,
Koliko je od Klisa do Spljeta,
Al su srca kucala zajedno.
Za to ti je Adel tužan bio,
Dok je Mara jadna bolovala,
A svijet mu danas potamnio,
Što se život stamnio sirote.
No starice, čini, što ti kažem.
Ti mi nemoj koriti Adela
Radi mrtve sirote djevojke,
Da mu na jad gore ne pristaješ,
No ga pusti, da još danas plače,
Dok za suncem suton ne nastupi,
Svako srce tad uzdiše samo,
Tad će Adel najtužniji biti;
Ti otidji do njegovih vrata,
Pa protuži na glas za djevojkom,
Štono bila cvijet djevojaka,
Štono bila srca golubinjeg.
Tad će ti se Adel potužiti,
A kad prodje njekoliko dana,
Kad mu srce malo poprisvojiš . . .
Al šta bi ti više govorio?
Pametna si, stara i razumna; . . .
Za njim gine jošte jedno zlato,
Gine Melka iz Konjskog dizdara;

Kako znadeš i tješi ga tako,
A kada ga vidiš utješena,
Spomeni mu mene prijatelja,
Spomeni mu iz Spljeta pjesnika.«
Što je pjesnik staroj govorio,
To je stara uprav učinila.
Pusti sina, da plače u miru,
Da se dosta čitav dan iztuži,
A kada je nastupila nojca,
Kad uzdiše svako srce samo,
Sjedne majka Adelu do vratâ,
Protužila kano kukavica,
Previjala kano lastavica
Za Marijom nesretnom djevojkom,
Što je bila cvijet djevojaka,
Što je bila srca golubinjeg,
Odabrana ljuba Adelova,
Nje starice povoljna zamjena,
Odabrana ali nesudjena.
Kad to čuo žalostivi Adel,
U čudu je bio, al za malo;
Same krupne niz obraz poteknu,
Srce mu se jače nadimalo,
Pa ne mogô srcu da odoli,
No poleti svojoj dobroj majci,
Svoju sladku zagrlio majku,
S njom se mladjan sladko naplakao,
Njoj je tužan rane poodkrivo.
Ali majka mudra bješe glava,
Neće ništa prigovorit sinu,
No sve žali za mrtvom djevojkom,
Dok je svoga osvojila sina;

A kada je osvojila sina,
Propustila danâ i nedjeljâ,
Dok će jednoč svome sinu kazat:
»Sladki sinko, ti poslušaj majke,
Imam roda u kršnom Broćancu,
U životu još da ih pohodim,
Jer osjećam: za dugo nijesam;
A sjutra je petak, biva svetac,
Baš poželjeh, da sjutra otidjem;
Da ti hoćeš odpratiti majku!«
Kako neće Adel majku pratit?
Mahom daje sve spremati na put,
A sjutra je rano uranio,
Da starica neće čekat majka.
U zoru su još za rosna hlada
Pošli dvoje s mirom putovati,
A kad suncem stigoše u Konjsko,
Al iz Konjskog jato djevojaka,
Kao jato žubor-golubova
Prošetalo po toj tihoj rosi;
Vragolaste smiju se i šale,
Jedna drugoj hitra dotrkuje
Kao hitre košute u gori;
Samo jedna što je zaostala,
Nit se šali s drugam' nit se smije,
No za njima ide nevesela.
To smotrila Adelova majka,
Pa se njojzi to na čudo dalo:
»Bože dragi, sirote djevojke,
Il je bolna, il je hude sreće?
Da je bolna, kod kuće bi bila;
Mora jadna da je hude sreće.

Il je hude sreće s roda svoga,
Il je hude sreće s dragog svoga;
S roda svoga i Bože pomozi,
Njekako se i zakrpat dade,
Ali s dragog težko se i jao,
Tu melema nejma do jednoga:
Tko òbrani da i vida ranu.«
A kada su stigli pram djevojke,
Tiho jaši, djevojku pozdravlja:
»Pomoz Bože, samotna djevojko!«
Djevojka je upoznala glasa,
Pod koprenom plaho se zažari,
Digne oči da pogleda staru,
I pogleda Adela do majke,
Pa odzdravi stidno i plašljivo:
»Bog dô dobro, ugledna kaduno!«
K staroj stupi, u ruku je ljubi,
A starica koprenu odigne
Sa rajskoga lica djevojčina.
Oj kakvo je to ubavo lice!
Starici se ote od miline
I djevojku poljubi u čelo,
A milo joj pomilova lice;
Lice gleda, a djevojci kaže:
»Odavna te ja ne vidjeh, sinko,
Ala si mi izrasla krasota!
Izrasla si eto za udaju,
Blago s' onom, tko će te ljubiti,
I majci mu, koju ćeš zamienit!...
Jesi li mi komu vjeru dala,
Jesi li mi koga usrećila?
Il se smišljaš, da kom' vjeru zadaš?...

Ti si mene s nogû majkom zvala,
Ti se stidiš, a nejmaš od koga,
No ti kaži ko rodjenoj majci.«
Al djevojka plašljiva i stidna
Oborila zemlji žarke oči,
Malko ćuti, pa govori sjetno:
»Nijesam se, majko, zavjerila,
Nit se mislim udavati jadna.
Ja sam, majko, odviše nesretna!
Imala sam sestru na daleko,
Nerodjenu kano da rodjenu.
S njome sam se jadna upoznala,
S njome sam se dobrom posestrila,
Al sam s njome malo drugovala.
Moja su je braća pozlobila,
S njome su me živu prikorili:
Nije vjera kaurska kô turska!
To je mene u srcu boljelo,
To je mene trovalo u duši;
Ali ni tu, majko, zla ne bilo,
No se jadna razbolje sestrica,
A ja ne sm'jem tješiti bolestnu,
Ja ne smijem ponude nositi,
Ja ne smijem sestru pohoditi!
To je mene boljelo još gore.
Al bi i to pretrpila, majko,
Da od toga nije gore bilo;
No što sam se bojala najviše,
To je uprav mene jadnu stiglo:
Moja sestra od muke preminu,
A s njome se oprostila nisam,
Niti sam je posula cvijećem,

Nit joj hladno cjelovala lice!
Tad sam sama smrti poželjela;
Pa sam sebi jadna vjeru dala,
Za mojom ću kajati sestricom;
Ma se mlada nikad ne udala,
Za godinu udati se neću.«
To govori a suze proljeva.
To je staroj vrlo mučno bilo.
»Ljubičice, moja sirotice!
Bog da prosti . . . .; al mi kaži, sinko,
A gdje ti je posestrima bila?
Kako su ti zvali posestrimu?«
»»U Spljetu je bila posestrima,
Kuku meni, daleko je bila,
A zvala se Vornića Marija!««
Tad zakuka starica kaduna:
»Jao Maro, jao čisto zlato,
Što učini nesretna djevojka!
Smrt je tebe jednu pokosila,
Al je mnogo srce obranila;
Jer bijaše dobra i milostna,
Ime ti se čulo na daleko!«
Zaplaka se stara i djevojka,
Al što Adel plače, nitko ne zna.
Kad se razsta majka od djevojke,
Tiho jaši, mukom zamuknula,
Pa uzdahnu i kazuje sinu:
»Gdje je meni ono sretno doba,
Kad sam sama tako mlada bila,
Kad sam sama sestru milovala?
A sestra je za mnom uzdisala,
Kô što dragi uzdiše za dragom:

Kako smo se sestre milovale,
Jedna drugoj vjeru smo davale,
Sama jedna udavat se neće,
No ćemo se zajedno udati,
U jedno se selo naseliti.
Mi se jesmo ujedno udale,
Al se sestra udala u Konjsko
Za glavita dizdara iz Konjskog,
A ja sam se udomila u Klis,
U tvog babe Seimović age.
Nije prošla nedjeljica dana,
Da se sestre vidjele nijesmo,
A ne prodje ni dan u nedjelji,
Da s' nijesmo sestre pozdravile.
Al zla nejma, sinko, bez vremena,
Nejma dana bez gorka sjemena,
A vrijeme radin neumoran
Brzo suče, suče, ne prestaje,
Dane suče, godine nasuče,
A godinam' nasuče i život,
Malo suče, brzo ga dosuče.
Moja sestra bila blagoslovna,
Imala je od srca poroda:
Sve sinove, sama radost mužu;
Al za sebe radost ne imala,
Ne imala kćerke od milosti;
Pa i tu joj njekad božja stiže,
Porodila dvoje blizanaca,
Porodila Omera i Melku.
Radost bila, al bila za malo,
Razbolje se sestra na umrlo,
Kad je bila pri smrti sirota

U smrt gleda, za Melkom uzdiše,
Pa je meni tužna govorila:
»Sladka selo, moja prva vjero,
Umrt ću ti, mene biti neće,
Mojem mužu ostavljam sinove,
A Melka će ostat bez matere.
Tko će moju pomilovat Melku,
Tko će moju požaliti Melku?
Još imadem tebe jednu sestru,
U tebe se pouzdati mogu,
Ti ćeš biti mojoj Melci majka,
Jedinicu na tebe ostavljam,
Na sirotu zaboravit nećeš.«
To izusti i dušicu pusti.
Ja sam Melku, sinko, njegovala,
Njegovala, sinko, kao tebe;
Al je mene jošte crnje stiglo,
Meni nesta vijernoga druga,
Nesta tebi tvoga dobrog babe,
Sada mi se svijet okrenuo;
Prama sestri, pram sirotoj Melci
Ja sgriješih odviše pred Bogom:
Ja tad na nju zaboravih, sinko.«
Tako majka govorila sinu,
Govorila godinicu dana,
A Adel je po malo uzdisô,
Uzdisao godinicu dana;
Majka broji sinove uzdahe,
Uprav ih je godinu brojila,
A kada se godina navrši,
Stade stara spremat se u Konjsko:
»Idem, sine, da ja vidim Melke,

Evo meni glasi učestali,
Navalili prosci njenom otcu,
Mnogi prosci iz mnogijeh strana,
Kažu, dizdar hoće kćer udati;
A ja ti se bojim za siroče,
Udat će se i prevarit će se,
Bit će ljuba, srećna neće biti;
Ja bi rada, da s' odužim sestri,
Idem ludu svjetovati Melku,
Ne bi li joj moj pomogô savjet.«
Tad se ote Adelu od straha,
Ljubi ruku, pa zamoli majku:
»Nedaj, majko, da se uda Melka
Za drugoga do za sina tvoga.«
A majka je jedva dočekala.
Nasmija se stara od radosti,
Pa uzima devet prstenova
I uzima dara svakojaka,
Što je davno spremila za snahu,
Ode prosit Melku krasnu dievu
Za Adela za svoga jedinca.
Stara prosi a dizdar je daje,
A Melka je stidna i radostna;
Od stida je oči oborila
Pred staricom i pred otcem svojim,
Od radosti brata zagrlila,
Zagrlila milostna Omera.
U skoro su i svatovi bili,
Al od svatâ nitko ne spomenu,
Ni uzdahnu za bijednom Marom.

PETAR BAČIĆ.

HISTORIČKA PRIPOVIEST IZ NARODNOG ŽIVOTA U DALMACIJI
U DRUGOJ POLOVICI ŠESTNAESTOGA VIEKA.

Preuzvišenom gospodinu

Josipu Jurju Strossmayer-u,

biskupu djakovačkom i velikom županu virovitičke županije,

itd. itd. itd.

Posveta.

Jaoh pusto povjestnice groblje
Uveloga hrvatskoga slavja,
Pusto ti si, jadna moja majko!
Strašno ti si, crna moja majko!
Tebe dvije protiču rijeke,
Obedvije grdne i goleme,
Obedvije po brzini brze,
Obedvije po mutnini mutne.
Od šta da su grdne i goleme?
Od šta da su i brze i mutne?
Jedna mi je krvava rijeka,
Crne krvi hrvatskih junaka,
Bože mili, jaoh puste krvi!
Druga mi je ta slana rijeka

Samih suza naroda hrvatskog,
Bože dobri, jaoh pustih suza!
Po tom groblju, izmedju rijeka,
Prošeta se zamišljeni pjesnik,
Jer ne može srcu da odoli,
Tome jednom pod Bogom silniku,
A da muku ne pogleda strašnu,
Strašnu muku i strašniju žalost,
Da nesreću grdnu ne pogleda,
Da prokletstvo božje ne pogleda,
I u silnog Boga tvrdo srce,
Što se dugo smilovati neće,
Da prokletstvo sa naroda digne.
Stopom stupa zamišljeni pjesnik,
Stopom broji te narodnje muke,
Stopom smišlja po jednog junaka,
Stopom broji suze od očiju,
Stopom broji težke uzdisaje;
Al se nigdje pjesnik ne ustavi,
I nigdje se izplakao nije,
I nigdje se natužio nije,
Da mu težkom odlane srdašcu,
Dokle nije jednom grobu došo:
Nad grobom je zemlja prosahnula,
Nad grobom je i krst iztrunuo,
Samo vjetar kroz češljugu piri,
A češljuga suha glas izdaje:
»Težki li su, nesretni Bačiću,
Meni vjetru tvoji uzdisaji! —«
Tude se je pjesnik ustavio,
Od žalosti kod groba je sjeo,
Pa je stao gorke ronit suze,

Pa je stao tužno naricati.
Kako mu se grobak omilio,
I u grobu taj nesretni Bačić,
Plače pjesnik, plače, ne prestaje,
Ob dan plače, iz glasa jauče:
»Jaoh Pero, sladki pobratime,
Ne zovem te bratom po vijeku,
Već te molim, moj po srcu brate,
Odzovi se svome sladkom bratu,
Da ti padnem, sladki, oko vráta,
Da te bratski grlim i cjelivam!«
Obnoć plače i Bogu se moli:
»Olakoti, Bože, zemlju bratu,
Da ga jednom vidim od milosti,
Nebi li ga utješila bratska!«
Tri put se je mjesec promienio
Gledajući pjesnika kod groba,
Slušajući vapaje i molbu,
A toliko redalo se sunce
I slušalo plača i jauka;
Ne mogoše duže podnieti,
Nego im se težko razžalilo,
Pjesniku se oni smilovali,
Pa mi redom i mjesec i sunce,
Jedno zorom a drugo večerom,
Kada su se s puta povraćali,
Pred Boga se s tužbom utjecali:
»Ne možemo zemlju obilazit,
Kako plače bratac a za bratom,
I jauče, za srce ujeda,
Već pomiluj, dobri otče, braću,
Sastavi ih ma za čas u bratstvu!«

Ni Bogu se ne moglo na ino,
Blagoslovi suze pjesnikove,
Od suza se zemlja raztopila,
Od uzdaha olakšala težka,
Pa se Bačić trudan i umoran
Podigao iz svojega groba;
Sanen sjedne kod brata pjesnika,
A pjesnik je brata zagrlio,
Cjelujući njemu govorio:
»Nješto si mi, pobratime, sjetan,
A u licu taman od tamnine,
U očima bolan usahnuo,
U tijelu sav si uvenuo!
No mi kaži, hudi moj jadniče,
Što ti teže na srdašce pada,
Il živjeti nesretni ljubavnik,
Boriti se srcem bez utjehe,
I ljubiti, nade ne imati,
Il tamnjeti pod zemljicom crnom
I sahnuti pod zemljicom težkom?«
Tad je tamni Bačić uzdahnuo,
I tamnim mu odgovara glasom:
»Tri vijeka u tamnici tamnim,
Tri vijeka pod zemljicom sahnem,
Tri vijeka uzdišem u grobu;
Tri vijeka nijesu tri dana,
Pram tri dana nesretnog života
Kod nesretnog srca u ljubavi;
A kada sam u hladnome grobu
Osjetio tvoje vrele suze,
Ja sam ti se, brate, začudio,
Od čuda se jesam izgubio,

Odkud meni sreće iznenada,
Iznenada iza tri vijeka,
Sreće njeke prije nepoznate!
S njome bi se opet rodit mogo,
Iz groba bi mogo roditi se,
Da ne žalim, da sreću ne kunem.«
To pjesnika vrlo razžalilo,
Vrelom suze njemu potekoše,
Milog brata primio za ruku
A jauče iza svega glasa:
»Jadan Pero, jedan nesretniče,
Koja hvajda, braća smo po srcu,
Po zakonu biti ne možemo!«
Taj glas čuo sveti sveišteniče
U pustome groblju povjestnice
Uveloga hrvatskoga slavja,
Na glas dodje, pjesnika upita:
»Rašta plačeš, pjesniče, do brata,
Rašta plačeš, nemilo jaučeš?«
Mahom se je pjesnik umirio,
Petar Bačić vedriji postao
Od svjetlosti njeke iznenada,
Pa govori pjesnik sveišteniku:
»Kako neću jadan proplakati,
Kako l' neću bolan jaukati?
Imam evo milog pobratima,
Po srcu mi sa srcem mi srasto,
Teke nije po zakonu pobro,
Po ubavom zakonu hristjanskom,
Jer sam jedan čovjek siromašak,
Nejmam odkud da svijeću kupim,
Kupu vina sastavit ne mogu,

Niti dinar da na crkvu dadem;
Vjetar puše po polju nijemi,
Svako sjeme još u klici vene;
Vinograde gluha suša suši,
Grozd ne može više da uzori.
Za to plačem, za to ti jaučem.«
Kad to čuo sveštenik pobožni,
Braću vodi prebijeloj crkvi,
Vrata mu se otvaraju sama,
Uvede ih u tu sjajnu crkvu,
Svijeću je vjerom zapalio,
A ljubavi kupu napunio;
Dok su kupu braća izpraznila,
On je braći svoj blagoslov dao,
Ne bi li se navršila božja.

Pjesnik.

Prvo pjevanje.

Marjan.

Oj Marjane, samotna planino
Pored Spljeta, pored živa grada!
Njetko njegdje svoju sreću traži,
A ja, jadan, ja bi sretan bio,
Ja bi bolno srce umirio,
Kad bi znao, kad bi kazat mogo,
Što mi mirno more oko tebe
Pram mjesecu il uzdiše sjetno,
Il šapuće tihijem talašcem,
A njekad se goropadno žesti,
Oko tebe, Marjane, bijesni,
I talase pljuskom o te lomi;
Kad bi znao, kad bi kazat mogo,
Što ti veli jugovina mutna
Lomeć grane maslinam i smokvam,
Što l' ti kaže suha studna bura
Po goleti, po tjemenu ćelom
Sušeći ti kadulju blijedu;

Kad bi znao, kad bi kazat mogo,
Kakvi j' ono pustinjače sveti,
Što mi svoje sakrio gnijezdo
Na skrovitom sovinom daništu,
Na zmijinom mirnom prisojištu. —
Svetac jeste, — glas tako raznaša —
Po mantiji crnoj otrcanoj,
Po besjedi pobožnoj i svetoj,
I po glavi krotko oborenoj;
Svetac jeste, al rumena lica,
Žarka oka, oblijeh obraza,
Nizka stasa, a prostranih kulja.
Blago sunce za Marjan mi zadje,
A pustinjak pred pećinom sjedi,
Do njeg sjedi krasota djevojka.
Jeste krasna, al je i žalostna!
Bledjano je oborila lice,
Crne oči uprla u zemlju,
Sjetna sluša svetca pustinjaka,
A svetac je okom zoblje kradom,
Uzpaljenim, lakomijem okom,
Pa besjedi nesigurnim glasom:
»Ti si, Kato, žalostna i sjetna,
Jesi tužna, a nevolje nije;
Božje te je pogledalo oko,
Milostno se tebi smilovalo,
Namjeri te na svojega slugu,
I ganu mu prama tebi srce,
Da ti bude otac u bijedi,
U zlo doba, kad se srdžba božja
Razaljela po grješnome ljudstvu,
Te ga mori morijom i gladom.

Ne pomislit, grjehota je, sinko,
I dobroga ne misliti Boga,
I harnom ga ne slaviti dušom,
Srce svoje zatvorit veselju;
Budi božja, budi voljna, Kato.«
Žalostivo dieva kreće glavom,
Al sa zemlje očiju ne diže:
»Jesam grješna, poludjeti mogu,
I dobroga razsrditi Boga,
Srce moje čemerno i gorko
Puknut hoće, nasmijat se neće,
Kô što pusta moja sreća neće
Za života jadna da doživim:
Vesela je moja stara majka
Nerodjena, bolja no rodjena,
Veseo je moj jedini bratac
Nerodjeni, bolji no rodjeni;
Al jadno se majčino veselje,
Dok ga vapi iz hladnoga groba,
Kud su joj ga sahranili s vojnom
Crnom dušom prokleti Alberti,
Pokrali ga, gola sahranili;
I čemerno bratovo veselje
Slušajući svoju tužnu majku,
Kako plače bolna i jauče,
Gledajući ponositu majku,
Gdje se bori nuždom i bijedom,
Gdje se krije gorima od sebe;
Pa mu ni tu dosta jada nejma,
Nego gine, da pogine mladjan,
Za Jelicom Albertovom ružom,
A još vidi, sudjena mu nije.

Pa se danas prevrnuo svijet,
Ja se odbih huda od milijeh,
Nit ih tješim, nit ih razgovaram,
Nit im suzâ sa očiju trišem,
Jer sam tvojim ustma vjerovala
Više jadna no njihovom srcu:
Takvoj majci hoće biti laglje,
I takovom bratu bit će laglje,
Ako sa mnom hljebac ne dijele.«
Tad uzdahne, a vatrena suza
Kanula je niz blijedo lice.
A kada je suzu obrisala:
»Ja sam tebe juče zaklinjala,
Da upitaš Petra, brata moga,
Je li vjeran svojem običaju?
Sjutra pada Velja Gospojina,
A bratac se davno naučio
U Žnjanu se Gospoji poklonit;
Da se s bratom sastanem kod Gospe,
Da mu jadno srce priupitam.«
Pustinjak je pogledô djevojku,
Okom kaže, nju će prevariti,
Pa kazuje nesretnoj djevojci:
»Jest mi danas Petar govorio:
Gospi Žnjana polaziti neće;
Nješto mu se preko glave mete,
Ja bi rekô, prositi će Jelku.«
Kad to čula ta žalostna sestra,
Kan' da ju je ošinula munja,
Glavu diže, a oči ukoči,
Ne vjeruje, šta ušima čuje,
Veće mora da vjeruje svetcu.

U svom čudu, u žalosti ljutoj
I ne spazi, gdje dolazi Turčin
Ponosita stasa i uzrasta,
Gospodskoga ruha i oružja;
Al Turčina mahom spazi starac,
Čim ga spazi, obasja ga radost,
Al se hitar mudro pritajio,
Pa prišapne u čudu djevojci:
»Idi, sinko, pomoli se Bogu,
I počini pod njegovim krilom,
A ja idem Boga da poslužim,
Da Turčina predobijem Bogu,
Ako mi je milosti u Boga.«
Djevojka je u još većem čudu,
Jer upozna dizdara Solinskog
Januš-bega, svoga brata pobru.
Čudesa su skamenila dievu,
Od čuda je ostala bez volje,
Pa s' okrene neobičnom domu,
Dovuče se do ložnice puste;
Zemlji klone tužna na koljena,
Al ne klone, Bogu da se moli,
Već da plačem srce izdovolji,
Jer joj srce dobro ne proriče
Za svog brata, za jedinca svoga.
— »Jaoh Pero, jaoh luda glavo,
Gdje bez nužde sramote da tražiš,
Da ti shule dično siromaštvo!
Da je u njih srca za te bilo,
Da te htješe da okite srećom,
Ne bi t' u grob odpratili otca,
Sa tvojine tjerali te ne bi!

Da ti htješe svoje milo dati,
Tvoju muku ne bi uzimali!
Jaoh Pero, jaoh luda glavo!«
Al' što svetac sa Turčinom sbori
U samoći, gdje ne čuje nitko,
A u noći da ne vidi nitko?
Zemlja čuje, al kazat ne um'je,
Zviezde vide, al su na daleko,
Te se oni mirno pogodiše,
Pogodiše, mirno razstadoše,
Razstadoše, i ostade tajna.
Al je čudo rijedko na samo,
Pa je ništa čuda, šta je bilo,
Prama čudu, šta hoće da bude!
Povrati se svetac nazorice,
Prisluškuje, je li čuti Kate,
A kad mnio, zaspala je Kata,
Uputi se stazom u bezstazje,
Vrh Marjana uz tu strmen kršnu.
A kada je vrh Marjana stigo,
Odkud sav Spljet pregledati možeš,
Čudan sio sjedit na mezivu,
Stao gledat po prostranom Spljetu,
Kako redom umiru svijeće,
A vjetar mu oko uši zuji
I titra se sa sijedim vlasim',
A more se s obje strane burka
I kriesi se prami zvjezdicam sjajnim.
Al gle sada čuda sijaseta!
Utrnute po Spljetu svijeće,
Svak je lego, da boravi sanak;
A pustinjak Marjana vrh kršna

Primače se njekakvom kamenju,
To ga oštro proždrlo kamenje;
Nego čuješ, kosa ti se ježi,
Strah i muka ubija te težka,
Kako tuli, kako grozno vije,
Čini ti se, zemljom i kamenjem
Proviruju kletnici iz pakla;
Čini ti se, po vjetru i mraku
Uzjašile vještice na metle,
Uzjašili vukodlaci ždrebad,
A kroz trnje i mimo kamenje
Poskakuje macić sitan, zloban
U kapici sjajnim očicama;
A u groblju, pustom počilištu,
U kolo se mrtci uhvatili,
Svi bijeli, svaki sa svijećom;
Svieće drže, a ne vidiš ruke,
Svieće gore, dogorjet ne mogu,
Kolo skaču a ne čuješ bata.
Od tog straha, od tolikog čuda
Stoji plača djece uz matere,
Majke djecu svetom vodom škrope,
Boga vape, a krstom se brane;
Mladići se bolje pokrivaju,
U njima je izumrlo srce;
Starost misli, što je djecom čula,
O strahotam' i podzemnim mukam';
A muževi, sto Turaka svakom,
Sad se boje zapalit svijeću.
Ali tko se nasmija grohotom,
Kad prestade kobno tulikanje?
Pustinjak se nasmija grohotom

Pun radosti, pun mi veselosti,
Što je svijet sujetan i neuk,
Te njim vješti gospodovat mogu,
Uspavat ga, da osjetit neće,
Da mu piju i srce i mozak.
Al to bilo u davnim davninam';
Davno bilo, sad se spominjalo,
A na slavu mog naroda dičnog,
Koji mi je danas progledao.

Drugo pjevanje.

Gospa Žnjana.

Na Spljet mi se tamna nojca spusti,
Na Jelkino srce tuga, sjeta;
Sa sjetom se u samoći bori,
A na prozor naslonila glavu.
Razžali se pitomom noćniku,
Pa mi Jelku miluje po glavi,
I tješi je i miluje nježno.
A Jelica, divotna djevojka,
Suzom mu se tajno izpovieda:
»Ja sam jedna nesretna djevojka,
Kojoj druge na svijetu nejma:
Da pogledam huda u zvijezde,
Zvijezde bi potamnjele vedre!
Da pošetam huda kroz cvijeće,
Za mnom bi se izvrglo u korov!
Imala sam prama srcu dragog,
Mojoj duši i sunce i život.
Dragi bio, nevjera je sada;

Bio mio, sad je uspomena.
S dragim mi je svijet prostran bio,
A sad mi se bez dragog suzio,
Svijet mi se prije svuda smijo,
A sad mi je svuda potamnio,
Odgovara mojoj crnoj sreći.
Do sad s bratom u šetnju izšetam,
A moj dragi sa svojim drugovma;
Svojim bratom ja se razgovaram,
Al sve mojem namjenjujem dragom;
On to čuje, on to razumije,
Pa se šali sa svojim drugovma,
A u šali meni odgovara.
Meni prije crkva omilila,
Jer u crkvi vidjam svoje milo,
Bogu s' molim, svoje milo gledim,
Očima se s milim razgovaram.
Prozor mi je dosad sunčan bio,
Pod prozorom ulica mi živa,
Jer ulicom često dragi prodje,
Obazre se, namigne na prozor.
Ja ga čekam, kan'da dogovorno,
Pripravila kiticu cvijeća,
Svaki cvietak nješto dragom kaže,
A moj dragi vješt u dočekanju,
Još vještiji čitati cvijeće,
Pogledom mi mahom odgovara,
A kiticu za kapu nabada,
Kitu nosi, njome se ponosi.
Njegda tako, sada naopako.
Sad izšetam s bratom nevesela,
A drugovi bez mojega dragog,

Nit šta sborim, niti šta romonim,
A oni se sumorni provlače,
Kad me glede, kan'da sam im kriva.
Crkva mi je sada sjetna, pusta,
Kad zapoje, kano da zaplaču,
Kad sviraju, srce mi paraju.
Sada mi je neobičan prozor,
A ulica samotna i pusta.
Sad badava svako cvieće gojim,
Zalijevam što vodom što suzom,
Kad mi svako cvijeće ne treba;
Jer mi svaka moja kita vene,
Čekajući svoga namjenika.
Pa sad spremam, tek od običaja,
Same kite od pelen-cvijeća;
Al i to mi jadnoj ne pomaže,
Jer ne mogu da dočekam dragog,
Ni da mu se kroz pelen potužim:
Oj pelenče, moje gorko cvieće,
Sad već vidju, da drugčije nije,
Manit ću se svakakog cvijeća,
A tebe ću, gorko, odgajati,
Ne bi l' jedno barem dočekala,
Kada umrem, — al da hoću skoro! —
Kad nestane drugoga cvijeća,
Da me samim pelenom okite!
Njeko čuti, njeko razumjeti,
Jamačno bi čulo, moje zlato;
Kad bi čulo, kad bi razumjelo,
Tad bi za mnom požalilo zlato,
Za mnom bi se razplakalo zlato,
Barem bi mi grobak pohodilo.«

*

Tako tuži Jelka u samoći,
A u tmini sjetne tihe noći,
Kad zakuca njetko u tamburu,
Njegdje blizo, al drugoj djevojci,
Uz tamburu dragi zapjevao:
»Sjaj mjeseče, da joj vidim lice,
Na prozoru lice moje drage,
Drage lice, angjeoski pogled,
Drage lice, duši rajska vrata,
Drage lice, melem jadnom srcu,
Jadnom srcu mene siromaha,
Siromaha sa jedinom nadom,
Uzdisati do hladnoga groba;
Uzdisati, al bez nje umrieti.
Jaoh nado, ala si čemerna!
Jer je ona soja gospodskoga,
A ja jadan roda ubogoga;
Pa ne smijem ni da oči dignem,
Roditelje da pogledam drage,
Kamo l' smijem jadan da im rečem,
Da pogiboh za njihovom kćerkom.
Tebi smijem, draga, da ti kažem,
Da ti kažem, o čemu ja živim,
O čem živim, čim ću umrijeti:
O jedinom onom sretnom času,
Kad mi reče, mila, da me ljubiš,
Kad ti rekoh, tvoj sam na vijeke!
Sretna časa, al se ne povrati!
Al da znadem, povratit se neće,
Jedno bi mi jadnom preostalo:
Moliti se Bogu neprestano,
Da nas digne s ovoga svijeta,

Da nas digne, ali obojicu,
Da nas digne, ali u dan isti,
Ne bi l' tužni sreću dočekali,
Da nas mrtve sprovedu u crkvu,
Kad nas neće da odprate žive;
Ne bi l' tužni sreću dočekali,
Da nas jedna barem raka primi;
Tko nas žive nemilo razstavi,
Da nas mrtve na vieke sastavi.«
Pjesmu pjeva zaljubljeni dragi,
Pjesmu pjeva bolnu, žalostivu,
A Jelkino srce odgovara,
Još bolnije i još žalostnije.
Tamburica neveselo kuca,
A sve dira u Jelkino srce,
Kano da su žice tamburice
Privezane za Jelkino srce.
Pjesma s' svrši, tambura ušuti,
A Jelica grozne suze lije,
Suze lije, kroz suze proklinje
Svoga roda pleme i gospodstvo,
S koga kuka i zlato i blago!
U tom njetko stupio u sobu,
Ogleda se po toj tamnoj sobi,
Niti vidi, niti koga čuje,
Do što čuje Jelkino jodanje;
Tada smućen pristupi djevojci,
A Jelica tugom osvojena
Nit kog čuje, niti koga vidi,
Već protrnu od nenadnog straha,
Kad osjeti na ramenu ruku,
Nepoznatu al vatrenu ruku.

Al po glasu bracu pozna svoga,
Kad joj smućen stao prigovarat:
»Oj Jelice, moj očinji vide,
Ti jaučeš, u samoći cviliš,
Svoju tugu i svjetlosti kriješ.
Al nij' pravo, al' po srcu nije,
Da imadeš brata rodjenoga,
Kom' je ništa i vatra i voda,
I sve muke na ovom svijetu,
A za volju jednu svoje sestre;
Da imadeš brata rodjenoga,
Koga zoveš jedinijem bratom,
S kojim si se dičila do sada,
Da na svietu sestre ne imade,
A sretnije svojim dobrim bratom;
A u tuzi, u nevolji svojoj
Ti se svojem bratu ne potuži.
Oj Jelice, oj mila sestrice,
Ili ti se bratac zamjerio,
Il si s tuge na nj zaboravila;
Ako ti se bratac zamjerio,
On će tebi pasti na koljena,
Dok mu prostiš, dok se s njim pomiriš;
Jesi l' s tuge na nj zaboravila,
Svojem braci svoju tugu kaži,
Ne bi li ti srcu odlahnulo.
Pa ti kaži svom vijernom bratu,
U dnu pakla za tebe je lijek,
Tvoj će bratac u dno pakla sići,
Ma na muke svoju dušu dao,
On će tebi lijek donijeti.«
Jelka bratu sjetno odgovara:

»Da ti kažem, vjerovati nećeš.
Svoju tugu ja ni sama ne znam,
Men' je samoj moja tuga tajna,
S nje bi mogla i dopasti groba,
A kazat je, brate, ne bi znala,
Da sam taman na postelji smrtnoj.
Već te molim, mili, sladki brate,
Ti ne pitaj za sestrinu tugu,
Kan' da ćeš joj ranu pozlijedit.«
To je bratu vrlo mučno bilo,
Te uzdahnu i bolno poćuti,
S njim uzdahnu tmina i tišina,
I poćuti tmina i tišina,
Te još većma srce pritisnulo.
Srce hoće da cijedi suze,
A sa srcem otima se bratac.
Da ne plače, sestri progovara:
»Ja sam mnio, ja se veselio,
Na radost ću svojoj sestri doći,
Kad joj kažem, kad joj se pohvalim,
Za čim davno gine i uzdiše,
Rašta me je svaki dan molila,
I svakakvom kletvom zaklinjala,
Rašta mi je pojas obećala,
Kog je vezla pol godine dana,
I imenom svojim nakitila . . . .«
Dalje bratac ne mogo da kaže,
Jer sestrica na noge se skoči,
Objem rukam' brata ogrlila,
I cjeliva svoga milog brata,
Od radosti ni broja se ne zna.
»Kazuj, brate, kazuj, spasitelju,

Je l' istina, što mi srce kaže,
Roditelji jesu dopustili,
Sjutra ćemo Gospi Žnjana poći!«
Svjetlost mahom sobu obasjala,
A Jelkino plačno lice radost;
Ona vadi krasan svilen pojas
Sav izvezen i srebrom i zlatom,
Na komu je od bisera samog
Jeličino ime okićeno.
Svilen pojas svomu bratu daje,
Pa je brata svoga obgrlila,
A sluša ga radostna i mila,
Gdje će sjutra Gospi Žnjana poći.
»Radi tebe, rad milosti tvoje,
Roditelje nemirom okružih.
Sve se njima po pameti mete:
Nesreća se može dogoditi.
Kao što se dogodila lane,
Kad je Bačić dopanuo rana
U hrvanju u težkom megdanu,
Ti njegove rane vidajući
Krvava se doma povratila.
Pa što s' boje kavge i megdana,
Što se boje turskoga nemira,
To se boje, to im pravo nije,
Djevojka si, plemenita roda,
Da mu nejma u svem Spljetu para
Po starinstvu a ni po bogatstvu,
Ti tu svjetlost roda zabacuješ,
Kad se snizeš i kad se sramotiš
Do jednoga prosta varošana,
Kojino je juče kmet naš bio;

Dokle bio i dobro mu bilo,
A odkad je kmetstvo izgubio,
On kumuje nevolji, bijedi.
Ja im jedva brigu ublažio
Preklinjuć se srećom i životom,
Nad tobom ću paziti i bditi,
Daleko ćeš svakoj sili biti,
A Petra ćeš Bačića klonuti.«
Jelica se svojem bratu moli,
Primoljava milostnim pogledom,
I krotkijem, sjetnim posmijehom:
»Sladki brate, danico i sunce,
Obreko si, al ćeš uzmanjkati,
Jer ti srce podnositi neće,
Da mi blato bacamo u obraz,
Kog su, čudo, naši roditelji
Ucvilili nemilo i gorko,
I pod nogam' zemljicu oteli,
Izpred usta zalogajak krušca.
Je l' pravedno, to će sam Bog znati,
Al je hudo, al je prežalostno
Porodicu poštenu, vrijednu,
Sa svog rada stjerati u nerad,
Sa života u crnu bijedu;
Još je gore hudo i žalostno,
Kada otac take porodice
Od težkoga bola i čemera,
Ne rad sebe, no rad djece svoje,
Jaukati stane i proklinjat,
Dok mu srce ne pukne od tuge.
I on umre, a pošljednja riječ,
Štono svojim za spomen ostavlja,

Kojom ide na sud pred Višnjega,
Biva kletva proti neljudima.
Vjeruj, brate, vjeruj mi, jedini,
Kad ja slušam svaku noć strahote,
Kad mi duša obamre od straha
Pri kobnome noćnom urlikanju
I pri strašnom zavijanju pasa,
Mojoj duši i savjesti mojoj
Jedna s' mahom ukazuje grožnja:
Nemir duše Bačića pokojnog,
Koga neće umiriti ništa,
Dok se našem domu ne osveti.«

Zora budi Jelicu djevojku
A ljepotom svoga rumenila
I divotom te sjajnosti svoje:
»Ustaj, Jelko, ustaj, mezimice,
Dok na travi hladna rosa blista,
Kao suza na mladjanom licu,
Dokle sunce odskočilo nije;
Jer kad sunce odskoči žestoko,
Hoće tvoje izgorjeti lice,
Krasno lice hoće izgrditi,
Ljepotu će tvoju potamniti.«
Za to Jelka haje i ne haje,
Već se ona radostno osmieva,
Lagan znojak s mladog lica briše,
A vesela svilen jorgan diže,
A prokšena na noge se spušta;
Nije njojzi do bijelog lica,
Već je njojzi do njezinog dragog,
Kako će mi dragog ukoriti,

Kako će mi dragog požaliti,
Kako će se pomiriti s dragim;
Dragi će se njojzi zavjeriti,
Zavjeriti tvrdom mužkom vjerom,
Do smrti će njojzi vjeran biti . . .
Pa pristupi sjajnom ogledalu,
Ogledalo za ljepotu pita,
A kad joj je ogledalo reklo,
Da je krasna i da je čarobna,
Svilenu je kosu razpletala,
A sama je sobom govorila:
»Da ja znadem, moja vrana koso,
Da će mene ljubiti nedragi,
Volila bi za nevolju sreću,
Da te pletem kod majke sijedu;
Da ja znadem, moje čarne oči,
Da će mene ljubiti nedragi,
Volila bi za nevolju sreću,
Da mi oba mladoj izcurite;
Da ja znadem, rumene ustnice,
Da će mene ljubiti nedragi,
Volila bi za nevolju sreću,
Da rumene meni potamnite.«
A kada je tako uzdisala,
Kosu plete kao što je lane
Od šestero i od devetero,
Okićuje kao što je lane
Pribadačam' od suhoga zlata,
Trepetljikam' drobnoga bisera.
Pa da vidiš vilu izmed vila
I angjela s božjeg posmijeha,
U bjelini kako je bijela!

Tijelo je vitko uhvatila
Svile plave tkaničicom tankom,
A crven je zobun prebacila
Sav izkićen i srebrom i zlatom.
Sva je krasna, kô što j' lane bila,
Kad upozna Bačića u Žnanju,
I kad su se zavjerili mladi
Tvrdom vjerom plamene ljubavi:
I duša će ostavit tijelo,
A ljubav se ugasiti neće;
Samo dragi još da hoće biti
Milog srca, kô što j' bio lane!
Još je nješto Jelka zapamtila,
Pa se šeta nježna grličica
Kroz cvijeće od ljepšeg do ljepšeg,
Pa će plesti kiticu cvijeća.
Ne izbira cvijet, što je lijep,
Već ga bira, kako srce hoće:
Bielu ružu pram bijelom licu,
Karamfilić pram ljubavi žarkoj,
A ljubicu plavu prama vjeri!
Pa je stala, pa je promišljala,
S mislima je sjetno uzdisala,
I još dade kitici izbranoj
Do tri pera tog pelena gorkog:
Jedno pero, što ne vidi dragog,
Drugo pero, što s njim ne govori,
Treće pero za njegovu tugu.
Dok se tako srcem razgovara,
Al eto ti majčice sijede
Nosi svjeta svojoj miloj kćeri.
Kad je majka kćerku ugledala,

I pobliže malo promotrila,
Kakva j' krasna i kakva je mlada;
Od radosti srce joj proplače,
Od miline zagrlila kćerku,
Od ponosa njojzi govorila:
»Hvala Bogu i Velikoj Gospi,
Da te kćerko, veseliju vidim,
Neg što si mi uviek sjetna, tužna,
Sa svijetom i sa milim' tvojim'
U zavadi u omrazi težkoj;
A njeku mi žalost upoznala,
Pa se s njome miluješ na samo,
A nemilo krasnu mladost truješ.
Budi, kćerko, tvojoj majci voljna,
Kô njekada vesela mi budi... «
Al je staroj nješto na um palo,
Uplaši se a ne smije kazat,
Jest joj muka, a podnosit mora:
Rad bi reći svojoj mezimici,
Rad bi reći: »Bačića se čuvaj!«
Al ne smije na zlo spominjati.
U tome ti i brajana mladog,
Sestri kaže, staroj majci kaže:
»Sve nas čeka naredno i spremno,
Dobri konji hržu nam pod sedlom,
Da idemo s Bogom putovati.«
Djeca majku cjeluju u ruku,
I odoše sretno putovati.
Jaoh Bože, mudar si i moćan,
Ništa ti se ukrasti ne može;
Al da mi je vidjeti i znati,
Što bi znao ljepšega stvoriti

Od Jelice i od brata njena?
Gledalo ih malo i veliko,
Svak se čudi, svakom zamre srce,
Svatko sebi misli u kob dobru,
Što mi vidi jošte za uranka
Taku ljepost: sestricu i brata.
A kada su izišli iz Lušca,
Prirodi se ukazali divnoj,
Od radosti sva se osmjehnula,
Žarko se je uztreptilo sunce,
Svaka travka posta zelenija,
Plavo nebo posta plavetnije,
Tiho more posta još tišije,
Složilo se u zrcalo gladko,
I uzdiše, što je zaželilo,
Da se krasni u njeg ogledaju.
Al što mi se uzmučila Jelka,
Te s' ogleda desno i lijevo,
Svakog momka lakomo pogleda,
A od svakog oči diže sjetna,
Kada vidi, da, kog traži, nejma?
Tako šuti i tako se muči
Dok stigoše Gospi Poljišana.
Kad stigoše Gospi Poljišana,
Progovara svom bratu do sebe:
»Dragi brate, moje pouzdanje,
Ti poslušaj svoju milu seju.
Navrati se starcu duhovniku
I zamoli starca duhovnika,
Da mi čita tu misicu svetu,
A na slavu Velike Gospoje,
I za sreću dana današnjega,

Na utjehu moga srca bolnog,
Ne bi l' mi se Bog smilovo dobri.«
Pa svom bratu pruža zlatan dukat,
Da pokloni starcu duhovniku.
To je bratac sestru poslušao,
Kako rekla, tako učinio.
I odoše dalje putovati.
Putujući opet šuti Jelka,
Opet se je nješto uzmučila,
Te s' ogleda desno i lijevo.
Svakog momka lakomo pogleda,
A od svakog oči diže sjetna,
Kada vidi, da, kog traži, nejma,
Dok stigoše vrutku hladne vode.
Kad stigoše vrutku vode hladne,
Konjici se malko ustavili,
Da s' napoje bistre hladne vode,
A Jelki se nješto oko otme,
Oko otme a zažari lice:
Ugledala, pa se skamenila,
Ugledala, oči izgubila,
Pa ne mogu da razberu oči,
Je li sablaz, djelo nečistoga,
Il se živa skamenila duša?
Nit je sablaz, djelo nečistoga,
Nit se živa skamenila duša,
Već je Petar Bačić oniemio,
U težke se misli utopio,
Na studen se kamen naslonio,
Podupro se o to bojno koplje,
Preko koplja uzdu prebacio
Vranca konja, brata jedinoga,

Žalostnu je glavu oborio,
Oči crne ukopo u zemlju.
Badava ga motrila djevojka
I palila svojim žarkim okom,
Ne bi li se junak probudio;
On se jadan probudio nije.
Pod Jelkom se hudi konjic trže,
Jer u konja srca ne imade,
Hitrom nogom stao polaziti;
Kad se Jelka u nevolji nadje
Ona trže kiticu cvijeća,
Bacila je pred Petrove oči.
Pred Petrom je mahom proletio,
Proletio kao brza munja
Raj i pako, i svjetlost i tmina;
Oči hitre sinuše za Jelkom,
A čim oči uhvatiše Jelku,
Mamen Petar skočio na vranca,
I potrča bez duše za dušom.
Al je Jelku časak naučio,
Živi časak i nevolja ljuta,
Pa je bratu mahom govorila:
»Mili brate, moja sladka milost,
Molim ti se, ne želio sestre,
Sunce mi je nješto dodijalo,
I ja sam ti, brate, ožednjela,
Rad bi groždjem da ugasim žedju.
Pa da hoćeš, moj brajane sladki,
Da ti hoćeš Bačića zamolit,
Da me vodi našem vinogradu,
Da ugasim svoju težku źedju.
A ti idi, i milo i drago,

Da uhodiš tamo oko Žnjana,
Je li mnogo doplovilo ladja,
Je l' se mnogo skupilo uskoka,
Je li mnogo sleglo se Turaka,
Je l' se bojat kreševa i krvi?
Jer sam ti se nješto uplašila,
Sve ti trnem od boja i straha,
Kad pomislim uskoke i Turke.«
Mučno bilo ponositom bratu,
Mučno mu je i premučno bilo,
Al kada je Jelku pogledao,
Od obraza i od oka njenog
Volja mu se polomila širom,
Pa je svoju sestru poslušao
I Bačića Petra umolio,
Da mu sestru vodi vinogradu,
Dok se vrati i dok Žnjan uhodi.
Bratac ode tamo prama Žnjanu,
Petar ode s Jelkom k vinogradu.
Bože mili, još i toga čuda!
Gori srce i jednom i drugom,
Hoće pusto hoće da izgori,
A nit Petar šta govori Jelki,
Nit će Jelka šta Petra upitat.
Već kada su u vinograd stigli,
Skoči Petar sa vrana konjica,
Pa priskoči Jelici djevojci,
Da je primi, da je s konja snimi,
Jelka njega ni gledati neće,
Već ga rukom od sebe odbija,
I spušta se na zemljicu sama.
U Petru je zamrlo srdašce,

Ukočio oči u djevojku,
A djevojka sjela na taj kamen,
Lice krije u bijele ruke,
A navali grozne suze ronit.
Pa kada se sita naplakala,
Još tužnije naricati stala:
»Težko meni, nesretnoj djevojci,
Do mojega do hladnoga groba!«
Lomi ruke Bačiću nesretni,
Ruke lomi, kameno govori:
»Čuješ, Jelo, čuješ, okrutnice,
Za što cviliš, za što suze roniš,
Rašta si se razsrdila na me?
Jesi l' kome tvrdu vjeru dala:
Neka nije tom Bačiću kužnom
Neka nije živjeti u miru,
Ni umrti neće drugojače,
No bijesan kô pseto bijesno?
Na to Jelka digla ruke s lica,
Pa srdita momku progovara:
»Nevjerniče, crni bezdušniče,
Zar ne znadeš, jadi te ne znali,
Kada si se srećom zaklinjao,
A znao si, zakletvu ćeš sgazit,
Bit ćeš mojoj ljubavi vijeran,
I da vjerom prevrnuti nećeš,
Nesretnu me učiniti nećeš,
Ma se sunce zemlji utrnulo,
Ma se zemlja survala u bezdno?
Pa kamo ti, nevjero za vjeru,
Pa kamo ti tvoja tvrda vjera?
Mo'š li znati, i mo'š li pamtiti,

Od kada se ti od mene kriješ,
Kao grješnik pred svojom svijesti?
Kud se djelo, kud li potrošilo,
Kad si bio zadnji put u crkvi,
Kad si prošo pod moj hudi prozor,
Kad si svetcem izišo u šetnju,
A da vidiš tu hudu djevojku
Ili živi, il se bori dušom?
Već ja jadna, i tužna i jadna,
Očekujem puste duge dane,
Promišljavam puste duge noći,
Propitujem ptice i zvijezde,
Je li gdjegod u životu Pero?
A Pero je crna izdajica,
On ne mari za sve moje muke,
Kano da me na svijetu nejma,
Kan da za me nikad čuo nije.«
Zamišljen joj momak odgovara:
»Ti znaš, Jelko, kopile nijesam,
Do skora sam dobrog otca imo,
Dok je bio i dobro je bilo,
Odkad nesta, sve je potamnjelo.
Dok mi njega u životu bilo,
Naša kuća, težačka je kuća,
Al prepuna svakog božjeg dara,
Nit se prvih u Spljetu zastidih
Po poštenju a ni po bogatstvu.
Tad sam mogo svoju glavu dići,
Tvoga otca pogledat u čelo,
A na tebe pomisliti, Jelko,
A u licu da se ne zažarim.
Al odkad je nesito lakomstvo

Tvom plemenu srce skamenilo,
A duša im privikla nepravdi,
Kô dijete jabukom kad s' igra,
Te oteše, a na crnu dušu,
Puste zemlje mojem jadnom otcu,
Kojeno je znojem natapao,
Preko težkih ruku premetao,
Kao majka svoje prvo čedo,
Te on jadan od bola i muke
Zaboravi i ljubu i sina,
I otidje Bogu velikomu,
A da mu se za nepravdu tuži
I od njega da potraži pravde:
Odtad meni više svijet nije
Kô što mi je svijet dotle bio;
Odtad i ti, moja sladka râno,
Nisi više, što si prije bila.
Tri svijeta sad nas razstavljaju,
Preko kojih sastat se ne dade,
A s puta se uklonit ne dadu:
Tvoga roda plemstvo i bogatstvo,
Pa i moje hudo siromaštvo.
Pa ja mislih misli svakojake,
Mislio sam, dušom premetao,
Al inače misliti ne mogoh,
Nego da se zavjerim svom srcu:
Bud s nesrećom drugovati moram
I izpijat, kleta što napija,
Neka Jelke, sladke uspomene,
Od nesreće nek bude na miru.
Sa mnom sretna nikad do vijeka,
A bez mene barem kob je druga,

Ako li me jednom zaboravi.
S toga svrgoh i crkvu i šetnju,
Tvog pogleda klonuo sam s toga;
I ja nejmam, moja sladka râno,
Nejmam danas, nejmam ovog časa
Nego jednu nadu od utjehe,
Koja bi me utješiti mogla,
Da mi rečeš, Jelko, nesudjena,
A mom srcu i od sunca draža:
Ti se meni smakni sa svijeta,
Da ti vidim i vjeru i ljubav!
Šta je tada sila sultanova,
Šta l' bogatstvo velikog ćesara,
Šta li sreća dužda mletačkoga,
Prama sreći mene presretnoga?«
Kad to čula plemenita Jelka,
Ona se je Petru smilovala,
Od milosti bije ga po ruci,
A sa svojom prebijelom rukom;
Pa je srcem njemu besjedila,
Tješila ga prepunijem srcem:
»Jaoh, Pero, radosti jedina,
Ti raztjeraj svoje crne misli,
Jer su crne i zlokužne preveć,
Pa će našu sreću da pokvare.
Nek si ubog, neka si siromah,
Kad bez tebe meni sreće nejma.
Pa mi vjeruj, molim ti se, dušo,
Molim ti se i otcem u grobu,
S kojim ti je sve dobro u grobu,
Do jedite do ljubavi moje,
Moje srce neće te pregorjet,

A nikada ni dok je vijeka,
Na svijetu ma sve pregorjela,
Ma ja s tobom s lista rosu pila,
Ma po šumi s tobom se hranila,
I hodala s tobom i živjela,
Kao što mi božje zvierje živi;
S tobom mi je živjet il umrieti.«
Mnogo sreće za čovjeka nije,
Nit je može čovjek uživati,
Nit je može jadan podnositi,
Već il mora sreća da popusti,
Ili mora čovjek da poludi.
I Bačić je htio da poludi
Od radosti od velike sreće;
Pa nij' znao, šta da sobom radi,
Već on vadi iz pasa pištolje,
Izbacuje redom obadvije,
I uzima svoje bojno koplje,
Pa je bojno prelomio koplje,
Prelomio na dvoje na troje,
Pa komade u visinu baca.
Ali ni to još sve čudo nije,
On obgrli svoga vranca konja,
Cjeluje ga po grivi po vratu,
A besjedi svom dobrom konjicu:
»Jaoh vranče, jaoh dobro moje,
Moj prijane, moj rodjeni brate,
Jutros bilo, da se razstajemo,
Bilo kome, ne bilo pram glavi,
Nama htjede da bude pram glavi,
Da se s crnim praštamo svijetom;
Al evo nam sunce ogranulo,

Te nam svijet blago razvedrilo,
I s njime nas jadne pomirilo.
Grjehota bi bilo poginuti,
Sa svojom se srećom dijeliti.
Dokle sreće, neka bude sretno.«
Al što Petar pliva u radosti,
To se davi Jelica od straha;
Problijedi kano krpa platna,
Pa zaklinje mahnitoga Petra:
»Ah kazuj mi, molim ti se Bogom,
Što si bio hudo naumio,
Da ti danas od sebe uradiš?«
On se smije kô djetešce ludo,
I kazuje uplašenoj Jelki:
»Ne boj mi se, srce iz njedara,
Što ja htjedoh danas da izštetim,
Rajska srećo, ti si popravila.
A ja htjedoh, bio naumio,
Kad mi nejma na svijetu sreće,
Kad mi Jelka sudjenica nije,
Neka sa mnom bar ni muke nije;
Htjedoh majku da nesreći predam,
Neka njome upravlja i vlada,
Jer ja sebi pomoći ne znadem
Kamo li ću da pomognem hudoj,
A ja danas dočekati danak,
Gdje će u Žnjan sgrnuti se Turci,
Pa ih dražit, zametati kavgu,
Ne bi li ih vrlo razsrdio,
Ja u kavgi ne bi l' zaglavio,
Nesreće se moje oprostio?«
Kako se je Jelka uplašila,

Sklopila je ručice bijele,
Pa se dragom svojem molijaše,
Ne moljaše kano svojem dragom,
No kan' da se moli roditelju:
»Nemoj, Pero, molim ti se srećom
I tako ti mojega života,
U suzama da ga ne provodim,
A da nejmam, kome da se tužim.«
Badava se Pero kunijaše:
»Neću, dušo, neću, srce moje;
Što je bilo, neka bilo nije,
Po tvojoj se volji promienilo,
I od sada tvoja volja osta.«
Ona Petra stala preklinjati:
»Ti se smiješ, ti se sa mnom šališ,
U tebe je srce kamenito,
No se meni sad ovdje zakuni,
A svjedok ti sam Bog višnji bio,
I svjedok ti ono sunce bilo,
Zakuni se: ljubavi ti naše,
I sreće ti našijeh srdaca,
I tako ti tvog otca u grobu,
Dok je mene na ovom svijetu,
Ti o smrti nećeš pomisliti,
Pomisliš li, nećeš zaželjeti,
Zaželiš li, tražiti je nećeš.«
I Pero se Jelki kunijaše:
»Svjedok mi je evo sam Bog višnji,
I svjedok mi ovo sunce žarko:
Kunem ti se, naše mi ljubavi,
I sreće mi našijeh srdaca,
I tako mi mog otca u grobu;

Dok je tebe na ovom svijetu,
Ja o smrti pomisliti neću.
Pomislim li, zaželjet je neću,
Zaželim li, tražiti je neću,«
Pa uzima kiticu cvijeća,
Kojuno je primio od Jelke,
Pa ju pruža milostivoj Jelki:
»A evo ti ova kita cvieća,
Ti je čuvaj mjesto srca moga.
Ako li te kad zaboli srce,
Bilo s koga, bilo s Petra tvoga,
Poruči mi po toj kiti cvieća.
Što god po njoj ti meni poručiš,
Sve ću tebi momak učiniti,
Hoću, dušo, ma mi srce puklo,
Hoću, srce, ma ja poludio.«
Na to mi se umirila Jelka,
Pa je svoga milovala dragog,
Milovala a do samog mraka;
Badava je bratac dolazio,
Kazivao, kako je u Žnjanu,
Molio je, u Žnjan da mi podje
I ranije kući da se krene;
Jelka htjede izdovoljit srce,
A nuz Petra nuz svojega dragog;
Kako htjede, i morade biti.

Treće pjevanje.

Prositba.

Rano rani crna udovica,
Prije sunca i bijela dana.
A što rani, kad joj sila nije?
Nejma vojna, da ga na put sprema,
Niti kćeri, da na poso budi,
Nit snašice, mile zamjenice,
Od milosti da joj pripomogne
Dvor pomesti, vode donijeti,
Il nejako čedo okupati.
Sila nije, — al kad srce ište!
Jer sirota, huda i nevoljna,
Predala se toj nesreći težkoj,
A nesreća jadnu naučila
Uraniti, da ne vidi nitko,
U crno se ruho zaodjeti,
Polaziti svetu kuću božju,
Tam' se gdjegod skupiti na samo
I dobrom se Bogu pomoliti.

Za se sreću od Boga ne moli,
Jer je svoju sahranila sreću,
Već uzdiše i moli se Bogu
Za dušicu svoje dobre sreće,
I za sreću svog sina jedinca,
Kog još jednog ima na svijetu.
Pa kada se Bogu natužila
I njemu se sita naplakala,
Uzdišući ide da se vraća
Svojem domu, da uzdiše opet.
Al što to bi danas iznenada?
Kad se domu povratila svomu,
Poslušala, što joj sinak radi,
Njetko kucat sta dolje na vrata,
Jadna misli: tko bi, Bože, bio,
Tko bi mene rano polazio
I šta li bi tko u mene htio?
Tako misli i otvara vrata,
Kad na vrata, gledaj mili Bože,
Al to Kata, dobrota djevojka,
Ruke šire huda i nevoljna,
Ruke šire, u lice se ljube,
A niz lice suze potekoše.
»Šta te, sinko, k meni rano vodi,
Tako rano, tako iznenada?«
»Zar ja, majko, ne sm'jem k tebi doći?«
»Smiješ, sinko, smiješ, da kome ćeš,
Ako nećeš svojoj majci doći?
Kamo sreće, moja dobra Kato,
Da te nisam nikad pregorjela,
Da se nisi sa mnom ni razstala!
Ali ti si i dobra i mudra,

Znaš razabrat, što je bolja strana,
I znaš, sreće na zemlji nejmade,
Pa si pošla za jedinom srećom,
Sebi mjesto da kod Boga nadješ.
Pa kako je, sinko, u svetinji
Kod onoga božjeg ugodnika?
Blago njemu i njegovoj duši
I zemljici, koju nogom gazi,
Jer je sav svet a na zemlji crnoj.
Jesi li se, sinko, naučila
Tome novom svetome životu
I molitvam i pokori težkoj? . . .
Ti mi bivaš i odviš blijeda. —«
Al djevojci njekud nije pravo,
Svojoj majci riječ prekinula,
Odgovora dobroj i ne dala,
Već upita svoju staru majku:
»Kamo Petra, kamo milog brata,
Je l' mi gdjegod u životu bratac,
Je l' na srcu ranu izvidao,
Je li mi se štogod utješio?
Igra li mi pod njim dobar vranac,
Kô što j' njegda poigravat znao?
Vije l' mu se perje za klobukom,
Kao što se njegda viti znalo?
A diže li ponositu glavu,
Kao što je njegda dignut znao?
Čuvaš li ga, moja sladka majko,
Kô što sam ga ja čuvati znala?
Škropiš li mu svaki dan odjeću,
Da ga puška ubiti ne može,
Nit oštrica krvi mu se napit?

Pleteš li mu gojnoga perčina,
Uplićeš li vrpce svakojake,
U družini da se razpoznaje?
Gojiš li mu ono drobno cvieće,
Mladjan momak da se njim okiti
I da mlado srce razgovori?«
A djevojci stara odgovara:
»Moja Kato, moja dobra kćeri,
Moj sin Petar čudan ti je momak,
Lako njega razumjeti nije,
Nit je lako ćud mu uhvatiti.
U njega su njeke tamne misli,
U njega je njeka crna sjeta,
Pa ga mori, da umori živa;
A njekad mu za mala prispije
Te se smije, te se razgovara
I miluje svoju staru majku,
Meni jadnoj na srcu odlahne.
U sobici njekad samcat čami,
Gdje osvane, tude i omrkne;
Njekad ode, njekad se zadocni,
Kad je svakog strah kod svoje kuće.
Juče ti je pošo Gospi Žnjana,
Pošo ti je sa suncem za rana,
Al za sunca vratio se nije.
Ja se jadna bila uplašila:
S Turcima je zametnuo kavgu,
Pa su mi ga ili smakli Turci,
Il je težkih dopanuo rana,
Jer se juče zla kob pokazala,
I ja mnijah: gotova nesreća!
Kad je mogo biti mi u Žnjanu,

Otčev handžar sa police padne,
Da ga nitko dotaknuo nije,
Na zemlji ga pol iz korâ nadjoh;
Te ja jadna i čekaj i pitaj
Za koga god mislim, iz Žnjana je,
Vidje l' tamo moga sina Peru?
A da mi je jedan znao reći:
»»Čini mi se, da sam ga vidio!««
Kad u veče jedva jedvimice
U njeke ću vrančev bat poznati,
Brž' iztrčem, ne znam sama, kako;
On ti mene milostno pozdravlja:
»»Dobra veče, moja sladko majko!««
Dok ja njemu dobra veče rekoh,
Al on više kopja ne imade,
Što je s jutra sa sobom ponio!
Opet mene groznica popadne:
Živ li si mi i zdrav, Petre sine?
A kamo ti tvoje vitko koplje?
On se smije i u mene gledi.
»»Božja pomoć, moja sladka majko!
U zdravlju sam, nikad u boljemu.««
Što ti kažem, to je sve, što znadem,
Nit šta reče više, nit ja doznah.«
Kad je Kata razumjela majku
I riječi njene razabrala,
Nješto se je sjetno zamislila,
Njekako je težko uzdahnula,
Pa se diže, da svog brata vidi.
Kada ga je jadna ugledala,
Niti htjede bratu pristupiti,
Niti htjede brata poljubiti.

A Petar se našao u čudu:
»Odkud sestre, odkud iznenada!«
Al se opet brzo razabrao,
Pa pristupi svojoj miloj sestri,
Poljubi je u to čisto čelo,
Pa je njojzi stao govoriti:
»A što si mi, sestro, sjetna tako,
A u licu odviše blijeda?
Dobro nije, ti mi veneš, sestro!«
A sestra je njemu prihvatila:
»Kako neću da budem blijeda,
Kako neću jadna da uvenem,
Kad se mene bratac odrekao,
Sirote se sestre zastidio,
S njom se ne bi ni sastao rada,
Jer je sestra huda sirotica!
Hvala, Petre, hvala, sladki brate,
Bog to tebi u grieh ne uzeo,
Jer kako sam sirota djevojka,
Sam Bog znade, šta ne može biti,
Kako l' da te osramotit neću?«
Od čuda se Petar skamenio,
Više za se on i ne zna ništa,
Da li sanja, da li je na javi,
Da li čuje, da l' mu s' čini čuti,
Pa je sestri svojoj govorio:
»Draga sestro, lijepo te molim,
Nemoj danas mene zaluditi,
Govori mi, da znam, što mi kažeš,
A nemoj mi hudo srce ranit,
Jer je ono i od sebe bolno.«
Tad je Kata njemu kazivala:

»Ja zamolih starca pustinjaka,
Da on traži da govori s tobom.
Ja sam znala, da si naučio
O Gospoji u Žnjan polaziti;
Nitko ne zna, kakono je meni,
I kako je mojem jadnom srcu,
Pa mi srce zaželi od njekud:
O Gospoji i ja idem u Žnjan,
Vidjeti ću tamo brata svoga,
On će meni, ja ću s' njemu tužit,
I srcu će valjda biti laglje.
Jer kako je mojoj duši težko,
Kad pomislim jadna ovu kuću,
Gdje ja bijah sretna i presretna,
Laglje mi je u grob polaziti,
Neg u ovu kuću ulaziti.
A ti, Petre, a ti moj brat jedan,
Ti si svoju sestru prevario,
Poručio: u Žnjan poći nećeš!«
Bratac se je sestri zaklinjao:
»Nisam, sestro, života mi moga,
Života mi i moga i tvoga.
Nit je mene starac upitao:
Hoću li ja u Žnjan polaziti;
Nit ja njemu rekoh: neću poći.
O svačem je sa mnom govorio,
Al o tome, sestro, ni riječi.«
Djevojka se udari po čelu,
Glavom klone, pa je uzdahnula:
»Dakle me je hudo prevario!«
Za tim kobna nastane tišina.
Kata nješto gorko premišljava,

A bratac joj u golemu čudu
U nju gleda, govoriti ne sm'je;
Kad u njeke žalostna djevojka
Osmjehnu se sjetno neveselo,
Pa će opet svoga brata pitat:
»Kaži, Pero, al pravo mi kaži:
Je l' istina, da ćeš prosit Jelku?«
Opet se je Petar začudio,
I začudjen sestri odgovara:
»Jest, istina, sestro, pa šta za to?
Al tko ti je to kazati mogo?«
»Kazao mi taj pustinjak stari.«
Opet se je Kata zamislila,
Malo misli pa poklima glavom;
Tad je svoga brata ogrlila,
Ogrlila objema rukama,
I cjeluje svoga milog brata:
»Nemoj, Pero, toga učiniti,
Molim ti se sestra na koljena,
A tako ti pokoja i mira
I tako ti sreće, koje nejmaš,
A Bog ti je dobar darovao,
I tako ti tvoje stare majke,
I tako ti tvoje hude sestre,
I tako ti tvog otca u grobu,
Jer mi srce mutno progovara,
Iz tog hoće da s' izleže hudo;
A ja srce moje razumijem,
Jer sam dugo patila se s njime.«
Bratac sbunjen hoće da govori,
Da umiri svoju bolnu sestru,
Al ona je ruke razklopila

Sa ramena svoga hudog brata,
Pa udari u plač u velike,
I pobjegne kao kobna munja,
Kada ob noć podere oblake.
I Petrovo otrovano srce
Razdere se na dvoje na troje,
Te iz njega krvave se liju:
»Što to pade mojoj sestri na um,
Da ne prosim i sreću i život,
Kada meni bez nje sreće nejma,
Kad mi bez nje ni života nejma?
Može l' ptica živjeti bez zraka,
Može l' zvierje živjeti bez gore,
Može l' riba živjeti bez vode?
Ako prosim, neće dobro biti,
Iz tog hoće da s' izleže hudo.
Al kuda će da hudije bude,
Kud hudije, kuda l' čemernije,
No ginuti a ne poginuti,
No živeći vasdan umirati,
Imat sreću al je neuživat?
Nije l' meni moja Jelka rekla:
»»Nek si ubog, neka si siromah,
Kad bez tebe meni sreće nejma;
Pregorjet te moje srce neće,
A nikada, dušo, do vijeka,
Na svijetu ma da sve pregorim,
S tobom mi je živjet il umrieti!««
Sestra moja il je poludjela,
Il je u snu snivala strahote,
Il je bolna, pa ju srce boli.
Jaoh sestro, jaoh jedinice,

Mojem srcu mila si i draga,
Al kuda ću drvu i kamenu,
Kad nijesi, štono mi je Jelka?
Nije kamo, moja mila sestro,
Nije kamo, prositi ću Jelku,
Prosit ću je, ma ja poginuo.«
I on sebi odijelo bira,
Sve čestito i sve plemenito,
Sami skrlet i čohu i svilu,
Izkićeno i srebrom i zlatom,
A skrojeno kan da naslikano;
Nije šala prositi djevojku,
Nije šala za prositbu nošnja,
Nije šala Petar momče mlado!
Sve je skladno, sve mu dolikuje,
Kô što sunce zemlji dolikuje,
Dolikuje o bijelom danu,
I još danu velikom blagdanu.
A kada se junak okitio,
Za pas djeo svijetlo oružje,
Kojeno mu ostalo od otca,
Podje k vratma, da otvori vrata,
Al mu ruka klonula sa brave,
I on težko od srca uzdahne,
Nješto s' muči, nješto premišljava.
Tri je puta podigao ruku,
Da otvori ta vrata pred sobom,
Tri je puta klonula mu ruka,
I on težko uzdahne od srca,
I stao se mučit i premišljat;
A kada se junak razsrdio
I na svoje jurišao srce,

Kô na svoga kletoga dušmana,
Vratma lupi, da se kuća strese,
I uplaši majku iznenada;
Petar sleti u dvor niza stube,
Majka sleti od čuda na prozor,
A kada je sinka ugledala,
Okićena kô što davno nije,
Ukočena kô što nikad nije,
Od čuda se stara preseneti,
Ruka sama toj vodici ide,
Iz vodice struk masline vadi
I poškrapa za sinom u nakrst.
Al što zjaje svatko u Bačića,
Tko ga goder sretne ili vidi?
Odkud da se svjetina sabrala,
Da upire očima u njega,
I da nješto medju sobom šapće,
Da ga danas smete i zastidi?
To je, brate, kan da razglašeno,
Da mi Bačić danas prosi Jelku —
Bit ne može, jer to nitko ne zna —
Al odkud bi bilo i Turaka,
Pa i Turci da u njega glede?
Odkud med njim' dizdar Januš-beže?
A za što ga Januš-beg pozdravlja?
Što se na njeg Januš-beže smije?
Bačiću se sve to tako čini
I po glavi tako mu se mete,
Dok mi dodje Jeličinom dvoru.
A kad dodje Jeličinom dvoru,
I promisli, rašta li je došo,
I promisli, pred koga da ide,

Šta l' će reći ponositom tastu,
U njemu se srce uzdrhtalo,
Stalo biti silnije i češće,
Naskroz mu se zamrsila pamet,
A na oči gusta pala magla,
Jedva mogo da upita sluge
Za knez Luku, kuće starješinu,
Jer s njim ima nješto razgovora.
Al je muka svaka za vremena,
A s vremenom svaka se mijenja;
Te kad Petar ugleđao kneza,
Kako sjedi ohol u stolici,
I kako ga mjeri poprijeko,
On mi smjerno pristupio knezu
I u staru poljubio ruku.
A veli mu ponositi kneže:
»Zdrav da si mi, Petre Jeličiću;
Koje dobro da ti meni nosiš?
Nijesi li zbog zemalja došo,
Kojeno su u tvog otca bile,
A mojem su pripadale domu,
Te su otcu tvomu oduzete?
Da znaš, Pero, drugome su dane,
O tom govor sad ne može biti.«
A Petar mi knezu odgovara:
»Kneže Luka, o tom i ne mislim,
Nit sam tebi rad zemalja došo.
Drugo mene, kneže, k tebi nosi,
I za drugo hoću da te molim.
Zazor mi je u te pogledati,
Još mučnije tebi govoriti,
A po sebi mučno je i stidno

o samoj pomisliti stvari;
Al ja, kneže, moram da govorim,
Ma da znadem, da ću poginuti.
Ja ću reći, milostivi kneže,
Hoću reći, na srcu što mi je,
A tebi je dano, da ti možeš
Il me zaklat, il me usrećiti
Jednom srećom, koju Bog dijeli.
Molim ti se, smiluj mi se, kneže,
A tako ti te starosti tvoje,
I tako ti samrtnoga časa,
I tako ga veselo minuo,
Pokloni mi Jelicu djevojku.«
Sve je kneže Bačića slušao,
Slušao ga, makao se nije,
Raztvorio i oči i uši,
Dok Jelicu spomenuo nije;
A kad Petar Jelicu spomenu,
Za čas se je kneže skamenio;
A kad poče k sebi dolaziti,
Rukama se za kosu primio,
Na svom stolcu živ se uzmučio,
Pa je starac na noge skočio,
Hoće Petra da proždere živa:
»Gledaj, hulje, gledaj kopilana,
Šta mu neće sve na pamet pasti,
Što li prosjak sve poželit neće!
Zar ti ne znaš, nesretni prosjače,
Tko je Jelka, kakvog li je roda,
Pa s' ne bojiš, kukavico jedna,
Ti o njojzi štogod pomisliti?
S očiju mi, na dvor da si mahom,

Jer još malo, vidim li te ovdje,
Težko neću povikati sluge,
Da ti rebra prebiju, prosjače.«
Od ponosa Petar se ukoči,
A osmjehnu od gorkoga bola,
Pa mi poče da odvrati knezu;
Al se kneže uzpalio jako,
Ciči, vrišti, dovikuje sluge,
A kada su doletjele sluge:
»S očiju mi ovoga prosjaka,
Da ste mi ga izbili na mrtvo,
Kako će mu prisjest lude želje,
I više ih poželjeti neće,
Dok je za njeg sunca i mjeseca!«
Sbilja sluge bržma potrčaše,
Da na Petra svoje ruke metnu,
Al je Petar junak od junaka,
Mrkim okom sluge pogledao,
A za nož se rukom prihvatio,
I okom je sluge ukočio,
Ukočio kano kamenove.
Za tim oko bacio na kneza,
Pa mi knezu stao govoriti:
»A ti pamti, plemeniti kneže,
Ti zapamti i dan i godinu,
Kad si Petra Bačića odbio,
Kopilanom njega zamienio,
I na sluge povikao svoje,
Kô prosjaka da ga se nabiju,
I izbace iz tvojega doma.«
Čim to reče, on odmah i ode.
Al kuda će crni nesretniče?

Što ne ide svojoj staroj majci,
Što ne traži svoje mile sestre?
Staroj majci što se ne iztuži,
Miloj sestri što se ne naplače?
Stara majka bi ga svjetovala,
Mila sestra bi ga požalila,
Laglje bi mu bolnom srcu bilo,
Težke muke podnosit bi mogo,
A mlad da se pod njima ne sruši.
Nejma krila do majčina krila,
Niti srca do sestrina srca,
Nit milosti ima do u svoga.
Al je Petar sve zaboravio,
Grdnu nosi na svom srcu ranu,
Nit šta misli, nit mu se što hoće,
Već jauče, rani odgovara,
Slijep bježi, kud ga rana vuče,
Dok se pred njim polje otvorilo,
Dok se nad njim nebo razkrililo,
Dok ga žarko prepeklo sunašce,
Tišina ga smrtna ogrlila,
Samoća ga pusta poljubila,
Pa se preda vatri, da ga mori,
A vatra ga i davi i mori;
A njegovom srcu ranjenome
I njegovoj mašti ugrijanoj
Pristupaju misli svakojake,
Pa se roje, metu naokolo,
Ne zna im se ni broja ni kraja.
Jedna miso krvava, bijesna,
Nož u ruci a pjenu na ustma,
Škripa zubim', a podmuklo viče:

»Osvetit se; kolikògod ih je,
Povadit im kleto srce na nož,
Ne bi li se nahranile psine
Plemenitim i gospodskim mesom.«
Druga za njom sjetna i žalostna,
Suznim okom a sklopljenim rukam':
»A da šta bi jadna Jelka rekla?
Od žalosti srce bi joj puklo,
Umiruć bi žalila na dragog.«
Opet jedna odvažna i krasna:
»Jelka ljubi i milo i drago,
Za dragim će u dno pakla sići,
Kamo l' ne bi u čamac sa dragim?
Njima bi se vjetar smilovao,
Sinjem bi se razžalilo moru,
Nepoznata na kraju svijeta
Krasnoj bi ih sreći izručili,
Tko su, što su, nitko znao ne bi.«
Ali do nje strašljiva i brižna
Glavom kreće, mahom prihvatila:
»Jelica je gospodskoga roda,
Naučila svilu i kadifu,
Naučila sladka med i šećer,
Od gladi bi mlada iznemogla,
A od straha izpustila dušu.«
Gle sad ove vesele, slobodne:
»Jelki nejma bez dragog života,
Makar s njime s lista rosu pila,
Divljakom se hranila po gori,
Studen kamen metala pod glavu,
Vedrinom se neba pokrivala,
A na goloj travi počivala,

Voli Jelka s svojim dragim poći,
Neg kod majke sjediti u svili,
A hranit se šećerom i medom;
A uskočit to biva od šale,
Koliko je od Spljeta u Solun,
Kako s' blizu Turci i kauri;
A ni Turci nisu gladni vuci,
Mjesto srca kamen ne imadu.«
Al se stara ukazala majka,
Pa govori svom jedinom sinu:
»Petre sine, ti majku ostavljaš?
Prosta ti je materina hrana
I prosta ti briga materina,
Na koga ćeš da ostaviš majku?«
Te se misli i metu i roje
Oko mašte i Petrova srca;
U njegovoj bolesti pretežkoj
Njemu jesu ponude jedine.
Odtud ide Januš-beg dizdare;
Bog bi znao, kuda će, šta li će!
Neće nikud do Bačiću uprav.
Njemu dizdar Božju pomoć viče,
A Petar mu jedva pozdrav prima.
Tad je dizdar kod Bačića sjeo,
Njegovu je ruku uhvatio,
Pa je njemu krasno govorio:
»Čuješ, Pero, čuješ, pobratime,
Poslušaj me, što ću da ti kažem.
Tebe kažu, da si kršan junak,
A mlad jesi, a pristao jesi,
Takvi malo hodaju po zemlji.
A ja velim, sladki pobratime,

Ti si jedan hudi nesretniče.
Pametan si, al badava ti je,
Mudar jesi, al ti ne pomaže,
Ili ne znaš, il vrijeme trošiš;
A vrijeme jeste skupo blago,
Pa je kadro sreću donijeti,
Al je kadro i pogazit sreću,
I traga joj svakog zatrpati.
Pa ti nejmaš, jadni nesretniče,
Niti roda niti prijatelja,
Da te krasni pametno nauče,
Da te barem savjetom podignu
Iz tog tvoga nesretnoga gliba.
Pa čuj, Pero, da ti jednu kažem:
Možeš znati a pamtiti možeš,
Odkada si meni prijatelju,
Ti od mene prijateljstva nejmaš,
Nit se sa mnom pohvaliti možeš.
Ja sam rada, da ne bude tako,
Ja sam rada, da drugčije bude,
Da ti možeš znati i kazati:
Baš ehvala, beže, Januš-beže,
Ti si meni jedan prijatelju!
Otca nejmaš, da u otca gledaš,
Roda nejmaš, da se u rod uzdaš,
Blaga nejmaš, jer su ti oteli;
Već imadeš pamet i junačtvo
I imadeš svoju staru majku.
Kod takoga sina i junaka
Svakoj majci može dobro biti!
A junačtvu i pameti tvojoj
Svud su brodi, gdjegod stigneš vodi.

Pa ako ćeš, prijatelju Pero,
Evo sada mene poslušati,
Okani se pogani lacmanske
I njihove vjere i nevjere,
I lukavstva i previjanosti,
E kod toga junak propast mora.
Već ti bježi sa materom svojom,
Onam' bježi, kud uteći možeš,
I gdje će te svatko dočekati
Bolje, brate, no od srca svoga.
Poturči se, sudjeno ako je,
Ako l' nije, ostani što jesi,
Al od sreće ti nemoj da bježiš,
Nit se od nje više otresati,
Kad te zove i kad ti se smije.
A kada si junak med junacim'
I imadeš krila i okrilje,
Baš mora li i to da ti bude,
Da grliti moraš kukavicu,
A tu tvoju Jelicu Alberti,
I lošiji od tebe junaci
Pa to mogu da učine lako,
A za tebe to s' je nasmijati.«
Januš-beže kad mi svoju reče,
U Bačića pogleda mi često,
Hoće li mu, šta l' da će mu kazat.
A kad vidi, odgovora nejma,
Jer su misli njega okupile,
On se digne, još prihvati jednom:
»Brate Pero, ja ti moju rekoh,
A tvoje je smislit i učinit;

A ako li dvije volje imaš,
Izabrati, što je bolje po te.
Moja ti je kuća otvorena,
Kadgod smisliš i kadgod joj baneš.«

Četvrto pjevanje.

Uskok.

Mrka nojca poručuje Jelki
Po toj budnoj i lakoj tišini:
»Aoh Jelko, crna kukavica,
Zar ti ne znaš, što je danas bilo,
Da te Petar prosio u otca?
Petar prosi a otac ne daje,
Već se na njeg otac razsrdio,
I s njime se strašno zavadio,
Sve do noža i slomljenih kosti;
Pa se Petar otcu zaprijeti:
Da zapamti i dan i godinu,
Kada mu je srce ucvilio!
Aoh Jelo, Bog te ne ubio,
Zar ti ne znaš, da će zlo da bude,
Da je Petar junak od riječi,
Što je reko, da će učiniti?
Kamo tebi, nesretna djevojko,
Kamo tebi kitice cvijeća,

Štono ti je Petar darovao,
Bude li ti kada do nevolje,
Da ti njemu po kitici javiš;
Što ti njemu po kiti poručiš,
Sve će tebi momak učiniti,
Učinit će, ma on poginuo!
A ti, Jelko, zla ne dopanula,
Ili ne znaš za nevolju ljutu,
Ili ne znaš, il nećeš da znadeš.
Tvome Petru ništa ne poruči,
A da bi ga od zla odvratila,
I da bi ga jadna umirila;
Već ti držiš kiticu cvijeća,
U ruci je neprestano držiš,
Misliš misli, a ne možeš smislit,
Kitu gledaš, a srcem se boriš,
Kitu gledaš, a uzdišeš bolno,
Kitu gledaš, a suze lijevaš;
Al ti, Jelko, ništa ne pomaže,
Što će biti, to hoće da bude;
Jer sad dragi večera sa majkom
Više jada no samoga hljeba,
Uzdisaja više nego soli,
Gorkih suza više nego vode.«
Pita njega zabrinuta majka:
»Sine Pero, na dobro ne sluti!
Dosta smo se najadili jada,
I dosad je bilo uzdisanja,
I dosad su ronile se suze,
A uzroka tome bilo dosta:
Ali tako tvoja stara majka
Još ne vidi, s jadom da se boriš,

Nit je čula kada, da uzdišeš,
Nit opazi, da proljevaš suze.
Dobro nije, moj jedini sine,
Nesreća se jeste dogodila,
Ili će se nesreća dogodit,
Mene staru u grob sprovoditi.«
Muči Pero, ništa ne govori,
Već se bori svojim težkim jadom,
I uzdiše i proljeva suze.
A kada je po večeri bilo,
Jadan mi je govorio majci,
On je svoju prevario majku,
Jaoh Pero, svoju dobru majku:
»Kako neću, majko, uzdisati,
Kako l' neću tužan ronit suze,
Od kada sam zavjet učinio:
Ja ću s tobom, moja stara majko,
Polaziti Gospu pod Planinom,
Pomolit se Gospi pod Planinom,
A za moju dobru sreću, majko,
Za veselu tvoju starost, majko.
Ni do danas jadan ne učinih,
Jer si, majko, stara i nevoljna,
Pa je težko tebi putovati;
Jer nejmamo, moja stara majko,
Ne imamo nikoga od roda,
Nit imamo krasna prijatelja,
Na koga bi domak ostavili,
Dok se ne bi s puta povratili.
Dok bijaše kod nas dobre Kate,
Dotle nama dobro li bijaše,
Bijaše nam bolja no od srca;

Odkad nas je Kata odbjegnula,
Ostadosmo u Bògu jedini.
S toga mi se razžalilo, majko,
I s toga ti plačem i uzdišem;
Sve ja mislim, u Boga je grijeh,
Bog mi grijeh oprostiti neće.«
Kad to čula ostarjela majka,
Tome se je vrlo začudila,
I svoga je sinka požalila,
Pa je sinu svome govorila:
»Za što, sine, to ne reče prije,
Pa smo davno učiniti mogli,
Tvog zavjeta da se oprostimo?
Hvala Bogu, hvala jedinome,
A da nije štogod gore, sine,
A po tome niti zla imade,
A zlu takvom doskočiti lasno.
Ti opremaj dobre konje sjutra,
Ja bijelu spremit ću pogaču,
Da idemo s Bogom putovati.
Jesam stara i jesam nevoljna;
Ali kamo puste sreće, sinko,
Pa da su mi sve ostale muke,
Koje nosim, a nosit ne mogu,
Kô ta jedna, što ću podnijeti!
Što od srca nikog ne imamo,
Na koga bi domak ostavili;
Pa ćemo ga, sinko, ostaviti
Na onoga, kog jošte imamo,
Na jednoga, našeg dobrog Boga.«
Kad je bilo sjutra na uranku,
Spremat će se sin i majka na put,

Al se stara nješto začudila,
U čudu se težko zamislila,
Zamišljena sinu govorila:
»Sine Petre, opet dobro nije,
Toga čuda dosad bilo nije:
Nit nam pjeva pievac na orahu,
Kano što je pjevao do jutros,
Nit kokoši hoće da nam zoblju,
Već skrivaju glavu izpod krila,
A pod stolom sve mauče mačka,
Goste čeka, a mi odlazimo.«
Petar majci ništa ne govori,
Već starica čudna glavom kreće,
I krsti se od zločeste kobi.
A kad bilo doba na odhodu,
I Petar je konje pripravio,
I majka mu čeka da uzjaši,
Ali ima šta da gleda stara,
Čudan Petar neće da uzjaši,
Ode pseto svoje milovati,
I njega je pustio vijerna.
»Bolan Petre, da rašta ga puštaš?
Da tko će nam kuću da nam čuva?«
Petar majci ništa ne govori,
Već starica čudna glavom kreće,
I krsti se od zločeste misli.
Petar opet neće da uzjaši,
Otišao milovat sokola,
I njega je pustio da leti.
»Bolan Petre, što sokola puštaš,
Da s kime ćeš u lov da polaziš?«
Petar majci ništa ne govori,

Već starica čudna glavom kreće,
I krsti se od zločeste volje.
Tad je Petar došo da uzjaši,
I da majci pomogne uzjašit;
Pa kada je staricu popeo,
On svog konja dobra uzjašio,
Dvije suze kanuše s dva oka,
I on bolan progovori majci:
»Šta da čuva? sreću ne uzčuva.
Sreće bilo, pa je i nestalo.
A što mogu sivome sokolu,
Kad veselo samo srce lovi?«
Tad podjoše sjetno putovati;
Al doleti sokô gospodaru,
Pa mu sjede na lijevo rame,
A vijerno pseto podiglo se,
Stalo skakat oko gospodara:
Kan' da s' moli: nemoj me ostavljat!
Petar tjera sivoga sokola,
Sokô prhne pa na rame sjedne;
Petar tjera to vijerno pseto,
Rep uvuče, za njim opet skače.
A kada je bolan pretrpio,
Pretrpio i tu težku muku,
I sokola pusti na ramenu,
Pseto pusti, da okolo skače,
Sve susreta znance i drugove,
Svatko njemu: »dobro jutro!« viče,
Svatko njega veselo upita:
»Daleko li, prijatelju Pero?«
On od svakog okretao glavu,
Nikom neće dobro jutro kazat,

Već sve šuti i sabire čelo,
A od muke svoje usne grize,
A do njega ta nevoljna mati,
To čudnija stara glavom kreće,
Sitno s' krsti od zločest i posla.
I tu Petar muku pretrpio,
Od bola se nješto poklopio,
Na jabuku sedla naslonio,
Nješto šuti, ništa ne govori;
A starica žalostna majčica
Nješto se je sjetno zamislila,
I ona mi šuti, ne govori,
Dok izišli iz veselog Spljeta
I u župni Sukojišan stigli.
Kad u župni Sukojišan stigli,
Starica će upitati sina:
»Sine Pero, kaži meni pravo,
Kaži pravo, tako bio zdravo,
Je li tebi Katica na srcu,
Kojoj nejma druge na svijetu,
Ni po licu, ni po dobrom srcu?
Katica je biser od djevojke,
Sirota je i hude je sreće,
Taman, sinko, kano što smo i mi.«
Petar se je majci začudio,
Od čuda je njojzi govorio:
»Bog mi s tobom, moja sladka majko,
Kako ne bi ja ljubio Katu,
Kad je Kata moja mila seka,
Moja seka, tvoja dobra kćerka,
Ne rodjena, bolja no rodjena?«
Opet se je Petar poklopio

Na jabuku sedla naslonio,
Nješto šuti, ništa ne govori;
A starica žalostna majčica
Nješto se je sjetno zamislila,
I ona mi šuti, ne govori,
Dok u ravnu Kopilicu stigli.
Kad u ravnu Kopilicu stigli,
Majka ć' opet upitati sina:
»Sine Pero, jedini u majke,
Nije hvajde, a nije mi kamo,
Čim se domu našem povratimo,
Mora, sine, Kata k nama doći!
Nije pravo i po srcu nije,
Gdje je svoje sprovela djetinstvo,
A da mladost dobra ne sprovede;
Ja bi rekla i bi se zaklela,
Da nas Kata ostavila nije,
Ne bi sinko, ni ti tužan bio,
Kô što nikad prije nisi bio,
Dok je u nas dobre Kate bilo.«
Sve se više Petar čudi majci,
Kazat ne sm'je, što mu je na srcu,
Pa na pole staroj majci kaže:
»Tko bi, majko, volio od mene,
Da nas Kata ostavljala nije,
Za utjehu da nam je ostala
U bijedi našoj i nevolji,
A u tuzi za razgovor blagi?
Srca nejma, da utješit znade,
Kô što znade njeno dobro srce;
Duše nejma, da će razgovorit,
Kao što će njena blaga duša!«

I opet se Petar poklopio
Na jabuku sedla naslonio,
Nješto šuti, ništa ne govori;
A starica žalostna majčica
Nješto se je sjetna zamislila,
I ona mi šuti, ne govori,
Dok su divnoj Dujmovači stigli.
Kad u divnu Dujmovaču stigli
Majka ć' opet upitati sina:
»Sine Pero, kaži meni pravo,
Kaži pravo, tako bio zdravo,
Ako ti je na srdašcu Kata,
Kojoj nejma druge na svijetu,
Ni po licu ni po dobru srcu,
Za što ne bi ti uzeo Katu,
A za svoju vijernu ljubovcu?
Sirota je i hude je sreće
Taman, sinko, kano što smo i mi,
Al je Kata biser od djevojke;
Bolje, sinko, ljubiti ne možeš,
Da obidješ sav unakrst svijet;
A starica tvoja jadna majka
Tu bi jednu doživjela radost,
Što jedino doživjeti može
Za života na lažnom svijetu,
Da svog sina vidi umirena,
Da ga vidi sa družicom sretna.
Tad bi, sine, sretna umirala,
S tobom bi se spokojna razstala,
I pod crnom počinula zemljom,
Gdje me čeka moj vijerni Šime.«
Od čuda se Petar skamenio,

Od zabune sav se zabunio,
Ne zna, majci šta bi prihvatio,
Malo stao, pak je prihvatio:
»Bog mi s tobom, moja sladka majko,
Kuda te je pamet zanijela,
Kuda li ti odletiše misli?
Zar ti ne znaš, moja mila majko,
Da je Kata po Bogu mi sestra
Ne rodjena, bolja no rodjena?
Grjehota bi meni, majko, bilo,
I grjehota i težka sramota,
Kad bi jednu sestru uzimao,
Jednu sestru za svoju ljubovcu.
To ti, majko, nikako ne biva
Za života tvog sina jedina!«
Još se jednom Petar poklopio,
Na jabuku sedla naslonio,
Nješto šuti, ništa ne govori,
A starica žalostna majčica
Nješto se je sjetno zamislila
I ona mi šuti, ne govori,
Dok su taman k Solin vodi stigli,
Solin vodu sretno prebrodili.
A kada su Solin prebrodili,
Gleda majka čudnovata sina,
Gdje ne kreće Gospi pod planinu,
Već on kreće njekuda na desno;
Pa je njemu čudna govorila:
»Sine Pero, a šta će to reći,
Ti ne ideš Gospi pod Planinu
Već ti ideš njekuda drugamo?
Dobro znadem i još bolje pamtim,

Kad sam bila djevojka u majke,
A moj vojno, tvoj otac pokojni,
Istom bio mene izprosio,
Ja se mlada tada zavjetovah,
A za sreću moju i mog vojna
I za naše sretno drugovanje
Poklonit se Gospi pod planinom;
Odovud se kretalo lijevo,
A ne, sinko, kuda mi idemo.«
Petar vara svoju staru majku,
On je vara, za nevolju mu je:
»Znam ja, majko, Gospu pod planinom;
Ali da ti jednu nuždu kažem,
U Solinu imam prijatelja,
Odavna ga ja ne vidjam, majko,
Po meni je mogo umrijeti,
Kako sam ga pomeo s pameti;
A nješto mi moj prijatelj dužan,
Evo dana, da se namirimo,
A odavle ni daleko nije,
I dugo se zadržati neću,
Onda ćemo Gospi pod planinu.«
Stara majka na to glavom kreće,
I krsti se od hudoga posla.
Ali joj se ne može inako,
Sinu svome da vjeruje mora,
Mora jadna da posluša sina.
A kada su malo dalje pošli
Do pomola te bijele kule,
Gdje mi sjedi Solinski dizdare,
Baš dizdare sjedi na prozoru,
Nješto mu se oko zabavilo,

Odmah nije spazio putnike,
Petar njega mahom opazio,
Na konju se svome izpravio;
Malo, malo, razabra se dizdar,
Okom svrne, razabra putnike,
Al gle čuda: »i Bačić i majka!
Ta eno ih, već su izpod kule! —«
Mahom dizdar na noge skočio,
Požurio niz tananu kulu,
Pred mile je goste izšetao,
Radostno je goste susretao,
Radostno je goste pozdravio:
»Živ mi i zdrav, Bačiću junače,
Živ mi i zdrav, sladki prijatelju,
I živa mi Bačićeva majko,
I živa mi i zdrava mi, majko!
Evo meni sunca i danice,
Sunce će mi ogrijati dvore,
A danica obasjati dvore;
Blago meni i mojemu dvoru,
A od sada dok je moga dvora,
A i mene dok je u mom dvoru!
S vama mi je svaka sreća došla,
I s vama je svaka sreća došla
A svakome Turčinu vijernom,
Koji jednog živog Boga drži,
A do Boga njegova proroka
I najvećeg svetca Muhameda;
I ja vidim Boga i proroka,
Gdje nas glede, gdje se na nas smiju,
Gdje se turskom sad raduju dobru,
S tebe, Petre, jednoga junaka,

Više nego s drugijeh hiljadu.«
Sad da vidiš čuda i pokora,
Sad da vidiš jada i nevolje!
Sjetila se Bačićeva majka,
Sjetila se crna kukavica,
Sjetila se toj Petrovoj misli;
Pa zakuka kano kukavica,
A previja kano lastavica,
A jauče, za srce ujeda:
»Jaoh Pero, nesretni u majke,
Jaoh Pero, jedini u majke,
Ne bilo joj ni tebe jednoga!
Gdje ti danas sahranjuješ majku,
Svoju staru i nevoljnu majku,
Zemlja j' neće, ti je sahranjuješ,
I s njom ime svoje sahranjuješ,
I pošteno ime otca svoga!
Jaoh, otče, za to znao nisi;
Da si znao, moj pošteni otče,
Tu sramotu doživjela ne bi,
O kamen bi slupao jedinca,
Svoje milo u kolievci čedo.
A sad, otče, pod zemljicom težkom
Tvoj jedinac tebi ne da mira,
Nit imenu tvome poštenome,
Već vas meće u zločesta usta,
Kako će vas hudo pokaljati,
U grobu te, otče, preokrenut,
A da laki ne boraviš sanak,
Već da zemlju nad sobom proklinješ,
I da zemlju pod sinom proklinješ,
Što ga neće da proždere živa.«

Sve to sluša taj žalostni Petar,
Sve to sluša, od jada ne skapa,
Nit je sebi život oduzeo!
Al je junak smrti poželio,
Zaboravi i na svoju Jelku,
Zaboravi tu osvetu sladku!
Al da vidiš mudra Januš-bega,
Da ti vidiš krasna prijatelja!
On Bačića neće da pogleda,
Prijatelja neće da zastidi;
Već on gleda Bačićevu majku,
Pa je mudro govorio staroj:
»Ne tuguj mi, moja stara majko,
Ne tuguj mi, ne imadeš rašta;
A tvoj Petar, tvoj jedini sinak,
On je junak razborit i mudar,
A srca je, kô što svatko nije,
Prama majci, pram' poštenju svome,
Po poštenju nitko pred njim nije.
Al je Petar žalostan u majke,
Hude sreće, kô što nitko nije;
Svak bi pao i svak bi klonuo,
Svakome bi živo puklo srce,
Da g' okupi njegova nesreća;
A on ti je, majko, u životu,
Poklonjen je, al oboren nije;
Takvih malo imade junakâ!
On se tebi potužio nije,
On je tvoje poštedio srce,
Majka si mu, nad sve si mu mila,
Svoju tebi nesreću ne kaza;
I ti si mu, majko, zlatna majka,

Al sada mu srca ne poštedi,
Već ga stala nemilo kidati.
Sin ti nisam, u rodu ti nisam,
Prijatelj sam tebi i tvom domu,
Ruku ste mi u nevolji dali,
Da m' otmete toj smrti prijekoj;
Pa ti, majko, sad cjelivam ruku,
I kažem ti, što ti sin ne kaza.
On pogibe za Jelkom Alberti,
A i Jelka uzdiše za Petrom,
Više za njim, no za svojim bratom;
Pa je Petar mnio i snovao:
»»Bude l' suda po našemu srcu,
Ne po rodu a ne po bogatstvu,
Jelka mi je vijerna ljubovca.««
Prevari se, ode prosit Jelku,
A u Jelke neotac je otac,
On je Petra tvoga pohulio,
Prozvao ga jednim kopilanom,
I prosjakom i hudoga roda.
Glas je zločest, pročuo se brzo,
Proletio Spljetu na sve strane,
Pročulo ga malo i veliko,
Tvome Petru podnosilo nije,
Svaka hulja da mu se nasmije,
Svaka rdja da ga zadirkuje.
U Spljetu mu nije bilo stanka,
Pa je danas k nama prebjegnuo,
Da on traži braće, prijatelja,
Koji njega znadu i poštuju,
Koji će ga dočekati, majko,
Kano brata boljeg no rodjenog.

A ja znadem, što se bojiš, majko,
Tvog će sina Turci poturčiti:
Kunem ti se svojom sitnom djecom,
Nitko njega silovati neće,
Osim njega i njegove volje,
A biti će, sudjeno štono je.
Već ti, majko, tvoju brigu baci,
I ti baci svu žalost i tugu,
Sve to baci, u moj dom unidji,
Da ti vidiš moju dobru ljubu,
Moju ljubu, svoju posestrimu,
Ne bi l' mi se pohvalila s njome.«
To je staru ušutkalo majku,
Ušutkalo, umirilo nije,
Glavom kreće, Turčina posluša
I unidje kaduni u sobu,
Jedan Petar s dizdarom u sobu.
Ali ti je dizdar mudra glava,
Kako ti je naredio mudro,
Čim je Bačić banuo pred kuću,
A tri momka posjela tri konja,
Poletjela u Klis na muštuluk,
Glavitome Kliškome dizdaru;
Kako su se momci slakomili,
Dva im konja putem popadala,
Treći pade u samome Klisu,
Al donese dobar glas dizdaru.
Kako se je dizdar obradovo,
Kako mu se razširilo srce,
On daruje muštulukom momka,
Tri bi mogla po tri konja kupit;
Pa mi dizdar glase razašilje,

Od radosti od kuće do kuće,
Prijateljim' svojima po Klisu,
A po gradu topove zapali.
Koji ne zna, jedan drugog pita:
»Je li nam se carević rodio?«
Pa izlazi iz tog Klisa grada,
Izilazi sila i gospodstvo,
Sve bogato na bijesnim konjma,
Sve veselo kano u svatove,
Pjevajući, iz pušaka paleć,
A pred svima sam dizdare glavom;
Izilaze, da u Solin idu,
A po toga viteza uskoka,
Kojino će osvjetlati Turke,
Kaurima težke zadat jade.
Brzo ode i sila i kita,
Brzo ode vesela u Solin,
A brzo se natrag povraćala.
Sobom vode Bačića junaka,
I njegovu ostarjelu majku.
Iztrkalo malo i veliko,
Iztrkalo i mlado i staro,
Da mi vide i čudo i hvalu,
Pa tijesto bule ostavljale
Zamiešeno, a ne umiešeno,
U koritu čedo okupano,
Okupano, a ne povijano.
Kad Bačića mladog ugledali,
A kakvi je mladjan i pristao,
Svak ga hvali, svak ga uzvisuje;
Njetko veli: »Kršnoga junaka!«
Njetko opet: »Lijep kô ružica!«

A njetko mi kazuje u družtvu:
»On od šale kamenom se baca,
Što tko dalje, on od šale dalje,
Al ga nitko ne može prebacit!
Do tri konja uporedo skače,
Preskoči ih i ne razmahne se,
A četvrtom dopane u sedlo,
Bojno koplje u ruke dočeka,
Na konju će s kopljem poletjeti,
I jabuku kopljem prosvirati;
Blago li se onoj sudjenici,
Koju sreća dopane s junakom,
I takvoga zagrli junaka!
A blago si ostarjeloj majci,
Koja ga je na svijet rodila,
I kršnoga tako odgojila!«
Al je stara požalostna nješto,
Bog bi znao, rašta li je sjetna,
A nuz taka sina i viteza!
Kad unišla kita i gospodstvo,
Kad unišla dizdaru u dvore,
Na prozoru kuli dizdarevoj
Sjedi Mejra u otca jedina,
Ona gleda čudo nahvaljeno,
Ona gleda mladoga Bačića,
Pa kad ga je okom pozobala,
U licu se nješto zažarila,
Pa je krasna sjetno uzdahnula.
Ona zove svoju dobru majku:
»Sladka majko, meni dobro nije,
Nješto me je zaboljela glava,
Čini mi se, i srce i glava!«

Majka pozna svoju mezimicu,
Majka pozna prokšenu i maznu,
Vidjela je sjedit na prozoru,
I gledati lijepog Bačića,
Pa se šali, Mejrimi govori:
»Moja Mejro, nek te boli glava,
Nek te boli i srce i glava,
Za što gledaš sa prozora momka?
S momka te je zaboljela glava,
A kroz oči i srce i glava.«
Ali Mejra za šalu ne znade,
Na svoju se razsrdila majku,
Od ljutosti što nij' zaplakala;
Pa se brzo pokajala majka,
Valja svoju da utješi Mejru:
»Miruj, Mejro, srditi se nemoj,
Hoće tebe utješiti majka,
Ti ćeš svojoj ozdraviti majci.
Mladi će se Bačić poturčiti,
Kaursko će ime ostaviti,
Mi ćemo mu tursko izbirati,
Krasno ime Omer-beže mladi,
Pa ćemo mu tebe pokloniti,
I zvat će se dizdarovim zetom,
A ti, Mejro, Omer-begovica.«
Dalje Mejra i ne sluša majku,
Već mi ide rumena, bijela,
Da se šeta pitomim cvijećem.
Pa mi trga ručicom bijelom,
Trga nježna bijela česmina,
I trga mi plavu ljubičicu,
I karanfil plemeniti cvijet,

Pa ih plete u kiticu malu,
A kiticu pod kavad sakriva;
Pa mi traži Kumriju robinju,
Robinju je odvela na stranu,
Da ih ne bi tkogod opazio,
Robinji je šaputala tajno:
»Je li vjera, moja Kumrijice?
Je li vjera, izdati me nećeš?
Je li vjera, prevarit me nećeš?
Ja ću tebe darovati krasno,
Za dan bolje nego za godinu,
Iz nova ću tebe zaodjeti,
Zaodjeti od glave do pete,
Kakva nisi nikad dosad bila.
Ovu kitu ponesi cvijeća
Našem gostu mladome Bačiću;
Ti mi mladog pozdravi Bačića,
I predaj mu kiticu cvijeća,
Kad uzdahne, nek pomisli na me,
Kada sanja, nek o meni sanja;
Kao i ja što za njim uzdišem,
I o njemu već odavna sanjam.«

Peto pjevanje.

Osveta.

Slavu slavi u Klisu dizdare,
Slavu slavi, do veselja mu je,
A Turčinu do zakona nije,
Pa da slavi svoje krstno ime,
Il da slavi svetca ikojega,
U hrišćanskom štono je zakonu,
U prekrasnom ubavom zakonu;
Već on slavi i slavu i radost,
Da se hvali i da se ponosi,
Na daleko da razmakne ime,
Da ga Turci od hvale spominju,
A od čuda da mu se načude,
Što je k njemu uskok uskočio.
Kakvi uskok? glavom Petar Bačić!
Takvog majka porijedko radja,
Da i rodi, dočeka rijedko,
Da doraste konju i megdanu,
Da s' osili proti težkoj sili,

Da se muci navadi junačkoj,
A uz muku svaku svakoj smrti,
A od šale kano da od sile;
Pa veseo dizdar bradu gladi,
Gladeć bradu on misli i mnije:
»Take sreće puste iznenada
Vala Turčin jošte ne doživi,
Već sudjeno bi evo baš meni,
Da se s njome pohvaliti mogu
Na sastanku svojim prijateljma,
Na divanu paši i veziru.«
Pa se silan dizdar poholio,
Od holosti brada mu je veća,
Od ponosa razmeće se srce,
Pa je njemu u tom Klisu gradu
Malo mu je gospode Turaka
I malo mu krasnih prijatelja;
Već on piše knjige na sve strane,
Sa svih strana dozivao goste,
Sve na glasu Turke prijatelje,
Sve na glasu gospodu junake: —
Jednu piše, jednu knjigu šalje
U grad Kamen u krš na krajini;
Drugu piše, drugu knjigu šalje
U krvavi Solin na Solinu;
Treću piše, treću knjigu šalje
U ponosno Konjsko glasovito;
A četvrtu i piše i šalje
Na Dicmane sive sokolove;
Petu piše, petu knjigu šalje
U Sinj slavni u grad na Cetinji.
U knjizi je svakom govorio:

»Nije Turčin, prijatelj mi nije,
Koji meni na poziv ne dodje,
Koji meni na radost ne dodje,
A na radost i moju i tursku,
I na radost svakoga junaka,
Koji danas sebi steče druga,
A do smrti više ga ne steče!«
Kad je dizdar knjige razturio,
Našao se u brizi i poslu,
Da gospodu dočeka gospodski,
Da svakomu voljicu pogodi,
Da se svatko pohvaliti može,
Kakvino je prijatelj dizdare; —
A kada je i tom' na kraj stigo,
Nješto se je bogme začamio,
Čekajući vjeru i nevjeru,
Tko će doći, tko li doći neće,
Tko će bratsku danas da pokvari.
Svatko pozna vrstnoga dizdara,
Nitko mu se zamjeriti neće,
Nitko volje pokvarit mu neće;
Svi dodjoše gosti pozvanici,
Svi dodjoše, svi se pozdraviše,
Za gotove stole posjedoše,
Svatko sjedne, gdje je volja kome,
Čelo stola hoće sam dizdare;
Pa ni to mu dosta ne bijaše,
Do seb' hoće uskoka Bačića,
Da ga svatko vidi i cijeni,
Je l' ga vidjet, je l' se pouzdati,
Je l' mu lako blizu druga naći!
Pa kada se dobro nagostiše

I kada se bolje ponapiše,
Kad je krvca udrila u obraz,
A obijest stala besjediti,
Poslušati čudnoga dizdara,
Šta će reći, kako l' će se hvalit
Pred tolikom silom i gospodstvom,
Pred tolikim licem i obrazom,
S tim uskokom, s tim Petrom Bačićem:
»Čuj me sada, sokole Bačiću,
Dobro čuj me, što ću ti kazati,
Bolje pazi, što ću te pitati,
Po istini da mi odgovoriš,
Da ne bude zazor i sramota,
I crn obraz i tebi i meni
A pred kitom ovakom Turaka,
Gdje mi sjedi prvi do prvoga,
Sve po izbor jedan do drugoga.
Do juče si Petar Bačić bio,
Od danas si moj vijerni pisar
I nad prvom četom harambaša;
Tebe hvale, da si dobar junak,
Al ne kude ni tu četu tvoju,
Jer će svaki Klišanin poginut,
Al sramote neće da ponese,
Nit' pred ikim oči da obori.
Pa mi budi, moj sokole, voljan
Svojom četom često četovati,
Bogat plijen u Klis donositi,
Tražit silu smrtnu ubojitu,
Ma gdje bila, ma se gdje desila,
Na megdanu, otvorenom polju,
Il u klancu težkom jadikovcu,

Nadješ li je, na juriš, viteže,
Da se sila pokršiti mora,
Mnoga majka da jauknut mora,
Mnoga ljuba zavit se u crno,
Mnoga sestra plakat i uzdisat,
A ti dići tvoje dično čelo,
Od ponosa svakog ne gledati,
A da ti se svatko divit mora,
Svatko s puta da t' s' uklanjat mora,
Svaki Turčin da o tebi reče:
»»Ala Bože, glavita junaka,
Još da ga je Turkinja rodila,
Mogao bi sjediti do cara! —««
Tad će svaki Turčin poželjeti:
»»Da se hoće Bačić poturčiti,
Dao bi mu kćerku za ljubovcu,
Da se mogu zetom pohvaliti!««
Pa i sâm bi tada poželio,
Da se hoćeš junak poturčiti,
Dao bi ti Mejru jedinicu,
Moga oka zenicu jedinu,
Dao bi ti, vala, za ljubovcu.
Pa još jednu kad pomislim sreću,
Kad pomislim, pa kad je poželim,
Da se hoće kleta izpuniti,
S njom bi sretan i u grobu bio,
Kamo l' ne bi s braćom u životu!
Al što nije u Boga moguće,
I njegova svetca Muhameda,
Gdje je srce i gdje je mišica,
Kano što je kod nas, braćo, danas?
Pa da ne bi to moguće bilo

Skupiti se jednom baš od zbilja,
Što nas ima ovakih jedinih,
Pa se s Klisa ovoga svinuti,
Kô sokoli kad s' visine vinu,
Pomenuti Alah i Proroka,
Polomiti ono nješto snage,
Razgoniti sa sgona stražare,
Provaliti naglo iznenada
Kô bujica silna kad provali,
U Spljet divan, u čudo na moru,
I u Spljetu turski barjak dići,
I dići ga i održati ga!
Sve prekrasne sreće na svijetu
Što su hude pram toj jednoj sreći?
Kad pomislim samo na nju tužan,
Kad pomislim jasne mujezine,
Kad pomislim, ušutila zvona,
Pa mi poju s visokih zvonika!
Kad pomislim puste divne crkve,
Sada više ne zovu se crkve,
Džamije su, gdje klanjaju Turci!
Kad pomislim ladje i bogatstvo,
Koliko ih ide i dolazi,
Koliko se krca i izkrca,
Pa pomislim, to je sad sve tursko!
Čovjek bivam, postanem dijete,
I srce mi postane djetinje,
Ronim suze kô ludo dijete!
Al ja pamtim, zaboravit neću:
Nitko ne zna, štono je sudjeno,
A bit može, štogod bilo nije!
Pa da čujem, sokole Bačiću,

Da te čuju i turski junaci,
Kad bi jednom baš istina bila,
Od kaura Spljet da otimamo,
A ti turski barjaktar pred vojskom,
Što ti veli srce u prsima,
Što ti veli krvca u žilama,
Što ti vele žile u mišicam',
Koliko bi, sokole Bačiću,
Na se samog primio kaura?«
Daleko je dizdar zamašio,
Lakomost ga odviš ponijela,
Kud ga Bačić ne može da stigne,
Jer su njima srca razdaleko;
Pa se momak malko zabunio,
Zabunio i pocrvenio;
A kada se malko razvedrio,
Dizdaru mi smjerno odgovara:
»Pametan si, dizdare, i mudar,
Pa ti hvala na dobroj riječi,
A drugo ti kazati ne mogu,
No se junak po junačtvu hvali,
Ne hvali se ni slovom ni hvalom;
A živi smo, možemo doživjet,
Je li kome stalo i pristalo
Med junacim' zvati se junakom,
A budi mi voljan na besjedi,
Mudra glavo, da ti jednu kažem,
Kazat ću ti uprav po istini:
Kod vas ima dobrijeh junaka,
Po junačtvu zovu se junaci,
Baš se lako zastidjeti neće,
Al ih ima, vjeruj mi, dizdare,

Imade ih gdješto med kaurim',
Vi bi ste se s njima ponijeli,
Vi bi njima prva mjesta dali,
Medju vama da ih prebrojite;
Pa ti pravo kazati ne mogu,
Kakvog mene evo sada vidiš,
Koliko bi na se primio ih,
Sto je rdja malo za junaka,
A jedan je bolji junak preveć;
A želiš li slušati i znati,
Štono može srce u junaka,
Kad s' okrvi, osvetu zažedni,
Sakupi mi sutra malu četu,
Da ja s njome do pod Spljet potrčim,
Pa evo ti moja tvrda vjera,
Ona jošte prevrnula nije,
Dajem ti je u izbranom družtvu:
Kolikogod u susret mi dodje
Tog gospodskog soja Albertova,
Ma svi došli, koliko ih ima,
Toliko ćeš vidjet mrtvih glava,
Il ćeš čuti, s ramena je moja.«
Kad to čuo iz Klisa dizdare
I ostali u družini Turci,
Od radosti oni halaknuli,
Od bijesa svi se pomaknuli,
Pa mi vade kese iz njedara,
Po kesama probiru žutake,
Pa sipaju pred Bačića redom.
Bačić ih se dotaknuo nije,
Već u njemu srce uzkipjelo,
Pa mi reče ponosan Turcima:

»Vi ste Turci pošteni junaci,
A sad evo kvarite poštenje.
Hulja nisam, a horjatin nisam,
Za života, za moga jednoga
Nek o meni nitko ne pomisli!
Vama dadoh tu junačku vjeru,
Vi nećete vjere prihvatiti,
Hoćete je zlatom podkupiti,
Mislite je učvrstiti zlatom!«
To mi reče junače Bačiću,
Vesela mu stara majka bila,
Pa skočio na vitežke noge,
Srdit ode izmedju Turaka,
A Turci mi od čuda i stida
Mukom muče, jedan drugog gleda.

Strašni Bože, grdna li pokolja
Po ovome groznom razbojištu,
Pogledat ga, srce ti ozebe,
Po tijelu sve ti trnu kosti,
A koža se od strahote ježi!
Lešine su polje prekrilile,
Nakrstice leže nemilice,
Vrela krvca teče, ne prestaje,
Sve se puši, kako crna teče.
Tu ti nejma majke ni sestrice,
Niti ima vijerne ljubovce,
Kojeno bi mrtve oplakale,
Svoje mile glave razbirale,
I grdne im rane opirale,
Pa ih crnom pokrile zemljicom!
Već se grdne psine nakupile,

Sve mršave, jedva hodat mogu,
Krvcu piju žedne i lakome,
Krvcu piju a krv gadne bljuju;
A silna su jata uzavrila
Vranih vrana i crnih gavrana,
Od veselja sve ih graka stoji,
Od množtva su tamu potamnjeli,
Jer ni sunce gledati ne može.
Ali kakva ono svjetlost ide,
Tiho ide a zemlje ne dira?
Bože čuda, ta to mi je Jelka!
U bijelu bijeli se krasna,
A u licu sjajna zorolika,
Oči su joj do dvije zvijezde;
Igra mi se kiticom cvijeća,
Ali curi krvca iz kitice.
Bože dragi, ta to nije kita,
Već iz glave mrtve krvca teče:
»Jelko, râno, ti se krvlju šališ,
Ti se šališ s jednom mrtvom glavom?«
Pa će Petar pristupiti Jelki,
Hoće tužan da zagrli Jelku,
Tek sad spozna, da to nije Jelka,
Trup ledeni da je zagrlio,
Odsječenih i ruku i glave,
Te iz trupa lokće silna krvca.
Od straha je ruke razklopio,
Izpustio trupinu na zemlju,
Al trupina ne padne na zemlju,
Tuda teče brzica rijeka,
Pa rijeka i trup ponijela,
Trup mi valja, i trup glavu ima,

Pozna mu se i odjeća crna,
Dugačka je a i otrcana,
Ta gle, Bože, ta to je pustinjak!
Ali tko se silan pomamio
I bijesna uzpalio konja?
Konjic baca pjenu na klobuke,
A sve dobar zečki poigrava,
A deliji pusta sablja skače,
Daleko se čuje kako zveči.
Pa kuda će neznani delija,
Na koga l' se ljuto razsrdio?
Ta Bačiću, žalostna ti majka,
Zar ne vidiš, da ćeš poginuti,
Da te hoće konjem pogaziti,
Niti ćeš se moći ogledati,
Nit' junački mejdan dijeliti!
I jeste se Bačić uplašio,
Osvrće se, kuda će pobjeći,
Kad al pozna sinja kukavica,
Da ga ganja taj Luka Alberti,
Da ga hoće kopljem da probode.
Sad da vidiš, šta je Petar Bačić,
Sad da vidiš, šta da će osveta!
Ciči, pišti kao ljuta guja,
Dvije šake junačke stisnuo:
»Ako s' junak a nijesi hulja,
Da jednaki mejdan dijelimo.«
A kad vidi, tu poštenja nejma,
Bijesan je konju poletio,
Bojno mu je koplje polomio,
Britku mu je sablju iztrgao,
Rukama ga svojim pograbio,

Sve mu kosti pucaju u krstih,
I svlači ga sa bijesna konja
Kano jedno nejako dijete.
Al gdje su mu oči dosad bile,
Kako l' su ga mlada prevarile,
Ter sad vidi, da to nije Luka,
Nego da je mladi bratac Jelkin?
Na njem hoće Petar da s' osveti,
Pa potrže tu njegovu sablju,
Odskočio, sabljom zamahnuo,
I jeste ga mužki udario,
Dvije pole od njeg napravio,
I složio sa zemljicom crnom;
Al dijete nije palo mrtvo,
Jer će ono nješto da govori;
Tko za Boga hoće da govori?
Ta to Jelka hoće da govori,
Na smrti se sa dušicom bori;
Neveselo Petru progovara:
»Hvala tebi, Petre, na ljubavi,
Od mene ti i to prosto bilo!...«
Pa žalostno nješto zamrsila.
Bačić klone na zemljicu crnu,
Svoju Jelku mrtvu zagrlio,
U hladno je lice cjelovao:
»Jaoh, Jelko, jaoh dobro moje,
Tebe jednu izgubiti moram,
Izgubiti a kroz svoju ruku;
Jaoh ruko, ti mi usahnula!«
Muklim glasom naricati stao,
Vrele suze roniti niz lice;
I vrele ga suze probudile

I to težko muklo jaukanje,
Pa još teku suze i na javi.
Suze triše neveseli Bačić,
Trišući ih pretežko uzdiše,
Uzdišući siromah se tješi:
»Hvala Bogu, što je u snu bilo!«
Pa je stao sjetan razmišljati,
Te strahote u snu doživio:
»Al tko bi mi jadnom kazat znao,
Jesu li mi od sna u san došle,
Il mi slute na nesreću kakvu,
A na goru meni nesretniku?
Pa da barem kog od srca imam,
Kome bi se tužan natužio!
Al ja nejmam nikoga od srca,
Sirota sam na ovom svijetu;
Jelke nejmam, jer mi je ne dadu,
Sestre nejmam, jer sam izgubio,
Majke nejmam, jer sam ucvilio.«
Tad mu oči kobno zasijaše,
U tijelu sav se uzdrhtao,
Kosa mu se podigla na glavi,
A ustima grozno se nasmija.
Posmjeh taki kod Boga na nebu
Izvrgo bi sam raj u pakao,
Kamo l' ne bi srce Bačićevo
Prometnuo u pakleno srce!
Pa je koban skočio na noge,
Turski barjak primio u ruke,
Pa ga nosi užasna pogleda,
On ga nosi u pol Klisa grada,
U pol Klisa razvije mi barjak,

Da se četa sakuplja pod barjak.
Bože mili, vidiš li ti čuda,
Koga prije vidio nijesi,
A sad možeš vidjeti u Klisu,
I vidjeti i načudit mu se!
I do sad su skupljali se momci
Pod krvave barjake u četu,
I do sad ih bilo bijesnijeh,
Krvce žednih a lakomih plaho,
Al ne bilo sile ni radosti,
Nit krvave pomame junačke,
Kano što je u Klisu na klisu
Kod pomamnih Klišana Turaka,
Što mi idu Bačiću u četu
I kupe se pod njegovi barjak.
Zapjevali iz bijela grla,
Od veselja bacaju se kopljem,
Dočekuju u bijele ruke;
Od veselja pale iz pušaka
I gadjaju na nebu oblake;
Od veselja dobre konje draže,
Da im sipa vatra iz nozdrva;
Ti bi reko i bi vjerovao:
Ta to nije četa da četuje,
Da pregore svoje ruse glave,
No veseli kićeni svatovi,
Veseli su, idu po djevojku.
A kada se četa sakupila,
Četu broji Bačić harambaša,
Nabrojio do petdeset druga,
Po četi se okom ogleduje,
Valjanijeh petdeset momaka,

Pa mu srce zakuca veselo,
A lice mu posmjeh razvedrio,
Pa je četi svojoj govorio:
»Sada, braćo i družino draga,
Da nas samo i sreća posluži,
Da ja vidim te zlotvore moje,
Da mi hoće na mejdan izići;
A za drugo ja ne molim Boga,
Kod mog srca i desnice moje,
I kod vašeg srca i desnice.
Samo jedno da vam, braćo, kažem,
Vi pamtite, što ću da vam kažem:
Sve vam prosto megdan i dušmani,
I prost vama vaš bogati plijen, —
Moji nisu dušmani vam prosti;
Njihove sam mladjan krvi žedan
I ja hoću klete da s' napojim,
Živ ja hoću njima da bogujem.
Bude li nam danas loša sreća,
Čekat ću je, dok je ne dočekam,
Kušat ću je, dok se ne smiluje,
Ma se meni vi iznevjerili.«
Mahom ode četa da putuje,
A pred četom Bačić harambaša.
Jeste složna i jeste izbrana,
Vesela je a krvi je žedna,
Strašni su ti ti zmajevi ljuti,
Otrovni su a i bijesni su!
Spremajte se, majke, da kukate,
Spremajte se u crninu, ljube,
Spremajte se crnoj sreći, seje!
Veselo su i u Solin došli,

Veselo su Solin prebrodili,
I mašili ravnog Spljetskog polja.
Kad su dobro u polje zamakli,
Al da vidiš trke i bježanja,
Kako bježe po polju težaci!
Zaboli su mašklin u ledinu,
Al nemadu kada, da ga vade,
Pa i osta u tvrdoj ledini;
I opanci na nogam' su težki.
To gledaju straže po stražama,
Sjetile se mahom svojem jadu,
Nenadnja ih redom pobunila,
Što mi hoće bolje da s' prikupe,
To se gore metu i razmiču.
Četa straže mahom polomila,
Polomila, s mjesta raztjerala,
Kano vuče kad raztjera ovce.
Bilo dosta krvavijeh glava,
A dosta ih zemlju poljubilo,
Poljubilo, brate, na vijeke.
Al po Spljetu leti crni glase,
S crnim glasom još crnija strava
Leti, Bože, od usta do usta,
Da je došo Petar Bačić s četom,
Pa je težko s njime bojak biti,
A teža je njegova osveta.
Zazvonila zvona žalostivo,
Na sve strane udarila jeka,
Bubanj buba, a rog sjajan kriči,
Zatvaraju trgovci dućane,
Sve se sbuni, sve se poremeti,
Sve ti trči, sve ti uzavrelo,

Taman da je sudnji danak stigo.
Pa kako mi obliću gospoda,
Ta ponosna mletačka gospoda,
Bi ti sada i kapu skinuli!
Ali leti, leti za oružjem,
Idi bij' se s Bačićevom četom,
Idi ne daj, ne daj Spljet Turcima.
Splječani se jesu uplašili,
Uzimaju to bojno oružje,
Uzimaju, al im štrepe ruke;
Sestre, ljube opazile straha
Na tamnome licu svojih dragih,
Pa od straha čudno probljedjuju,
Ukočene gledaju u svoje;
Djeca glede u žalostne majke,
Malo glede, brzo se razplaču,
A ne znadu, šta je, ni kako je.
Ali tko je bolji od boljijeh,
Tko se nije strahom ustrašio,
Kome srce još hrabreno kuca?
Jelkin bratac nije s' uplašio,
Njemu srce još kuca hrabreno:
Malenu je sastavio četu,
Malena je, al je ognjevita,
Četu vodi, a pred četom jaši;
Krasnom momku kamo si mu, srećo,
A da neće glavu izgubiti,
Bilo bi ga mladjana grjehota!
Al on valjan ne misli na glavu,
Već on žuri pred neprijatelja,
Željan mi se s njime ogledati,
Željan mi je dično ime steći.

Al mu ime presjelo i dika,
I presjeo taj junački ogled,
Kad je s četom tursku četu stigo,
I Bačić ga smotrio pred četom;
Zagrmila suha grmljavina,
A Spljetsko joj polje odjekuje,
A čude se Turci i kauri:
»Od tolikih jedan mi dolaziš,
Neće sreća da mi se nasmije,
Da vas vidim koliko vas ima,
A da vam se mukâ naužívam,
Žedjan krvi da vam se napojim,
Krvi pijan da vam pjesmu pjevam
O plemštini i o gospoštini,
I o slavnom soju Albertovom.
I ti si mi tog gospodskog soja;
Da mi pozdrav bar odneseš majci,
Drži mi se sada kako treba,
Da svom domu sramote ne gradiš!«
Pa na momka juriš učinio.
Od čuda se čete začudile,
Nit se biju nit se gone više,
Već gledaju, šta će sad da bude.
Al se Bačić nješta premislio,
Gle ga sada, on se umirio,
Kad Jelkinog brata s bliza pozna,
Na licu mu lice svoje Jelke,
Pa je njemu sada žao momka,
Žao mu je brata Jeličinog,
Neće više mlada da pogubi,
Neće milu da ucvili Jelku;
A sramota megdan ostaviti,

*

Započeti pa ga ostaviti,
Pa mi neće više da udara,
Napustio momka da udara,
On odbija, on se junak brani.
Al da vidiš jada iznenada!
Bačića su misli zanijele,
Zanijele njekuda daleko,
Il je majku svoju pomislio,
Il Katicu od srca sestricu,
Ili Jelku srce nesudjeno;
A momak mi ne misli na majku,
Nit na majku, nit na milu seju,
Već on misli pred sobom Bačića,
Kako bi ga mogo pogubiti;
Pa zamahnu dobro iznenada
Britkom sabljom i desnicom rukom,
Htjede bogme presjeći Bačića,
A Bačić se brzo sjeti jadu,
Svoju mahom sablju podmetnuo,
Podmetnuo, al je okasnio,
Po laktu ga momak òbranio.
Kad po rani ranu osjetio
I iz rane kako toči krvca,
Misli su ga mahom ostavile,
Prenagli se, sabljom zamahnuo;
Kako mi je oštro zamahnuo,
Mlad se momak odmah uplašio,
Trznuo se na konjicu naglo,
Svoja prsa mladjan razkrilio,
Pod prsima pojas zasijao,
Na kome je ime Jeličino.
Samu Jelku Bačić ugledao,

Kad je ime sladko opazio,
Hoće kletu da uzdrži sablju,
Al je sablja lakoma na krvcu,
I dobro je momka zahvatila,
Čini mi se, presjekla mu rame.
Hoće momak da klone sa konja,
Kako cvietak pod kosom kad klone,
Jadan Bačić sad ne vidi brata,
Jelica se njemu ukazala,
Kaku ju je vidio u sanku.
Problijedi kao smrt blijeda,
I od muke iz glasa jaukne,
I skočio lagan sa konjica,
U ruke je momka dočekao.
Ljubi njega u blijedo lice,
A kupa ga vrelijem suzama,
A jauče, i kamen bi puko:
»Jaoh meni i težko se meni,
Naopako do miloga Boga,
Što ja danas učinih nesretan,
Gdje pogubih brata od zakletve,
Moju Jelku za srce ujedoh!
Oj tko ima još u sebi srca,
A nije mu srce od kamena,
Na njem zmije počivale nisu,
Brzo dajte biljara, ljekara,
Ne bi li mu ranu ogledao,
Ne bi li mu kletu izvidao;
A evo ću u Spljet da ga nosim,
Na zemlji ga neću ostaviti,
Ma da će me mlada pogubiti,
Ma da će me danas objesiti.«

Takvom čudu i nenadnji takvoj
Čude mi se Turci i kauri,
A čudu se načudit ne mogu,
Što je bilo, kako li se sbilo!
Al poviče iz Turaka ćoso:
»Bilo sretno, gjuvegija Pero,
Idi u Spljet, a mi ćemo u Klis,
Tebi momak, nama stara majka!«
Kad to čuo nesretni Bačiću,
Hoće jadno da mu pukne srce;
Još je jednom momka cjelovao,
Još ga jednom suzam' okupao,
Pa ga spusti na zemljicu crnu,
A on ode da uzjaši konja,
Da se vraća Klisu prokletome.
On mi jaši mrtav od žalosti,
A Turci mi bijesni bijesne
Sabijajuć ta bogata stada.

Šesto pjevanje.

Povratak.

Žarko mi je na zahodu sunce,
Bačićeva na prozoru majka
Na visokoj kuli dizdarovoj,
Na visokom Klisu na kamenu;
Al ne sjedi stara na prozoru,
Da mi gleda na zahodu sunce,
Oko sunca nebo zažareno,
I oblake divno pozlaćene,
Kako s' rajska otvaraju vrata,
Kud će unić sunce da počine,
Počivajuć redom da kazuje
A u kolu sjajnim angjelima,
I vedrome Bogu med angjelim',
Što je danas čulo i vidjelo
Po svijetu, po božjemu carstvu;
Već mi sjedi stara na prozoru,
Da pogleda strmen izpod Klisa,
Po strmenu druma kamenoga,

Ne bi l' jadna drumom ugledala,
Vraća li se ta četa Klišana,
Je l' na broju, što je jutros bilo,
Vraća li se pred četom jedinac,
Ili joj je izgubio glavu,
Nju sirotu samu ostavio,
Da boluje i da jadikuje,
A do groba sinja kukavica.
Časom gleda huda udovica,
Časom gleda drumu po strmenu
I pogleda Solin na Solinu,
I pogleda te Spljetske ravnice;
Časom jadna od bola uzdiše,
I sa lica gorke triše suze,
Kada vidi: nit se četa vraća,
Nit se vraća pred četom jedinac,
Pa pomisli: četa j' izginula,
Pred četom joj sinak poginuo . . .
K njoj dolazi dizdarova Mejra;
Krasna li je i divna ti li je,
I kako je divno obučena!
Ljepše nije ni to žarko sunce
Na zahodu u zlatnim oblacim!
Mejra staru u ruku cjeliva,
Mejra jadnu pogleda u lice,
Pa mi pita Bačićevu majku,
Nju mi pita, do nje mi sijeda:
»Što mi tužiš, Bačićeva majko,
Što mi tužiš i suze mi roniš
U samoći, da nitko ne vidi,
A nikom se nećeš da potužiš,
Ne bi li ti srcu laglje bilo?

Je l' mi tebe tkogod ucvilio,
Je l' mi tebi štogod ponestalo
U bogatom dvoru otca moga?«
Nevesela stara progovara:
»Prodji me se, Mejrimo djevojko,
Nije meni kano što je tebi;
U tebe je i otac i majka,
U tebe je i sreća i mladost,
Tebe mori dobro i nebriga,
A ja nikog na svijetu nejmam;
Mene mori i starost i žalost,
Ja sam jedna sinja kukavica,
Ja sam jedna crna udovica,
Na svijetu sama sirotica.
Jednog jadna što imadoh sinka,
Bog zna, danas imadem li jošte,
Bog bi znao, nije l' poginuo!«
A Mejra se mlada nasmijala,
Prebijelim rukam' zagrlila,
Zagrlila Bačićevu majku,
Po obrazu tužnom milovala,
A vesela njojzi govorila:
»Ne tuži mi, Bačićeva majko,
Ne tuži mi, ne roni mi suzâ,
Ne troši mi jadna starost svoju;
Petru tvome neće ništa biti,
Zdrav će ti se danas povratiti,
I tebe će staru utješiti.
Ti mi nisi, moja stara majko,
Ti mi nisi kod tvog sinka sama
Tvojim srcem brigom materinom;
Još je njetko kod tvoga jedinca

Svojim srcem i sa svojom brigom,
S njega jednog, moja stara majko,
Ti ne možeš sama da jaukneš,
Ti ne možeš da s' utješiš sama.
Ja ću tebi sve kazati, majko,
Al me nećeš, dobra, ostaviti,
Mladoj mi se iznevjerit nećeš!
Nitko ne zna, ja se noćas digoh,
Kad kokoti jednom zapjevali,
Najstarijeg uhvatim kokota,
Kojino je jajce izkljuvao,
Kadano je mladi mjesec sjao;
Kad kokoti drugom zapjevali,
Ja sam njega u mraku zaklala;
Kad kokoti trećom zapjevali,
Ja sam njemu jezik izčupala,
Prije zore i bijelog danka
U grivu ga konju upletala,
Dobrom konju tvog sinka jedinca.
Ništa njemu danas bit ne može,
A ni njemu, ni konju pod njime,
Nit im može sablja nauditi,
Nit iz puške zrno ubojito.«
Pa da vidiš ljepote djevojke!
Ona s' maši u svileno krilo,
Iz krila mi vadi djakonije
Od samoga meda i šećera,
Pa mi nudi Bačićevu majku,
Svojom rukom nudi i zalaže.
Starica se brani i otima
U nevolji, u žalosti svojoj;
Djevojci se otet ne mogaše,

Niti njenom silnom silovanju,
Niti njenom milom milovanju.
Staricu je Mejra zadržala,
I nju staru mlada zabavila,
Te ne gleda strmen izpod Klisa,
Po strmenu kamenoga druma.
I tmina je zemlju pritisnula,
Po nebu se navili oblaci,
A sve mrki i strašni oblaci;
Bog bi dao, da dobra donesu,
Al tu dobru ni prilike nije.
Kad najednoč čuda iznenada!
Zarikala, brate, ta goveda,
Zablejale ovce i jaganjci,
Zavikali umoreni Turci
Dogoneći plijen izpred sebe;
A Mejra mi lagana djevojka
Skočila je od zemlje na noge:
»Pozdravi mi svog sina Bačića,
I nemoj me, majko, ostaviti,
Nemoj mi se iznevjerit mladoj! —«

To mi reče a hitro pobježe,
Kano hitra srna u šumici.
I dizdar je četu razabrao,
Sretnu četu i bogati plijen,
Od radosti on se nasmijao,
Od veselja na noge skočio,
Pred hrabru je četu izšetao,
Lijepo je dizdar pozdravio,
Za junačko upitao zdravlje,
A još ljepše hvalom pohvalio,

A najviše mladog harambašu;
I četi je plijen čestitao,
Harambaši i sreću i plijen.
Al je nješto Bačić neveseo,
U licu je nješto potamnio,
Potamnio kano crni oblak,
Koji nosi tuču i gromove.
Evo neće da dijeli plijen,
Kako treba glavaru u četi,
Već je mahom konja odsjednuo,
A sluge mu konja prihvatile,
Pa mi ide svojoj staroj majci,
Nikoga mi ni gledati neće.
Koliko je ucvilio majku,
Kako ju je za srce ujeo,
I majčinu pogazio ranu,
Kada ga je stara ugledala,
I on njenu poljubio ruku,
Kako mi se za njeg uplašila,
Sve to majka zaboravi mahom,
Pa mi pita svog sina jedinog:
»A moj sinko, majčin nesretniče,
Jesi li mi sretno natrag došo,
Jesi l' sretno, i jesi li zdravo?«
On uzdahne, progovara majci:
»Kojekako došo sam ti, majko,
I jesam ti njekako i zdravo,
Malu ranu sam ti zadobio,
Operi mi, majko, ranu moju,
I zavij je, kako znadeš, majko.
Ali mi se nemoj uplašiti,
Jer ću ti ju lako preboljeti;

Kamo sreće, moja mila majko,
Da ti tako sve preboljet mogu!«
Al se stara jako uplašila,
Uplašila kano svaka majka
Za djetetom, kamo l' za jedinim,
Pa je stade i vriska i jauk,
Kano da ga mrtva oplakuje.
Ona pere svom jedincu ranu
Više suzam' no vodicom bistrom,
A sve huče tužna i jauče.
Petar miri uplašenu majku,
I njoj sbori sjetno i žałostno:
»Nemoj płakat, nemoj jaukati,
Po rani mi nije ništa, majko,
Ja ću ranu lasno preboljeti,
Po njoj mi se umiriti možeš,
Da ne čuju tvog jauka Turci,
Da za suze tvoje ne saznadu;
Badava je, stari su dušmani,
Plačem ćeš ih obradovat klete.
Već da ti se ja natužim, majko,
Da kome ću, ako tebi neću,
Kada nejmam nikoga do tebe!
Na meni je crnom nesretniku,
Jeste, majko, to božje prokletstvo,
Ono mi je pamet pomutilo,
Ono mi je srce otrovalo,
Ono me je jedno zaludjelo,
Te ja ne znam, što ti radim, majko,
Niti znadem jadan, što počimam,
Niti znadem jadan, što svršujem,
Već bezumnik u nesreću srnjam,

A iz gore jadan sve u goru.
Danas mene ta najgora snašla,
Mene jednog božjeg prokletnika,
Mene jednog hudog nesretnika,
Što sam s Turcim', u rukama turskim,
Svoju braću, svoju sirotinju,
Sirotinju kao što sam i sâm,
Poharao, na srce im stao,
A na tursku radost i veselje!
Al i to ti još sve nije, majko,
Ima gore, ima najcrnije,
Što ti neću nikad preboljeti,
Do groba će mene dopratiti,
Ni u grobu neće dati mira;
A danas sam sagriešio, majko,
Svojom rukom svoju sreću zaklo,
A sa srećom srce Jeličino;
S njenim srcem ljubav na vijeke!
Danas sam joj brata pogubio,
Mojoj Jelki brata od zakletve,
Žalostan sam grobak izkopao,
Na grobu mi grdna zmija straži,
Zmija straži a zmijiće leže,
Da joj stražu pripomognu stražit
Izmed njenog i mojega srca,
Da nas dvoje razstave na vieke.«
Tad je Bačić težko uzdahnuo,
Nješto se je sjetno zamislio,
Dok je majci opet prihvatio:
»Al neka se ta božija vrši,
Neka bude sa mnom, šta će biti;
Hajde, majko, moli ti se sinak,

Da odovud noćas pobjegnemo,
Da se Spljetu našem povratimo,
Ma me, majko, tamo pogubili,
Ma me sjutra tamo objesili;
I tebi je laglje, moja majko,
Da izgubiš i jedinog sina,
No da s njega sirotinja plače,
I u Boga da ti ga proklinje,
Tebe dobru da proklinje majku,
A da s' Turci smiju i vesele!«
To je staroj vrlo milo bilo,
To je ona jedva dočekala,
Al na sina svoga požalila,
Niz obraz je suze poronila,
Suze roni, svom sinu govori:
»Hvala Bogu, da šta drugo znadem!
Da si svoju poslušao majku,
Ne bi bilo, što je sada s nami;
Al ti, sine, zaboravi majku,
Njeno srce i njezinu ranu,
Pa si svoju majku prevario:
Ti ćeš poći Gospi pod planinu,
Ti si mi se zavjetovo Gospi;
A Gospa se na jad pretvorila,
Pretvorila u tu tursku zemlju;
Ti ćeš poći starom prijatelju,
Duguje ti, da se s njim namiriš, —
Januš-beg je Turčin tvoj prijatelj,
Dug je bio bruka i sramota
Tvom imenu, tvom otcu u grobu;
A što si mi crne hude sreće,
A što mi ti srce jadikuje:

Otac ti je drugi čovjek bio,
Za sobom je primjer ostavio,
Ostavio, nije imo kome,
I njega se návrzla nesreća,
I on gorku izkapio čašu,
I on imo srce, što ga nejmaš,
I srce mu ranâ zadobilo,
Krvavijeh, otrovnijeh rana, —
Al tvoj otac, sine, poginuo,
Poginuo od muke i jada,
Al Turcima nije prebjegnuo,
Nit s dušmanim' vjere udružio.
Da tko reče tvojoj jadnoj majci:
Tvoj će Petar Turcima prebjeći,
S Turcima se hoće pomiriti,
S Turcima se hoće bratimiti,
Ako l' majka tome ne vjeruješ,
Ti prokuni Petra, svog jedinca,
Ako li bi ikad učinio;
Ja bi Petra moga proklinjala,
Proklinjala i mrtva u grobu,
To od njega ne bi vjerovala.
Sad sam jadna doživjela majka,
Sad vjerujem a na moju tugu.«
A kada je stara opazila,
Da je sinku srce razplakala,
Milostiva kao svaka majka,
U srcu se mahom pokajala,
Pa se brižna mahom premislila:
»Al moj Petre, moj jedini sinko,
Sve je kasno, pokajat se nije;
Živa glava pokajat se može,

Živa glava sve popravit može,
A mi ćemo lasno popraviti,
Ako nadješ puta da bježimo,
Da se Spljetu našem povratimo.
Kakva sam ti huda i nevoljna,
Kakva sam ti jadna siromašna,
Još ja mislim i još ti vjerujem:
U mom Spljetu u pepelu samom
Sretnija sam no u Klisu gradu,
A u samoj svili i kadifi;
U mom Spljetu komad crne kore,
Sladja mi je crna kora hljeba
No u Klisu same djakonije;
Kamo li je velika sramota,
A još veća od Boga grjehota! —«

A kada mi i sinak i majka
Svoje težko srce olakšali,
Kad su mi se dosta natužili,
Kad su mi se siti naplakali,
Podiže se Petar, dobar sinak,
Pa se krade, da ne čuje nitko,
Sve po mraku, da ne vidi nitko,
Spušta mi se u podrume dônje,
Dovuče se do vijernog sluge,
Pa mi tiho vjernom slugi šapće:
»Vjerna slugo, moje desno krilo,
U nevolji mojoj u najvećoj
Bratimim te Bogom istinijem,
I najvećom nevoljom junačkom,
Nemoj mene noćas iznevjerit,
Nemoj mene prokazati Turcim',

A tako te ne snašla nevjera,
Za srce te ona ne ujela,
Kad se tvrdoj povjeravaš vjeri,
I griješ je u njedrim' do srca
U nevolji svojoj u najvećoj.
Pripravi mi dva dobra konjica,
Jer ti noćas imam putovati,
A da nitko ne zna od Turaka.
Ili ću ti sretno putovati,
Ili ću ti glavu izgubiti.«
Sluga mu je vjeru prihvatio,
Kradom ode dva konjica spremat,
A Bačić se nazorice vraća,
Sve se krade, da nitko ne čuje,
Sve po mraku, da nitko ne vidi.
Sve mi spava, sve pokrila tama,
Nitko njega nit vidi nit čuje,
Sama ljubav i vidi i čuje,
Niti spava, nit je njojzi tama,
No mi bdije kano u pol dana.
Dočeka ga Kumrija robinja,
Uzdanica Mejrime djevojke,
Za ruku mi njega uhvatila,
Junaka mi ona uplašila,
Uplašila, odmah umirila,
Pa mu tiho njeku tajnu šapće:
»Nemoj noćas bježati, Bačiću,
Moli ti se Mejra i preklinje,
A tako ti tvog mladog života,
I tako ti dobre stare majke,
Jer ćeš noćas ludo poginuti,
Poginuti ti i tvoja majka,

Njoj mi mladoj srce pokositi;
Jer je čula svojima ušima,
Gdje mi dizdar sve po redu znade,
Što se danas s tobom dogodilo,
I on znade, bježati ćeš noćas,
Hoće tebe da pusti da bježiš,
Ali znade, sam je naredio,
Kako će te Turci dočekati,
Iz busije noćas pogubiti.
Već te moli Mejra i preklinje,
Ti se strpi za dva za tri dana,
Pritaji se, kan' da ništa nije,
A ona će slušat i motriti,
Kad vrijeme bude, da pobjegneš;
Pa će s tobom mlada pobjegnuti,
Jer si njojzi srce osvojio,
Osvojio i srce i dušu,
Na tebi je čitava ostala.
Njoj si više no bijeli danak,
Više si joj no sunašce žarko,
Više si joj no otac i majka,
Bez tebe mi hoće poginuti
Od ljubavi, kô što nježan cvijet
Bez rosice gine od sunašca.
I kaže ti Mejrima djevojka:
Nećeš imat sreće ni pokoja,
Nit ćeš imat radosti u srcu,
Ako joj se mladoj ne smiluješ,
Ako li ju pustiš da pogine.«
Al to Bačić čuje i ne čuje;
Nije lasno njega uplašiti,
A još teže njega ustaviti.

*

Sve mi misli i sve mi premišlja:
»Laže Mejra, istinu ne kaže,
Hoće Mejra mene da prevari,
Hoće Mejra mene da uplaši;
Mlada luda hoće da luduje,
Kano da je meni do ludanja.«
Pa se sprema on i stara majka.
U mraku mi sablju pripasuje,
U mraku mi puške naprašuje,
U mraku mi staje, osluškuje,
Je l' sve mirno, je li sve pospalo.
Sve je mirno i sve je pospalo,
Pritisnula ta smrtna tišina,
Pritisnula srce kano mora,
Jedva srce što dahnuti može;
I eto ti tog vijernog sluge,
Iz tiha se dovlači i šapće:
»Gospodaru, konji su ti spremni,
Dobro sam ti konje nazobio,
A bolje ih sedlom osedlao,
I oštricom uzdom zaoštrio,
Lagane im noge zamotao,
Da im Turci ne pročuju bata.«
A Bačić mu tiho drugu šapće:
»Idi mudro, privedi mi konje
Tamo ostrag na mala vratašca.«
I to ga je sluga poslušao,
Ode mudro, privede mu konje
Tamo ostrag na mala vratašca.
Prekrsti se i Bačić i majka,
I otvori ta mala vratašca,
Pa su dobre konje pojahali.

Al se Petru sve mete po glavi,
Badava mi neće da vjeruje,
Što je njemu poručila Mejra,
Kako će ga Turci dočekati,
Iz busije noćas pogubiti,
Pa se njemu ne moglo na ino,
No mi reče svojoj staroj majci:
»Idi, majko, jaši, kako možeš,
A ja ću ti zaostati malko,
U brzo ću tebe dostignuti.«
Al to stara ni da čuje neće,
Kako mi se smrtno uplašila,
Toga crnog i težkoga mraka,
I te kobne te tišine grobne;
Al se Petru sve mete po glavi,
Badava mi neće da vjeruje,
Što je njemu poručila Mejra,
Pa mi moli svoju staru majku,
Preklinje je, na krst je razpinje:
»Idi, majko, jaši, kako možeš,
A ja ću ti malko zaostati,
Na brzo ću tebe dostignuti,
Jer se bojim te potjere turske,
Potjera nas može potjerati.
Idi, majko, nemoj da ginemo,
Idi, majko, nemoj se kajati,
I nemoj mi ludo zakukati.«
Jest se stara smrtno uplašila
Toga crnog i težkoga mraka,
I te kobne te grobne tišine.
Neće joj se, al poslušat mora,
Pa se jadna prekrstila stara,

Svoje mile svetce spomenula,
I pojaši unaprijed sama,
Za njom jaši Petar na časove,
Časom jaši, časom osluškuje,
Neće l' banut ta potjera turska.

Al da vidiš jada iznenada!
Sijevnuše na jedan put munje,
Udariše gromovi na blizo,
Odjekuju brda i tišina;
Al to nisu munje i gromovi,
To će biti ta busija turska,
Jer mi vrišti Bačićeva majka,
Sve se čuje kako vrišti stara:
»Gdje si Petre, jaoh i pomagaj,
Evo ti je poginula majka!«
Pa jauče stara, ne prestaje.
Grom je Petra u srce sgodio,
On mi jadan ništa ne zna za se,
Već udara konja i podbada,
Majci leti u pomoć bez duše.
Ali staru njetko tješi majku:
»Ne boj mi se, Bačićeva majko,
Neće ti se ništa dogoditi,
A ni tebi, ni tvom sinu Petru,
Jer nijesmo ovdje zloradice.«
Al kako se stara uplašila,
Sve jauče, jadna neprestaje.
Al tko tješi Bačićevu majku,
Tko je tješi, tko li je uplaši?
Januš-beže, dizdar iz Solina,
Sa šest svojih dobrijeh drugova,

On mi tješi Bačićevu majku,
On je staru uplašio majku,
Pa kada mi Petar poletio,
On mi stao Petru govoriti:
»Ne boj mi se, sladki pobratime,
Zla nejmade, ne bilo ga goreg!
A ja sam ti jedan sretan čovjek,
Kakvih danas na svijetu nejma,
Što ti mogu, sladki pobratime,
Vratit život i tebi i majci,
Lijepo se tebi odužiti,
Pobratimu kô što se pristoji.
Mo'š li znati, možeš li pamtiti,
Nije davno, danas godinica,
Spljećani su sretno ugrabili,
Po se sretno a po nas nesretno,
Omerbega Solinskog dizdara,
A i mene s njime ugrabili.
Omerbega mahom pogubili,
Pogubili, brate, nemilice;
I mene bi bili pogubili,
Za mene se danas znalo ne bi,
Da me krasna ne posluži sreća
U najvećoj nevolji vitežkoj;
Mene krasna poslužila sreća,
Tvoji dvori meni otvoreni,
Ja umaknem u tvoje dvorove,
Tvoj mi otac bratsku prihvatio,
On je mene primio na vjeru,
I tako mi glava ostanula.
Tvoj je otac sada na istini,
Njemu bratsku ne mogoh da vratim,

Ti si, Petre, junak od junaka,
Evo danas tebi vraćam bratsku,
I od danas da mi brat ostaneš.
Ti mi znadeš, šta je juče bilo,
Kad si onog pogubio momka,
Pogubio, pa se pokajao,
Pa si htio u Spljet da se vraćaš,
Da ti majka ne osta u Klisu;
To saznao i dizdar u Klisu,
Pa se dizdar mahom dosjetio,
Ti ćeš noćas bježati sa majkom.
On mi htjede tebi da s' osveti,
Da mu Turci ne mogu prebacit,
A u tebi da se prevario,
I što mi se s tobom pohvalio;
Pa je brzo meni poručio,
Da se spremim i da te dočekam
I da tebe ja pogubim noćas.
Pa mi idi, sladki pobratime,
Idi s majkom sretno i veselo,
Bog i majka bili t' u pomoći,
A biti će, štono je sudjeno.
Al još jednu da ti, Petre, kažem,
Ti poslušaj svoga prijatelja,
Poslušaj ga, kajati se nećeš:
Vjera ti je i bratstvo u svakom,
Jednog mi se, brate prijatelju,
Jednog mi se i kloni i čuvaj
Gore, Petre, no samoga vraga,
Jer te hoće uviek prevariti,
A najposlje jadom ojaditi.
Čuvaj mi se vašeg pustinjaka,

Jer bi reko i dao bi dušu,
Niti misli nit pošteno radi.
A što njega drže, da je svetac,
Ja bi reko, gore ga se čuvat,
Riječju će svakog otrovati,
Pogledom će svakoga smaknuti,
Kog dodirne, tog će okužiti.
On je znao, ti ćeš prosit Jelku,
On je znao, dobiti je nećeš,
Pa je meni govorila lija,
Da te mogu lasno premamiti,
Da ćeš k nama gotovo pobjeći.
A ja, Turčin, u zakonu mi je
Ponuditi svakog turskom vjerom.
Ja ti rekoh, a ti Petre pamti!«
Tom se Bačić i čudi i divi,
Januš-bega brata zagrlio,
Od milosti suze ga oblile,
Od milosti jedva reći može:
»Januš brate, bratska tebi hvala!«
A Januš je njega zagrlio,
Od radosti suze ga oblile,
Suze roni, svoga brata grli.
A suze mi roni stara majka,
I suze mi roni ta družina
Od milosti, od takova bratstva.
A kada se dosta izgrlili,
I kada se suza naronili,
Ode Bačić s majkom da putuje,
Osta beže sa družinom svojom,
Da se slože, da se dogovore,
Kako će mi slagati dizdaru,

Kako im je Bačić izmaknuo.
Kad je Petar suze otrisao,
Unaprijed nješto pogledao,
Čuda vidi, od čuda je stao,
Pa je svojoj govorio majci:
»Majko moja, to čist poso nije,
Tu ti ima posla nečistoga,
Tu ti ima posla djavolskoga!
Pogledaj mi Spljetu prama sebi,
I pogledaj zvonik svetog Dujma,
Sve ti gori, sve je u plamenu!
Il je sbilja sav Spljet u plamenu,
Il je poso toga nečistoga,
S nami s' igra, majko, i plaši nas!«

A kad stara ugledala majka,
Istina je, što joj Petar kaže,
Sav Spljet gori, sav je u plamenu,
Čudno mi se stara uplašila,
Čudno mi se ona krstit stala,
Čudno mi se Bogu pomolila!
Bogu s' moli, a sve u Spljet gledi,
Gledi u Spljet, a od straha trne.
Al ni tu ti jošte čuda nejma,
Sad da vidiš čuda i pokora,
Sad da vidiš teke, što je čudo!
Zaokupi strašna grmljavina,
Nad njima se munje izkrstale,
Mrak poderu, da mračnije bude,
A gromovi biju, ne prestaju,
Sve na blizu hoće da pobiju,
Svaki, misliš, taj mi je sudjeni!

Toplo srce od strahote zebe,
I ne misliš na drugo do na smrt,
U ramenu sama s' vuče glava.
Kad na jednoč škropac udario,
Pa sve češći, pa sve gušći škropac,
Pa sa škropcem i po malo tuče,
Dok ti suha ne udari tuča;
Al udara, Bože, nemilice,
Hoće potuć, da drugčije nije!
Pa zar nije ni tu dosta muke,
Evo nove sad s konjima muke;
Badava ih i biješ i bodeš,
Neće s mjesta, neće da se maknu,
No sve hoće natražke da idu,
Hoće da te u ponor strovale.
Hvala Bogu, i to je prestalo!
Niti vidiš Spljeta u plamenu,
Niti više pada iz oblaka,
Po koja se svjetluca zvijezda,
A potoci plahi udarili,
Udarili, brate, sa svih strana.
Dva putnika, ta dva nevoljnika,
Postala su dva oblaka težka,
Kako iz njih silna voda lije!
Niti Petar šta govori majci,
Niti majka šta govori sinu,
Već mi jaše dvoje uporedo,
A stara se krsti, ne prestaje,
I moli se Bogu, ne prestaje;
A Petra mi okupile misli,
Crne misli poput tih oblaka,
Iz kojih je tuča udarala.

Taman oni k Spljetu dojašili,
Petar svojoj progovori majci:
»Osjećaš li, moja mila majko,
Osjećaš li, kako palež smrdi?
Bog bi znao, što je i kako je,
Ja bi reko, na dobro ne sluti!«

Sedmo pjevanje.

Lomača.

Spljetu grade, bijeli labude,
Spljetu grade, zenico primorska,
Spljetu grade, cvijete gradova!
Bijeliš se, labude bijeli,
Ogledaš se, zenico svijetla,
I cvateš mi, karamfil primorski,
Sad mi cvateš, tvoje je vrijeme!
Sad mi Turci od tebe miruju,
Ne biju te, kao što su bili,
Ne plaše te, ko što su plašili;
Laka nojca lako te uspava,
Laki sanak ti boraviš lako,
Tebe crna ne mori morija,
Nit te mori glade, ljudska muka,
Nit te mori mletačka premudrost,
Ne njeguje više, da te mori.
Jesi sretan, sav si mi presretan,
Divni grade, mila kolijevko,

Divni grade, prva mladost moja!
Pomisliti na tebe ne mogu,
Od milosti a da ne uzdahnem,
Od ponosa da se ne ponosim,
Kan' dijete novom odoricom.
Jedne sreće da mi još imadeš,
Mogao bi carev grade biti,
Carici bi poklon mogo biti,
Kad mi care caricu zagrli,
Od milosti kad joj poklon čini;
Ali jedne što mi nejmaš sreće,
Jedne nejmaš, al golemi kvare!
Nestalo ti sloge medju djecom,
I nestalo ljubavi i mira,
Braća jesu, al bratski ne žive,
Nit se bratski grle ni miluju,
Niti bratska medju njima vlada.
Od kada se mladji izženiše,
Od tada je dobra ponestalo,
Hoće silom mladji da vladaju,
A kroz mladje snahe zavladale,
Ponosite njeke čudne snahe,
Kažu, brate, čak iz preko mora,
Ali zmije, ali hitre lije,
Dva će oka zavadit u glavi,
Kamo l' neće braću zavaditi!
Al tako je bilo od početka:
Bog mi daje sreću i blagoslov,
Bog mi daje, ali vrag ne daje;
Pa donjekle i ta vražja valja.
Al da hoće vražja popustiti,
Al da hoće božja zavladati,

Pa gledati te božje milosti,
Gledati je, sreće s' naužívat,
Spominjati, što je njekad bilo,
Kada Turci mirovali nisu,
Kad su bili, a iz bliza bili,
I plašili i strahom morili,
Kad je crna morila morija,
I morio glade, ljudska muka,
I morila mletačka premudrost,
Njegovala, bolje da umori!
Taman, brate, angjeoski sanak,
Tko u raju zasniva o paklu,
Probudi se, sretan se nasmije,
Uz sreću se sretniji priljubi.
Nego jeste tad i bilo strašno,
I bilo je gorko i čemerno,
I bilo je jadno i kukavno!
Da mi nije jednog Boga bilo,
I u Boga vjere da ne bilo,
Prestali bi ljudi biti ljudi,
Već bi ljudi bili mrki vuci,
I risovi i zmajevi ljuti,
Klali bi se, brate, do izkolja.
Srećom ljudi jednog Boga znali,
I u Boga vjeru su imali,
I njemu se jadni utjecali,
I njemu su vapili nevoljni,
Od njega su pomoć očikali,
Očikali, nadom prolazili,
Valjda će ih i spasiti nada,
I ta tvrda, ta vjera u Boga!
A eno ih, brate, sada gledaj:

Svoju gladnu djecu ostavili,
Hljeba vape, nejma da im dadu;
Svoju bolnu djecu ostavili
Od najgoreg bola od neznanog;
Pa mi idu sjetni i žalostni,
Oborili ponosite glave,
Uvenuli u rumenom licu,
Molitva je kod svetoga Tome,
Idu mi se Bogu pomoliti,
I naplakat i natužit Bogu,
Ne bi l' im se dobri smilovao,
Ne bi li ih mukâ oprostio.
Al je rano jošte za molitvu,
Još mi danak noći ne ustupa,
Sumračjem se svjetlost i mrak bori;
Što ih mami jadne i nevoljne,
Da se najdu i da se sastanu?
Svi su mi ti jedne hude sreće,
Svi gotovi s Turcima se biti,
Bojak biti, glavu izgubiti;
Sve mi mori ta crna morija,
Sve mi mori glade, ljudska muka,
I mori ih mletačka premudrost,
Njeguje ih, bolje da umori;
Pa se najdu, pa mi se sastaju
Kod crkvice, božje molitvice,
U sboru se jedan drugom tuži,
U sboru mi jedan drugom priča
Nove priče, a sve stare jade;
Dogovor je a bez dogovora,
I savjet je, ali bez savjeta.
Jedan priča, sinoć je vidio,

Slušao je svojima ušima,
Vidio je svojima očima,
Projašila do tri konjanika,
Svi u crnu na konjima vranim,
Nit šta sbore, niti šta govore;
Konji idu, bata im ne čuješ,
Jer mi idu mrakom a ne zemljom;
Do tri kuće njih tri dojašili,
Pod njima se konji opružili,
Pružili se do kućnih krovova,
Al konjici tri su crne mačke,
Po krovovim' mačke protrčale,
Vrani konji tri su pseta crna,
Oko kuća oni obilaze,
Psi mi viju, a mačke mauču;
Kada jutros u tim trim kućama
Tri mrtvaca, braćo, osvanula! —
Drugi priča, dušom se zalaže:
Noć je bila, tama sve pokrila,
A oblaci zastrli zvijezde,
On pošao Potokom Lovretu,
Vodi konje, da konje napoji,
Kad Potokom, al dvije svijeće
Na zemlji mi gore uporedo;
Što on dalje, to svijeće dalje,
Niti trepte, nit ih vjetar gasi.
Božje ime on mi spomenuo,
I častnim se krstom prekrstio,
I čuda mi mahom nestanulo,
Svijeće se dvije ugasile.
Kad on dalje, al nagazi na trn,
I on maše i on trn otresa,

Prokletog se ne može oprostit,
Dok mi božje ime ne spomenu,
Dok se častnim ne prekrsti krstom;
A čim božje spomenuo ime,
Čim se častnim krstom prekrstio,
Brzo mi se trna oprostio.
U Lovretu vode zahitio,
Žedni konji piti vode neće,
No sve hržu i ušima strižu;
On s' obzire s desna na lijevo,
Ogleda se, nikoga ne vidi.
Pa kada se vidi u nevolji,
Opet božje spomenuo ime,
Opet častnim prekrsti se krstom,
A čim božje spomenuo ime,
Čim se častnim prekrstio krstom,
Konji mirni, žedni vode piju,
I on svoje konje napojio.
No kada se kući povratio,
Kada mi je konje namirio,
On se penje, hoće u ložnicu,
A njetko se u mraku nasmija,
Grohotom se nasmija u mraku;
A njega mi zaboljela glava,
I potresla ta groznica težka.
Kako tada, tako i danaske;
Svaku veče zaboli ga glava,
Svaku veče groznica ga trese. —
Treći priča i Bogom se kune:
Kad je njemu čedo bolovalo,
I venulo jadno i sanulo,
A nit muke osjeća nit bola,

Pred veče mi k njemu pristupio,
Ali s njega skočila ta mačka,
I on traži, i on mačku vija;
Zatvorena i vrata i prozor,
Nesta mačke, i nejma te nejma!
On mi pita svog jadnog bolnika,
Je l' na sebi mačku osjetio;
On se kune otcu i preklinje,
Nit je mačke čuo nit vidio.
Kada sjutra, on osvane mrtav!
Nit je bolnom čedu vjerovao,
Nit očima svojim vjerovao;
Posla ljubu po tog duhovnika,
Kojino će čedo sahraniti,
A on osta, čedo će čuvati;
I tada je Bogu sgriješio,
Svojom rukom čedo razporio,
Izvadio srce svojom rukom.
Kad tko kaže: »vještice nijesu!«
Kad tko kaže: »uroci nijesu!«
Suho srce, niti kapi krvi,
Proklete mu srce izsisale! —
Tako sbori taj žalostni sbore,
Tako mi se uči i pomaže!
Strah je njihov dogovor i savjet,
Utjeha je crno očajanje,
A lijek im najljući je otrov;
Oči zdrave, al svjetlosti nejma,
Razum bistar, al u gustoj magli;
Nejma sunca, da raztjera maglu,
Da očima svjetlosti donese!
Al evo mi svetca pustinjaka,

On će njima svjetlost donijeti,
On će gustu raztjerati maglu;
Istinu mi nosi iz pustinje,
Iz pustinje, iz božje blizine.
Kakvi mi je skrušen i pobožan,
Kakvi mi je sav svet i sav božji,
Ustnam' moli, moli, ne prestaje,
A očima žmiri od molitve,
A prstima broji brojanice!
Čim je svetac u puk pristupio,
Mahom nasta u puku tišina,
Bližji njega cjeliva u ruku,
I cjeliva sveti skut mantije;
Svaki čeka, otvorio usta,
Što će svetac svetog spomenuti,
Čim će svetac grješne ukoriti.
Dok molitvu svetac izmolio,
Kobna nasta u puku tišina,
Kad molitvu svetac izmolio,
Veseo mi puku govorio:
»Sve u ime Boga velikoga,
I u slavu Boga istinoga,
Radujte se, i veselite se,
Višnji se je nama smilovao,
Nama grješnim i nama nevriednim,
On se danas dobar smilovao!
Al se prije Bogu pomolimo,
I sveto mu ime spomenimo,
Da mu slava, da mu svaka hvala,
Sad i uviek i kroz sve vijeke;
Pa ću, djeco, vama kazivati,
Što ja saznah jedan božji grješnik!«

I padne mi svetac na koljena,
I sa svetcem sav puk na koljena,
Od srca se Bogu pomoliše,
I sveto mu ime spomenuše,
Odpojaše i slavu i hvalu
Sad i uviek i u sve vijeke.
Tad se diže sveti pustinjače,
I slovi mi puku na koljenim':
»Sve u ime Boga velikoga,
I u slavu Boga istinoga,
Radujte se i veselite se!
Višnji se je nama smilovao
Nama grješnim i nama nevriednim,
On se dobar danas smilovao,
Molitve je naše saslušao,
Naše griehe bacio na stranu,
Na naše se suze obazreo,
Pa mi reče otac milostivan:
»»Dosta bilo muke i pokore,
Dosta bilo plača i jauka,
Dosta bilo morije i gladi,
Jesu grješni, al su djeca moja,
Neka dahnu malko od žalosti,
Neka znadu, tko je bič moj bio,
Kojim sam ih bio i morio.««
Ja sam jedan grješni sluga božji,
Al se sbilo po dobroti božjoj,
Božji mi se angjeo ukaza,
I u snu mi jadnom očitova,
Tko saziva te vještice u sbor,
Tko im kaže, koga će umorit,
Tko im spravlja te djavolske masti,

Tko ih uči čine svakojake.
Tome sam se vrlo začudio,
I jesam se jadan prepanuo;
Jadan sebi vjerovat ne mogu,
A najmanje mogu vjerovati:
Tko će u snu vidjeti angjela,
Kome li će božji očitovat,
Što j' u krilu božjem sakriveno!
Pa zapostim i jadan i tužan,
I zamolim suzama u Boga,
Da mi kaže, kako bi saznao,
Je l' od njega, što ja vidim u snu.
Tada mene svjetlost obasjala,
A u srce silna volja došla,
U pameti s' razbistrile misli;
Ma šta bilo, nek se božja vrši!
I ja svoju muku pretrpio,
I ja svome srcu odolio,
I dignem se i pristupim Kati,
Tom nesretnom mojemu djetetu.
Čim ja jadan Kati pristupio,
Tužan usta nisam otvorio,
A Kata mi, nesretno dijete,
Suze roni, sve po redu kaže:
»»Ne pitaj me, sve ću ti kazati.
Vrijeme se moje navršilo,
Dugovanje treba odužiti,
Jer su silni postali nemirni,
Lakomi su, neće da čekaju!
I ja znadem, ti ćeš me prokazat,
I ja znadem, zlo će sa mnom biti,
Kakvo ljudi nit znadu, nit pamte;

Al je kasno, sada ne pomaže,
Vrijeme se moje navršilo,
Dugovanje treba odužiti,
Jer su silni postali nemirni,
Lakomi su, neće da čekaju!
Pa da barem nisam 'vako mlada,
A i mlada, a i dosta krasna!
Još bi mogla koga zanijeti,
Još bi mogla koga zaludjeti,
Svijeta se krasnog naužívat,
I krasnoga mladoga vijeka!
Al je kasno, više ne pomaže,
Vrijeme se moje navršilo,
Dugovanje treba odužiti,
Jer su silni postali nemirni,
Lakomi su, neće da čekaju!
Ne pitaj me, sve ću ti kazati.
Al se za me ti ne moli Bogu,
Jer molitva meni ne pomaže,
Niti meni Bog pomoći može.
Razumi se i dobro razberi:
Vrijeme se moje navršilo,
Dugovanje treba odužiti,
Jer su silni postali nemirni,
Lakomi su, neće da čekaju!
Ne pitaj me, sve ću ti kazati.
Vještice su k meni dolazile,
Na metli su k meni dolietale,
Kod mene su one sbor imale,
Kog će ureć, kog li će umorit.
Od mene su čine saznavale,
Od mene su masti uzimale,

I ja sam im pripravljala masti
Od pol noći do prvih kokota;
Tu sam ti se dosta namučila,
Što mi treba dok sam sastavila:
I krunate zmije košuljicu,
I pod sisom srce prvoroda,
Prvoroda mlade koludrice,
Zloga znoja mladog sveštenika,
I pričesti grješnog redovnika,
Pliesni s novca tvrdog kamatnika,
Krvi s noža ljutog ubojice,
Pjene s ustâ tajnog klevetnika,
Zemljen lonac, gdje se zmije legu,
Da u čem ću sve to pristaviti,
I mačije plamenite oči,
Na koje ću masti ukuhati. —««

Bože mili i velika muko!
Kad uzavri ta hiljada ljudi,
Pa se smieša, pa se uzkomeša,
Jer krvavu pravdu zadobili
Pred prestoljem samog živog Boga,
Pa ih ljuta nevolja zaludi,
A osveta kivna uzvijeri!
— Eto sada, nejma li vještica? —
— Eto sada, nejma li uroka? —
— Eto sada, ne ima li čina? —
Jedna strast je, al je njih hiljada,
Pa hiljada nagona i volja,
Izraženih zvjerskijem bjesnilom.
Sve je strašno i sve je užasno!
Ali tko je ono povikao,

Povikao kao grmljavina:
»K vatri hajdmo, k vatri na plokatu?«
To je bio sam crni iz pakla!
Ali strašni Bože, šta će biti?
Kud se ono raztrka svjetina,
Ta bijesna, mamena svjetina?
Raztrka se, leti k sjenicama,
Sjenice mi brzo razgrabili,
Pa mi lete i nose i vuku
Lake buse zelene brnistre,
Sirovine snoplje lozovine,
Težko panje od maslinovine;
A sve lete i nose i vuku
Na plokatu ravnu svetog Dujma.
Al šta nose, šta toliko vuku,
Hoće l' Spljeta grada da zapale?
Uprav Spljeta da zapale grada,
Ne bi danas gore sgriješili,
Ne bi gore sebe obrukali,
No što će mi danas sgriješiti,
Što će mi se danas obrukati,
Da se znade, i da s' pripovieda
Od koljena, brate, do koljena,
Kad su s uma krenuli Splječani,
A za umje primili bezumje.
Kad zabukti i plamen i požar,
I zaprska loza i brnistra,
Zasjali se ti mrki stupovi,
Zasjali se ti tamni svodovi,
I zasja se zvonik svetog Dujma,
Sva plokata zasja s' naokolo:
Al je sjajnost kobna i užasna,

Dolikuje velikoj nesreći,
Samom sudnjem dolikuje danu!
Al to nije kobno ni užasno;
Gledaj kobi i gledaj užasa!
Sijede mi jure starješine,
I jure mi redom poglavice,
U licu mi tamni i blijedi,
Jedva dišu, svakoga pitaju:
»Što će biti, šta l' su naumili,
Spljećani li tako poludjeli?«
Al bjesnilo nejma odgovora,
Već bijesni, pomami se mamom;
Grozno bukti i plamen i požar,
A prska mi loza i brnistra.
Ni to nije kobno i užasno;
Gledaj kobi i gledaj užasa!
Pojurilo plemstvo plemenito,
Pojurilo gospodsko gospodstvo,
Svi u lice tamni i blijedi,
Jedva dišu, svakoga pitaju:
»Što će biti, šta l' su naumili,
Spljećani li danas poludjeli?«
Al bjesnilo nejma odgovora,
Već bijesni, pomami se mamom;
Grozno bukti i plamen i požar,
A prska mi loza i brnistra.
Ni to nije kobno nit užasno;
Gledaj kobi i gledaj užasa!
Dvajest četir stara kanonika,
A pred njima sam vladika glavom,
A za njima ni broja se ne zna
Sveštenika i tih redovnika,

Svi u svojim svetim odeždama,
Sveto idu i sveto mi poje.
Svi u licu tamni i blijedi,
Časom poje, časom propituju:
»Šta će biti, šta l' su naumili,
Spljećani li Boga s uma svrgli?«
Al bjesnilo nejma odgovora,
Već bijesni, pomami se mamom;
Grozno bukti i plamen i požar,
A prska mi loza i brnistra.
Nit tu nejma kobi ni užasa;
Gledaj kobi i gledaj užasa!
Dva kletnika crna bezdušnika,
Dva djavola iz bezdna iz pakla,
Uhvatili oba objeručke,
Uhvatili, dva bijesna pseta,
Uhvatili, da od Boga nadju,
Jaoh meni kô dvije kliješte
Za bijele za te dvije ruke
Tu nesretnu sinju kukavicu,
I tu jednu božju nesretnicu,
Jadnu Katu, nesretnu u majci,
Pa je vuku, nemilo je tuku;
A ona mi kose razkosane,
I tužna mi lica razplakana,
U odjeći grdna izderana,
Sve posrće nesretna djevojka,
Suze roni, roni, ne prestaje,
I pogleda u to tvrdo nebo,
I stenje mi i uzdiše gorko.
Za njom ide taj pustinjak sveti;
Ustne mu se grčevito kreću,

Oči su mu dvije crne kobi,
Čelo mu je tuča iz oblaka,
Misli su mu snovane u paklu,
A tijelo vražje pristanište;
Sad ga gledaj, tko ne pozna vraga.
Al ne dajte, braćo, roditelji,
A tako vam vaše sladke djece,
I tako vam vaše mile sestre,
Tako sestre vaše ne gledali,
Tako djece vaše ne gledali,
Gdje se more, gdje se s dušom bore
U toj vatri na golemoj muci.
Ta ne dajte djevojke u vatru,
Oj ne dajte nesretnice Kate,
A tako mi dušu iznijeli
Pred prestolje Boga pravednoga,
Jer je ona nevina djevojka,
Pred Bogom je čista kao sunce.
Oj ne dajte nesretnice Kate;
Iz neba će gromi udariti,
Nebo će se nad vami provalit,
Zemlja će se pod vami prosjesti.
Zar mi nejma jedne dobre duše,
Koja bi se sada odabrala,
I na jednog Boga pomislila,
Djevojci se hudoj smilovala,
I težkih je muka oprostila,
Težkih muka, te smrti u vatri?
Jaoh nejma jedne dobre duše!
Sve je kleto i sve je prokleto,
U svima se duša okužila,
U svima se srce skamenilo;

Već evo će u vatru s djevojkom,
S dobrom Katom, jaoh, u vatru će!
Sirotico, šta si dočekala,
Što l' si srcem svojim zaslužila,
S svojim dobrim i milostnim srcem,
Da ga vatrom i muče i pale,
A da nejmaš, tko bi požalio,
Tko bi suzu za tobom prolio,
Tko bi reko: »Sirotica Kata!«
A ti Pero, ti kukavni brate,
Da ti znadeš, da pomislit možeš,
Što se sada s tvojom sestrom radi,
Što se radi i što joj se sprema;
Da ćeš sada sestru izgubiti,
Milu sestru, jednu od zakletve,
Od sramote smrti vještičine:
S Januš-begom ne bi dangubio,
Bi letio, ma bi poginuo,
A ne bi li sestru izbavio.
No Bog spor je ali je dostižan;
I jedna se dobra duša našla,
Kojano je Boga pomislila,
Djevojci se jadnoj smilovala,
A kod Boga sebi mjesto stekla,
Dobra duša Rolandić ljekara.
Njega pozna malo i veliko,
I štuje ga malo i veliko,
Jer je svakom i otac i majka,
Plemenita i srca i djela.
U licu se žarom zažario,
U očima plamenom planuo,
A u srcu ljutina mu kuha.

Kuhala je pa je prekipila,
Pa mi skoči, pa se odabrao,
Izmed vatre stao i djevojke,
Dva kletnika crna bezdušnika
Od djevojke brzo oćušio,
Za ramena prima pustinjaka,
Prodrma ga i dva i tri puta,
Pa mi grmi Spljećanim' u čudu:
»Vatra gori, a grješnik još živi;
Ako ćete grješnika umorit,
Ako ćete vašu zlu kob spalit,
Evo vam je, primam ga na dušu;
Nećete li svetca da palite,
Kojino će svijet okužiti,
Kunem vam se i vjeru vam dajem,
Ni za mnogo nije ni za dugo,
Izići će djelo na vidjelo,
A po djelu, kako tko zasluži.«
Djevojka se skameni od čuda,
Pogleda mi svoga spasitelja,
Očima se moli: »Nevina sam!«
Al ne bježi, il ne misli na se,
Ili nejma, kome da pobjegne.
Ali žao svetcu pustinjaku,
Žao mu je u životu Kate,
Pa se mučan vija i previja
U rukama Rolandić ljekara,
A kako bi Katu uhvatio,
Da mu ne bi sada izmaknula.
Za čas Kati oko se ukrade,
Pa mi spazi mučnog pustinjaka;
Čim ga spazi, groza je spopade,

Odmah gleda, kuda će pobjeći;
A ljudi mi sada krotke ćudi,
Mirniji su no jaganjci mirni,
Milostniji no milostne majke,
Pa mi Katu i žale i štite,
I svaki joj uklanja se s puta,
I uči je, kud će pobjegnuti.
Al se Kata jako uplašila
Tog pogleda strašnog pustinjaka,
Pa nit vidi, niti čuje koga,
Već na sreću amo tamo bježi.
Al se javi glasak djevojčice:
»Bježi k meni, nesretna sestrico,
Nit si bolje, nit si gore sreće,
Nego što je mene sestre sreća!«
Taj je glasak Katu probudio,
I ona mi glasa poslušala.
Al tko ono viče i jauče
I previja, za srce ujeda?
To mi viče i to mi jauče
I previja Rolandić ljekaru.
Odviše mu srce izkipilo,
Odviše se pošten užestio,
Pa mi drma svetca pustinjaka,
A ne smotri, na veliku muku,
Da ga svetac gleda pripeć k vatri,
I vatra mi njega obuzela,
Katu spasi, ali sebe spali.

Osmo pjevanje.

Svetac pustinjak.

Zoro krasna, ti mi se ne krasi;
Žarko sunce, divno na iztoku,
Ne sjaj, ne grij, već ugasi svjetlost
Danas dana hudog zlosretnoga,
Da ne vidiš, što vidjelo nisi,
Da ne čuješ, što još čulo nisi;
Jer ćeš vidjet i uztreptati ćeš,
Jer ćeš čuti i potamnjeti ćeš:
Kako mi je Bačić uranio,
Kako mi se mučan uzmučio,
Pa mi sjeo do starice majke,
Da s' iztuži svojoj staroj majci,
I to čudo da joj pripovieda:
»Noćas vidjeh, moja sladka majko,
U snu vidjeh istinu na javi,
A tako je nitko ne vidio
U snu lažnom, kamo li na javi!
U snu vidjeh Rolandić ljekara,

Kako gori od glave do pete
U plamenu modrom neprestanom
Pram mjesecu tamnom neveselom.
Kako mu je izpečeno lice,
Kako mu je grdno izgrdjeno,
Ne možeš ga, majko, razabrati,
Je li crno od spečene krvi,
Je li modro od modrih modrica,
Je li tamno od tih tamnih rana;
A čini se pram sjetnom mjesecu,
Majko moja, od muke se smije.
Od bola me srce zaboljelo,
Glava mi se smutila od muke,
Briznuh plakat i stade me jauk,
Pa ću bolan k njemu pristupiti,
Da ga pitam za te težke muke,
Da ga tješim, i da ga cjelivam;
Naopako! što ja k njemu stupam,
To on brže od mene odstupa,
A za njim se modar plamen suče;
On se rukam' hvata za tijelo,
Kako hvata, uzpiruje plamen,
Šakački ga živa na me baca,
Kako baca, bolno progovara:
»»S očiju mi, ti nebrate jedan,
Ne žezi me žešće ovom vatrom,
Ne muči me teže ovom mukom,
Kada nećeš vatru da ugasiš,
Ovih muka mene da oprostiš,
Svoju jadnu sestru da osvetiš,
A na onom kletom dušmaninu,
Koga nebo ne može da gleda,

Koga zemlja ne može da nosi,
Već se nebo zemlji zavjerilo:
Nek vraguje, neka opakuje,
Nek razmahne zloćom, nek dosadi,
Ne bi li ga brže božja stigla! —««
Ja od muke da mu progovorim,
I osvetom da mu se zatečem,
Strašnom, krvnom, nemilom osvetom,
Kakvu sunce ni zemlja ne pamti;
Al vilice moje ukočene,
A jezik mi teži od olova,
Ričem, majko, i mučan i jadan,
Prosloviti slova ja ne mogu;
Veće plahe zasievnuše munje,
I zatutnji mukla tutnjavina,
I zagrmi jekom grmljavina,
I udari gromak iza groma;
Svakog sam ti, majko, oćutio,
Kako bije, ruši oko mene,
Samog mene na čudo ne sgadja.
Da se nisam, majko, probudio,
Od straha bi u snu poginuo.«

Istom Petar u riječi bio,
Istom stara prekrsti se majka,
I niz lice suze oborila,
Da govori, usta otvorila,
Al se njetko uzpeo uz stube,
K njima ide i otvara vrata.
Pustinjak je, da ga Bog ubije!
Nit se stidi, nit se uplašio,
Ponio je Boga i svetinju,

Progovara, vruć mi je iz raja:
»Hvaljen Isus, sinko i majčice,
I bio nam svima u pomoći!«
Da je jednu jošte proslovio,
Stara bi ga Bačićeva majka
Poljubila u skut i u ruku,
Pred svetca bi na koljena pala,
Smela s uma i kćerku i sina;
Al se Petar oteo tom čudu,
Poskočio na noge bijesan,
Riječ svetcu oštro presjekao:
»On pomogo, ne pomogo koga,
Tebe neće lopova pomoći,
Da ti dańas tvoju crnu dušu
Ne izčupam, i nož ne posvetim,
Il kroz rebra da je ne prosviram.«
Htjede majka da ukroti sina,
Htjede svetac grješna da ukori,
Al je Petru davno uzkipilo;
Zaleti se u odaju svoju,
I maši se za tu britku sablju,
Da mi svetcu po prijeko sudi;
Ali svetac pozna narav ljudsku,
I čovječjeg srca svaku stranu,
Pa mi lija brzo odlijala,
Jer je znao, što jezikom neće,
Bogme silom odhrvati neće!
Uči majka žestokoga sina,
Ona njega uči i pameti,
Da ga kroti i da ga utiša,
Da ga ne da gotovoj bijedi;
Ali Petar čuje i ne čuje,

A šta čuje, haje i ne haje!
Ćasom stao razmišljati misli,
A kad misli sve na jednu smisli,
On pripaše svoju britku sablju,
I zatakne za pojas pištolje,
Pa kako se momak uzpalio,
Svojoj majci ni Boga ne daje,
Već otrči kao plaha munja;
Nit s' obzire desno nit lijevo,
Nit kog vidi, niti kog pozdravlja,
Uprav trči mletačkoj gospodi,
Gdje mi sjede, gdje mi mudro sude,
Jednom daju, drugom uzimaju,
Kom imutak, kome krasno zdravlje,
Kom tijelo a kome i dušu.
Sve to Petar znade i ne znade,
A što znade, haje i ne haje,
Već sudijam uprijeko kaže:
»Do sad božji, a sad evo vaš sam,
Il me sjekli, il me objesili,
Il mi dušu mukam' izagnali,
Jedno znajte, što mora da bude,
I što nitko više ne popravi:
Il je reda meni poginuti,
Il je reda tome pustinjaku,
Oba sunce gledat ne možemo.
Tko vjeruje, i podmeće dušu:
Vještica je moja sestra Kata,
Nit se krijem, niti molim koga,
Ja sam gotov za nju poginuti,
Meni bratu premišljat ne treba;
Al ako je nevina djevojka,

Al ako je, kô što je uzimam,
Kô što j' bila i kano što jeste,
Kunem vam se i vjeru vam dajem,
A ne krijem kano ni pred Bogom,
Taj pustinjak, pokršteni djavo,
Vašem sudu izmaknuti može,
Ali meni za života moga,
Jeste djavo, izmaknuti neće.
Sad sudite, a dvije vam volje,
Poslušali djavla ili Boga;
Drugi svijet na daleko nije,
A ja vam se molim i preklinjem,
Dugim sudom pravdu ne kvarite,
Da ja neću inako pokvarit.«
Sve sudije jedan drugog gleda,
Jedan drugog okom propituje,
Jedan drugom okom odgovara,
A stariji, valjda najmudriji,
Izpravi se, progovori Petru:
»Mani s', Petre, svoje samovolje,
A čuvaj se svoje vrele krvi,
Idi mudro, ne pogini ludo,
Grjehota je te mladosti krasne.
Ti si dosad mnogo izštetio,
Mnogo dobro već si izkvario,
A mnogo ti treba da popraviš,
Dok s' iztriše, dok se zaboravi
Grdno ime kletog odmetnika,
I grdnije ime ubojice.
Al je vjera, s nje se ne kajali,
Da si nama jedan Petar Bačić,
Da si vrstan i da si sposoban

Sve izpravit, što izpravit treba,
Da se ne zna, da se ne spominje,
Što je biło, kano da ne bilo.
Pa ako je, Petre, vjera tvrda,
Što je bilo, više biti neće,
A zlo će se boljim popraviti,
A do sgode i do božje volje
Nećeš žalit sablje ni mišice,
Tko je Bačić, Turkom da pokažeš;
Možeš znati i spavati mirno,
Da t' ne treba muke ni osvete,
Da s' ne stidiš svoje dobre sestre,
Da pustinjak svoju plaću primi,
A ti ruke svoje da ne kaljaš.«

Kad to čuo nesretni Bačiću,
Vjerovati sam sebi ne može,
Od radosti hoće da poludi,
Od veselja mladjan da s' naplače;
Pa mi redom gospodu cjeliva,
Cjeliva ih u skut i u ruku,
A govori glasom ganutijem;
»Vjera vam je, svijetla gospodo,
Osvetite mene i sestricu,
Uklonite utvoru prokletu,
I ja više nejmam dušmanina,
Do imadem Turčina dušmana,
Dok je mene, dok je krvi moje.«
Petar podje svojoj miloj majci,
Da je grli, da je obraduje,
Jedne sreće s njom da s' nauživa;
A sudije drže mi vijeće,

Sta da rade s svetcem pustinjakom.
Oštre straže oštro povikaše,
Još oštrije stražam uglaviše,
Uglaviše a za žive glave,
Pustinjaka mahom da domaknu,
Od volje im milom ili silom.
Straže svoju lako razumjele
I u brzo svoju učinile;
Stvoriše mi toga svetog starca,
A on miran, krotak i poslušan,
Niti im se otima nit brani,
Već sa božjom prihvaća mi svaku,
I na božju svaku mi obraća,
Ne boji se, uzda se u Boga.
Čim mi u sud pred sudije stupi,
Smjereno se njima poklonio,
Pobožno se lako osmjehnuo,
Veselo je riječ uhvatio:
»Bog da prosti, gospodo razumna,
A ja znadem, šta me zaželjeste:
Vi bi rada slušati i znati,
Kako ona nesretna djevojka,
Koju uzeh na srce rad Boga,
I rad jedne moje grješne duše,
Zaboravi na nauke moje,
Zaboravi na dušu i Boga,
A s nečistim savez učinila . . .«
Al mu dalje ne bi govoriti,
Jer starija njegovu presieče:
»Mani, starče, jalova govora,
Tebi nejma od njega pomoći,
Vjera ti je, ni danas ni sjutra.

Drugu tvoju crnu pjesmu znadem,
Kako znadem, pjevat ću ti tako,
Il je čuo, il je razumio,
S tobom biti, što mora da bude;
Jer ti za se jamca ne imadeš,
Niti imaš, nit imati možeš,
Kô što ima ta vještica tvoja,
Evo danas poštena djevojka,
Jer mi za nju tvrdi jamac jamči,
I zalaže i dušu i život,
A od danas sve do groba svoga,
I to jamac Jelica Alberti,
Kojoj nećeš prigovora naći.
No ako si i voljan i mudar,
Bijeda je, da ne bude gora,
A ti kaži redom kakono je,
Kano da si uprav pred istinom:
Rašta Katu obiedi djevojku,
I rašta je htjede da sapali?«
Badava se mudar umudrio,
Badava se vije i previja,
A o sebi govoriti neće,
Već mi hoće govorit o Kati,
I o Jelki, o mladoj i ludoj,
Koja hoće da ogrieši dušu,
S koje hoće pravedan da strada;
Jer ti sudci, ti nemili ljudi,
Oglušili svoje gluhe uši,
Utvrdili svoje tvrdo srce,
Ne možeš ih tvrde smilovati,
Ne možeš ih gluhe razumjeti,
Pa da čuješ, šta će da naume,

Pa da vidiš, šta će da učine!
Povikaše na te tamničare:
»Bacite nam svetca u tamnicu,
Ne bi li se bolje posvetio;
Mesa mu se dobro namecajte,
Žilâ mu se dobro nategnite,
Kostî mu se starih izpravite,
Dok ne bude, kakvi treba da je,
Da nam može istinu kazati.«

Svetac htjede ljudsko srce odkrit,
Htjede s' plašit, htjede s' ubojati,
Htjede sudce molit, preklinjati,
Samo ne htje istinu kazati,
Al mu jadnom ne dosta vrijeme.
Svukoše ga tvrdi tamničari
U nemilu tamnicu nemilo,
Gdje mi leže i klade i klupe,
Pobacani ti vitki ljeskovci,
Povješani ti lancevi težki,
Popuštani ti konopci ljuti,
Provučeni kroz jake karike,
Da raztegnu i noge i ruke,
Namazani ti točkovi oštri
Gotovi su, rebra da polome,
Poredana ta nemila kliešta,
Šta uhvate, da više ne puste,
Naoštreni ti klincevi ljuti,
Ma kud ušli, srce da uhvate . . .
Jaoh svetče, tko će da pomogne
Od toliko strašnijeh strahota?
Je li sbilja skrajnje to vrijeme,

Gdje se više pomoći ne možeš
Ni svetinjom, ni imenom božjim,
Niti znanjem srca čovječjega,
Ni lukavstvom, ni previjanosti?
Skrajnje jeste to vrijeme stiglo,
To sad vidi licumjerac mukli,
To sad vidi podla plašivica,
Pa kako se plaho uplašio,
Probljedjuje kano smrt blijeda,
Promodruje kano modri oblak,
A sav strepi kakono jasika,
Pa se moli svojim tamničarom:
»Tako mojih ne trpjeli muka,
Ni vi, braćo, ni dječica vaša,
Bog ne dao, da ih zaslužite,
Sve ću kazat, mučit me nemojte,
Hoću kazat, ne bi li me smakli,
Ne bi li me ne mučili mukâ.«

Tamničari i to mu primiše,
S gorim mukam' njemu se sgroziše,
Pa ga vode opet pred sudije.
Kad je laža lica promotrio,
I vidio, pomoći nejmade,
Ili mu je muke podnositi,
Ili mu je istinu kazati,
Uzdahnuo, za nuždu smislio:
Istinom će vremena primaći,
Pa mi skrušen sudijam kazuje:
»Da s' hoćete meni smilovati,
Kô što ćete s' mene uplašiti,
Da mi danas istina pomogne,

Kô što mi je laž pomogla dosad,
Da ne date grješnom da poginem,
Dok grijeha mojih ne okajem,
Dok ih gadne suzam' ne operem,
Dok ih grdne pokorom ne smaknem;
U nesreći mojoj u jedinoj
Još bi reko, sretan sam nesretnik!
Al ja ništa ne smijem da molim,
U ništa se uzdati ne smijem,
A najmanje u čovječje srce,
Jer ga nisam nikad poštedio.«
Tu mi zapne, po čelu se otre,
Pa nastavi i mučan i sbunjen:
»Ja ne pamtim otca, ni matere,
Nit im pamtim ime, nit koljeno,
Nit im pamtim doma, ni ognjišta;
Ali pamtim starca sveštenika,
Kojino je mene odgojio,
Naučio i peru i knjizi,
Uzimao luda na koljeno,
Vrele suze nada mnom ronio,
I žalostan mene sinkom zvao.
Dobar bio svojem dobrom puku,
Dobar bio, i dobro mu bilo,
Uživao slavu prorokovu.
Kada umre, njega sahranjuju,
Ja promišljam: puka sam sirota,
Nit sam vičan plugu, nit motici,
I težko je rukam hljeba steći,
Živjeti je, a kako ću, ne znam;
Jedno znadem, što bi najvolio,
Bogoradit kakono pokojni,

I živjeti o imenu božjem.
U to ime u manastir odoh,
I tu bijah njeko doba sretan,
Dok ja mogoh crkvom i molitvom
Oteti se metli, drvim', vodi;
A kad na me braća poprznula,
Što ja počeh zapise prodavat,
Zanatu im obarat cijenu,
Te robotom navaliti na me;
Tada počeh redat manastire,
Redajući ljudsku ćud poznavat,
I taštinu i to praznovjerje
I nestašno ludilo za novim;
A što danas učim i naučim,
To ću sjutra mahom da prometnem.
Te ja tako hodah po svijetu;
Nigdje dugo zadržo se nisam,
Nikud dva put dolazio nisam,
Do štono sam u Spljet dva put došo,
I što sam se u Spljetu zadržo,
A na moju nesreću i propast.
Koliko sam obišo svijeta,
Koliko sam vidio ljepota,
Svud sam mogo pamet da obranim,
Svud sam mogo srce da zauzdam;
Dok ne vidjeh Katu Bačićevu,
Tu nesretnu po mene djevojku.
Čim je spazim, srce mi se ote,
Pamet mi se mahom pomrsila.
Badava sam iz Spljeta bježao,
Njeno lice, njene čarne oči,
Gdjegod bio, preda mnom su bile,

Ganjale me, mira ne davale,
I moradoh u Spljet da se vratim,
Ginuo sam i ginuo dugo,
Mojem bolu ne nadjoh lijeka,
Ni savjeta u svojoj pameti.
Badava sam Boga preklinjao,
Badava sam smrti poželio;
Bog se meni smilovati ne htje,
Crna zemlja živa primit ne htje.
Tada jadan u bjesnilu svome,
I bezuman kraj vatre u srcu
Stadoh vraga u pomoć prizivat.
On me čuo, on me uputio;
I ja kužan njegov put iztjerah,
Iztjerah ga do kraja na dušak.
On mi kaza, on mi uglavio:
»»Dok je Bačić bogat i mogućan,
Kate žive nećeš odtrgnuti
Od njegova srca otčinskoga;
A da možeš da ga upropastiš,
Sirotinjom hudom da pritisneš,
Pa šta nužda učiniti neće?««
Stadoh dvorit kakono rob dvori,
Njegovati kano sama majka
Kanonika pokojnog Alberti,
Gospodara nesretnog Bačića,
Dok izdvorih i vjeru i ljubav,
I srčano bratsko pouzdanje;
I tad mnijah: sretan jošte nisam,
No se meni krasna sreća smije,
Moja jeste, prevarit me neće;
Smije mi se, ucvilit me neće;

Kamo l' krasna kad me pogledala,
Iznenada kad me poslužila,
Pa moj bratac hoće da umire,
Traži pod smrt od mene savjeta,
Kome da će svoje da ostavi,
Kome da će ostavit Bačića,
Da on služi svoga gospodara!
Zaboravim i srce i dušu,
Zaboravim i Boga i pravdu,
Jednu Katu imam pred očima,
A kako bi kužna moja bila;
Pa ja pišem volju brata svoga,
Jedno pišem, a drugo mu kažem,
Pišem braći moga prijatelja,
Što je brata i Bačića što je,
A pročitam, štono može biti
Po pravednom srcu brata moga,
Po pravici i po božjoj volji.
Tako jednog brata prevario,
Pred Bogom ga kriva učinio,
A Bačića jadna ucvilio,
Porobio njega i njegove,
U prijeko u grob odpravio.
K sebi lasno tad primamim Katu,
Jer sam ludu dobru prevario:
Prištedit će dobroj majci jade
Zalogajkom, koji joj prištedi;
A jadnu sam majku prevario:
Na svijetu za kćer sreće nejma,
Sreću jednu jednoj da ne krati,
A tu milost u bogatog Boga,
Koji sa mnom u pustinji živi.

Al je Kata pametna djevojka,
I pametna i bogobojeća,
Nije lasno mudru zaludjeti,
Nije lasno dobru prevariti;
Pa što ona bolja i mudrija,
Što svetija i što pobožnija,
To ja gore za njom poginuo,
To ja ludji, to ja bijesniji;
Pa s' ne bojim nikoga na zemlji,
Ne bojim se ni Boga na nebu;
Samo trnem i zebem od straha,
Od jednoga brata Katinoga,
Koga sestra miluje, spominje,
Nerodjena, bolja no rodjena,
Koji sestru miluje i pamti,
Bolji bratac nego brat rodjeni;
Pa se bojim, izdat ću se Kati,
Kata mene žestokome bratu,
A kroz Katu, kroz žestokog brata
Izdat ću se svijetu, vijeku.
Pa ja stao misli premišljati,
Kako bi se omilio puku,
Kako bi ga sveo i pomeo,
Da o meni zlo ne povjeruje;
Kako b' Petra sestrom razstavio,
Kako bi joj obranu oteo,
Da s' ne može meni obraniti,
Mojem srcu da s' predati mora.
Djavo gotov omah meni šapće,
Što on šapće, to ja gotov slušam,
I vjerujem: pametno je, mudro.
Pa kako ću puku ugoditi,

Kako l' ću ga sebi osvojiti,
No se čudim, čudo povladjujem,
Kako more vještice i dusi,
Kako ob noć zli se pojavljuju,
O zlu misle i o zlu im rade;
A ja stanem tuliti s Marjana,
Što je strašno i glad i morija,
Neka bude od straha strašnije.
Kati kažem: neće Petar u Žnjan,
Da se ne bi s Petrom sastanula,
Da se ne bi bratu natužila,
Da mi ne bi brata smilovala,
Da je ne bi meni brat oteo;
A Petra ću u zlo uputiti:
Nije ludo, a po srcu jeste,
Svoju sreću pratiti, kušati,
I prositi plemenitu Jelku,
Ne bi li je roditelji dali;
A ja tajno zovem Januš-bega,
Pa ga učim lakoma Turčina,
A Petrova dobra prijatelja:
Petar prosi Jelicu Alberti,
On je prosi, njemu je ne daju,
No staju mu na čest i na srce,
Pa je Petar gotov da poludi,
U ludilu na svašta je gotov,
Da prebjegne Turcim', da se turči,
Ne bi li se brzo osvetio.
Tako bilo, tako s' učinilo,
Ja razstavih i sestru i brata,
I razstavih i mater i kćerku,
Meni osta inokosna Kata,

I osta mi goropadno srce,
Osta pusto bez vodje i uzda.
Al gdje mnijah, da je moja sreća,
Tamo uprav poniknu nesreća,
I ja joj se oteti ne mogoh.
Okupio goloruku dievu
Bez obrane i bez zaštitnika,
Okupio moliti, preklinjat
Radi moje jedne žive glave,
Radi moga jednog bolnog srca,
Da m' utješi, da mi se smiluje
Jednim slovom milostnoga srca,
Jednim oka blagijem pogledom;
Al djevojka tvrda kano kamen
Začudi se, i ne misli na me,
Već od čuda cvili i jauče,
I proklinje svoju hudu sreću.
Tada padam pred nju na koljena,
Ne moli se ni Bog u visini,
Kano što se jadan njojzi molim,
Da mi ne da ginuti od bola,
Da mi ne da srce da mi pukne,
Da mi ne da razum da prevrne;
Ali ona, tvrdja od kamena,
Ustraši se, od strave se sgrozi,
I krsti se i Boga saziva,
Kano što se u nevolji zove.
Te kada mi ništa ne pomoglo,
U mom gorkom jadu i sdvojenju
Stadoh joj se grozovito grozit:
Smaknut ću se na njezine oči,
Skropit ću je mojom vrelom krvi,

Izdahnut ću pred nemilom dušom,
Neka mi se mukâ nauživa,
Neka mi se smrti nasladjuje,
Nek me nosi na neharnoj duši.
Ali ona bez srca i duše
Nit šta misli, niti šta govori,
Veće skoči kô zvijere plaho,
Otima se, hoće da pobjegne.
Jedva sam je jadan zadržao
Mojom snagom i desnicom rukom,
Jedva sam joj ruke savezao,
Jedva sam je uz zid prikovao.
Po mene je jadno i kukavno,
Po mene je gorko i čemerno,
Po mene je crno naopako;
Al je šala, ali je maskara
Prama glasu, pram gromu iz neba:
Petar ubi mladog Albertija,
Ubio ga, al se pokajao,
I on hoće Spljetu da se vraća.
Šta ću sada u nesreći skrajnoj
Pred ponorom, koji zjaje na me,
Da me živa nemilo proguta?
Ili mi je smaknuti djevojku,
Ili mi je jadnom poginuti,
Poginuti dušom i tijelom.
Za to Katu vješticom prokazah,
Za to htjedoh, da je vatra spali.«
I ušuti bezdušnik prokleti;
Glavu snimi, a obori oči,
A uztrepti kano prut nad vodom!
U čudu se našli ti sudije,

U čudu se dosta zadržali,
U čudu se stresli, uzdahnuli;
Pa kad mi se malko razabrali,
Nit mi sude, niti šta govore,
Već namignu na te tamničare,
A oni mi mrtvog starca prate
U tamnicu, u dom neobičan.

Al što neće sve danas da bude,
Danas, dana kobna, jedinoga,
Kada su se krenula čudesa,
Da se kažu i da se redaju?
Eno danas i Kata djevojka,
Ta žalostna, nesretna djevojka,
Gdje mi se je zavila u tugu,
Pa mi ide, sve posrće putem,
A puti je vode staroj majci.
Kad je staru ugledala majku,
Niti grli, nit cjeliva majku,
Pogleda je, pa obori oči,
Nevina je, al kô grješna duša,
A niz lice suze oborila,
Kroz suze je staroj govorila:
»Na razstanku, moja dobra majko,
Molim ti se, ti meni oprosti
Tvoju hranu, njegu materinu;
Nesretna sam, ali grješna nisam.«
Tu joj riječ zapela u grlu,
A suze joj češće učestaše,
A sustiže jauk i jodanje.
Pa da vidiš dobru staru majku,
Kako mi se tužna razcvilila,

Kako mi se bolna razplakala!
Zagrlila svoju dobru Katu,
Cjeliva je, i pere je suzam',
A jauče, kuća odjekuje.
Tome se je Petar začudio,
Na čudo je mahom iztrkao,
A kada je sestru ugledao,
Njoj se bratac o vrat objesio,
Nit šta sbori, niti šta romoni,
Suze lije, a sestru cjeliva.
Al je sestra tuzi priviknula,
Pa je brzo suze ustavila,
Poćutila, malko s' umirila,
Pa mi rukom odtiskuje brata,
Jednom rukom odtiskuje brata.
A drugom se maši u krioce,
Pa mi vadi njekaku kiticu,
Uvenulu kiticu cvijeća,
I pruža je žalostna svom bratu:
»Evo tebi uvela kitica,
Od Jelke je, ti kiticu poznaš,
I ti znadeš, šta si uložio
S tom kiticom Jelici u Žnjanu.
Tebi Jelka kitom poručuje:
Da joj budeš veseo i sretan,
Da joj budeš voljan zadovoljan,
Nju misliti i nju spominjati,
Al rad mira, radi sreće svoje,
Radi mira, radi sreće njene,
Ne smiješ je nikad poželjeti,
Ne smiješ je nikada vidjeti,
Kamo l' smiješ s njome se sastati,

Kamo l' smiješ s njome govoriti.
A ti meni jadnoj sestri prosti,
Kao tebi što ja danas praštam,
Ne bi li ti i Bog oprostio.«
Petar riknu kô ranjena zvijer,
I dlanom se udari po čelu,
A Kata se razstaje sa majkom
I ide mi da se prašta s bratom;
Pa kako je bolnu zaboljelo,
Pa kako je jadnu zajadilo,
Sve mi ide, a sve mi jauče,
Sve mi ide, a suze mi roni,
Sve mi ide, a posrće putem;
Al je sretna, što mi sad jauče,
I sretna je, što mi suze roni,
I sretna je, što posrće putem,
Jer mi ide putem, a ne vidi,
Što mi stali mnogi i gledali,
Kako straže silne, oružane
Njekog prate, a ne zna se, tko je;
Al veliki krivac mora da je,
Kako su ga težko okovali,
Kako su ga svega zagrnuli,
Smrtnom crnom kobnom kabanicom,
Zagrnuli od glave do pete,
Samo oči što mu vide puta.
Al što s' ono na jedan put sbilo,
Što se silne pobunile straže,
Što je krivac na jedan put stao,
Što su lanci na njem zazvečili,
A njemu se oči zasijale?
Pustinjak je, da od Boga nadje,

Njega vode na more na ladju,
Pa on Katu jadnu opazio;
S toga krivac na jedan put stao,
S toga lanci na njem zazvečili,
S toga njemu oči zasijale,
S toga su se pobunile straže.

Deveto pjevanje.

Razplet.

Koliko je pustog sinjeg mora
Od bogatih čarobnih Mletaka
Sve do Spljeta do pitoma grada,
Sve je tanka vila primorkinja
Prebrodila na sunčanoj zraci,
Da se sunce umorilo nije,
I da nije nigdje počinulo.
Mjesto jadra razplela je kosu,
Mjesto vjetra tiho povjetarce
Mamila je i glasom i pjesmom.
Pjesmu čuli na moru mornari,
Pjesmu čuli, pjesmi se divili,
Od miline svojim prepjevali.
Sve je pjesme Spljet zaboravio,
Kako mu se nova omilila;
Nju mi pjeva i staro i mlado,
Nju mi pjeva i zorom i mrakom,
Svatko pjeva, nitko s' ne obzire,

Što Alberti od jeda bijesne,
I što kuka Bačićeva majka.

Od šta sinje nabujilo more,
Hoće Mletke širom da poplavi?
Od šta mrki nabrekli oblaci,
Hoće Mletke širom da potope?
Od šta sunce potamnjelo žarko,
Hoće Mletke u mrak da zavije
U pol dana kano u pol noći?
Protužila Jelica djevojka,
Kukavica tužna i žalostna;
Kako tuži, kako suze roni,
Od njenijeh bujnih mutnih suza
Sinje more nabujilo bujno;
Kako tuži i kako uzdiše,
Od njenijeh gorkih uzdisaja
Nabreknuli ti mrki oblaci;
Kako tuži i sreću proklinje,
Od težkijeh djevojačkih kletva
Žarko sunce potamnjelo tamom.
Ja se čudim moru i oblacim',
I čudim se tome žarkom suncu,
Jelici se ne čudim djevojci,
Što je tužna i što je žalostna,
Što uzdiše i što roni suze,
I što kune svoju crnu sreću.
Nju mi prosi pleme plemenito
Za bogata, za gospodičića,
Nju mi prosi, roditelji daju,
A Jelka se neće da udaje.
Da je njojzi po srdašcu njenom,

Voljela bi sa zemljicom crnom
No s' udati za gizdava momka,
Založenu vjeru drugom dati,
Poklonjeno prepoklonit srce;
Pa se moli tužna otcu, majci,
Kako s' moli i kako nariče,
Da joj umre i otac i majka,
Ne bi gore jadna naricala,
Ne bi više suze proljevala:
»Nemojte me tužnu udavati,
Kad mi srce za udaju nije,
Nemojte me živu sahraniti,
Kad me zemlja jošte živu neće;
No vi danas mene pomilujte,
Utješite, tužnu obradujte:
Danas meni crno ruho dajte,
Kojeno je meni omililo,
Koje srcu mome dolikuje,
Koje sreći mojoj odgovara,
Crno ruho dajte koludričko. —«
Roditelji ni da čuju neće,
Te sramote podnositi neće,
Da se misli i da se govori:
Voljela je Jelka u koludre,
No s' udati, a ne za Bačića.
Pa kad Jelki ništa ne pomoglo,
Kad upozna svoju crnu sreću,
A ona se moli i preklinje
Roditeljim', svojim dušmanima:
»Udat ću se i sahranit ću se,
Al mi troje barem učinite
Radi sreće vašega djeteta,

Radi sreće, koje imat neće.
Kad uzdahnem i kada zaplačem,
Nek me vojno za srce ne pita;
Kad prispije jednom o godini
Ljetni blagdan Velika Gospoja,
Nek me vojno ostavlja na samo,
Da se s tužnim srcem razgovaram;
A treće vas molim i zaklinjem,
Da mi Kata nesretna sestrica
Kraj mog srca bavi i boravi,
Da mi mrtvoj moje oči sklopi.«
Prihvatili mahom roditelji,
Prihvatio mladi mladoženja,
Sve obriču, štogod Jelka ište,
I udaju nesretnu djevojku,
I prstenom tužnu prstenuju.
A kad bilo dana za vjenčanja,
Uranila Jelica djevojka,
Uranila posestrima Kata,
Pa mi Kata Jelicu oprema,
Oprema mi sestru na vjenčanje
Kano da ju na pogreb oprema;
Ne oprema mladu nevjesticu,
Već oprema crnu udovicu;
Ne izbira bijelo, šareno,
Već izbira crno i žalostno;
Ne kiti je, a da je nakiti,
Već je kiti, da je svatko žali.
Pa kad ju je tako opravila,
I kad ju je tako nakitila,
Pruža Jelki sjajno ogledalo,
Da se vidi i da se ogleda,

Je l' po srcu il je po navadi.
Jelka sebe vidi i ogleda,
Pa kako se sebi dopanula,
Da dopuni još jedno, što nejma,
Uzdahnula, suzu oborila,
Sebe jednom jošte pogledala,
Pa poljubi svoju dobru Katu.
Al da vidiš, šta će sada Jelka,
Šta će sada žalostna djevojka,
Šta će sada srce nesudjeno!
Probire mi ruho djevojačko,
I probire mladjane nakite,
U kojem je sretno sretovala,
S kojima se vesela kitila,
Dok se s dragim njegda sastajala
O Velikoj Gospoji u Žnjanu.
Pa kada je sve posastavila
I u crno krilo pometala,
Spušta mi se niz tananu kulu,
A za njome ta vijerna sestra,
Pa se baci u čamac na moru,
Pa se tužna otisne u more;
A kada se otisla u more,
U to slano, u to tiho more,
Razkrilila djevojačko krilo,
Kano da je srce razkrilila,
Pa pogleda ruho i nakite
I njegdašnju svoju dobru sreću,
A sadašnju gorku uspomenu,
Njekadašnju radost i veselje,
A sadašnju sjetu i prazninu,
Njekadašnju i vjeru i nadu,

A sadašnju od sile nevjeru;
Pa uzima zlatne pribadače,
Trepetljike drobnoga bisera,
Pa ih spušta sinjem moru u dno:
»Oj nakite, oj mladjana srećo,
Toni, toni sirotici Jelki,
Kô što joj je sreća utonula.«
A Kata mi vijerna sestrica
Uzdahnula, Jelki prihvatila:
»Oj nakite, oj mladjana srećo,
Plovi, plovi sirotici Kati,
Ne bi li mi sretno doplovio
Do mog Petra, do mojega dragog.«
Uzimala Jelka haljinicu,
Tu bijelu tanku haljinicu,
Pa je spušta sinjem moru u dno:
»Oj bjelino, oj mladosti krasna,
Toni, toni sirotici Jelki,
Kô što joj je mladost utonula.«
A Kata mi vijerna sestrica
Uzdahnula, Jelki prihvatila:
»Oj bjelino, oj mladosti krasna,
Plovi, plovi sirotici Kati,
Ne bi li mi sretno doplovila
Do mog Petra, do mojega dragog.«
Tkanicu je Jelka uzimala,
Tu svilenu, tu plavu tkanicu,
Pa je spušta sinjem moru u dno:
»Oj tkanice, tvrda vjero moja,
Toni, toni sirotici Jelki,
Kô što joj je vjera utonula.«
A Kata mi vijerna sestrica

Uzdahnula, Jelki prihvatila:
»Oj tkanice, tvrda vjero moja,
Plovi, plovi sirotici Kati
Ne bi li mi sretno doplovila
Do mog Petra, do mojega dragog.«
Crven zobun Jelka uzimala
Sav izkićen i srebrom i zlatom,
Pa ga spušta sinjem moru u dno:
»Oj zobune, oj ljubavi moja,
Toni, toni sirotici Jelki
Kô što joj je ljubav utonula.«
A Kata mi vijerna sestrica
Uzdahnula, Jelki prihvatila:
»Oj zobune, oj ljubavi moja,
Plovi, plovi sirotici Kati,
Ne bi li mi sretno doplovio
Do mog Petra, do mojega dragog.«
Pa se tužne sestre izgrliše,
Pa se site sestre izplakaše,
Da se vrate bijelome dvoru.
Al se stvori pismo iznenada;
Nije pismo kao što su pisma,
Već je pismo za nuždu pisano,
A krvavim slovim' našarano.
Pismo čita zamišljena Jelka,
Časom čita, časom Katu gleda,
A Kata mi žalostna djevojka
Svoju dobru sestru propituje:
»Od koga je nepriličnо pismo,
Od koga je, kakvog li je glasa?«
A Jelka mi u Katu pogleda,
Pa joj veli sjetno neveselo:

»Pismo jeste hudog pustinjaka
Iz tamnice, iz goleme muke;
On me moli, srećom me zaklinje,
I današnjim zaklinje me danom,
Da zamolim danas mladoženju,
Da ga ne da grješna pogubiti,
Da mu ne da dušu izgubiti,
Dok grijeha svojih ne okaje,
Dok pokorom težke ne izvida.«
A Kata mi dobrota djevojka:
»Sestro Jelko, dana današnjega,
Tvoga jednog u životu dana,
Sav se svijet klao i svetio,
Ja osvetom neću da mu kobim,
Ja mu praštam, Bog mu oprostio.«
Jošte Kata u riječi bila,
Tiho more, a vedro je nebo,
Od njekuda šum ide oluje,
Sve mi bliže i tutnji i šumi;
Dvije djeve, dvije plahe ovce,
Stale slutit tu brzu oluju,
Bježale bi, izdala ih pamet,
Veslale bi, izdala ih snaga,
Već očima amo tamo blude,
Dok mi nisu oči ukočile
U njekaki magloviti pramen,
U aždaju krilatu što leti;
Brzo leti, a još brže stiže.
Čamac jeste, al nisu mornari,
Već veslaju goropadni momci,
Zasukali do gore rukave,
Crvene im kape i gječerme,

Po gječermam' sjajne toke sjaju,
O pojasu svijetlo oružje,
Mrka lica, uzrasta junačkog.
»Strašni Bože, odkuda uskoka,
A med njima Bačića na krmi?«
Kad uskoke Jelka upoznala
I svojega nesretnoga dragog,
Pamet joj se ugasila mahom,
A na oči tamna pala magla,
Složi mi se kô pokošen cvijet,
A Kata mi bolna uplašena
Vriskom sestru zagrli u krilu.
Al je Bačić gotov otimao,
Pa je meće do sebe u čamcu,
A Kata mi ne ostavlja Jelku,
Brzo skoči za sestrom u čamac,
Pa je opet k srcu prigrlila.
Tada Bačić poviče na družtvo:
»Braćo moja, sve uzdanje moje,
Ili sada, ili više nikad,
Il ćete me sretno oženiti,
Il ćete me danas sahraniti.
Vaše mlade ne žalite snage,
A tako vas ne izdala snaga,
I tako vas ne izdala bratska
U nevolji prama živoj glavi.«
Pa krmilo primio u ruke,
A upne se junak do junaka,
I savi se veslo prema veslu,
Po gladkom se odtisnuli moru
Kô zvijezda po vedrome nebu.
Al je tajna namještena straža,

Da mi Jelku iz oka ne pušta,
A za glavu i za žive oči,
Pa se straža plaho uplašila,
Kad opazi Jelčin čamac prazan:
Vesla stoje uz čamac na moru,
Al nit Jelke, nit uz Jelku Kate,
A tamo mi drugi bježi čamac,
Bolje ne bi, da su u njem vile.
Plane straža, dopane mladiku:
»Mladoženja, ti ne kupi svata,
Na sramotu oteše ti mladu.«
Kad to čuo brižan mladoženja,
Hitar plane kano brza munja,
Pa pobuni te hitre mornare,
I pobuni Mletke na sve strane.
Svakog moli, svakog bratom zove,
I obriče i sreću i blago,
A prosiplje i srebro i zlato,
Da mu idu povratiti mladu.
Kano kad se uzruja mravinjak,
Mravak svaki iztrče iz duplja,
Diže glavu, a kosama sjecka,
Da pokosi kletog napastnika:
Mornarija uzavrela silna,
Poskakala u te lake čamce,
Uzmaha se veslom i tijelom,
Da podavi drzkog otmičara.
Al badava; manite se, djeco;
Jeste mi se slakomili plaho,
Jeste mi se užustrili oštro,
Al kad nije ni srce ni snaga
Prama srcu, prama smrtnoj snazi

Kobnog Petra i uskoka strašnih.
Kako dobro izmiču junaci!
Zavezli se u debelo more,
Za potjeru ni briga ih nije.
Pusta srećo, iznevjerit nemoj,
Već pridrži danas njekoliko,
Poglâj Petra, i smiluj se mladom,
I od danas za tebe ga steci.
Al se nješto stalo burkat more,
Nadula se gadna jugovina,
Stala mutit, kumice miješat,
I nositi iz daleka ladjâ
Razkriljenih bijelijeh krila,
Kô kad lete rode i galebi.
Jadna Jelka sa dušom se bori,
Kata hoće sestri da pomogne,
A sebika pomoći ne znade,
Već jauče, zaman Boga vapi;
Pa se Petar u nevolji nadje,
Žali sestru, žali milu svoju,
A ladje će brzo dojadriti,
Dušmane će gore donijeti
No što ostrag u potjeru jure.
Jadan vidi, dobro proći neće,
Pa zaželi junak blago kopno,
Gdje mi može stati, da se bori,
Gdje mi može skočit, da se otme;
Pa okrene čamac u prijeko.
Potjera je dobro zaostala,
Al sad težko da stignuti neće,
Jer je Petar mora da obidje,
Pa mi vidi, lako proći neće

Bez megdana i krvavih glava.
Pa on oštro svojoj braći vikne:
»Čim tko blizu, braćo, vesla k sebi,
Pa mi složno vatru oborite,
I opet mi puške pripravite.
A kada se kopna dočepamo,
Dva bježite s Jelkom, s milom sekom,
Mi ostali sreću da kušamo,
Da vidimo, čija je djevojka.«
To mi reče, i to mi je bilo:
Do tri vatre složno oborili,
I tri čamca mahom ustavili;
A čim noge zemlju osjetile,
Nit se pita, nit se mnogo gleda,
Dva sgrabili te dvije djevojke,
Pa mi bježe kakono dva zmaja,
A ostali vatru prosipaju
I čamce mi mahom ustavljaju.
Ali Petra crna sreća prati,
Nesretniku smilovat se neće,
Već predaje sudjenome danu;
A živ čas je sila progutao.
Dvije dieve istom odmaknule,
Istom se je Petar užestio
Obarajuć dušmane u snoplje,
Al navali silna mornarija,
Pa mi stade Petru odvraćati
Iz pušaka taj nemili zajam.
Naopako! za dugo ne bilo,
A Petar se kano grana sruši,
A družina težkih dopanula
I junačku volju izgubila,

Pa mi bježi, brate, bez obzira.
Za njom leti ta potjera silna;
Tad se sjete uskoci za nuždu,
Pa mi brzo izpuštaju dieve,
Da zabave tu dušmansku silu.
Mlečići se jesu zabavili
Otimajuć oko djevojaka,
Jer bi svatko da jabuku steče;
A uskoci rane zavijali,
Oplakali Petra krasnog brata,
I odveli sjetni i žalostni
Staroj majci, da ga jadna vidi,
Da joj srce pukne od žalosti.

Njekoje pjesnikove opazke.

K pjesmi:

„Pobratimstvo“.

ala = zmaj, aždaja.

alat = ridji konj.

avdes uzimati = umiti se, ili bolje rekuć poškropiti se vodom prije molitve, što Turkom vjera više puta na dan nalaže.

Bileće, grad u Hercegovini.

čilaš = bjelac konj.

dizgen = uzda.

djerdan = nakit, što nose djevojke i žene o vratu od bisera, novaca ili djudjuha (Glasperlen, perle di vetro).

djerdjev = Stickrahmen, telajo da ricamare.

djumišli = od srēbra.

djuvegija = mladoženja.

dorat = mrki konj.

duvak = koprena nevjestinska, prievjes.

džuma = petak, sveti dan u Turaka (kao u nas nedjelja).

Gacko, grad u Hercegovini.

izmet = (hrvatski) smet (Ausschuss, scarto); (turski) služba, sluge.

jabuka (na sedlu) = Sattelknopf, pomo della sella (u stihu: „I uzeti tamburu s jabuke“. Str. 13. redak 5. odozgo.)

kaîl = kad je komu po volji ili što rado čini.

leš = strvina.

Lievno, grad u Hercegovini.

maven = modar.
mukadem-pojas, osobito dragocjena vrst pojasâ.
ordija = vojska.
ruho seratlijsko = oprava turskoga krajišnika.
saruk = čalma (turban).
serdžad = sjedala od sagovà (ćilimà).
Skadar (Skutari), grad na Bojani rieci, koja veliko jezero skadarsko s Jadranskim morem spaja.
Stolac, grad u Hercegovini.
šerbe = medovina.
talambasi = kao bubanj (Pauken, timballi).
Trebinje, grad u Hercegovini.
zile i borije = tursko glasbeno orudje (kao plitice).

K pjesmi:

„Biedna Mara".

Za one, koji ne znaju, kakvi je bio duh u narodu našem u Dalmaciji pod republikom mletačkom tri sta godina prije, te bi možda pomisliti mogli, da su osobe, njihov značaj, i da su dogadjaji, u ovoj pjesmi predstavljeni, puki maštin plod, evo u prevodu kao povjestnički dokaz, što su ravnatelji ondašnji iz Dalmacije upraviteljstvu republike mletačke u svojim izvješćima javljali:

„Iz Spljeta 5. travnja 1574.

. . . . . I s toga vidimo, odkad se sklopio mir, ma da se mnogima ponudilo zemalja i mjesta pod lake uvjete da ih obradjuju sa olakšicama i drugo, da ih nitko ne htjede, jer znadu, da se ne obdržava, i da se po zakonima i pogodbama iz Mletaka svaki dan po štogod odpušta; te se od njekog vremena zapjevala pjesmica, ne zna se, kroz čija usta, ali sva prilika Franje Bogtulije, koji je pjesnik i književnik, a u pjesmi se kaže, da je Turčin plaha rieka, koja dere, a dužda da je obala, koju rieka po malo rije i nosi. A i drugo je što tude rečeno, i to ponješta kisela: pa se to pjeva pod palačom, kad se smrači. Mi se tome činimo nevješti, jer su ovo ljudi plahoviti, ma i da niesu zločesti, ..."

„Iz Spljeta 8. travnja 1574.

. . . . . A i sada evo dočusmo, da, uputivši se od Vranjice jedna djevojka pred svojima, da proda u gradu vune, navali na nju iznenada Turčin i odvede je; no sukobivši se s otcem i bratom odmah je ostavi i pusti; izgovarao se, da je djevojka nalik sasviem na drugu djevojku iz Klisa, koja je utekla s vjerenikom ne zna se kuda, pa je mnio, da je ona. I otac i brat dali su mu mira i rekli mu: „Pazi se, Turčine, da se u tom više ne varaš, jer nećeš tiem proći, mogla bi te zabuna slano stati.“ A kad Turčin ode. kaza djevojka, da ga je i prije vidjala. da joj je koješta govorio, i da dodje k njemu. I da je jedan put došao k njihovoj kući u Vranjicu, da se tužio, da je žedan, i molio, da mu zagrabi vode; ona mu pako donese vina. To smo čuli iz njenieh usta; i kad je govorila, bila je crvena i zaplitala je. Mi smo se činili, da ne vidimo i da ne opažamo ništa; no smo bili zadovoljni, što se nije ta neprilika dogodila, kao obično, na silu, no na drugi način, što će oštroumje i izkustvo Vašieh gospodstva lasno pogoditi. A ni otcu ni bratu niesmo ništa kazali, jer ne bi borme trpili, da im se tko iz kuće zagleda u jednog mladog Turčina, no bi je prije smakli ili natjerali, da ide u koludrice, kao što se je osam mjeseci prije jednoj drugoj dogodilo, o kojoj ću u kratko pripovjediti, jedno. što je dogadjaj prekrasan i zanimiv, a drugo, što vam o tom niesam još ništa spomenuo.

Moram dakle Vašiem preuzvišenostima kazati, da lane početkom ožujka, kad je s proljeća izgledalo, kano da se sav sviet veseli i ljubi, jedan mlad liep Turčin, jedva od 18 godina, krasno i bogato obučen na njihov način, pošteno imućan, dolazio je na pazar. Jedan put dojde i donese voska i voda mirisavieh i meda i dobra žerava bez biljega. Obično je sam dolazio i nije imao no dvie sluge. Turci su ga Adelom zvali, a naši liepim Adelićem. Naše su žene rado u njega kupovale; a on se uviek pošteno i umjereno vladao. Njegovi su mu zavidjeli, a naši su ga jako obljubili. Kad jedan dan neima Adelića, Turci su se zaklinjali, da je išao s njima, pače da ih je i pretekao. A to se opazi više dana, i Turci rekoše: „Ašik je“; da je naime zaljubljen.

Sada Vam moram kazati, preuzvišena gospodo, da jedan put, kad je došao Adelić, dodju i Vornićevi na pazar, i s njima dvie preliepe i prekrasne sestre Ivanica i Marija; obadvie jako dobro i ukusno obučene, zlatom i nakitima. jer je Vornićeva kuća dobro bogata.

Braća Vornići pokazali su se nedavno kako valja, kao što znam, da je Vašiem preuzvišenostima poznato iz drugieh mojih pisama. Tu se Adelić i Marija, koja je mladja, i malo joj više od 14 godina bilo, spaze, i od onda poginu jedno za drugim. Ali je djevojčica imala i svoje i sestru, i bojala se Boga i Djevice, što je Adelić bio Turčin.

Plakala je a nije ništa govorila, no se priliepila uz sestru. Momče je obilazilo njihovu kuću; ali nije nikada govorilo. I to je bilo, s česa je on smetnuo iz pameti pazar. No kad se opet jednoč ukažu Vornićevi na pazaru, eto ti i njega. Kad mu se sestre dese na blizu, zapjeva slavjanski staru jednu slavjansku pjesmu, koja je ovo značila: „Zagleda se Turčin u našu golubicu. Ja sam Turčin. Lice joj je bjelije od mojega voska a ljepše od ruža, što sam ociedio.

Zagleda se Turčin u našu golubicu. Ja sam Turčin. Ja sam čuo gdje govori; usta su joj sladja no moj med. Vaša je golubica ljepšeg stasa i uzrasta no moj konj."

Kad je pjevao, rekoše Turci smiešeći se: „Ašik je". On to čuje i ode. A Marija je plakala, te je otac i braća upitaju, što joj je? Ona nije mogla da kaže od plača i jodanja. S toga druga sestra okupi moliti otca i braću, da se vrate kući, da ne prave čudo i da ne dižu viku, da će ona i Marija sve izpripoviedati. Odmah odoše; a kad začuju, šta je, silom na djevojku navale, da ide u manastir, i da se ne uzda, da će više ikada izaći. Da im je okaljala kuću, koja je od uvieka bila dična i poštena; da je to šta nečuvena i da se sakriti mora uklonivši iz svieta, tko je tomu povoda dao. Mnogo štovani svećenik i propoviedalac gospodin Damjan Tupić, kućni pop, pregovarao je i savjetovao otcu i braći toliko, da su na posljedku odlučili, da djevojka ide u manastir i da tamo bude dvie godine, dok se ta sramota ne zaboravi. I ona ode a i sestra s njome, jer ne mogu njih dvie da se razstanu. U tome se Marija razbolje; a kad to sazna Adelić, jednu veče baci strielom pismo kroz šipke, gdje je govorio: „Ako ozdraviš i tvoji te budu htjeli meni dopustiti, hoću da se pokrstim i tvojega zakona da budem." To pismo, nezna se, tko, odma uze i preda Vornićima. A oni od jala i uvrjede da pobjesne i zahtievaše, da se Adel više ne pusti u grad. Medju tiem je djevojčica venula i umre. Sahrane je u manastiru, a književnik i filosof Bogtulija spjeva joj slavjanski:

„Razbolje se naša grlica, u koje je bilo prekrasno perje, od ljute rane; dodje lovac iz daleke zemlje i rani je: Biedna Mara!

Otac i mati ne htjedoše je primiti i ne prigrliše je, niti su ranu olizali, i grlica umre: „Biedna Mara!“

Te su joj stihove izrezali na grobnici i dan danas ih svatko pjeva, da je žalost slušati. Ivanica nije izišla napolje, no je i dan danas u manastiru, i kaže se, da hoće da bude koludrica, dok je živa.“

Vidi: Solitro, V. Documenti Storici sull' Istria e la Dalmazia. Venezia. 1844. 8^{0}. Vol. I. str. 212. 216.—220.

Na strani 94. stih: Dujmovača vilinsko je vrelo . . .

Ondašnji narod pripovieda, kako su Spljećani, veliko i malo, bogato i siromašno, pošli litijom u Solin, da izkopane moći sv. Dujma, sadanjeg spljetskog pokrovitelja, svečano u Spljet prenesu u sabornu crkvu. Red je bio na gospodu, da svetitelja na ramenih ponesu, ali kad će oni njega sa zemlje dići, koliko ih bilo i moglo se primati za sanduk, badava se upinjali, svetca niesu mogli da odignu, kamo li da ponesu. To je svakoga čudom i svetiem strahom zapanjilo i u narodu se digne veliki žamor. Svećenici pomisle, nije li možda svetitelju krivo, što ga sami ne nose, no ga predaju nečistiem svjetskiem rukama, pa podju sami da ga ponesu; ali svetitelj ni njima se ne predaje, kao ni prvima; sa zemlje ga ni oni maknuti ne mogu. Tada stari jedan svećenik, mora da nije bio visokog čina, siede glave a tople molitve, klekne pred svete moći i protuži, kako u tolikom narodu malo ima čistieh duša i neskvrnjenih ruku, kako je sve pošlo tragom prokletstva i kako svetitelju ne može da podnosi, da ga se dodirnu grješne duše. Skupi se tada dvanaestero djece, što još ne može da znade za grieh; izčitaju se molitve i izpjevaju se Davidove pjesme, pa će djeca nositi svete moći. I sbilja, djeci se predade! To je bilo 29. srpnja, dan vedar i čist, a sunce pripeklo što je moglo. Za to djeca u putu ožedne, a vode nije bilo na blizu. Ali divna na jedan put čuda! Gdje djeca od žedje protuže i na zemlju spuste svetiteljeve moći, dok joj se vode ne donese, izviri vir bistre čiste vode! Djeca se čudotvornom vodom okriepe i odnesu svetca uprav u Spljet. Spljećani su odmah nad tom vodom nadzidali crkvu i prozvali mjesto Dujmovačom; i to ime ostade do danas.

Na strani 106. stih: Kad su troje od mog srdca jednog ...

27. listopada 1571. . . . . Dizdar (iz Klisa) odpremi petdeset konjanika u potjeru za našiem (Petrom Bačićem), i da ujedno sa Januševiem delijama protrču se do Spljeta. A kako su težaci izišli u polje, da vide, šta je počinila štete noćašnja oluja, podpaze s brdeljaka konjanike, kako idu, pa mahom dotrče i jave. Straže dobivši glas priprave se na doček, ma da ih je i malo bilo. U tome čuju i zapovjednici, šta je, i odlete. A kad se zametne boj, otrči Bačić, i koga vidi? Vidi Januš-bega, gdje se pograbi sa tri brata Vornića, on na konju. a oni pješke. Dvoje ih klone i odpočinu, a najmladji se držao. Ali Januš zamahne handžarom i živo ga rani u čelo, te padne. U to dopanu druga dva Turčina, da brane Januša itd. itd.
Vidi: Solitro. V. Documenti Storici sull' Istria e la Dalmazia. Str. 168.

Na strani 114. stih: ... I po surom goletnom Marjanu.

Marjan, Kozjak, Sugjurgje i Mosor planine su u Spljetskoj okolici, po vrhovima najviše goletne, sam suri kamen. Marjan uprav od Spljeta proteže se zapadu pram Trogiru, i što on s juga, to Kozjak sa sjevera zatvara divni zaliev Kaštela od Solina do Trogira. Kaštela, njekada sedam kula = Castelli, sada sedam sela, leže u dnu Kozjaka poredana uz more od Solina do Trogira. Iztočna strana Kozjaka, od Solina prama sjeveru, zove se Sugjurgje, sveti Gjurgje. Mosor, što filolozi izvode iz „Mons auri", od Klisa i Solina proteže se prama iztoku i na sebi drži njegdašnju republiku Poljičku.

Na strani 114. stih: Udova se Vranjica podigla ...

Selce Vranjica leži u dnu zalievá kaštelskog blizu Solina na malom ostrviću. što u mirno doba komad uzidana puta veže sa kopnom. Vranjica je u doba naše pripoviedke spadala s okrajcima Dalmacije uz more pod republiku mletačku, a Solin, dva koraka dalje, držali su Turci.

K pjesmi:

„Petar Bačić".

Historički izvornici iz dnevnika god. 1571., nalazećeg se u biblioteci sv. Marka u Mletcima, odjel VII. rukopis CCX., a tiskanog u knjizi: „Solitro, V. Documenti Storici sull' Istria e la Dalmazia."

Strana 164—170.:

Dogodi se jučer (26. listopada g. 1571.) oko devet sati dogodjaj, koji je veoma dirnuo; što ću javiti, kako budem znao, a i po onom, što sam vidio; kao takodjer i ono, što se danas dogodi. Šimun Alberti, ovdjašnji vlastelin, bude imenovan po oporuci pokojnog kanonika Albertia baštinikom, a smetao ga je u posjedu zemalja ostavljenih mu po istom kanoniku Šime Jeličić, nazvani Bačić, pučanin dobar i pošten. Po odluci savjeta Padovanskog bi priznano baštinstvo rečenom Albertiu. S toga Bačić umre od žalosti, jer da je to bila nepravda. Njegov sin Petar Bačić, mladić, komu ne ima 26 godina, ostavši jedinac s materom, nije znao, kako da živi, pa uteče u Solin, a za tim sigurnosti radi s materom u Klis. A Turci ga odmah načiniše tajnikom i prvim pisarom dizdarovim, a osim toga povjeriše mu četrdeset momaka, da ih može voditi i s njima četovati, sve na konju a i on sam. On se bio zakleo, da će ubiti, koliko god mu u susret dodje iz kuće Albertieve, osim Jelice, bivše njegove drage. Luka Alberti, starješina, kad ju je on prosio, dade ga iztjerati iz dvora kano prosjaka i hudog nadničara, i htjede da mu udieli batina, no Bačić pogleda sluge poprieko i maši se za nož, te ga sluge pustiše. S toga uskoči i obeća neprijateljima, ako mu dadu petdeset konjanika, da im jamči, da će se pred veče vratiti sa bogatim plienom. I juče stiže; a kako se naše straže niesu nadale prevari i zasjedi, po onom, šta su čule, bješe raztjerane i razbjegnu se i dva ostanu mrtva, a mnogi osakaćeni. I tako se Bačić otisne do Spljeta, gdje su bjeguncu sve izpripoviedali i sve redom poplašili. Jedan od mladjih iz kuće Albertieve, bio je poručnik, dotrči mahom sa svojima i htjede se suprotstaviti. Nu Bačić, čim ga ugleda, podbode svog konja i veli mu biesan: „Od toliko vas, jedan samo dolazite; al za sada i to mi je dosta", i pozove ga, da se čuva. Mladić se ohrabri i stade na branik i otvori se megdan. I Turci i naši odustaše od boja, da gledaju i da vide čudo. Kad al Bačiću se razžali, malo po malo se umiri i smisli, da ga ne ubije; ali kako ga je pozvao na megdan, pomisli, ne bi bilo

pošteno, da se povuče, te stade braneći moriti protivnika. U tome mladić zamahne mu čestito u prsa, ali ga Bačić dočeka i tako dopane nješto rane u lakat. Nu kad je Petar oćutio ranu, baci obzire na stranu i da ga ubije, i zamahnu sabljom preko prsiju, i bio bi ga smakao, nego u tom opazi pod prsima mladoga pojas, djelo i rukotvor Jeličin, i na njemu njeno ime; trgne se i ne zabode sablju, nu odvraćajući udarac udari ga u rame, gdje ipak nije mogao da ga dobro ne zakvači. Krv trgne kao iz badnja, a Bačić da sdvoji, te ga dočeka u svoje ruke plačuć i vičuć u pomoć. Turci se začude a i naši; ne znadu, odkud ta promjena. Ipak otrčaše svi tko ovamo, tko onamo, a njekoji u grad, da jave i da pozovu Rolanda liečnika i učenjaka, da se spremi i da odmah priskoči. Medju tim Bačić ga nosi u grad, veleć: „Da me ubiju, pravo bi imali!" Ali Turci stadoše mu se materom prietiti, ako se ne vrati. Te se on kukavac, poljubivši mladića, plačući povrati. Turci, koji su bili otraga zaostali, uplieniše bogat plien i ujagmiše petdeset ovaca i dvadeset i dva vola, a kad ih je Bačić stigao sa ostalimi, pridružiše mu se, i povukoše se u kulu, jer je već bio mrak. Dizdar ga je stao vrlo hvaliti, i reče mu, da će ga opet u skoro poslati. Ali je dizdar sve razumio kroz uhode i snovao je, kako bi se osvetio, kao što su svi muslomani gotovi na sumnjičenje i na zlo. Siromah Petar povuče se u jedan kraj kule i odkrije materi njihov položaj, i da je pripravan uteći u Spljet i tamo moliti, da mu se smiluju i da mu oproste. Mati će njemu: „Sinko moj, vidiš me, kako sam ti stara i jednom nogom u grobu. Kad smo otišli od naših, prevario si me, da idemo svetoj Ikoni pod brdo, da joj se pomolimo; a sveta Ikona bijaše turska zemlja i nevjernici. Tvoj otac, a moj vojno, bio bi prije poginuo no šta takvog uradio, i svaku bi muku bio podnio prije no što bi svoje ostavio. Tko bi mi rekao od moga sina!" Pa videći, da ga odveć žalosti, da ne sdvoji, prihvati: „Može se još, sinko, popraviti. Nastoj, da bježimo." Bačić brizne plakati i padne na koljena pred mater, da mu oprosti i da vjeruje, da će po što po to popraviti. I tako si obrekoše i zagrliše se.

Bila je gotovo noć i nikoga nebijaše čuti u kuli a ni na našim obkopima, ali čim se počelo mračiti i pripravljati oluja, koja je sbilja noćas kasnije stigla, Bačić zovne jednog slugu, da li je pripravio konje. Sluga odgovori: „Gotovi su, hajdete." Te uze mater i izidje ostrag kroz mala vrata, kao da ih tobože dizdar šalje. Izišav

stade razpinjati mater na krst, da ide napried k Spljetu, a da njega ne čeka, da će i on doći s pomoćju božjom. Mati nije htjela s početka, pa se ipak pogodiše. Nije mati popošla pol milje, čuje Petar pušku i viku, i mati gdje ga viče i priziva iz svega grla. Podbode konja, odleti kano striela. Stigav nadje mater gdje plače medju šest neprijatelja, a jedan od njih ju tješi; kad je ovaj opazio Petra, veli mu: „Petre, dobih zapovied od sandžaka, kad izidjete iz Klisa, da vas moji smaknu. Ali ja sam dizdar iz Solina, i bit će godina, što se sjećam tvojih i tvoje kuće. Puk spljetski zlostavio je i ranio Omerbega, bivšeg Solinskog dizdara, i on od rana poginu. Ja bijah s njime, i bio bi poginuo, da mi niesu otvorena bila vrata tvoje kuće. Sada idi, bio ti u pomoći prorok i tvoja mati; idi, dok je mrak." Bačić mu se objesi o vrat, zagrli ga i veli mu: „Januš brate!" Obliše ih suze, a i njih i Januševe momke. I tako se razstadoše. Bačić dodje u Spljet i upravitelj htjede da mu oprosti; a puk i občinsko poglavarstvo odoše njegovoj kući, da ga vide. Mati je dala na misu, a sav je sviet žalio sirotu staricu. I to sve bi danas do devet sati. Poslije mise okupiše tko Petra tko mater mu, da im sve do na vlas pripoviedaju. Bio je veliki naovitak, a svjetina je grnula i gurala se, jer svi hoće da čuju, i za to da Petar glasnije govori. U tome stiže glas, da se naše straže vani tuku. Pustinjak veli: „Nije istina, odmaknite se i šutite, neka Bačić govori." Ali on, čim je to čuo, otiskuje sviet od sebe, utrči Jakovu zlataru, uzme pušku, pa trči na polje. Dizdar je izaslao bio petdeset konjanika za našim u potjeru, i da s Januševim momcima potrče k Spljetu. Dogodi se, da težaci, koji su otišli u polja, da vide, što je noćašnja oluja počinila, sa brežuljaka opaze kako idu konjanici, i odmah utekoše i ovdje javiše. Straže, prem da ih je malo bilo, kad su čule, spremiše se na doček. U tome stiže glas i kapetanima te i oni izlete. Istom se zametnula kavga, Bačić trči bez duše i koga vidi? vidi Januš-bega, gdje se bije sa tri brata Vornića, on na konju a oni pješaci. Dva su malaksala i počivala, a najmladji od trojice držao se. Januš zamahne handžarom i grdno ga rani u čelo, te pade. U tome dotrče dva druga Turčina Janušu u pomoć: pa čim spaze Bačića, udri na njeg, a on umoran, znojan, branio se ipak junački. Na posljedku puška mu ne sastavi, a ni njegova dva dobra pištolja, osim jednog, te pogodi jednog od dvojice, koji mahom i uteče, jer je zlo ranjen bio. Ali za drugog trgne handžar i zatriska ga konju u uho, pa dok ga čupa i

hoće da još jednoč zamahne, Turčin mu naperi pištolj u srce. Januš to vidi i handžarom mu odvrati ruku, te ga tako spasi. Za tim odmah zapovjedi svojima, da se povuku. Ali oni počeše tužiti se radi pliena, i što im se ne dopušta, da ga sabrati mogu, te im Januš dopusti, da se korakom vrate, i da saberu, što im u put dodje. Svi su pohvalili postupanje Januševo; a Bačić, vrativši se, ode upravitelju i u obćinu i izkaza sve. S toga svi se u tom složiše, da se pošlje Janušu bogata iztočna konjska oprava na dva konja, i kupi se kod Matije Godibene-a, za ložom, koji je, ima dvie godine, došao u Spljet. Za tim dodje Bačić na plokatu i zateče svjetinu, koja je vikala: „Živili Bačići!“ za tim ga molila, da im sve pripovieda. Ali on htjede prije svega da vidi, kako je Albertiu. A kad je pustinjak rekao: dobro, niesu mu nimalo vjerovali. A eto ti jednoga, koji će: „Jutros, neima sat, izdahnuo je;“ te puk stane režati proti pustinjaku. Ali on prihvati: „Kome je sada bolje, no je njemu, puče nevjerni i opaki?“ I ode, a svi za njim.

Strana 225—228. Opazka [1]):

Jednu veče g. 1573. bilo je godovno u jednoj Spljetskoj varošici. Na jedan put steče se sila varošana u grad i stigavši na plokatu sv. Dujma, i zapalivši veliku hrpu brnistre, padnu na koljena i zapjevaju svete pjesme i molitve. Kada na jedan put, al eto ti sa izmaka plokate gdje mi dva obješenjaka na silu vuku k vatri djevojče bliedo, razkosano, strepeći i roneći krupne suze, a pored nje, gdje preklinje i anatemiše starac onizak, bucmast, u njekakvoj mastnoj mantiji; usta mu se sada grče, sada ukoče, čelo mu i lice grdno namrskano, izkrivljena pogleda; svi znakovi savršena lopova; a to je bio p u s t i n j a k.

Od njekojih mjesta Dnevnika čitalac je mogao štogod razabrati, tko je taj bio: prepreden i previjan licumjerac. Njekoliko mjeseci prije nego što se je dogodilo, šta pripoviedamo, uzeo je k sebi sirotu djevojku, liepu i siromašnu; sviet nije mogao dosta da nahvali to djelo milosrdja. Nego jedan dan uplašena djevojka morade se zaprietiti novomu hranitelju, da će ga tužiti upravitelju; a o tome je bilo i vani po malo govorkanja. On tada stade pokazivati se oštriji i strožiji nego prije, obučavati puk, groziti se vjekovitim mukama, koje čekaju one, koji ogovaraju; i tako se njekako stvar zatrpa. A prama sirotici bivao milostniji i pazljiviji, a kad su bili na samo, oplače ljudske slabosti, umoli je, da mu oprosti, i da moli Boga, da mu i on oprosti.

Zima g. 1573. bila je od najhudjih za Dalmaciju i radi neobičnih nepogoda vremena, i radi glada i radi bolesti, s kojih je stradala; a osobito je bila huda po puk selski i poljski, koji, radi pretrpljenih kvarova, nije imao ni kuća, kud bi se čestito sklonio, kamo li šta drugo. Od ljetine, ma da je obdjelana bila loše i nemarno, ipak se štogod nadalo; ali kad je prispjela, ukaza se slabija no što se mislilo. Bila je četvrta gladna godina; počela je s ratom, pa ga je i preživjela. Puk, koji, kad ne zna uzroka svoje nesreće, ili kad mu batina brani poznavati ga, izmišlja po volji druge uzroke, da ih kriviti može, izmisli jadan prekrasan uzrok: uroci. Govorilo se, da se vidjelo više noćî čudnovatih ženski, gdje se provlače kraj živike jednog polja; oči su im sjale kano svieće, a od njih bi se ugrijao zrak kano u peći. Sjutra dan nalazili su gadne tragove; a po tragu im pretvorila se zemlja u šljunak i piesak. Badava je siromašni težak škropio krštenom vodicom zemljište slaba roda, vješao o ćoškovima zapise i krstove, i prolazeći mrakom ustrašen i pobožan izgovarao je molitve prikladne nesretnoj sgodi; vještice su trajale, a s vješticama i nevolja.

Kad jedne nedjelje (tako kronista, od koga uzimamo većinom ovu pripoviest) baš o večernji, kad su se seljaci, po ovdašnjem njihovom običaju, skupili pred crkvu sv. Tome i pretresali napomenuta čudesa (vještice), stiže gospodin sveti čovjek, zvani pustinjak, koji reče: „Braćo, veselo! Budimo dobre volje i slavimo gospodina Boga, koji hoće, da bude kraj nevoljama; sada i u vieke.“ I slaže lopov, da mu je ona njegova žena i služavka malo prije odprto, jasno i potanko izpripovjedila, kako je imala posla i tajna s vješticama i vrazima. Pritomni su slušali u čudu, zapanjiše se, sgroziše se. Za tim jedan izusti jednu, drugi drugu, treći treću, u jedared umieša se sto glasova. — „Dakle niesu bile priče, kao što nas je htio zaludjeti taj . . . i taj; i g. kapetan četnikâ, i njegov poručnik; sad se ne da više tajiti i eto, jesu li priče. — Niesam li ih ja vidio? — A ja? — Ali niesam li ja prvi pripoviedao? Sada će mi vjerovati.“ — Glas pukne naokolo; tko je bio kod kuće, izleti van; na taj žamor slete se mnogi; za mala strče se cieli sviet.

Prvi dogovor te uzpaljene i uzrujane tišme bio je razuman: „Prapopu; — ne, ne, djevojci, da vidimo djevojku; — hajdemo, braćo, upravitelju; — ovdje je komora; — hajdemo u viećnicu prokuraturu; — prapopu, kažem.“ U tome komešanju ljudî i mnienjâ

gromki glas poviče: „K vatri!“ Puku, okrutnim nagonom, koji ga po nesreći nikad ne ostavlja, postavši mahom bezumnom i biesnom svjetinom, taj glas bì kano proučen i promozgan sud; odsuda neoboriva. Ta silna svjetina kao da je dva sama čovjeka, razstavi se u dvie strane; jedna žrtvi a druga k plokati sv. Dujma, da pripravi žrtvenik. Pred crkvom sv. Tome za jedan čas nije bilo vidjeti duše. Čim su pročuli strahovita otajstva, dotrče upravitelj, kapetan sa svojom četom, prapop; dotrčaše u mantiji plemići obćinski, kanonici u kapamanji; a medju prvima stigao je liečnik Rolando. Puk ga je štovao i ljubio, i za to se razmaknu i puste ga do bukteće lomače; srditost i plemenita misao, koja ga je vodila, učine ga ponosita i veličanstvena. Oštro i u krhko zapovjedi, da tu žensku odmah puste. Nesretnica podiže oči svojemu spasitelju i reče mu: „Pomozi mi, nevina sam!“ S velikodušnog i odvažnog gnjeva toga čovjeka klonu četiri ruke, koje su ju dovukle i rinule do plamena, i držale je kano četiri kliešte; nesretnica osjetivši se slobodna, ohrabri se, sabere sile svoje i protura se; bližji, videći je, ganu se mahom, uklanjaju joj se i štite je; udaljeniji rada bi da su joj bliže tog časa: „bježi, bježi, ovuda, djevojko!“ — sirotica izmakne sa plokate, spasi se. Na jedan put čuje se strašna vriska, i mahom za tim strahovito guranje i komešanje puka; čovjek, koji je drugog spasio, morao je sam da pogine. Žestoko se kretajući Rolando dodirne se i odviše plamena — i gorio je. Osjetivši, radi žestokoga bola, bježao je vičući kao bik otrovan. Plamen, koji se mogao, čim ga se poprimio, lasno ugasiti, da se povaljao po zemlji, ili da se svukao, ili kako mu drago drugom pomoći, kroz strahovitu trku posta požarom. Stigavši moru u onim neizmjernim mukama, lakomo skoči unutra i izdahne.

Evo što sàm kronista veli o pustinjaku: „Taj sveti čovjek ukrca se jedared na našu ladju, republike, zapovjednik . . . . .; i galija se otisne. Svetac je sada mahao puku, koji je bio na obali i gledao; a nitko ga nije mogao razumjeti; i mislili su, da on blagosivlja. Galija se kasnije vidjela nije na ovim stranama; nego se kaže, da je u Mletcima, a njeki opet, da je u Rimu, ili u svetoj zemlji, ili kod sv. Jakoba u Kompošteli; ali to se sve veli, a za stalno se ne zna.“